

ČETVRTI DEO
RAT U ITALIJI (1859)
I
GARIBALDIJEV POKRET (1860)

(Skice br. 5 i 6 u prilogu knjige)

ENGELS — F. LASALU*)

London, 4 februara 1859

... *Što sе tiče rata:* ovde svi misle da je rat u Italiji neizbežan. Nesumnjivo je jedno: g. Emanuelu sada nije do šale, a g. Bonaparti nije bilo do šale. Bonapartino držanje određuju sledeće okolnosti: 1) *Strah od italijanskih bodeža.* Od Orsinijeve smrti on je neprekidno tajno vodio nečasnu igru s karbonarima¹⁾, pri čemu je ulogu posrednika igrao »Klotildin« muž Plon-Plon. 2) *Izvanredno težak finansijski položaj.* Zaista, dalja ishrana francuske vojske »u mirna vremena« postaje nemoguća, a Lombardija — primamljiv zalogaj. Osim toga, u slučaju rata postali bi mogući i »ratni zajmovi«. A sada je svaki drugi zajam »nemoguć«. 3) Za poslednje dve godine Bonaparta je svakim danom sve više i više gubio autoritet u očima svih partija u Francuskoj, a njegova diplomatiјa je sama po sebi imala niz potpunih neuspехa. Zbog toga je *neophodno* da se nešto dogodi da bi povratio prestiž. Čak i po selima jako gunđaju zbog ubistveno niskih cena žita i Bonaparta je uzaludno pokušavao da svojim uredbama o žitnim skladištima veštački podigne cenu pšenice. 4) Rusija potstiče tileriskog skorojevića. Pomoću panslavističkog pokreta u Češkoj, Moravskoj, Galiciji, južnoj, severnoj i istočnoj Mađarskoj, Iliriji, itd. i rata u Italiji Rusija bi skoro sigurno slomila otpor koji joj još uvek pruža Austrija. (Rusija sa strahom očekuje agrarnu revoluciju u svojoj zemlji, a spoljni rat, ne uzimajući u obzir razne diplomatske ciljeve, bio bi, možda, poseljan za vladu u svojstvu gromobrana). 5) Gospodin Plon-Plon, sin bivšeg vestfalskog kralja, i njegova klika (na čijem se čelu nalazi Žirarden i sasvim šarena skupina mađarskih, poljskih i italijanskih pseudorevolucionara) čini sve da bi stvari doveo do raspleta. 6) Rat s Austrijom u Italiji — to je jedini rat u kome će Engleska, nemajući mogućnosti da otvoreno istupi *za papu* i t. sl. i *protiv* takozvane slobode, ostati neutralna, bar u početku. Rusija bi ugrožavala Pru-

*) Ф. Энгельс, *Избранные военные произведения*, Москва, 1957 год., стр. 681—683.

¹⁾ Karbonari — »ugljari« — su članovi političkog udruženja u Italiji, kojima je prvo bitno bio cilj borba protiv francuske vladavine, a posle 1814 godine — borba za oslobođenje i ujedinjenje Italije. — Prim. red.

sku ako bi ova — što ja, ipak, ne mislim — pokazala nameru da se umeša još u početku borbe.

S druge strane, Luj Bonaparta se nesumnjivo smrtno boji stvarnog, ozbiljnog rata: 1) Taj čovek je uvek rob sumnji i, slično svim kockarima, nimalo se ne odlikuje odlučnošću. On bi uvek dopuzio do Rubikona, ali su ljudi, koji su stajali pozadi njega, uvek morali tamo da ga gurnu. Blizu Bulonja, u Strazburu, u decembru 1851 godine su ga svaki put primoravali da se, najzad, ozbiljno odnosi prema svojim planovima.²⁾ 2) Neobična hladnoća kojom je u Francuskoj bio primljen njegov projekt, naravno, neće ga ohrabriti. Mase se odnose prema njemu ravnodušno, ali mu zato krupni finansijeri, industrijalci, trgovci, sveštenstvo, najzad, viši generalitet (naprimjer, Pelisje i Kanrober) pružaju neposredan ozbiljan otpor. I zaista, vojne perspektive nisu sjajne, čak i ako bismo hvalisavost *Constitutionnel-a* primili zdravo za gotovo. Ako Francuska pozove ukupno 700.000 ljudi, to će, po najizdašnjem računu, od njih biti sposobno za vojnu službu 580.000. Od toga treba oduzeti 50.000 za Alžir, 49.000 žandarma i t. sl., 100.000 (minimum) za zaštitu gradova (Pariz itd.) i tvrđava u Francuskoj; najmanje 181.000 treba odvojiti za opservacione trupe na švajcarskoj, nemačkoj i belgiskoj granici. Ostaje 200.000. Ako se tu doda čak i neznatna pijemantska vojska, onda to nikako neće stvoriti ogromno nadmoćniju snagu u odnosu na Austrijance koji drže jake položaje na Minéu i Adidi.

Bilo kako bilo, ako Bonaparta sada popusti, on će u očima mase francuske vojske konačno propasti, i taj ga razlog može naterati da na kraju krajeva ipak istupi.

Ti, izgleda, misliš da će takav rat izazvati ustank u Mađarskoj. Ja u to jako sumnjam. Austrija će, naravno, na galicisko-mađarsku granicu isturiti opservacioni korpus prema Rusiji i samim tim će istovremeno držati Mađarsku pod udarom. Mađarski pukovi (ukoliko nisu raspoređeni među svojim neprijateljima — Česima, Srbima, Slovincima itd., a to je tako u većini slučajeva) biće razmešteni po nemačkim provincijama.

Rat će, naravno, dovesti do ozbiljnih i na kraju krajeva do revolucionarnih posledica. Ali on će u početku ukazati podršku bonapartizmu u Francuskoj, oslabiti unutrašnji pokret u Engleskoj i

²⁾ U oktobru 1836 godine zaverenici Luja Bonaparte su u Strazburu izvršili avanturistički pokušaj da zbace Julsku monarhiju i proglaše Luja Bonaparta za cara. Zbog toga pokušaja Luj Bonaparta je bio proteran iz Francuske, ali je on u avgustu 1840 godine ponovio Bonapartinu avanturu, iskrcavši se sa omanjom grupom svojih pristalica oko Bulonja. Ovoga puta Luj Bonaparta je bio zatvoren u tvrđavi, odakle je pobegao 1846 godine. 2—4 decembra 1851 godine pristalice Luja Bonaparte, koji je u decembru 1848 godine bio izabran za pretsednika Francuske Republike, izvršile su državni udar, koji je 2 decembra 1852 godine doveo do kontrarevolucionarnog režima Drugog Carstva. — Prim. red.

Rusiji, probuditi najsitničavije strasti o nacionalnom pitanju u Nemačkoj i t. sl. On će zbog toga, po mome mišljenju, pre svega, u svakom pogledu ispoljiti kontrarevolucionarno dejstvo...

AUSTRIJA SE ČVRSTO DRŽI U ITALIJI*)

Kada se general Bonaparta 1796 godine spustio sa Primorskih Alpa bila mu je dovoljna čuvena nedelja bojeva kod Dega, Milezima, Montenota i Mondovija da osvoji ceo Pijemont i Lombardiju.¹⁾ Njegove su kolone napredovale bez otpora sve dok nisu stigle na Minčo. Ali tu se sreća okrenula. Zidine Mantove su ih zaustavile i trebalo je devet meseci da najveći vojskovođa svoga doba savlada ovu prepreku. Čitav drugi deo Prve italijanske kampanje bio je usredsređen na osvajanje Mantove. Rivoli, Kastiljone, Arkole i marš dolinom Brente — sve je bilo podređeno tom velikom cilju.²⁾ Tvrđava je dva puta zaustavila Napoleona — prvi put Mantova, a drugi

*) Stampano bez potpisa u *New York Daily Tribune*-u, br. 5575, petak, 4 marta 1859 godine.

¹⁾ Pošto je 5 aprila 1796 krenula iz Nice u ofanzivu preko planinskih prelaza u dolinu reke Poa, Bonapartina vojska je 12 aprila potukla jednu grupu austrijske vojske kod *Montenota*, a 14 aprila drugu grupu austrijske vojske kod *Milezima*, koja je dejstvovala u sastavu savezničke pijemontske vojske, i 15 aprila kod *Dega* odred austrijske vojske koji je bio upućen u pomoć ovoj grupi (ponekad se boj kod Milezima naziva kao drugi boj kod Dega, pošto se boj kod Milezima takođe odigrao u rejonu Dega). Pošto se ukliniла između austrijske i pijemontske vojske, francuska vojska se svim snagama obrušila na Pijemonteze, nanela im niz poraza (odlučan u boju kod *Mondovija* 22 aprila 1796) i prinudila ih da se u neredu povuku ka Torinu, tako da je pijemontski kralj morao zaključiti separatani mir. U svim tim bojevima Francuzi su iskoristili sporost i nepriskupljenost austrijsko-pijemontskih snaga, podvojenih na posebne grupe, u skladu sa zastarem kordonском taktilkom. Nasuprot tome, Bonapartina takтика se odlikovala prikupljeniču snaga na odlučujućim otsecima, silinom udaru sa proračunom da se neprijatelj uništi po delovima. — Prim. red.

²⁾ Posle istupanja Pijemonta iz rata, Bonaparta je okrenuo svoje snage protiv Austrijanaca i 10 maja potukao ih kod *Lodija*. Četiri dana posle tog-a Francuzi su zauzeli prestonicu Lombardije — Milano. Međutim, njihovo dalje napredovanje bilo je zadržano otporom tvrdave *Mantove*, najjačeg uporišta Austrijanaca u severnoj Italiji. Prinuđen da vrši dugotrajanu opsadu Mantove (koja je trajala u svemu 9 meseci), Bonaparta je za to vreme delom svojih snaga preuzeo aktivna dejstva protiv onih austrijskih trupa koje su pokušavale da deblokiraju tvrdavu. Krajem jula iste godine, zbog ofanzive austrijske vojske pod Vuzmzerovom komandom, Bonapartine trupe su bile prinudene da privremeno prekinu opsadu Mantove, tako da su je obnovile tek posle poraza Vuzmzerove armije kod *Kastiljona* 5 avgusta 1796. Pošto se i druga Vuzmzerova ofanziva završila novim porazom, on se sa ostacima svojih trupa jedva probio u opsadenu tvrdavu, gde je bio opkoljen zajedno sa njenom posadom. Francuska vojska je od 15—17 novembra iste godine, u krvavom boju kod *Arkole*, nanela poraz novoj austrijskoj armiji koja je poslata u pomoć Mantovi, a 14—15 januara 1797 pobedila je Austrijance kod *Rivolija*. Mantova se morala predati 2 februara iste godine, čime je konačno odlučen ishod rata u korist Francuza. — Prim. red.

put Dancig (Gdansk).³⁾ Napoleon je vrlo dobro znao da je Mantova ključ Italije. Kada ju je jedanput zgrabio, nije ju napuštao sve dok se nije rastao sa svojom krunom, a do tog vremena njegova vladavina nad Italijom nikada nije bila ozbiljno ugrožena.

Iz same geografske konfiguracije Italije jasno se vidi da celom Italijom vlada ona država koja u svojim rukama može da drži njen severni deo, tj. Rimsku Cisalpisku Galiju. Bazen reke Po oduvek je bio poprište na kome se rešavala sudbina Poluostrva. Od Marinjana i Pavije, preko Turina, Arkola, Rivolija, Novija i Marenga, pa sve do Kustoce i Novare⁴⁾ vodile su se sve odlučne borbe za gospodstvo nad Italijom. To je sasvim prirodno. Ko god — Francuzi ili Nemci — potisne svoga neprijatelja iz doline Poa, on ga time izoluje od izduženog Poluostrva a izduženo Poluostrvo od njegovih saveznika. Upućeno na svoje vlastite ekonomске izvore, ovo Poluostrvo, kao najnenaseljeniji i najnecivilizovaniji deo Italije, brzo je padalo. Međutim, Mantova pretstavlja centralan položaj u ovom bazenu. Ona je podjednako udaljena, približno po 70 milja, i od Jadranskog i od Sredozemnog Mora. Na taj način, ona, ustvari, zatvara svaki pristup ka Poluostrvu, ako je brani operativna vojska. Ako se tome dodadu

³⁾ Napoleonove trupe su 10 marta 1807, posle poraza pruske vojske u jesen 1806 godine kod Jene i Aueršteta i snažnog prodora ka Visli, počele opsadu tvrdave Danciga (Gdansk). Međutim, Francuzi su naišli na uporan otpor njene posade koja se sastojala od pruskih trupa i savezničkog ruskog odreda. Dejstva ove posade su bila podržavana čestim pokušajima drugog ruskog odreda da probije blokadu sa spoljašnje strane, ali bez uspeha, u prvom redu zbog zнатне brojne nadmoćnosti Francuza. Posada se predala tek 27. maja pod časnim uslovima. — Prim. red.

⁴⁾ U Italiji se kod *Marinjana* 13—14. septembra 1515 godine odigrala jedna od najvećih bitaka u ratu 1494—1559 godine između Francuske i Španije. Ovde je francuska vojska, pod komandom kralja Fransa I., pošto je prešla Alpe, potukla švajcarske najamnike Milanskog Vojvodstva. Tom prilikom Francuzi su široko upotrebili svoju artiljeriju. Tako su Milano i severna Italija ponovo pali u ruke francuskih feudalaca. Suparnička borba između Francuske i Španije završila se izbacivanjem Francuza iz Italije, koja je potpala pod špansku vlast. Francuzi su kod *Marinjana* pobedili Austrijance 1859 godine. Detaljnije o bici 1515 godine vidi I knjigu ovih dela, str. 522 — *Marinjano*.

Kod *Pavije* su Španci 1525 godine potukli Francuze i zarobili francuskog kralja Fransa I. Detaljnije o toj bici vidi I knjigu ovih dela, str. 530 — *Pavija*.

U boju kod *Novija* 15 avgusta 1799 ruske i austrijske trupe su pod komandom Suvorova potukle francusku armiju generala Žubera. Ovom pobedom završila se kampanja u Italiji. Italija je bila očišćena od Francuza za kraće vreme no što ju je Bonaparta osvojio 1796—1797 godine.

U boju kod *Marenga* Napoleon je 1800 godine odneo pobedu nad austrijskom vojskom pod Melasovom komandom.

Kontrarevolucionarna austrijska vojska, pod komandom maršala Radeckog nanela je 23—25. jula 1848 kod *Kustoce* težak poraz pijemontskoj vojsci za vreme rata Italije za nezavisnost. Zbog ovog poraza i zauzimanja Milana od strane trupa Radeckoga, pijemontска vlada je bila prinudena da početkom avgusta 1848 godine zaključi primirje s Austrijancima. Posle obnavljanja vojnih dejstava u martu 1849 godine pijemontска vojska je, pošto je ponovo ušla u Lombardiju, pretrpela poraz kod *Novare* 23. marta 1849. Tako je vladavina Austrijanaca u Lombardiji bila uspostavljena. — Prim. red.

ogromna taktička preim秉stva njenog položaja u sredini jednog »jezera«, sa tri mostobrana iz kojih se mogu vršiti ispadni, kao i činjenica da je sa svih strana opkoljena zemljишtem ispresecanim rekama, koje odvajaju delove opsadne vojske jedne od drugih, onda nije nikakvo čudo što postoji tradicionalna izreka da je onaj koji drži Mantovu istovremeno gospodar Italije.

Ovo nekoliko misli biće dovoljno da pokažu da nije lako istjerati Austrijance iz Italije, čak i onda kad bi u svojim rukama držali samo Mantovu. Ono što je prvi kapetan svoga doba mogao da izvrši za devet meseci, docniji kapetan švajcarske artiljerije⁵⁾ ne može učiniti u tom istom roku. Ali vojni položaj Lombardije se ogromno izmenio posle 1796, pa čak i posle 1848. Rat 1848 godine je na svoj način suprotan ratu 1796 godine. Ako je 1796 pokazala šta Mantova može da učini u odbranbenom ratu, 1848 je pokazala šta mogu zajedno da učine Mantova, Peskijera, Lenjago i Verona u ofanzivnom ratu. A otada taj sjajni položaj, ako ne i najbolji u Evropi, izgrađivan je i pripreman na sve moguće načine, i sa osobitom ljubavlju, proučavanjem i *ensemble* (skladnošću) svih elemenata što čini najveću čast austriskom generalštabu i inžinjeriji.

Pogledajte na kartu. Od Jezera Garda do Poa teče neznatna reka Minčo, koja je leti gazna na mnogim mestima, ali koja, u celini uzeto, nije nepogodan položaj za odbranu. Dužina ove linije, koja se mora meriti od Peskijere do Borgoforte, iako se ovo mesto nalazi s one strane reke, iznosi oko 30 milja, tako da bi vojska, koja bi bila raspoređena na sredini te linije, jednodnevnim maršem mogla da stigne na jednu ili drugu njenu krajnju tačku. Zaštićena sa desne (severne) strane jezerom i Tirolskim Alpima, a sa leve rekom Po, ova kratka linija od 30 milja pretstavlja prvu odbranbenu liniju koju austrijska vojska može naći protiv neprijatelja koji nastupa sa zapada. Ali to nije njena jedina odlika. Skoro paralelno sa Jezerom, Minčom i Poom, na otstojanju od 10 do 30 milja u pozadini, teče Adiđa, tj. druga, daleko jača odbranbena linija, koja u svako doba pretstavlja prepreku koja se može preći samo preko mostova. Ova dvostruka linija, kao što se može videti ako se baci pogled na kartu, prirodno zaokružuje Tirol i susedne austrijske pokrajine u jednu kompaktnu celinu; ona je, govoreći vojničkim jezikom, njihova nužna dopuna; a na tome se i zasniva austrijsko političko načelo da je linija Minča neophodna za odbranu Nemačke i da se Rajna mora braniti na Pou.

Ovaj prirodno jak položaj pojačan je veštačkim sredstvima. Mantova deli liniju Minča na dva dela. Ova tvrđava je tako blizu ušća reke da se deo nizvodno od nje može potpuno zanemariti. Na taj način, linija se skraćuje još za nekih 7 ili 8 milja, a njen južni deo, koji je ojačan tvrdavom prvog reda, obrazuje mostobrane na obe

⁵⁾ Pod prvim kapetanom svoga doba podrazumeva se Bonaparta, a pod docnjim kapetanom švajcarske artiljerije — Napoleon III. — Prim. red.

strane reke. Drugu krajnju tačku, gde reka napušta Jezero, brani mala tvrđava Peskijera. Pijemont je 1848 zauzeo ovo mesto, koje svakako nije mnogo jako, ali je ipak sposobno da odbije nepravilan napad. Prema tome, ono se može održati sve dok se Austrijanci drže na otvorenom polju, pri čemu im omogućava izbjeganje na zapadnu obalu Minća.

Linija Adide bila je zanemarena sve do 1815. Od 1797 do 1809 godine ona je obrazovala granicu između Austrije i Italije; ali od 1815 Austrija drži obe obale reke. Na oko 25 milja pozadi Mantove na Adidi leži mala tvrđava Lenjago, ali Verona — najbliža varoš iza Peskijere — nije bila utvrđena. Međutim, Austrijanci su brzo uočili da moraju utvrditi Veronu da bi se položaj pretvorio u ono što on stvarno treba da bude. Tako je i bilo učinjeno. Ali samo zbog prepotopske lenosti, svojstvene Austrijancima, izvođenje utvrđivanja je bilo u tolikoj meri zanemareno da je 1848 godine, kada je izbila revolucija, bio prilično utvrđen deo na levoj, odnosno istočnoj obali reke, koji se mogao koristiti protiv Austrije, dok je strana prema neprijatelju bila ostavljena skoro bez odbrane.

Radecki i njegovi načelnici štaba, Hes i Šenhals, odmah su, čim ih je revolucija isterala iz Milana, pristupili poslu da isprave ovaj propust. Visovi oko Verone prema zapadu opasani su rogovima, čime su bedemi grada bili zaštićeni od nadvišavajuće vatre neprijatelja. A to što su učinili bilo je dobro za Austriju. Linija Minća morala se napustiti. Pijemontezi su opseli Peskijeru i stigli do samih bedema ovih reduta. Ali tu su bili zaustavljeni. Boj kod Santa Lucije (6. maja 1848⁶⁾) pokazao im je da je svaki dalji pokušaj napada na odbranbena postrojenja Verone sasvim uzaludan.

Ipak, cela gornja Italija nalazila se u rukama revolucionarne vojske. Radecki nije ništa držao sem četiri tvrđave, koristeći Veronu kao utvrđen logor za svoju armiju. Prostor pred njegovim frontom, bokovima, a skoro i u njegovoj pozadini, bio je u vlasti neprijatelja, jer je čak i veza sa Tirolom bila ugrožena, a povremeno i prekidana. No ipak, jedna divizija, pod komandom generala Nugenta, uspela je da se probije kroz ustaničke predele Venecije i da mu se pridruži krajem maja. Tada je Radecki pokazao šta se može postići tim sjajnim položajem koji je upravo za sebe organizovao. Pošto se dalje nije mogao održati u iscrpljenoj okolini Verone, a budući preslab da povede odlučnu bitku na otvorenom polju, on je odvažnim i veštim bočnim maršem prebacio svoju armiju preko Lenjaga ka Mantovi, i, pre no što je neprijatelj dobio pouzdanu prestatvu o tome šta se desilo, Radecki je krenuo iz Mantove da bi ga napao na zapadnoj obali Minća; on je potisnuo neprijateljske

⁶⁾ U toku boja kod Santa Lucije (6. maja 1848 godine) sardinski kralj Karlo Albert je sa 34.000 ljudi, u cilju oslobođenja Verone, vršio nekoliko juriša na 20.000 Austrijanaca, pod komandom maršala Radeckog. Iako su zauzeli selo Santa Luciju, Sardinci su se noću povukli, izgubivši u ovom boju 675 ljudi; Austrijanci su izgubili 450 ljudi. — Prim. red.

opsadne trupe i prinudio glavninu pijemontske vojske da otstupi ispred Verone. Ipak, on nije mogao sprečiti pad Peskijere i, pošto je postigao uspeh koji je uopšte mogao očekivati od svoga marša ka Mantovi, on je opet prikupio svoje trupe, odmaršovao preko Lenjaga za Vićencu i oteo je od Italijana. Time je pokorio celu venecijansku teritoriju na kopnu, uspostavljući svoje veze i obezbeđujući ekonomski izvore velike i bogate oblasti u svojoj pozadini. Posle toga, on se opet povukao u svoju tvrđavu — Veronu, iz koje Pijemontezi nisu znali kako da ga izbace, tako da su izgubili čitav mesec ne preduzimajući ništa. Ali, kada su u međuvremenu stigle tri austrijske brigade, došlo je do preokreta. Za tri dana Radecki je očistio Pijemonteze sa visova između Adiže i Minča, obilazeći u isto vreme njihovo desno krilo kod Mantove i dajući im takvu lekciju da se uopšte više nisu upuštali u borbu dok se nisu našli na drugoj strani Tićina.

Ova operacija Radeckog pokazuje šta jedan komandant može postići i sa slabijim snagama kada se oslanja na dobro branjen sistem rečnih linija. Svejedno, ma gde bi se Pijemontezi nalazili ili ma u kome bi pravcu pokušali da obrazuju front, oni nisu mogli da napadnu Austrijance; a dejstva nasumce, na koja su se svodile sve njihove ratne operacije u toku pet nedelja pred njihov konačni poraz, jasno ukazuju koliko su bili bespomoćni.

U čemu se, dakle, sastojala jačina Radeckovih položaja? Prosto u tome što su ga tvrđave ne samo štitile od napada, nego i u tome što su one prinuđavale neprijatelja da cepa svoje snage, dok je Radecki, pod njihovom zaštitom, čitavim svojim snagama mogao da dejstvuje protiv onog dela neprijatelja koji bi mu se suprotstavio na bilo kojoj dotoj tački. Peskijera je neutralisala znatan deo trupa; dok se Radecki nalazio u Veroni, Mantova je neutralisala drugi deo, a čim se uputio ka Mantovi, Verona je prinuđivala Pijemonteze da tu ostave opservacioni korpus. Štaviše, Italijani su morali da dejstvuju posebnim formacijama na obe strane reke, a da nijedna od njih nije mogla da brzo pritekne u pomoć drugoj, dok je Radecki pomoću svoje tvrđave i mostobrana po volji mogao da prebacuje celokupne svoje snage s jedne obale reke na drugu. Vićenca i Venecijanska oblast ne bi nikada pale da su Pijemontezi bili u stanju da im priteknju u pomoć. Međutim, u situaciji kakva je bila, Radecki je zauzeo i jednu i drugu, dok su posade Verone i Mantove držale Pijemonteze u šahu.

Kada Francuzi moraju da marsuju u koloni kroz neprijateljsku oblast u Alžiru, oni obrazuju četiri kare pešadije i raspoređuju ih na četiri ugla romboida, sa konjicom i artiljerijom u centru. Ako Arapi izvrše napad, onda ih odbijaju jakom pešadijskom vatrom, i, čim ih razbiju, konjica upada između njih, a artiljerija se skida s prednjaka i tuče ih vatrom. Ako konjica bude odbijena, ona nalazi siguran zaklon iza pešadijske kare. Ono što solidna pešadija pretstavlja protiv takvih neregularnih hordi, to sistem utvrđenja znači za

slabiju vojsku na otvorenom polju, naročito ako se te tvrđave nalaze na mreži reka. Verona, Mantova, Peskijera i Lenjago obrazuju četiri ugla kare, i dokle god se bar tri od njih ne zauzmu, slabija vojska se ne može prinuditi da napusti svoj položaj. Ali, kako se one mogu zauzeti? Istina, Peskijera uvek može lako pasti ako se Austrijanci ne bi mogli održati na otvorenom polju; međutim, 1848 godine nije ni pokušavano da se Mantova blokira sa svih strana, a još manje da se izvrši njena opsada. Za blokadu Mantove potrebne su tri armije: jedna na zapadnoj obali Minća, druga na istočnoj obali radi opsedanja, i treća za zaštitu opsade od Austrijanaca iz Verone. Veštим manevrovanjem između reka i tvrđava svaku od ove tri armije može, *ad libitum* (po želji) napasti čitava austrijska snaga. Kako se može izvršiti opsada pod takvim okolnostima? Ako je generalu Bonaparti trebalo devet meseci da samu Mantovu prisili gladiju na predaju, koliko li će onda ona biti jaka ako je štiti armija koja se oslanja na Veronu, Lenjago i Peskijeru, armija koja je sposobna da ujedinjenim snagama manevruje na obe obale Minća ili Adiće, a čija se otstupnica uopšte ne može otseći, pošto postoje dve komunikacije — jedna preko Tirola, a druga kroz Venecijansku oblast? Bez ustezanja možemo tvrditi da je to jedan od najjačih položaja u Evropi. A pošto su ga Austrijanci ne samo potpuno pripremili nego i potpuno shvatili njegov značaj, mi verujemo da 150.000 Austrijanaca, na njemu, ne treba da se boje dvostruko jačeg protivnika.

Ali pretpostavimo da su s njega potisnuti. Pretpostavimo da su izgubili Mantovu, Peskijeru i Lenjago. Dokle god drže Veronu i ne budu potpuno proterani s otvorenog polja, oni mogu ugroziti svaku francusku grupaciju koja maršuje u pravcu Trsta i Beča. Držeći Veronu kao isturenu tačku, oni se mogu povući u Tirol, prikupiti snage i opet prisiliti neprijatelja da cepa svoje snage. Jedan deo snaga mora opsediti Veronu, a drugi braniti dolinu Adiće; hoće li onda ostati dovoljno snaga za marš na Beč? Ako bi tako bilo, Tirolska armija ih može napasti u dolini Brente, o čijoj je strategiskoj važnosti 1796 godine general Bonaparta dao Austrijancima tako surovu lekciju. Međutim, takav eksperiment značio bi kobnu grešku ako Austrijanci ne bi imali druge snage za zaštitu direktnog puta za Nemačku; jer, kad bi glavnina austrijskih snaga bila nabačena u Tirolske Alpe, neprijatelj bi još uvek mogao da prođe pored nje i da stigne u Beč pre nego što bi se Austrijanci mogli izvući iz planina. Ali, ako pretpostavimo da je Beč utvrđen (što verujemo da se sada vrši), onda bi ovo razmatranje otpalo. Austrijske trupe bi ipak stigle na vreme da ga oslobole i mogle bi svesti odbranu koruške granice na to da stalno stoje na Alpima na levom boku napadača, preteći da ga napadnu bilo preko Basana, bilo preko Korneljana, i da mu presek komunikacije čim bi prošao pored njih.

Ova posredna odbrana južnonemačke granice je, uzgred rečeno, i najbolji odgovor na pokušaj Austrije da opravda svoju okupaciju Italije — da je linija Minća prirodna granica Nemačke na

jugu. Kada bi to bilo tako, onda bi Rajna bila prirodna granica Francuske. Svaki argument koji važi u jednom slučaju može se potpuno primeniti na drugi. Ali, srećom, ni Francuskoj ne treba Rajna, niti Nemačkoj Po i Minčo. Onaj koji obilazi, može biti obiđen. Ako Venecijanska oblast obuhvata Tirol, Tirol obuhvata celu Italiju. Prevoj Bormio vodi neposredno za Milano i može poslužiti kao sredstvo za pripremu novog Marenga neprijatelju koji napada Trst i Gradišku isto onako kao što je Veliki Sv. Bernard služio Melasu prilikom napada na liniju Vara. U ratu, uostalom, veće izgledi na pobedu ima onaj koji se duže i bolje održi na otvorenom polju. Neka Nemačka čvrsto drži Tirol u svojim rukama pa će potpuno moći dozvoliti Italijanima da se šire po ravnici kud god im je volja. Dokle god su njene snage sposobne za borbu na otvorenom polju svejedno joj je da li joj Mletačka pokrajina politički pripada ili ne. Govoreći vojničkim jezikom, Nemačka *vлада* tom pokrajinom svojom alpiskom granicom, a to je za nju dovoljno.

Naravno, to pitanje se tiče jedino Italije i Nemačke. Ali, čim se Francuska umeša, stvari izgledaju drukčije; a ako Francuska stavi svu svoju težinu na vagu, onda je samo po sebi prirodno da će svaki suparnik obezbeđivati svoj položaj koliko god bude bolje mogao. Nemačka se može odreći linije Minča, a isto tako i Adiće, ali se od njih može odreći samo u korist Italije, a ne u korist bilo koje druge nacije.

Dosada smo razmatrali samo izglede Austrije u defanzivnom ratu. Ali, ako bi došlo do rata, ona bi se našla u takvom položaju koji će joj imperativno nametnuti ofanzivan operacijski plan — a o tome docnije.

IZGLEDI U PRESTOJEĆEM RATU*)

Najoduševljeniji pobornici mira u Evropi počinju da gube i poslednje slabe nade za očuvanje mira i, umesto razmatranja mogućnosti mirnog rešenja, sada govore o izgledima na uspeh budućih zaraćenih strana. Zato i nama može biti dopušteno da nastavimo svoja razmatranja o vojnem karakteru doline Poa i o izgledima koje ona može pružiti za manevrovanje francuske i sardinske vojske na jednoj i austrijske na drugoj strani.¹⁾

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune*-u, br. 5586 od 17 marta 1859 godine.

¹⁾Prema odluci Bečkog kongresa 1815 godine Lombardija i Venecija su predate Austriji, a u ostalom delu Italije obnovljene su skoro sve ranije reakcionarne vlade koje su u svoje vreme bile svrgнуте od strane trupa revolucionarne Francuske i Napoleona.

Tridesetih i četrdesetih godina XIX veka u Italiji se jako razvio narodnooslobodilački pokret, čiji su glavni predstavnici bili Macini i Garibaldi. Kraljevina Sardinija se istakla kao jezgro oko koga bi se izvršilo

Već smo opisali jak položaj Austrije na Minču i Adidi. Okrenimo se sada na drugu stranu. U svome opštem toku sa zapada prema istoku reka Po obrazuje jednu znatnu krivinu, tekući oko 16 milja sa severozapada u pravcu jugoistoka, a zatim ponovo prima svoj istočni smer. Ova krivina se nalazi na sardinskoj teritoriji, na oko 25 milja daleko od austrijske granice. Na severnom ugлу krivine u Po se uliva Sezija, koja teče sa Alpa prema jugu, a na južnom ugлу Bormida, koja teče sa Apenina u pravcu severa. U obe ove reke, nedaleko od njihovog ušća u glavnu maticu, ulivaju se mnogobrojne rečice, tako da teritorija na njihovoj zapadnoj strani na geografskoj karti pruža izgled jednog prostranog sistema vodenih tokova koji se sa planinskog amfiteatra, koji okružuje Pijemont sa tri strane, stiču u jedno zajedničko središte, poput poluprečnika povučenih sa periferije kruga do njegovog centra. U tome se i sastoji jačina odbranbenog položaja Pijemonta, što je bilo odlično poznato i Napoleonu. A ipak, i on ga je kao i vlada Sardinije, koja je nasledila francusku dominaciju, zanemario tako da nije bio organizovan za odbranu sve do posle katastrofe iz 1849 godine. Čak i tada su odbranbena utvrđenja izgrađivana tako sporo i štedljivo da ni danas nisu završena, a utvrđenja koja je trebalo izraditi sa zidanom eskarpom i kontraeskarpom ovoga časa se izgrađuju kao jednostavna poljska utvrđenja kako bi napoleće bila spremna za odbranu.

Na Pou, približno oko 4 milje uzvodno od ušća Sezije, leži grad Kazale koji je bio utvrđivan i koji se i sada utvrđuje da bi

ujedinjenje Italije. Kada je 1848 izbila revolucija u Austriji, sardsinska vojska je ušla u Lombardiju, ali ju je austrijski maršal Radecki razbio kod Kustoce (1848) i Novare (1849). Sardsinski kralj Albert se odrekao prestola, ali je pod njegovim naslednikom Viktorom Emanuelom produžena politika ujedinjenja Italije oko Sardinije. Vatreni nosilac te politike bio je grof Kavur, kome je 1858 godine došlo za rukom da zaključi ugovor, po kome se Napoleon III obavezao da će ukazati pomoć Sardiniji protiv Austrije, pod uslovom da mu se ustupi Savoja i Nica. Videći otvorene pripreme za rat, Austrija je postavila Sardiniji ultimatum sa zahtevom da odmah demobilise vojsku. Pošto taj zahtev nije ispunjen, austrijska vojska je 29 aprila 1859, pod Dulajevom komandom, prešla graničnu reku Tičino. Kao odgovor na to, car Napoleon III je zvanično objavio da šalje svoju vojsku u Sardiniju. Kao što Engels primećuje, još pre toga — 27 aprila — francuske trupe su stvarno krenule u Italiju. Prema tome, na putu ujedinjenja Italije stajala je Austria, a u borbi protiv nje italijanski liberali se nisu oslanjali na narodne mase, već na podršku Napoleona III, koji je, pod maskom pomoći Italijanima, težio ostvarenju svojih dinastičkih i zavojevačkih ciljeva. Njegova prava namera je bila zamena austrijske hegemonije u Italiji francuskom hegemonijom. Pa ipak, početak rata i prve pobjede francusko-pijemantske vojske italijanski narod je shvatio kao signal za istupanje protiv austrijskog ugnjetavanja. Plašeći se uspona narodnooslobodilačkog pokreta i perspektive ujedinjenja Italije revolucionarnim putem, Napoleon III je u julu 1859 godine u Vilafranki zaključio separatran preliminaran mirovni ugovor, kojim je sačuvana razdrobljenost Italije i ostavljena Venecijanska oblast u rukama Austrije (Lombardija, Toskana, Parma i Modena su kasnije predate Pijemontu, ali su zato Savoja i Nica pripale Francuskoj). Ipak, uprkos dvoličnoj igri Napoleona III i izdajničkoj popustljivosti pijemantske vlade, rat 1859 godine dao je potstrek za ujedinjenje Italije putem narodne revolucionarne borbe, koja se uskoro posle toga razvila u ovoj zemlji. — Prim. red.

obrazovao oslonac severnog, odnosno levog krila položaja. Na ušću Tanara u Bormidu, 8 milja uzvodno od ušća ove poslednje reke u Po, nalazi se Alesandrija, najjača tvrđava u Pijemontu, koja se sada pretvara u središte velikog utvrđenog logora i koja štiti južno, odnosno desno krilo položaja. Udaljenost između ova dva mesta iznosi 16 milja, a Po teče ispred druma koji ih spaja na udaljenosti od oko 5 do 6 milja. Levo krilo armije, koja bi logorovala na ovom položaju, zaštićeno je, prvo, Sezijom i, drugo, Kazalom i Poom; desno krilo zaštićeno je Alesandrijom i rekama Orbom, Bormidom, Belbom i Tanarom koje se spajaju u blizini Alesandrije. Front položaja je zaštićen krivinom Poa.

Ako Sardinija izvrši koncentraciju svoje vojske od 80.000 do 90.000 na ovom položaju, ona će raspolagati sa oko 50.000 ljudi za aktivne operacije i spremnih da udare u bok svake vojske koja bi pokušala da obide ovaj položaj preko Novija i Akvija s juga ili preko Verćelija sa severa. Na taj način, može se smatrati da ovaj položaj dobro štiti i sam Turin, naročito zbog toga što se u ovoj prestonici nalazi citadela koja se ne može osvojiti bez prethodne pravilne opsade, a nijedna armija, koja bi obilazila takav položaj, ne bi mogla vršiti opsadu a da prethodno ne izbaci Pijemontsku armiju iz njenog utvrđenog logora. Ali, položaj Kazale i Alesandrije ima jednu slabu tačku; on nema dubine i njegova je pozadina potpuno nezaštićena. Između Minća i Adide Austrijanci imaju četvorougao, zaštićen sa četiri tvrđave — po jedna na svakom uglu; Pijemontezi imaju na Pou i Bormidi liniju sa dve tvrđave — po jednu na svakom boku, sa dobro branjenim frontom ali sasvim nezaštićenom pozadinom. Međutim, obilazak Alesandrije sa juga bio bi opasan i relativno nekoristan; ali Kazale se može obići sa severa ako ne preko Verćelija, a ono bar preko Sesto Kalende, Novare, Bijele, Santije i Krešćentina; a ako bi nadmoćnija armija prešla preko Poa uzvodno od Kazale i napala pozadinu Pijemonteza, onda bi oni bili odmah prinuđeni da se odreknu preimუstava jako utvrđenog položaja i da vode borbu na otvorenom polju. Tu bi se radilo o drugom Marengu, mada na suprotnoj strani Bormide.

Pošto smo tako opisali dve operaciske osnovice u basenu Poa — austrijsku u ranijem članku, a francusko-pijemontsku u prethodnom izlaganju, razmotrimo sada kako te baže mogu biti upotrebljene. Jednim pogledom na kartu uočiće se da ceo severoistočni deo alpijskog lanca, koji pripada Švajcarskoj, od Ženeve do na oko jednu milju od prevoja Stelvio, pretstavlja, pre svega, neutralnu teritoriju sve dok jedna ili druga zaraćena strana ne nađe za shodno da je povredi. Pošto Švajcarska danas raspolaže prilično jakim odbranbenim snagama, nije verovatno da bi do toga moglo doći u samom početku rata. Stoga ćemo zasada smatrati da je Švajcarska zaista neutralna i nepristupačna obema stranama. U tom slučaju, Francuzi imaju svega četiri puta kojima mogu dospeti u Pijemont. Lionska armija će morati da prelazi preko Savoje i Mon Senija. Neka manja jedi-

nica može preći preko Briansona i Mon Ženevra; obe formacije će izbiti iz planina i sastati se u Turinu. Armija, koncentrisana u Provansi, može delom marševati iz Tulona preko Nice i Kol di Tenda, a delom se može ukrcati u Tulonu i parobrodima prevesti u Denovu u mnogo kraćem roku. Oba ova dela će se koncentrisati u Alesandriji. Ovde ima još nekoliko drumova, ali oni ili nisu pogodni za prolaz većih jedinica ili su manjeg značaja od već pomenutih, a vode na ista koncentraciska mesta.

Raspored francuske vojske u Italiji, sad već možemo da je tako zovemo, bio je izvršen saobrazno ovom stanju stvari. Dva glavna koncentraciska mesta su Lion i Tulon, sa manjim odredom trupa u dolini Rone²⁾ između ova dva mesta, spremnim da nastupa preko Briansona. Da bi se izvršila brza koncentracija jakih francuskih snaga u dolini Poa iza Alesandrije i Kazale, stvarno je potrebno da se iskoriste svi gore navedeni putevi, s tim da najjače formacije stignu preko Liona i Mon Senija, najslabije preko Briansona i Mon Ženevra i da se što je moguće veći deo Provansalske armije uputi morskim putem za Denovu, jer, dok će jednoj jedinici za marš od Vara preko Kol di Tenda biti potrebljano više od 10 dana do Alesandrije, ona u Denovi može stići morskim putem za 24 sata, a odatle do Alesandrije za tri dana usiljenog ili četiri dana normalnog marša.

Pretpostavljajući, kao što smo i obavezni da učinimo, da će Austrija objaviti rat čim makar i jedan francuski bataljon pređe u Pijemont, šta će onda preuzeti njena Italijanska armija? Ona može ostati u Lombardiji i, ne pribegavajući oružju, sačekati koncentraciju 200.000 Francuza i 50.000 Pijemonteza, a zatim se, napuštajući celu Lombardiju, povući pred njima ka svojoj operaciskoj osnovici na Minču. Takav tok stvari obeshrabrio bi austrijske trupe, a njihove protivnike oduševio neočekivano jevtino postignutim uspehom. Ili, ona može sačekati napad Francuza i Pijemonteza na otvorenim ravnicama Lombardije; u tom slučaju pretrpela bi poraz od brojno nadmoćnijih snaga, pošto raspolaže sa svega 120.000 ljudi prema dvaput jačim snagama, a pored toga bila bi ometana italijanskim ustankom do koga bi došlo širom zemlje. Istina, ona bi mogla stići do svojih tvrđava, ali bi se ova sjajna operaciska osnovica svela na puku odbranu, pošto bi ofanzivna snaga operativne vojske dotada bila već utrošena. Veliki cilj zbog koga je bio stvoren sistem ovih tvrđava, naime, da slabijim snagama posluži kao baza za uspešan i bezbedan napad na jače snage, bio bi potpuno promašen sve dok iz unutrašnjosti Austrije ne bi stigla pojačanja, a za to vreme može pasti Peskijera, može pasti i Lenjago, a komunikacije preko venecijanske teritorije svakako bi bile izgubljene. Oba razmotrena načina dejstva bila bi nepogodna, pa čak i nedopustiva, ukoliko ne bi bila nametnuta golom nuždom. Ali ostaje još jedan put.

²⁾ U originalu стоји Rajne, што је очигледно штампарска грешка. — Prim. red.

Austrijanci mogu izvesti na bojište bar 120.000 ljudi. Ako izaberu podesan momenat, suprotstaviće im se samo 90.000 Pijemonteza, od kojih svega 50.000 može učestvovati u operacijama. Francuzi pristižu iz četiri pravca koji se stiču ka Alesandriji. Uglovi koje čine ova četiri pravca između prave povučene od Mon Senija do Alesandrije i iz Čenove do Alesandrije iznose ukupno oko 140°, tako da je pre izvršene koncentracije potpuno isključeno sadejstvo raznih francuskih jedinica. Ako, dakle, Austrijanci pravilno izaberu momenat — a 1848 i 1849 videli smo da oni to znaju — i krenu protiv pijemontske operacijske osnovice, napadajući je bilo frontalno ili je obilazeći sa severa, usudili bismo se da kažemo, odajući dužno poštovanje hrabrosti Pijemontske armije, da bi Sardinci imali malo izgleda da se odupru brojno nadmoćnjim snagama Austrijanaca; a kad bi Pijemontezi jedanput bili proterani sa bojišta i prisiljeni na pasivnu odbranu svojih tvrđava, onda bi Austrijanci nadmoćnjim snagama mogli da napadaju pojedinačno svaku francusku jedinicu prilikom njenog izbijanja iz Alpa ili Apenina; pa čak i kada bi bili prisiljeni na povlačenje, njihova bi otstupnica bila sigurna sve dok bi njihov severni bok bio zaštićen švajcarskom neutralnošću, a po dolasku u Mantovu njihova bi vojska još uvek bila sposobna za aktivnu odbranu svoje operacijske osnovice.

Austrijancima bi se pružila još jedna prilika, naime, da posednu položaje oko Tortone i sačekaju dolazak francuske kolone koja maršuje iz Čenove za Alesandriju, kada im ona mora izložiti svoj bok. Ali to bi bila bedna vrsta ofanzive, jer bi se Francuzi mogli mirno zadržati u Čenovi sve dok se ostale kolone ne koncentrišu u Alesandriji, u kome bi slučaju Austrijanci ne samo potpuno izgubili sve prednosti nego bi se izložili i opasnosti da budu otsečeni od Minća i Adiće.

Pod pretpostavkom da Austrijanci pretrpe poraz i da se moraju povući ka svojoj operacijskoj osnovici, i Francuzi bi bili izloženi mogućnosti obilaska čim bi prešli Milano. Put od Stelvija vodi dolinom Ade iz Tirola pravo za Milano; tonalski put dolinom Olja, a đudičarski put dolinom Kijeze. Oba puta vode u srce Lombardije i u pozadinu svake vojske koja bi sa zapada vršila napad na Minćo. Preko Tirola Austrija obuhvata celu Lombardisko-venecijansku oblast i, ukoliko se izvrše potrebne pripreme, ona svakog dana može prirediti svojim neprijateljima jedan Marengo u ravnicama Lombardije. Dokle god Švajcarska ostane neutralna, takav se potez ne može izvesti protiv Austrije dok ona napada Pijemont.

Na taj način, pri sadašnjem stanju stvari u Italiji, ofanziva je za Austriju najbolji način dejstva. Ići pravo u središte neprijateljske vojske, koja se nalazi u toku koncentracije, pretstavlja jedan od najsjajnijih manevara savremenog vođena rata, za koje je Napoleon bio tako veliki majstor. A taj manevr on nije ni protiv koga izvodio sa takvim uspehom kao protiv Austrijanaca; za to su svedoci

Montenote, Milezimo, Mondovi i Dego, a o tome svedoče Abenzberg i Ekmil.³⁾ Da su Austrijanci od Napoleona naučili taj manevar, oni su to najsajnije dokazali kod Soma Kampanje i Kustoce, a pre svega kod Novare. Zato bi takav isti manevar, izgleda, najbolje odgovarao sadašnjem genijalnom načinu vodenja rata Austrijanaca, i mada to zahteva veću budnost i tačnost izvršavanja operacija po vremenu, ipak će Austrijanci ispustiti iz ruku ogromne izglede za uspeh ako se ograniče na prostu odbranu svoje teritorije.

³⁾ Bojevi kod *Abenzberga* i *Ekmila* su etape bitke u rejonu Regensburga koja se odigrala od 19—23 aprila 1809 godine između Napoleonove vojske (170.000 ljudi) i austrijske vojske (180.000) za vreme Austrisko-frančuskog rata. Bitka kod *Regensburga* se završila porazom i povlačenjem austrijske vojske, koja je, uprkos gubitku 1/3 svoga sastava, ipak sačuvala borbenu gotovost. Francuzi su postigli uspeh zahvaljujući umešnom prebacivanju glavnih snaga, koje je Napoleon izvršio u odlučujućem trenutku borbenih dejstava. — Prim. red.

PERSPEKTIVE RATA*)

Nismo smatrali potrebnim da odgovaramo na razne površne kritike koje se čine u toku poslednja dva meseca, svaki put kada smo pristupali razmatranju sredstava i strategiskih uslova za stupanje u veliki i krvavi rat u koji je Evropa danas upletena. Sada, međutim, u obilnim detaljima, kojima danas vrve naše stranice — detaljima koji daju upečatljiviju sliku prvih prizora ove užasne i impozantne drame — nalazimo toliko potpunu i do detalja tačnu potvrdu naših pogleda, a u isto vreme i za javnost nesumnjivo interesantnu, da smatramo za shodno da na taj predmet skrenemo pažnju.

Pre puna dva meseca ukazali smo na to da ofanziva pretstavlja pravilan način samoodbrane Austrije. Tvrđili smo da bi Austrijanci, pošto su svoju Italijansku armiju dobro koncentrisali u bližini pijemontskih odbranbenih položaja i pošto su se savršeno spremili i opremili za borbu, učinili veliku grešku ako ne bi iskoristili ovu trenutnu nadmoćnost nad svojim još uvek razbacanim neprijateljima, time što bi odmah umarširali na teritoriju Sardinije, tukući najpre Sardinsku vojsku, a zatim krenuli protiv Francuza, koji moraju prelaziti preko Alpa u nekoliko kolona, izlažući se pri tome opasnosti da budu potučeni po delovima. Ovaj naš zaključak izazvao je mnoga suprotna tumačenja raznih manje ili više poznatih i manje ili više sposobnih strategiskih kritičara; međutim, našu ocenu je potvrdio svaki vojni stručnjak koji je pisao o ovom predmetu; i, najzad, pokazalo se da se austrijski generali slažu sa tom ocenom. Toliko o tome.

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune*-u, br. 5634 od 12 maja 1859 godine.

Pošto je rat na taj način otpočeo, postavlja se pitanje: kako stoje odnosne snage protivnika i kakvi su njihovi izgledi na uspeh? Austrijanci u Italiji imaju pet armiskih korpusa — 2, 3, 5, 7 i 8 — koji se sastoje od najmanje 26 pešadijskih pukova od po 5 bataljona svaki (od kojih je po jedan grenadirski) i 26 lakih bataljona, tj. svega 156 bataljona ili 192.000 ljudi. Sa konjicom, artiljerijom, inžinjerijom i posadnim trupama njihove snage, prema najumerenijem proračunu, dostižu 216.000 ljudi. Nije nam poznato koliko je ovaj broj premašen dovlačenjem u Italiju svežih graničnih pukova i ljudstva iz rezerve. Da je premašen — o tome skoro ne može biti nikakve sumnje — ali uzmimo najnižu procenu od 216.000. Od ovoga će 56.000 ljudi biti potpuno dovoljno da drži sve one tvrđave, utvrđenja i utvrđene logore koje Austrijanci žele da održe u Lombardiji, ali, uzmimo najveći mogući broj, i recimo 66.000 ljudi. Na taj bi način ostalo 140.000 ljudi za osvajanje Pijemonta. Prema telegramima, austrijske invazione snage iznose 120.000 ljudi, ali se na ove tvrđnje, naravno, ne možemo potpuno osloniti. Međutim, za svaku sigurnost, pretpostavćemo da Austrijanci nemaju više od 120.000 ljudi sposobnih za manevarska dejstva. Kako će se francuske i pijemontske snage rasporediti da dočekaju ovu kompaktnu snagu?

Između Alesandrije i Kazale, na položaju koji smo opisali pre nekoliko nedelja, izvršena je koncentracija Pijemontske armije. Ona broji pet pešadijskih i jednu konjičku diviziju — ili 45.000 ljudi linijske pešadije, računajući i rezervu; 6.000 strelaca i oko 9.000 konjanika i artiljeraca, tj. ukupno 60.000 ljudi¹⁾, koliko je Pijemont najviše uspeo da okupi za operacije. Ostatak od 15.000 ljudi potreban je za garnizonsku službu. Italijanski dobrovoljci nisu još ospособljeni za borbu s neprijateljem na otvorenom polju.

Kao što smo već rekli, položaj Pijemonteza se ne može lako strategiski obići sa juga — međutim, to se može učiniti sa severa; a on se ovde oslanja na liniju Sezije, koja utiče u Po otprilike na 4 milje daleko od Kazale i koju Sardinci nameravaju da brane, ako se može verovati telegrafskim izveštajima.

Bilo bi sasvim smešno kad bi 60.000 ljudi primilo odlučnu bitku na ovom položaju ako bi bili napadnuti dvostruko jačom snagom. Po svoj prilici, na ovoj reci će se pružiti izvestan otpor — dovoljan da prisili Austrijance da pokažu svu svoju snagu — a zatim će se Sardinci povući iz Kazale i Poa, ostavljajući otvoren direktan put za Turin. Ovo bi se moglo odigrati 29 ili 30 aprila, pod prepostavkom da engleska diplomacija nije izazvala novo odlaganje vojnih operacija. Sledećeg dana Austrijanci bi pokušali da se prebace preko Poa i, ukoliko bi u tome uspeli, potisnuli bi Sardince preko ravnice u pravcu Alesandrije. Tu bi ih mogli ostaviti neko vreme; austrijska kolona koja bi izbila južno od Poa iz Pijaćence, mogla bi, po

¹⁾ Engelsovi podaci o operativnim snagama (120.000 Austrijanaca i 60.000 Sardinaca) pokazali su se potpuno tačni u početku rata. — Prim. red.

potrebi, uništiti železničku prugu između Denove i Alesandrije i napasti svaki francuski korpus koji bi eventualno nastupao iz Denove za Alesandriju.

Ali šta pretpostavljamo da će Francuzi raditi čitavo ovo vreme? Oni će se, naravno, sa velikom žurbom spuštati u pravcu budućeg ratišta, prema dolini gornjeg Poa. Kad su vesti o austriskom ultimatumu stigle u Pariz, snage namenjene za Alpisku armiju jedva su bile veće od četiri pešadijske divizije koje su se nalazile oko Liona, i još tri divizije koje su se nalazile ili na jugu Francuske, ili na Korzici ili su tek vršile koncentraciju. Još jedna divizija bila je na putu iz Afrike. Ovih osam divizija trebalo je da obrazuju četiri korpusa; jedna divizija operativnih trupa u Parizu stajala je na raspoloženju kao prva, a garda kao druga rezerva. Na taj način dobili bismo svega dvanaest operativnih divizija i dve gardiske divizije garde, što čini sedam *armiskih korpusa*. Dvanaest operativnih divizija, pre povratka njihovog ljudstva sa otsustva, imale bi po 10.000 ljudi svaka, tj. svega oko 120.000 ljudi, ili sa konjicom i artiljerijom 135.000, a sa gardom od 30.000 ukupno 165.000 ljudi. Kad bi se vratilo ljudstvo pozvato sa otsustva, onda bi čitava ova armija doštriga jačinu od 200.000 ljudi. Dovde je sve u redu; to je odlična armija, dovoljno velika da osvoji zemlju dva puta veću od Italije. Ali gde se ona mogla nalaziti oko 1 maja — u vreme kada je bila potrebna u ravnicama Pijemonta? Pa, Makmaonov korpus je oko 23 ili 24 aprila upućen za Denovu, a pošto do toga vremena nije bio izvršio koncentraciju, to on neće biti u stanju da napusti Denovu pre 30 aprila; korpus Baragej d'Illjea nalazi se u Provansi i, prema nekim tvrđenjima, trebalo je da krene preko Nice i Kol di Tenda, a prema drugim se trebao ukrcati na brodove i iskrcati na obalu Sredozemnog Mora. Kanroberov korpus imao je da pređe u Pijemont preko Mon Senija i Mon Ženevra, a sve ostale trupe trebalo je da slede iza njega istim putem po redu svoga pristizanja. Sada je sigurno da do 26 aprila nikakve francuske trupe nisu kročile na tlo Sardinije; sigurno je da su se tri divizije Pariske armije još 24 aprila nalazile u Parizu, od kojih je jedna tek toga dana krenula železnicom za Lion, i da se polazak garde na marš nije očekivao pre 27 aprila. Tako, ako pretpostavimo da su sve ostale gore navedene trupe bile koncentrisane na granici i spremne za pokret, imali bismo osam pešadijskih divizija ili 80.000 ljudi. Od ovih 20.000 ide za Denovu, 20.000 pod Baragejom, ukoliko uopšte budu isle za Pijemont, kreću preko Kol di Tenda. Ostaje da 40.000 pod Kanroberom i Nielom ide preko Mon Senija i Mon Ženevra. To će biti sve što Lui Napoleon može da stavi na raspoloženje u vreme kada će njegova pomoć biti najpotrebnija — u vreme kada Austrijanci mogu biti u Turinu. A sve se ovo, da uzgred pomenemo, potpuno podudara sa našim predviđanjima od pre nekoliko nedelja. Ali Lui Napoleon ne može ni svim železnicama celoga sveta na vreme dovesti ostale četiri divizije Pariske armije da bi uzele učešća u prvim okršajima,

ukoliko ne dopusti Austrijancima da u toku čitave dve nedelje rade što hoće sa Pijemontezima²⁾; pa čak i tada su njegovi izgledi loši pošto mu se osam divizija nalazi na dva planinska prevoja, a neprijatelj, u najmanju ruku iste jačine, na mestu gde bi se one mogle spojiti. Ali čovek u njegovom položaju iz političkih razloga ne može dozvoliti da neprijatelj pregazi Pijemont i da po njemu hara čitave dve nedelje, te će morati da prihvati bitku čim mu je Austrijanci ponude; a tu bitku mora voditi pod nepovoljnim uslovima. Što pre Francuzi pređu Alpe, tim bolje po Austrijance.

²⁾ Zbog nespremnosti Francuza, u početku rata je zaista postojala tako povoljna situacija za uništenje sardinske vojske, ali austrijsko komandovanje nije iskoristilo tu situaciju. — Prim. red.

R A T*)

Napoleon III otplovio je iz Marseja 11 ovog meseca za Đenovu gde je imao da preuzeme komandu nad francuskim snagama i gde su bile izvršene pripreme da se dočeka sa izvanrednim počastima. Da li će njegovi vojni podvizi biti ravni njegovim neospornim diplomatskim triumfima, pretstavlja problem o kome ćemo, verovatno, u najskorije vreme imati pouzdane dokaze. Jedini dokaz koji nam je dosada pružio o svojim strategiskim sposobnostima bio je njegov operacijski plan za operacije na Krimu, čije su se osnovne crte odlikovale zastarelim pogledima i pripadale vojnoj školi Bilova, o kome je veliki Napoleon rekao da je njegova nauka bila nauka poraza a ne pobede.¹⁾

Da francuski car ulazi u Italiju sa prestižom ogromnog moralnog uspeha ne može se sporiti. Pošto je svojim lukavstvom i preprenošću naterao Austrijance da preuzmu tešku odgovornost za obavljanje rata, on je imao sreću da bude očevidec kako su oni za dve nedelje stvarne neaktivnosti izgubili jedino preim秉tvo, na koje su mogli računati, blagodareći ovom dalekosežnom koraku. Umesto da smrve Pijemontsku armiju nadmoćnošću svojih snaga i brzinom pokreta pre no što bi mogla stići francuska pojačanja, Austrijanci su propustili ovu priliku i sad protiv sebe imaju savezničku vojsku, koja je potpuno ravna njihovoj i koja iz dana u dan postaje nad-

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune*-u, br. 5643 od 23 maja 1859 godine.

¹⁾ U delu *Geist des neuen Kriegssystems*, izdanom 1798, i u nekim drugim raspravama, štampanim prvi godina XIX veka, Bilov je izložio svoj strategiski sistem koji se zasniva na magaćinskom sistemu ratovanja i koji je svodio borbena dejstva na ugrožavanje neprijateljskih komunikacija. Jedan od sledbenika ovog tvorca »besmislene strategije« (tako ju je okarakterisao Napoleon I) bio je poznati Ful, pruski general u austrijskoj, a zatim u ruskoj službi, po čijem je savetu ruska vojska u početku rata 1812 godine bila podeljena na dve armije — što zamalo nije dovelo do njihovog počesnog tučenja od strane Napoleona. — Prim. red.

moćnija. Umesto ofanzivnih operacija i pobedonosnog napredovanja oni, veoma verovatno, u najskorije vreme mogu biti prisiljeni da napuste čak i Milano i da se povuku na liniju Minča, gde će pod zaštitom svojih velikih tvrđava zauzeti čisto defanzivan stav. Na taj način, Lui Napoleon otpočinje svoju komandantsku karijeru sa preimćstvima koja mu daju ogromne i skoro neobjašnjive greške njegovog protivnika. Njegova srećna zvezda još je u usponu.

Prve dve nedelje ratovanja, ukoliko se tiče Austrije, daju nam zanimljivu, mada monotonu priču, koja umnogome liči na čuveni kuplet o francuskom kralju. 29 aprila austrijska prethodnica prešla je preko Tićina, ne nailazeći na veliki otpor, a sledećeg dana za njom su sledovale glavne snage. Sudeći po prvim pokretima, koji su vršeni ka Aroni (na Jezeru Madore), Novari i Viđevanu, izgledalo je da je pravac napada upravljen prema Verćeliju i drumom za Turin. Zauzimanje Verćelija, koje se dogodilo 1 ili ujutru 2 maja, i telegrami iz Švajcarske koji su javljali da su snage invazione armije bile koncentrisane na Seziji, kao da potvrđuju ovo stanovište. Međutim, izgleda da je ova demonstracija bila prosta varka namenjena da izloži kontribuciji celu oblast između Tićina i Sezije i da uništi telegrafske veze između Pijemonta i Švajcarske. Stvarni cilj napada iznet je u biltenu generala Đulaja, iz koga se vidi da su Koco i Kambio bili glavna koncentraciska mesta i da je njegov štab uveče 2 maja bio u Lomelu. Pošto se prvo pomenuto mesto nalazi blizu ušća Sezije u Po (malo istočno), drugo na samom Pou, nešto istočnije od ušća Bormide u Po, a treće nešto dalje u pozadini, ali na jednakom otstojanju od oba prva mesta, to će pogled na kartu pokazati da Austrijanci kreću u pravcu fronta pijemontskog položaja iza reke Po, koji se prostire od Kazale do Alesandrije, sa centrom prema Valenci. Sledeće vesti, primljene preko Turina, ukazuju da su 3 maja postavili mostove na Pou blizu Kambija i uputili izvidnice u pravcu Tortone na južnoj obali pomenute reke, da su takođe vršili izviđanje skoro celog fronta pijemontskog položaja, a naročito u bližini Valence, stupajući u borbu sa neprijateljem na nekoliko tačaka da bi ga prisilili da otkrije svoje snage. Bilo je glasina i o tome da je austrijski korpus izašao iz Pjaćence i da je nastupao južnom obalom Poa u pravcu Alesandrije, ali se te glasine nisu potvrdile. Ipak, taj pokret nije neverovatan, ako se to dovede u vezu sa izgradnjom mosta preko Poa kod Kambija.

Takva je bila slika rata do 5 maja, a i do danas su se austrijski manevri odlikovali vanrednom sporošću i opreznošću, da ne kažemo nešto više. Pošto od Tićina do Poa, kod Valence, nema više od 25 milja, odnosno 2 obična marša, i pošto su neprijateljstva počela 29 aprila, to su celokupne invazione snage mogle biti koncentrisane prema Valenci do 1 maja u podne; prethodnica je mogla izvršiti svoja izviđanja istoga dana, a odluka o odlučnim operacijama za sledeći dan mogla je pasti u toku noći. Iako raspolažemo poštom Vanderbilta, još uvek ne možemo objasniti zastoj do koga je došlo.

No, kako su okolnosti situacije imperativno nametale Austrijancima brzu akciju i kako general Đulaj uživa glas odlučnog i smelog oficira, prirodno je pretpostaviti da su ih nepredviđene okolnosti prisile na oprezniji način postupanja. Da li je najpre stvarno uzimana u obzir ideja za marš ka Turinu preko Verćelija, koji je bio napušten tek po primitku vesti o tome da su Francuzi stigli u Čenovu u takoj velikom broju da bi bio ugrožen obilazni manevr; da li je stanje drumova koje su Pijemontezi ispresecali i zabarikadirali na svakom koraku imalo s tim neke veze, ili se general Đulaj, o čijim kvalitetima; kao glavnog komandanta, ništa nije poznato u svetu, našao u nепрелици usled tromosti masa kojima je komandovao — na sva ta pitanja teško je dati odgovor. Međutim, kratak pogled na položaj druge strane može baciti izvesno svetlo na stanje stvari.

Pre nego što je ijedan Austrijanac prešao granicu, Francuzi su počeli da nadiru u Pijemont. Prve trupe stigle su u Čenovu 26 aprila. Istoga dana divizija generala Bua (Bouat) prešla je u Savoju, prebačila se preko Mon Senija i 30 aprila stigla u Turin. Toga dana bilo je 24.000 Francuza u Alesandriji i oko 16.000 u Turinu i Suzi. Njihovo pristizanje se otada vrši neprekidno, ali mnogo većom brzinom u Čenovu nego u Turin²⁾, stim što se trupe iz oba ova mesta šalju ka Alesandriji. Naravno, ne može se utvrditi broj Francuza koji su na ovaj način upućeni na front, ali, sudeći po okolnostima o kojima ćemo odmah govoriti, ne može biti sumnje da je već 5 maja smatrano da je taj broj bio dovoljan da savezničke armije održe svoje položaje i spreče svaki austrijski obilazni manevr kod Verćelija. Prvobitni plan sastojao se u tome da glavne pijemontске snage i sve francuske trupe koje su se mogle dovesti iz Čenove održe liniju Poa od Alesandrije do Kazale, dok bi ostatak Pijemonteza (gardiske brigade Savoje), zajedno sa Francuzima koji su pristizali preko Alpa, imao da brani liniju Dora Baltea od Ivreje do Kivasa, štiteći time Turin. Na taj bi način svaki austrijski napad na liniju Dore mogao biti izložen bočnom udaru Pijemonteza koji bi izašli iz Kazale i primorali napadača da podeli svoje snage. Ali, uprkos svemu tome, saveznički položaj bio je samo za nuždu i u suštini loš. On se od Alesandrije do Ivreje protezao na dužini od skoro 50 milja sa jednim ispadnim i jednim upadnim uglom; i mada ga je mogućnost vršenja bočnih napada znatno ojačavala, odbrana tako duge linije pružala je velike mogućnosti napadaču za vršenje demonstrativnih napada, a nije mogla dati ozbiljan otpor odlučnoj ofanzivi. Čim bi linija Dore bila zauzeta — pri čemu bi bočni napad bilo moguće momentalno paralisati manjim austrijskim snagama — pobedonosni Austrijanci mogli bi se slobodno vratiti na bilo koju obalu Poa i brojno nadmoćnijim snagama potisnuti Alesandrisku armiju pod zaštitu vatre topova njene

²⁾ Francuzi su ušli u Italiju delom preko Alpa, a delom preko mora. Preko Alpa je prešlo 44.000, a brodovima iz Marseja, Tulona i Alžira bilo je prevezeno u Čenovu oko 100.000 ljudi. — Prim. red.

tvrdave. Da su Austrijanci energično dejstvovali u toku prva dva ili tri dana rata, sve bi se to moglo lako obaviti. Tada još nije bilo koncentrisanih snaga između Alesandrije i Kazale, koje bi ugrozile njihova dejstva, ali 3, 4 i 5 maja stvari su se izmenile, i brojno stanje Francuza koji su stigli na položaj, i koji su još uvek stizali iz Đenove, mora da je bilo dovoljno veliko da se snage koje su ga branile povećaju u svemu na oko 100.000 ljudi, od kojih se 60.000 moglo upotrebiti za napad preko Kazale. Da je ova snaga smatrana dovoljnom za posrednu zaštitu Turina, dokazuje činjenica da su i francuske i sardinske trupe već 3 maja bile pokrenute sa linije Dore ka Alesandriji; na taj način oklevanje Austrijanaca dozvolilo je saveznicima da mirno izvrše ovaj opasan manevar — koncentraciju svojih snaga na položaj kod Alesandrije. Time su krajnji cilj i plan austrijske ofanzive bili promašeni, a postignuto je ono što nazivamo moralnom pobedom saveznika.

Izgleda da je austrijski komandant dosada dejstvovao na osnovu bar tri različita uzastopna plana. Prvo, izgleda da je prelaskom preko Tićina nameravao da maršuje pravo na Verćeli i Doru; zatim, saznavši da znatne francuske snage pristižu u Đenovu i smatrajući da je bočni marš pored Kazale suviše opasan, on je izmenio pravac napada i skrenuo u pravcu Lomela i Poa; i, najzad, on opet menja svoje mišljenje, sasvim napušta ofanzivu i, utvrđujući se na Seziji, čeka dolazak saveznika da primi bitku. Tačno je da su naše vesti o njegovim pokretima veoma nepotpune, jer potiču skoro isključivo iz francuskih i sardinskih telegrama. Međutim, izgleda da je to jedini zaključak koji se može izvesti iz duže neaktivnosti glavnine austrijskih snaga i raznih nevažnih i po izgledu neodlučnih pokreta njihovih isturenih odreda između 5 i 11 maja.

Ako bi se savezničko nastupanje kojim slučajem odložilo još za nekoliko dana, nije isključena mogućnost da budemo svedoci još jedne promene austrijske strategije — u obliku povlačenja ka Tićinu, čak i bez borbe — jer Đulajeva armija ne može ostati duže vremena neaktivna u zaraznim pirinčanim baruštinama gde se nalazila u vreme kad smo primili poslednje vesti; ona se mora izložiti bilo riziku da izvrši napad sa vrlo sumnjivim izgledom na uspeh bilo da posedne nov položaj u zdravijem kraju. Međutim, treba očekivati da će odmah doći do nastupanja saveznika i do bitke. Po svoj prilici o tome ćemo dobiti vesti narednom poštom. Ali, pod ovim okolnostima, ne iznenađuje nas to što čujemo iz Beča da Hes, prirodni Đulajev naslednik za položaj komandanta, ne odobrava njegove operacije; a skoro je sigurno da će Austrijanci, ukoliko ne dobiju prestojeću bitku, dobiti novog glavnog komandanta pre isteka prvog meseca rata. Uostalom, to nije neobičan događaj u njihovoј istoriji ratova.

RAT NE NAPREDUJE*)

Poslednje depeše koje smo sa fronta juče primili brodom *Asia*, tj. koje obuhvataju period do 13 o. m., kasne tačno tri dana u odnosu na Vanderbiltove izveštaje. Ove se depeše sastoje od kratkih i prilično konfuznih biltena koje je izdala sardinska vlada, dok Austrijanci nisu objavili ništa o svojim dejstvima. U toku ova tri dana nije se desilo ništa značajnije. Po svojoj sporosti operacije i dalje zadržavaju prvo mesto u analima modernog ratovanja. Skoro nam izgleda da se opet vraćamo u ona prepotopska vremena pompeznog i besplodnog ratovanja kome je Napoleon onako iznenada i odlučno učinio kraj. Ovde se nalaze dve ogromne vojske jedna prema drugoj, na liniji od preko 40 milja, od kojih svaka može da stupi u dejstvo sa snagom od 100.000 — 140.000 ljudi. Jedna se približava drugoj, druga vrši izviđanja, pruža pipke sad na ovom sad na onom delu neprijateljskog položaja, a zatim se povlači, dok druga vojska stoji nepomično na terenu na kome se nalazi; na taj način, obe vojske sada razdvaja otstojanje koje varira od 8—20 milja.

Iako ima nekoliko činjenica kojima se može razumno objasniti ova anomalija, ona, ipak, ostaje anomalija, koja je nastupila kao posledica greške koju je u početku rata učinila napadajuća strana. Kao što smo već pokazali, i namera i cilj austrijske invazije u Pijemont bili su osuđeni sporošću i neodlučnošću austrijskih pokreta koji se jedva mogu pripisati ma čemu drugom do kolebljivosti generala Đulaja. Ovo gledište potpuno potvrđuju izveštaji koje smo posle toga primili. Austrijanci ne daju nikakvo objašnjenje za ovako čudan postupak svoje vojske — jasan dokaz da su bacili svu odgovornost na glavnokomandujućeg. I, stvarno, tek nedelju dana posle otpočinjanja rata austrijski bilteni su počeli da navode loše vreme i poplave kao razlog koji je prisilio njihovog komandanta da povuče svoje trupe iz groznicom zaraženih pirinčanih baruština na obalama Poa. A sada naš dobro obavešteni londonski dopisnik piše da će car, podražavajući primer Luja Napoleona, doći sa generalom Hesom da zameni Đulaja i da sam preuzme komandu.

Ukoliko možemo sada da ocenimo, izgleda da su operacije tekle na ovaj način: pre svega, austrijsko desno krilo bilo je istureno u pravcu Novare i Verćelija, vršeći demonstracije kod Jezera Mađore. Centar, a možda i levo krilo, maršujući preko Viđevana i Pavije paralelnim pravcima, bili su prilično zaostali. Kolona iz Pavije je tek 2 maja sa svojom glavninom stigla u Lomelo. Sada izgleda da je isturanje desnog krila imalo za cilj: prvo, da privuče pažnju saveznika na napad koji ugrožava Doru i Turin; i drugo, da se za potrebe austrijske vojske izvrši rekviriranje mesnih sredstava iz Gornje Lo-

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune-u*, br. 5647 od 27 maja 1859 godine.

meline. Napad austrijske glavnine na liniju Kazalea i Valence počeo je 3 maja, a 4-og su izvršene demonstracije na Frasineto (koji leži prema ušću Sezije u Po) i Valencu, dok je desno krilo bilo privučeno bliže centru; u isto vreme bio je postavljen most preko Poa između Kambija i Sale, i uspostavljen mostobran na južnoj obali reke. Prema nekim vestima, 8 austrijski armiski korpus — koji je, kako kažu, išao iz Pjaćence južnom obalom Poa — spojio se ovde sa glavninom i prebacio preko reke posle kratke ekskurzije do Tortone i Vogere, pošto je prethodno porušio železnički most na Skriviji. Međutim, prema drugim vestima, pa i nekim iz naših poslednjih depeša, austrijske snage se još uvek nalaze na drumu između Pjaćence i Stradele. Teško je utvrditi da li je navedena ekskurzija u Vogeru bila namenjena kao diverzija protiv Novija i komunikacija između Denove i Alesandrije; u svakom slučaju, ona je navela većinu iskušnih urednika listova u Turinu, Parizu i Londonu na proricanje odlučne bitke na starom bojištu kod Novija ili negde oko Marenga, ali je to proricanje bilo odmah opovrgnuto povlačenjem Austrijanaca na severnu obalu Poa i rušenjem svoga mosta. Posle prvih nekoliko dana maja počele su da padaju jače kiše. Po je u blizini Pavije nastao 3—4 metra, a i manje reke podigle su se u istom razmeru. Poplave pirinčanih polja u dolini Poa, koje obično ne pretstavljaju nikakvu prepreku za trupe na maršu pošto drumovi leže na naspima koji se izdižu iznad nivoa poplave, sada su postale ozbiljna prepreka; cela oblast i mnogi drumovi bili su poplavljeni. Pored toga, Austrijanci se nisu kretali; oni su ostali u ovim baruštinama, priuđeni da bivaju po drumovima ili na vlažnim poljima. Prema tome, pošto su se zadržali nepoliko dana usred tog poplavljennog terena, za njih je nastupila imperativna potreba da se povuku na uzdignutije i suvlje zemljište, ali su morali pretrpeti teške gubitke od bolestina, naročito od kolere i groznice. Posledica toga bio je koncentričan pokret u oblast oko Mortare i Novare, tj. povlačenje ne ispred neprijatelja (jer je on mirno stajao na svojim položajima) nego ispred stihije. Posle toga Austrijanci su se utvrdili na liniji Sezije i upućivali izviđačke delove i grupe za prikupljanje furaži sve do linije Dore, koja obrazuje krajnje levo krilo savezničkog položaja.

U celom ovom nizu operacija ne možemo uočiti nijedan jedini potez dobrog rukovođenja. Ustvari, kada je bio propušten prvi povoljan momenat za napad na savezničke položaje, čitavo napredovanje u Lomelinu bilo je lišeno svakog određenog i značajnog cilja. Isturanje austrijskog desnog krila napred bila je otsudna greška. Nije se smelo gubiti vreme za neko majstorsko manevrovanje; jedini pravilan operacijski plan bio je: ići pravo na neprijatelja, napasti ga i tući ga pre nego što bi mogao da izvrši potpunu koncentraciju svojih snaga. Ako je tačno da je Benedekov 8 korpus išao južnom obalom Poa, onda je to bila druga greška; korpus je bio odvojen od glavnine velikom rekom, i da su kiše počele da padaju dan

dva ranije, bilo bi nemoguće postaviti most kod Kambija, tako da bi se sami Austrijanci našli u odvojenom položaju u kakov su očekivali da će zateći neprijatelja. Samo prebacivanje preko Poa, kako izgleda, bilo im je nametnuto potrebom da se Benedek vrati; zašto on nije bio na severnoj obali od samog početka? Postavljanje mosta preko Poa i operacije koje su sa tim stajale u vezi prinudili su Austrijance da ostanu u zaraženim baruštinama nekoliko dana više no što je inače bilo potrebno. Konačno, izgleda da je čitava kampanja loše vođena. U svim ovim austrijskim pokretima nema nikakve odlučnosti; demonstracije se vrše u svim pravcima, ali nigde ne vidimo neki pokret u cilju izvršenja stvarnog napada; na taj način oni opipavaju put duž celog neprijateljskog fronta, dok poplave, najzad, ne stvore nepremostivu barijeru nekoliko milja širine između neprijateljskih snaga. Zatim, u oskudici nečega boljeg, a da bi izgledalo da preduzimaju bar nešto, oni vrše izviđanje u pravcu Dore; međutim, sva ova izviđanja vrše male leteće kolone koje ne mogu nanositi jake udare i koje se moraju povlačiti čim stignu na neku istrenu tačku.

I tako, dok Austrijanci nisu ustvari ništa preduzimali, dotle su se njihovi protivnici, izgleda, bavili istom igrom. Oni su sada u najvećoj mogućoj meri dovršili koncentraciju na dugoj liniji koju zauzimaju. Njihovi položaji su sledeći: krajnje levo¹⁾ krilo na liniji Dore i Poa do Kazale, drži francuski korpus generala Niela od dve divizije, sa desnim krilom u Kazali koje se sastoji od dve pijemontske divizije i 3.000 dobrovoljaca pod Garibaldijevom komandom. Centar, u Valenci, obrazuje francuski korpus generala Makmaona i jedna pijemontska divizija, tj. svega tri divizije. Desno²⁾ krilo, u Alessandriji, sastoji se od francuskog korpusa pod Kanroberovom komandom i jedne pijemontske divizije, tj. svega tri divizije. Krajnje desno³⁾ krilo, u Noviju i Arnjatu, sastoji se od francuskog korpusa pod komandom Baragej d'Illjea i jedne pijemontske divizije, tj. svega tri divizije. Rezervu obrazuju dve francuske gardiske divizije u Čenovi. Ako računamo da divizija ima 10.000 ljudi — što je dovoljno visok broj, jer Francuzi nisu imali vremena da pozovu svoje ljudstvo sa otsustva, te su, prema tome, njihove divizije bile slabije od sardinskih — onda bi to dalo ukupno broj od 150.000 ljudi, koji približno predstavlja sadašnje brojno stanje operativnih trupa na savezničkoj strani. Od toga broja 110.000 do 120.000 ljudi može uzeti aktivnog učešća u operacijama. Njihova krajnja neaktivnost možda je nastala delom i zbog toga što nisu bile izvršene dovoljne pripreme od strane Francuza koji su sa sobom imali vrlo malo artiljerije i municije, a delom i zbog naređenja Luja Napoleona koji,

¹⁾ U originalu стоји »right« (desno), што је очигледно грешка. — Prim. red.

²⁾ U originalu стоји »The left« (levo), што је очигледно грешка. — Prim. red.

³⁾ U originalu стоји »left« (levo), што је очигледно грешка. — Prim. red

besumnje, ima nameru da pobere prve lovorike rata. Ovaj novi komandant stigao je 12 maja u Đenovu, gde ga je narod oduševljeno dočekao. 13 maja se video sa kraljem koji je došao iz logora radi ovog sastanka. Istoga dana izdao je proglašenje napoleonovskog stila, koji donosimo u prepisu na drugom mestu, a 14-og je imao da otputuje na front.

Izgleda da su kiše sada već prestale i da sledećom prvom ili drugom poštom možemo primiti vesti odlučnijeg karaktera. Ovo stanje iščekivanja i neaktivnosti ne može trajati suviše dugo. Ili Austrijanci moraju ponovo preći preko Poa, ili mora doći do bitke u Lomelini. Možda su Austrijanci tražili i pripremili jak odbrambeni položaj, na kome bi primili udar savezničkih trupa. Ako bi našle takav položaj, to bi za njih bila najbolja politika; oni ne mogu otstupati a da ne stupe u borbu, a u isto vreme oni bi na takvom položaju mogli da iskoriste sve snage kojima sada raspolažu na frontu, dok bi saveznici bili oslabljeni posadama koje ostavljaju u Kazali, Aleksandriji i Valenci.

Zasad obe strane očekuju pojačanja. Austrija je uputila korpus od 50.000 ljudi pod komandom generala Vimpfena u Trst i njegovu okolinu da obrazuje rezervu Italijanske armije; dok je Lui Napoleon formirao još dva armiska korpusa za Italiju, šire se glasine da će se princ Napoleon staviti na čelo jedne šarolike ekspedicije koja bi se imala iskrcati negde na obali Poluostrva da bi za sebe osvojio kraljevstvo.

NAJZAD — BITKA*)

The City of Washington, koji je otplovio iz Liverpula 25 pr. m. i prošao Rt Rejs prošlog četvrtka uveče, doneo je sa bojišta vesti od većeg interesa. Povlačenje Austrijanaca i savezničko napredovanje u cilju ponovnog zauzimanja Lomeline odlučno su započeti, mada se to, kako izgleda, ne odvija velikom brzinom, pošto je austrijska Vrhovna komanda, koja je 19 maja premeštena u Garlasko, na farmu u blizini Tićina, na putu iz Viđevana za Grapelo, još 24 maja bila na tom istom mestu. Međutim, južno od Poa, kod Montebela, male varošice na drumu između Stradele i Vogere došlo je do sukoba između jednog dela Stadinovog korpusa i Baragej d'Illijeove pret-hodnice, u kome su, prema svom vlastitom prikazu, saveznici imali odlučujuću nadmoćnost. Izveštaji kojima dosada raspolažemo o ovom događaju još su veoma kratki. Francuzi kažu da je Forejeva divizija, jačine 6.000—7.000 ljudi (njen pun sastav je 10.000), sa jednim pijemontskim pukom konjice, stupila u borbu sa austrijskim snagama, jačine 15.000, ili sa polovinom čitavog Stadinovog korpusa, i da ih je

*) Štampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune*-u, br. 5655 od 6 juna 1859. godine.

potisnula posle četvoročasovne teške borbe, nanevši im gubitke od 1.500 — 2.000 mrtvih i ranjenih i 200 zarobljenih, od kojih su neki već stigli u Marsej, dok su saveznici izgubili svega 600 — 700 ljudi. Međutim, poraz Austrijanaca nije bio tako odlučan da bi dozvolio saveznicima da gone otstupajućeg neprijatelja. Prema austriskoj verziji, Stadion je bio uputio jedan izviđački odred preko Poa. Krećući se u pravcu Vogere, odred se kod Montebela sukobio sa nadmoćnjim francuskim snagama, i, posle oštре borbe, u redu se povukao pozadi Poa. Ovo neslaganje izveštaja je sasvim prirodno ako se uzmu u obzir preterivanja do kojih uvek dolazi u takvim stvarima kad nedostaju pozitivne zvanične brojke.

Da bismo mogli oceniti značaj i pravi karakter ove borbe, moramo sačekati tačnija obaveštenja. Međutim, tu se, u svakom slučaju, radilo o sukobu zaštitničkih isturenih delova a ne o velikoj bici u kojoj bi se stvarno ogledale snage neprijateljskih vojski i sposobnost njihovih komandanata.

Dok je drugi čin drame na taj način nesumnjivo počeo, dotle su materijali za kritičku ocenu operacija za vreme prvoga čina dobili veoma važnu dopunu u pismima dopisnika *The London Times-a* i *Augsburger Gazette* pri austriskoj Vrhovnoj komandi. Da nema ovih pisama, morali bismo donositi ocenu o austrskim pokretima na osnovu pijemontskih biltena, koji, kao što je samo po sebi razumljivo, nisu bili namenjeni za to da donose pravu istinu, i na osnovu austrijskih biltena u kojima nema skoro ništa. Za popunu mnogih praznina najpre smo raspolagali samo protivrečnim glasinama i nagađanjima koja su kružila među oficirima i novinskim dopisnicima koji se nalaze u Pijemontu — glasinama čija je verodostojnost zaista bila beznačajna. A, pošto su Austrijanci uzeli ratnu inicijativu u svoje ruke i zadržali je sve do svog povlačenja iz Verćelija, pri čemu su se saveznici držali relativno pasivno, to je naše interesovanje bilo usredsređeno na one snage o kojima nismo imali nikakvih ili, u najboljem slučaju, samo negativna obaveštenja. Zbog toga nije čudo što smo u pogledu pojedinosti dolazili do zaključaka koji se danas ne potvrđuju činjenicama. Naprotiv, za divljenje je što smo, uzev u celini, imali sreće da tačno pogodimo glavne karakteristike operacija. Postoji samo jedna važna stvar u kojoj smo se razlikovali od onoga što se sad navodi kao prvobitni plan Austrijanaca; ali, još uvek je pitanje da li je ovaj plan od samog početka bio jasno izrađen, kako se sada tvrdi, ili je sadašnji »prvobitni plan« rezultat docnjeg razmišljanja.

Kada su nam stigle prve vesti o austrskoj invaziji u Pijemont, mislili smo da je njihova namera još uvek bila, kao što je to očigledno bilo od početka, da brzo napadnu Pijemontsku armiju i francusku prethodnicu pre nego što stignu francuske glavne snage. Sada smo obavešteni da je ova namera bila još ranije napuštena. Izgleda da su Austrijanci imali utisak da su Francuzi 24. maja počeli da

ulaze na pijemontsku teritoriju; i, mada pre 26-og nijedan francuski puk nije stupio na pijemontsko tle, ovaj lažni glas zaista ih je mogao navesti da odustanu od svakog pokušaja da izvrše *coup de main* (prepad) na bilo koje trupe koje su se mogle nalaziti pred njima. Sledstveno tome, invazija je izgubila karakter brzine koju je nužno morala imati za postignuće većeg cilja. Međutim, tu se prosto radilo o početku neprijateljstava, koja su izvršena po carevom naređenju sa jedinim ciljem da se zauzme deo neprijateljske teritorije kako bi napadač koristio njena sredstva i lišio braniočevu vojsku mogućnosti njihovog iskorišćavanja. Ako je to bio cilj, onda je bilo prilično jasno da se invazija morala zauzaviti na Seziji i Pou, kod Vercelija i Valence. Pošto je to i bio slučaj, nije bila potrebna brzina. Austrijska vojska je metodično sporo i sigurno nastupala kroz pijemontsku teritoriju. Postojao je još jedan obzir koji je imao velikog uticaja na ovaj način dejstva. Austrijanci su iskoristili dva glavna druma koji vode sa istoka na zapad kroz Lomelinu — jedan od Pavije ka Valenci, a drugi iz Abijate Graso ka Videvanu i Kazali. Uopšte nisu koristili severni drum od Bufalore do Vercelija. Oba ova druma presecaju mnoge reke koje teku sa severozapada na jugoistok, od kojih su dve — Tordopio i Agonja — od izvesnog značaja. Pošto su mostovi bili porušeni, drumovi na mnogo mesta iskvareni, a niski tereni s desne i leve strane drumova poplavljeni ili natopljeni vodom, to je napredovanje bilo znatno usporeno, a cela vojska od 150.000 do 180.000 ljudi morala je da maršuje po ova dva druma. Zbog toga se nećemo iznenaditi ako sada saznamo da poslednji korpus Austrijske armije nije prešao reku Tićino pre 1 maja, jer se korpus od 30.000 do 35.000 ljudi, koji se kreće jednim jedinim drumom sa prtljagom i komorom, mora izdužiti najmanje 12—15 milja ili na otstojanje jednodnevног marša; a pošto su se drumom od Pavije ka Kazali kretala tri korpusa, onda iz toga izlazi da je treći korpus prešao Tićino kod Pavije dva dana docnije od prvoga.

Prethodnica je 29 maja prešla reku kod Pavije; to je bila brigada 5 korpusa pod komandom generala Festetića. Za njim je sledio 3 korpus (Švarcenbergov), nastupajući u pravcu Grapela; istog dana se još jedan korpus — 7-mi (general-a Cobela) — prebacio severnije kod Beregovarda i uputio se ka Gambolu. 30 maja je 8 korpus (Benedekov) prošao iza 3-ćeg kod Pavije, a 5 korpus (Stadionov) iza 7-og kod Beregovarda. 1 maja 2 korpus (Lihtenštajnov) prebacio se preko reke kod Pavije. U ovom poretku, sa 7 korpusom na krajnjem desnom krilu, a 5, 3 i 2 korpusom na centru, i 8 korpusom na krajnjem levom krilu, armija je najpre prošla Tordopio, zatim Agonju i, najzad, oko večeri 2 maja pojavila se ispred Poa i Sezije. Iz ovoga vidimo da su pijemontске vesti o jakim trupama koje su, navodno, prelazile kod Bufalore i Arone bile potpuno netačne (što potvrđuje činjenica da je Garibaldi bez otpora napredovao ka Graveloni na Jezeru Mađore) i da su isto tako bile netačne pretpostavke da je ge-

neral Benedek sa 8 korpusom izašao iz Pjaćence i da se kao samostalna kolona kreće južnom obalom Poa. Naprotiv, Austrijanci su se kretali užim frontom (od 12 milja) nego što se ikada kretala jedna armija od 150.000 ljudi. Oni su se držali prikupljeno i metodično dejstvovali koliko god je to bilo moguće, imajući svega nekoliko letećih kolona na svojim bokovima u okolini Novare, Arone i na južnoj strani Poa. Dakle, samo ovo metodično kretanje, izgleda, dokazuje da nije bila napuštena svaka ideja o napadu na Pijemon-teze. Pošto je neprijatelj, kao što je svima poznato, nesposoban da pruži ozbiljan otpor pre no što se stigne do njegove odbrambene linije, to bi značilo da Austrijanci, da te ideje nije bilo, ne bi počeli da izlažu svoje trupe nepotrebnom zamoru i tegobama, skučavajući ih na tako uzanom prostoru. Drum za Novaru mogao se koristiti bez štete i sa ogromnim preimcućtvom, pošto je Verćeli u svim okolnostima bio jedan od neophodnih ciljeva pri zauzimanju Lomeline i Nuareze. Što je ovo preimcućstvo bilo zanemareno, izgleda nam kao siguran dokaz da je još postojala nada u austrskoj Vrhovnoj komandi da će joj se pružiti zgodna prilika da nadmoćnim snagama i pod povoljnim uslovima napadne neprijateljske snage u okolini Kazale ili Alesandrije. Izgleda de je *coup de main* na Novi (železnički čvor između Čenove, Alesandrije i Stradele) svakako bio uzet u obzir. Radi njegovog izvršenja, noću 3 maja podignut je most preko Poa kod Kornala, preko koga se prebacio general Benedek sa svojim 8 korpusom. On je dejstvovao veoma aktivno; za manje od 12 časova zauzeo je Vogeru, Kastelnuovo dela Skrivija i Tortonu, porušio železničke mostove, a vrlo je verovatno da bi se uputio u pravcu Novija da ga kiše i iznenadno nabujavanje Poa, koji je delimično porušio njegov most, nisu prisili na otstupanje kako bi održao vezu sa glavnim snagama armije. Most je bio obnovljen i sve austriske snage su se ponovo koncentrisale na severnoj obali Poa. Pošto je vremenska nepogoda onemogućila zadržavanje na poplavljenim nizijama Poa, armija je zauzela položaje severnije, između Garlaska, Mortare i Verćelija, koristeći se blizinom glavnih snaga kod Sezije u cilju izviđanja i snabdevanja stočnom hranom u oblasti zapadno od ove reke. Austrijanci su ovo postigli ne nailazeći na otpor vredan pomena. Oni su 9 maja napustili zapadnu obalu Sezije, izuzev Verćelija, preseljavajući svoju Vrhovnu komandu u Mortaru, gde su se, kao što smo rekli, zadržali do 19 maja. Dok su se bavili u Mortari, postavili su most preko Poa u blizini ušća Tićina, i jedan korpus — nepoznate jačine i sastava — zauzeo je položaj Stradele i vršio prikupljanje furaži u oblastima južnog Pijemonta koji se graniči sa Parmskim Vojvodstvom. Čini nam se da je to bio onaj korpus sa kojim se Forej borio kod Montebela. Međutim, za ovo moramo sačekati sigurnija obaveštenja. Izgleda da će Sardinci baš sada osetiti sve čari francuskog saveza. Njihovoj armiji pretstoji rasparčavanje. Umesto da obrazuje poseban korpus i da se sama proslavi, svaka od njenih pet divizija ima da bude pridodata

kao prirepak jednom od pet francuskih armiskih korpusa, u kome će se, naravno, potpuno utopiti, tako da će celokupno rukovodstvo i sva slava pripasti isključivo Francuzima. Denova, forovi i sam grad već su potpuno prešli u francuske ruke; a od Sardinske armije, koja će sada prestati da postoji, ostaće samo neka vrsta prirepka francuske vojske. Zaista, počinje da sviće Napoleonovo oslobođenje Italije. Iako u optužbama koje Sardinci iznose protiv Austrijanaca nema ništa iznenadujuće ili neverovatno, ipak je pravično konstatovati da dopisnici *The London Times-a* i *Augsburger Gazette* pri austrijskoj Vrhovnoj komandi bacaju drukčiju svetlost na ovu stvar. Prema ovim izvorima mržnja seljaštva u Lomelini i Lombardiji prema zemljoposednicima daleko prevazilazi njihovu odvratnost prema neprijateljskom tlačenju. Zemljoposednici Lomeline (ranije austrijske pokrajine) većinom su *sudditi misti* (dvostruki podanici) — kako Austrije tako i Pijemonta. Svi krupni aristokrati iz Milana imaju velike posede u Lomelini. Oni su Pijemontezи i u dubini duše protiv Austrije; a nasuprot tome, seljaštvo ove pokrajine privrženije je Austriji. Ovo se dokazuje i srdačnjim prijemom na koji su Austrijanci naišli u Lomelini, a izgleda da su njihove rekvizicije i nameti bili u granicama mogućnosti ograničeni na plemićku imovinu i na gradove, koji pretstavljaju središta italijanskog patriotizma, dok je seljaštvo, koliko je god bilo moguće, bilo pošteđeno. Ovo je u štini politika koju Austrija sprovodi od 1846 godine, a time se potpuno objašnjava povika pijemontске štampe povodom rekvizicija, koje, uostalom, ne prevazilaze uobičajene mere u modernom ratu i ne dostižu ono što su francuske trupe imale običaj da zahtevaju.

BITKA KOD MONTEBELA*)

Pošta koja je stigla brodom *Africa* neznatno dopunjuje naše ranije saznanje o ovoj čuvenoj bici, kojom se toliko razmeće bonapartistička štampa na obe strane Atlantika. Od Đulajevog izveštaja zasada raspolažemo samo jednim kratkim telegrafskim izvodom, a većina francuskih i sardinskih prikaza svodi se samo na pariska i turinska prepričavanja sa toliko malim pretenzijama na tačnost da pogrešno navode čak i brojeve angažovanih pukova. Istina, ovu prazninu donekle ispunjava izveštaj generala Foreja, koji smo u pondeljak uveče primili brodom *City of Washington*; međutim, Forej se ne usuđuje da govori ni o jačini ni o gubicima austrijskih snaga. Nažalost, od Baragej d'Illjea nismo primili ništa, jer bi njegov izveštaj svakako rasvetlio neka nejasna pitanja, pošto su u toj bici, pored Forejeve divizije, učestvovale i trupe njegovog korpusa. Ali, u očekivanju potpunijih i vernijih obaveštenja, iznećemo neke pri-

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune-u*, br. 5659 od 10 juna 1859 godine.

medbe koje se zasnivaju na pažljivom upoređenju svih dokumenata kojima raspolažemo, a koji ipak imaju izvesnu vrednost.

Pošto su bili obavešteni da Francuzi nameravaju da krenu prema liniji Poa između Pavije i Pjaćence, Austrijanci su podigli most na ovoj reci kod Vakarice, nedaleko od Pavije. Korpus generala Stadiona bio je upućen preko mosta radi izviđanja položaja i utvrđivanja neprijateljevih namera. Stadion je zauzeo položaj u tesnacu Stradeli koji se nalazi u neposrednoj blizini reke, gde se jedan ogranač Apenina bez kolskih drumova spušta sve do Poa, i uputio tri brigade (15 bataljona sa nekih 18 topova i možda nešto konjice) u pravcu Vogere. Pošto su na svome marševskom pravcu, svakako, ostavili jake delove za obezbeđenje otstupnice, Austrijanci su se sukobili sa neprijateljskim pretstražama ispred Kasteđa i proterali ih kroz grad i kroz selo Montebelo. Zatim su produžili nastupanje ka susednom selu Dinestrelo, ali su se tamo sukobili sa divizijom generala Foreja (brigada Berea, 17 lovačkih bataljona i 74 i 84 liniski puk), gde se borba stabilizovala. U to vreme Austrijanci su očevidno bili angažovali samo neznatne snage — možda jednu brigadu. Francuzima su uskoro stigla pojačanja koja su se sastojala od 4 bataljona Forejeve druge brigade (Blanšarov 98 puk i jedan bataljon 91 liniskog puka). Ovim su oni postigli brojnu nadmoćnost. Bereova brigada se razvila za napad, zauzela Dinestrelo, a zatim, posle uporne borbe, i Montebelo. Međutim, Austrijanci su se zau stavili kod Kasteđa, iza male reke na kojoj se nalazi ovo mesto. Oni su ovde po svoj prilici dobili nova pojačanja, jer su potisnuli Francuze koji su se u neredu povukli prema Montebelu i upravo su ponovo ulazili u selo kada ih je dočekao deo divizije generala Vinoa koji se sastojao od 6 lovačkih bataljona i 52 liniskog puka. Time su Francuzi opet dobili prevagu i Austrijanci su se u redu povukli u Kasteđo, gde su ostavili zaštitnicu sve dok se njihove kolone nisu svrstale u marševski poredak. Pošto su tako izvršili svoj zadatak i ustanovili gde je bio raspoređen Baragej d'Iliev korpus (koji je obrazovao krajnje desno krilo Francuza), oni su se neometano povukli preko Poa, uvereni da saveznici, dotada, nisu imali namenu da nastupaju ka Pjaćenci.

Austrijanci nisu mogli imati na bojištu više od dve brigade, jer su usput morali ostaviti bar tri bataljona, a još su dva svakako bila potrebna da vode borbu sa dva bataljona francuskog 91 puka kod Oriole, zbog čega se samo jedan bataljon ovog puka borio kod Montebela. Od ove dve brigade, ili 10 bataljona, mogao je učestvovati u borbi samo jedan deo, jer bi austrijski general, koji bi za izviđanje angažovao svoje poslednje rezerve, svakako bio oštros kritikovan.

Sa francuske strane bilo je angažovano tri puka (74, 84 i 98) i jedan liniski bataljon (91 puka), pored jednog lovačkog bataljona — u svemu 11 bataljona, koji su pred kraj bitke bili ojačani sa još

dva bataljona 52 puka i jednim bataljonom 6 lovačkog puka. Tako je sve u svemu bilo 15 francuskih protiv nekih desetak austrijskih bataljona, i, mada su ovi poslednji bataljoni nesumnjivo jači, ipak je brojna nadmoćnost bila na francuskoj strani kada je došlo do preokreta u borbi. Nezavisno od toga treba imati u vidu da se Austrijanci nisu borili toliko za pobedu koliko da prinude neprijatelja da pokaže snage kojima je raspolagao na određenoj tački — a ovaj zadatak oni su u potpunosti izvršili. Zbog toga je glupo ako se ovaj beznačajni sukob smatra značajnom pobedom. Za gigantske vojske, kakve se danas nalaze jedna prema drugoj u italijanskim ravnicama, sukob kao što je boj kod Montebela nema većeg značaja od prostog sudara prednjih delova u ratovima manjeg obima. A ako je ovo pobeda, gde su njeni plodovi? Francuzi kažu da su zarobili 140 ranjenih i 60 neranjenih vojnika, što nije ništa više od onoga što su s pravom mogli očekivati posle dvočasovne borbe za jedno selo. Isto tako zarobili su jednu karu s municijom, a jednu izgubili. Ali tu nije bilo nikakvog gonjenja; nije bilo ni pokušaja da se poberu plodovi pobeđe, iako su Francuzi raspolagali znatnom pijemontskom konjicom. Očigledno, Austrijanci su pružili poslednji otpor svojim protivnicima, a zatim odmarševali neometano i u savršenom redu.

STRATEGIJA RATA*)

Nemamo skoro ništa više da dodamo našim poslednjim zapažanjima o boju kod Montebela. Iz austrijskog zvaničnog izveštaja, koji je, najzad, stigao i juče krasio naše stupce, jasno se vidi da su delovi tri brigade, sa kojima je general Stadion nastupao ka Montebelu, bili ostavljeni u pozadini radi zaštite bokova marševskog pravca. Ostatak je stigao ispred grada Kasteda, koji je zauzela brigada kneza od Hesena. Ova brigada držala je grad u svojim rukama dok su druge dve (nepotpune) brigade krenule napred i zauzele Montebelo i Đinestrelu. One su na svojim leđima izdržale svu težinu borbe sa celom Forejevom divizijom i dva konjička puka generala De Sonaza (kraljevski pijemontski i monferatski puk) — i kada su konačno bile potisnute u pravcu Kasteda, izgleda da im je brigada kneza od Hesena pružila takvu podršku da se neprijatelj nije ni usuđivao da napadne, te su se Austrijanci mogli povući u savršenom redu, bez ikakvog uznamiravanja — onako kako su to sami našli za shodno. Međutim, iz austrijskih izveštaja, koji su tek stigli, izgleda veoma verovatno da je u najmanju ruku čitav korpus maršala Baragej d'Illjea bio okupljen na bojištu pred sam kraj okršaja. Ovaj korpus se sastoji iz tri pešadijske i jedne konjičke divizije, tj. ukupno 12 pešadijskih pukova, 3 lovačka bataljona, 4 puka ili 20 eskadrona

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune*-u, br. 5663 od 15 juna 1859 godine.

konjice i odgovarajuća artiljerija. Ovo se slaže i sa onim austrijskim izveštajima o izjavama francuskih zarobljenika, prema kojima je bilo 12 francuskih pešadijskih pukova, kao i sa dva izveštaja iz Turina — prema prvom izveštaju je Vinoanova, a prema drugom Banzenova divizija pružila podršku Foreju. Ove tri divizije predstavljaju celokupnu Baragejevu pešadiju. Takođe se govori da su tu prisustvovale francuska konjica i pijemontska pešadija, ali to izgleda manje autentično. Rezultat je, dakle, ovakav: Austrijanci, koji nisu mogli imati nikakav drugi cilj osim izviđanja (inače bi bila ludost preći u napad sa tri slabe brigade), u potpunosti su postigli ovaj cilj, prinudivši Barageja da otkrije sve svoje snage. Za vreme sukoba oni su se borili isto tako dobro kao i njihovi protivnici; kad su potisnuti iz Montebela, morali su se povući pred brojno nadmoćnjim snagama, a gonjenje je prekinuto pred Kastedom, gde su se Austrijanci čak okrenuli nazad i tako energično odbili svoje gonioca da ih oni više uopšte nisu ometali, iako su Francuzi u to vreme na bojištu imali skoro četiri puta više ljudi nego Austrijanci. Dakle, ako Francuzi sebi pripisuju pobedu zato što su do kraja održali Montebelo i što su se Austrijanci povukli posle sukoba, isto tako je i Austrijanci mogu sebi pripisati na osnovu toga što su potisli Francuze iz Kasteda i što je njima pripao poslednji uspeh toga borbenog dana, a naročito zato što su u potpunosti ostvarili cilj koji su sebi bili postavili, jer su se upustili u borbu sa namerom da najzad nađu na nadmoćnije snage i da se, naravno, povuku pred njima.¹⁾

Posle Montebela, na centru i desnom krilu austrijske vojske vođene su neke borbe. Prema izveštajima koje smo primili parobrodom *Fulton*, i koji su bili objavljeni juče, Sardinci su se 30 prošlog meseca²⁾ prebacili preko Sezije kod Vercelija, izvršili napad i zauzeli neke austrijske rovove kod Palestra, Kasalina i Vincalja. Komandovao je lično Viktor Emanuel, a zadatak je izvršen borbom prsa u prsa. Prema sardinskim opisima austrijski gubici su bili veoma teški. Iz pošte koja je parobrodom *Europa* stigla u Halifaks saznajemo da su Austrijanci izvršili dva pokušaja da bi ponovo zauzeli Palestro, a jednom su ga skoro bili i zauzeli, ali je protivniku pritekao u pomoć odred zuava i odbio ih. Sardinci kažu da su ovde zarobili 1.000 ljudi; ali se o ovim borbama ne može donositi nikakav sud zbog nedostatka preciznih podataka. Takva uporna borba na isturenim položajima na reci Seziji nije ono što bismo očekivali od Austrijanaca, koji se, kako kažu, nalaze u punom povlačenju preko

¹⁾ U boju kod Palestro, 30 maja, protiv sardinske vojske dejstvovala je samo jedna austrijska brigada. Sledeećeg dana, 31 maja, 14.000 Austrijanaca je bezuspešno napadalo 32.000 Sardinaca, podržanih od 15.000 Francuza. Austrijanci su izgubili oko 20%, Francuzi su takođe pretrpeli velike gubitke, naročito zuavi — 15—20%, dok su gubici Sardinaca za ova dva dana bili neznatni. — Prim. red.

²⁾ Tj. 30 maja. — Prim. red.

Tićina. Međutim, oni nisu pokazali toliku borbenost i izdržljivost na svome krajnjem desnom krilu. Garibaldi je 25 maja sa svojim ilpiškim lovcima i nekim drugim jedinicama, tj. sa ukupno, možda, 5.000 ljudi, obišao krajnje desno krilo Austrijanaca, prebacio se preko Tićina i produžio marš ka mestu Vareze, između Jezera Madore i Komo, i zauzeo ovaj grad. On je 26 maja potukao jedan austrijski odred koji ga je bio napao, i pošto je veoma energično iskoristio svoju pobedu, ponovo je, 27 maja, potukao isti odred (ojačan garnizonom iz Koma) i iste noći ušao u ovaj grad. Leteći korpus generala Urbana krenuo je protiv njega i stvarno ga potisnuo u planine, ali se on, prema najnovijim izveštajima koji su sinoć primljeni parobrodom *Europa*, vratio natrag, iznenadio Austrijance i ponovo zauzeo Vareze. Njegov uspeh izazvao je ustank u gradovima na Jezeru Komo i u Valtelini, odnosno u gornjoj dolini Ade, u planinskoj oblasti koja je 1848 godine pokazala više ustaničkog elana nego gradovi u lombardiskoj ravnici. Brodovi na Jezeru Komo nalaze se u rukama ustanika, a 800 ljudi iz Valtelina se priključilo Garibaldiju. Kako kažu, uprkos privremenog neuspeha, širi se ustanički pokret u ovom delu Lombardije.

Ovaj Garibaldijev pokret imao je veliko preim秉stvo za saveznike, a Austrijanci su napravili veliku grešku. Za njih nije bilo velike štete od toga što su mu dozvolili da zauzme Vareze; međutim, trebalo je da drže Komo jakom kolonom sa kojom se on ne bi smeo upustiti u borbu. Drugi odred, upućen u pravcu Sesto Kalenda, presekao bi Garibaldijevu otstupnicu, tako da bi — uklješten na malom prostoru između jezera — energičnim napadom bio prisiljen ili da položi oružje ili da se prebaci na neutralnu teritoriju Švajcarske, gde bi bio razoružan. Međutim, Austrijanci su potcenili ovoga čoveka, koga nazivaju vođom bandita. Da su se potrudili da prouče opsadu Rima, kao i njegov marš iz Rima za San Mirano³⁾, oni bi

³⁾ Narodni heroj Italije Garibaldi bio je glavni duhovni vođa i organizator odbrane Rimske Republike koja je bila proglašena 9 aprila 1849. Njena borba protiv spoljnih i unutrašnjih neprijatelja razvila se u poslednjoj etapi italijanske buržoaske revolucije, posle poraza italijansko-sardinских trupa kod Novare uproleće 1849 godine. Kontrarevolucionarne snage su do tog vremena ugušile revolucionarni pokret u većini italijanskih država. Jedini zaštitnici revolucije ostali su Rimska Republika u centru i Venecijanska Republika na severu. Francuski intervencionisti su se 24 aprila 1849 iskricali u Čivitavekiji i počeli nastupanje ka Rimu, sa ciljem da ponovo uspostave papinu vlast. Sa severa su u Romanju upale austrijske trupe, a sa juga — kontrarevolucionarna napuljska vojska kralja Ferdinanda II. Međutim, intervencionisti su naišli na hrabar otpor narodnih masa Rimske Republike. Prvi francuski napad je odbijen, Austrijanci su zadržani kod Ankone, a Garibaldijevi dobrovoljci su naterani u bekstvo napuljsku vojsku. U toku borbe Garibaldi je svojim smelim planovima vešto kombinovao obranu sa napadnim partizanskim dejstvima na teritorijama drugih italijanskih država, težeći da se razbukti opšti italijanski narodnooslobodilački rat. Međutim, buržoaski demokrati Macini, Safi, Armelini, koji su se nalazili na čelu Rimske Republike, ispoljavanjem kolebljivosti i neodlučnosti, sprečavali su ostvarenje tih planova. Garibaldi je naimenovan za glavnog komandanta tek početkom juna 1849, kada se neprijateljski obruč opet stegao oko

mogli saznati da se radi o čoveku obdarenom izvanrednim vojničkim talentom, ogromnom neustrašivošću i velikom snalažljivošću, tako da ne bi površno ocenili njegov napad, kao da se radi o ustanku Alemandijevih lombardiskih dobrovoljaca iz 1848. Oni su sasvim prenebregli činjenicu da je Garibaldi strogo disciplinovan i da se većina njegovih ljudi nalazi pod njegovom komandom već 4 meseca — što je sasvim dovoljno da se izvežbaju u manevrovanju i pokreću malog (partizanskog) rata. Možda su Luj Napoleon i Viktor Emanuel uputili Garibaldiju u Lombardiju sa ciljem da unište i njega i njegove dobrovoljce — te elemente koji su isuviše revolucionari za ovaj dinastički rat. Takvu pretpostavku upadljivo potvrđuje činjenica da je njegov pokret bio izvršen bez neophodne podrške; ali ne treba zaboraviti da je on 1849 išao istim putem i uspeo da se spase. U svakom slučaju, on je zauzeo most kod Leka i parobrode na jezeru, što mu je obezbedilo slobodu kretanja istočno od Jezera Komo. Ovde se nalazi veliki planinski pojas koji se prostire na sever do prevoja Špligena i Stelvija, na istok do Jezera Garde i na jug do Bergama i Brešije — predeo koji je naročito podesan za vođenje partizanskog rata i gde će ga biti veoma teško zarobiti, kao što je to Urban upravo uvideo. Ako bi bilo dovoljno 6.000 do 8.000 ljudi da ga unište u oblasti Vareze, sada može biti potrebno više od 16.000, tako da će otsada svaka njegova brigada angažovati bar tri austrijske.⁴⁾ Ipak, pri postojanju austrijskih snaga koje se nagomilavaju u Tirolu (čitav armiski korpus prošao je železnicom iz Češke preko Saksonske i Bavarske za Tirol) i trupa koje drže Lombardiju, ne vidimo kako se on može održati, i pored njegovog poslednjeg uspeha kod Vareze, ako saveznici ne izvojuju veoma brzu i odlučnu pobedu nad Austrijancima. To će ići teško. Operativnoj vojsci se priključio još jedan austrijski armiski korpus (deveti) tako da ona sada ima šest korpusa, ili ukupno najmanje 200.000 ljudi, dok se drugi korpsi nalaze na putu. Ipak, uskoro se može očekivati bitka, s obzirom na činjenicu da Luj Napoleon ne može sebi dozvoliti

Rima. Pošto je uvideo da je dalja borba u Riju beznadežna, Garibaldi je 2 juna, sa 4.000 dobrovoljaca, krenuo u pomoć Venecijanskoj Republici koja se branila od napada austrijskih trupa. U tom herojskom pohodu kroz teritoriju koju su držali Austrijanci Garibaldi se pokazao kao odličan revolucionarni komandant, sposoban da sa osloncem na podršku narodnih masa manevruje u teškim uslovima rata u pozadini neprijatelja. Ostaci njegovog odreda stigli su 31. jula u neutralnu republiku San Marino, ali im nije pošlo za rukom da se probiju u opsednutu Veneciju, koja je uskoro morala kapitulirati. — Prim. red.

⁴⁾ Garibaldijevo nastupanje ka Varezu i Komu začinulo je Đulaja. Zato je naredio 1 korpusu da zaštitи Milano u slučaju ako bi iza Garibaldija krenuo odred regularnih sardinskih trupa. Čelna brigada bila je orientisana prema Bergamu, pošto su se bojali da će Garibaldi preseći železničku prugu Milano — Verona. Tako je mali Garibaldijev odred privukao na sebe sedam austrijskih brigada. Austrijska vrhovna komanda se plašila Garibaldija zato što je on bio neobično popularan nosilac ideje narodne revolucije u Italiji i što je njegovo dalje napredovanje pretilo da izazove požar revolucije u austrijskoj pozadini. — Prim. red.

da duže ostane neaktivovan, a saopštenje o tome da se on sa svojim štabom i gardom preselio u Vogeru na krajnjem desnom⁵⁾ krilu savezničkih položaja, ukazuje na to da se bitka može odigrati u okolini Stradele. Ako bude taj slučaj, mi ćeemo vrlo verovatno videti kako Austrijanci brane tesnac Stradelu sa fronta i kako nastoje da dejstvuju na francuski bok i pozadinu preko mosta na Vakarici.

⁵⁾ U originalu pogrešno стоји »levom«. — Prim. red.

RAZVOJ RATA*)

Do danas ratna slava pripada Garibaldiju koji se, kako po sve-mu izgleda, ne plaši smelih poduhvata, od kojih Napoleon III čuva svoje vojnike. Ovaj dobrovoljački rukovodilac postao je odjedan-put junak Italije, iako bonapartistička štampa na ovoj strani Atlant-skog Okeana nastoji da sve njegove podvige monopolise za svog sopstvenog velikog šampiona. Međutim, izgleda da su lovorike parti-zanskog generala i u grudima Viktora Emanuela izazvale takmičar-ski duh, tako da je došlo do bitke kod Palestra o kojoj smo, nažalost, do ovog časa primili jedino telegrafske izveštaje, i to samo iz sar-dinskog tabora.

Prema ovim izveštajima izgleda da je 4 pijemontска divizija, pod Čaldinijevom komandom, koja je nekoliko dana pre toga prešla Seziju u blizini Verćelija i kasnije vodila slabije borbe sa austrijskim pretstražama, 30 maja izvršila napad na utvrđene položaje kod Pa-lestra, Vincala i Konfijence. Ona je potukla brigadu koja je držala ovaj položaj (verovatno brigadu generala Gabenca), ali je, kako javljaju, sledećeg jutra (31 maja) 25.000 Austrijanaca pokušalo da ga ponovo zauzmu. Austrijanci su pokušali da obidu desno krilo pijemontskih snaga, čime su izložili vlastiti bok korpusu generala Kan-robera (Trošijevoj diviziji) koji je bio podigao most preko reke Se-zije i upravo tog momenta stizao na bojište. Car je odmah naredio 3 zuavskom puku da podrži Pijemonteze. Oni su, »i ako bez pomoći«, napali jednu austrijsku bateriju, zaplenili svih 6 topova i materali-njen zaštitnički deo u jedan kanal, gde se, navodno, podavilo 400 ljudi. Sardinski kralj se nalazio tamo gde je bila najžešća borba i toliko se zaneo uništavanjem neprijatelja »da su zuavi uzalud pokušavali da ublaže njegov zanos«. Zuavima je, navodno, komandovao lično general Čaldini. Najzad, Austrijanci su bili potisnuti, ostavlja-jući u rukama saveznika 1.000 zarobljenika i 8 topova. »Gubici Au-strijanaca«, kažu Pijemontezi, »bili su veoma veliki, a naši još nisu poznati«. U isto vreme vodila se jedna druga, odvojena borba kod Konfijence, u kojoj je neprijatelj bio potučen od strane divizije generala Fantija. Međutim, Austrijanci su oko 6 časova uveče po-

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune-u*, br. 5665 od 17 juna 1859 godine.

zovo pokušali da izvrše napad na Palestro, ali sa ništa boljim uspehom. 1. juna general Niel sa francuskim 4 korpusom ušao je u Novaru, gde, kako izgleda, nije naišao ni na kakav otpor.

Otkako je mirom od 1849 godine¹⁾ povraćen u korice »spada d'Italia« (italijanski mač) nije nam palo u deo da čitamo konfuzniji i protivrečniji prikaz jedne bitke; pa ipak smo u svom gornjem resumé-u izostavili neke od njenih najneobjašnjivijih obeležja. Austrijanci napadaju sa 25.000 ljudi; da li su sve ove trupe upućene na Palestro ili su u ove snage uračunate i trupe koje je Fanti potukao kod Konfidence? Pošto jačina ovih trupa nije posebno navedena, a imajući u vidu vanrednu tačnost pijemontskih biltena, bićemo svakako u pravu ako zaključimo da su sve austrijske snage, koje su 31. maja bile angažovane, iznosile oko 25.000 ljudi. A kolike su bile snage koje su ih potukle, videćemo malo docnije. Kad je Pijemontezima zapretila opasnost, car je naredio da 3 zuavski puk krene napred. Čaldini ih lično vodi, a kralj žuri napred među njima na mesto gde su borbe bile najžešće, pri čemu zuavi uzalud pokušavaju da ga obuzdaju.

Divna slika! Kako su krasno podeljene uloge! Luj Napoleon, »car«, naređuje zuavima da krenu napred. Čaldini, general, i uz to Pijemontez, vodi ih — Pijemontez vodi francuske zuave! »Kralj« juri među njih i bori se pod komandom svoga sopstvenog generala na mestu gde je borba najžešća. Međutim, nama se u isto vreme kaže da je kralj lično komandovao 4 pijemontskom divizijom, tj. Čaldinijevom. Sta se moglo desiti sa 4 divizijom dok je Čaldini vodio zuave, a kralj jurisao usred najžešće borbe, možda nećemo nikada saznati. Ali to nas ne iznenađuje od Viktora Emanuela. U fatalnoj bici kod Novare on je počinio slične detinjaste istupe, zanemario svoju diviziju i ne malo doprineo gubitku bitke i trijumfu Radeckoga.

Iz ovoga konfuznog prikaza borbe, čija prava priroda neće biti otkrivena sve dok ne primimo zvanične francuske i austrijske izveštaje, ipak možemo izvući nekoliko korisnih činjenica. Dosada je krajnje levo krilo saveznika držao francuski korpus generala Niela; on je stajao na Dora Balteji, zapadno od Verćelija. Do njega su po redu dolazile dve pijemontske divizije, Čaldinijeva i Durandova (4-ta i 3-ća), koje su se nalazile kod Kazale. Kod Alesandrije i Valence bile su pijemontske divizije — 1-va Kastelborgova i 2-ga Fantijeva — a francuski korpsi — Makmaonov i Kanroberov — i Garda obrazovali su centar. Istočno od Alesandrije u Tortoni, Noviju i Vogeri nalazila se 5 pijemonteska divizija Kukijarija i francuski korpus Baragej d'Illjea.

¹⁾ Rezultat Austrijsko-sardinskog rata 1848—1849 godine bio je ustavljanje austrijske vlasti u Lombardiji i Venecijanskoj oblasti. — Prim. red.

Dakle, vidimo da su kod Palestra i Konfijence (ova su mesta udaljena jedno od drugoga 3 milje) angažovane ne samo Čaldinijeve nego i Fantijeve trupe; i, mada se o Nielu ništa ne govori, ipak tu nalazimo Kanrobera. Ovde takođe nalazimo 3 zuavski puk koji ne pripada Kanroberovom korpusu, pa čak nijednom od tri francuska korpusa. Najzad, saznajemo da je Luj Napoleon preselio svoj štab u Verćeli i da je general Niel okupirao Novaru jedan dan posle bitke. To nam ukazuje na bitnu promenu u rasporedu savezničke vojske. Levo krilo, koje se ranije sastojalo od Nielovog korpusa od 26 bataljona i Čaldinijeve divizije od 14 bataljona, tj. svega od 40 bataljona, sada je bilo ojačano Kanroberovim korpusom od 39 bataljona i Fantijevom divizijom od 14 bataljona, što ukupno iznosi 53²⁾ bataljona, tako da su se savezničke snage na ovom delu fronta povećale na ukupno 93³⁾ bataljona. Kao što se priznaje u saopštenju, od ovih snaga je u borbama kod Palestra više ili manje učestvovalo dve pijemontske divizije od 28 bataljona i Trošijeva divizija iz Kanroberovog korpusa od 13 bataljona, tj. ukupno 25.000 Pijemonteza i najmanje 11.000 Francuza. Time se i objašnjava to što je 25.000 austrijskih vojnika bilo odbačeno.

Međutim, ovo ojačavanje levog krila očigledno je izvršeno sa drugim namerama; to dokazuje Nielovo napredovanje u pravcu Novare, kao i premeštanje štaba Luja Napoleona u Verćeli. Dalja verovatnoća da je i Garda došla za njim jedva ostavlja sumnju u pogledu namera saveznika. Garda povećava snage na Seziji na ukupno 127 bataljona, a pomoću železnica, kao kod Montebela, trupe se mogu brzo prebacivati sa krajnjeg desnog krila i na vreme stići da učestvuju u bici. Ostaju, dakle, dve mogućnosti. Ili će Luj Napoleon produžiti pokret, koji je sada počeo, potpunim obilaskom austrijskog desnog krila i postavljanjem glavnine svojih snaga na liniju Verćeli — Novara, na drum koji direktno vodi iz Verćelija za Milano, kao i istovremenim vezivanjem Austrijanaca demonstracijom na liniji Poa. Ili će, vršeći jake demonstracije na austrijskom desnom krilu, izvršiti koncentraciju glavnine svojih snaga oko Valence, gde snage Barageja, Makmaona i Garde iznose oko 99 bataljona, a snage Kukijarija, Durandoa i Kastelborga 42 bataljona, da bi ih ojačao brzim prebacivanjem Kanroberovog korpusa i izvesnih pijemontskih snaga, čime bi na jednoj tački mogao koncentrisati 170 bataljona i napasti austrijski centar sa ciljem da ga razbije.

Razmetanje kojim na Seziji paradiraju Kanroberov korpus (od koga se, uostalom, tu mogla nalaziti jedino Trošijeva divizija) i Fantijevi Pijemontezi, dok Luj Napoleon premešta svoj štab u Verćeli sa istom razmetljivošću, izgleda da ide u prilog druge alternative; ali to se može samo nagađati.

²⁾ U originalu poglešno стоји 54. — Prim. red.

³⁾ U originalu poglešno стоји 94. — Prim. red.

Međutim, Austrijanci se očigledno još uvek nalaze na Agonji, iako londonski *Daily News* izveštava o njihovom povlačenju preko Tićina. Njihove se trupe sve više i više koncentrišu na malom prostoru oko Garlaska. Oni s vremena na vreme ispruže pipke — jedan kod Montebela, a drugi kod Palestra, ali paze da se ne rasture. Njihove snage iznose najmanje šest armiskih korpusa sa 160—200 bataljona (što zavisi od toga koliko se snaga odvaja za posade). Izgleda da su snage prilično izjednačene. Kroz nekoliko dana oblaci će zagrmeti svim svojim gromovima.

AUSTRISKI PORAZ*)

Kad je sinoć stigao brod *Persia*, došli su nam do ruku razni veoma interesantni dokumenti o bici kod Mađente, o čemu naši čitaoci mogu naći podatke u odgovarajućoj rubrici. Njihova suština može se sasvim ukratko reći: bitka kod Mađente pretstavlja odlučan poraz Austrijanaca, a po svojim posledicama značajnu pobedu Francuza; saveznici su ušli u Milano usred narodnog veselja; Austrijanci su u punom povlačenju, a Benedekov korpus je bio odlučno potučen od strane Baragej d'Illjea (o čijoj ostavci više nema ni govora) kod Marinjana, pri čemu je zarobljeno 1.200 vojnika; saveznici su puni samopouzdanja, a Austrijanci obeshrabreni i očajni.

Naši dopisnici iz Londona uopšte smatraju da je ova bitka došla kao iznenađenje za Austriju; takva je bila i naša ocena sve dok nismo primili ova svedočanstva. Sada nam izgleda da Đulaj nije bio toliko iznenađen koliko je učinio kobnu grešku, te ćemo svoje razloge za takvo mišljenje izneti u sledećem izlaganju. Kada su Austrijanci zauzeli svoje položaje na nekim 30 milja ispred Milana, nije se moglo očekivati da će moći zaštititi sve prilaze ovoj prestonici. Saveznicima su bila otvorena tri pravca: oni su mogli preduzeti marš pravo na centar Austrijanaca preko Valence, Garlaska i Beregvarda; zatim na levo austrisko krilo preko Vogere, Stradele i Poa između Pavije i Pjaćence; i, najzad, na austrisko desno krilo preko Verćelija, Novare i Bufalore. Međutim, ako bi Austrijanci hteli da brane Milano, oni bi mogli braniti samo jedan od ova tri pravca time što bi ga neposredno zaprečili svojom armijom; ako bi branili sve pravce postavljajući po jedan korpus na svaki od njih, onda bi to značilo rasparčavanje snaga i izazivanje sigurnog poraza. Ali u modernom ratu priznato je pravilo da se put isto tako dobro brani bočnim položajem, ako ne i bolje nego čisto frontalnom odbranom.

Vojsku od 150.000 do 200.000 ljudi, koncentrisanu na malom prostoru, spremnu da dejstvuje u svima pravcima, ne može nekažnjeno mimoći neprijateljska vojska, ukoliko ne bi imala ogromno

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune*-u, br. 5669 od 22 juna 1859 godine.

nadmoćnije snage. Kada je, naprimjer, Napoleon 1813 godine nastupao prema Elbi, i kada su saveznici, iako znatno brojno slabiji, imali razloga da traže bitku, oni su zauzeli položaj kod Licena, nekoliko milja južno od druma koji iz Erfurta vodi za Lajpcig. Napoleonova armija je jednim svojim delom već bila prošla kada su Francuzi saznali da se saveznici nalaze u blizini. Zbog toga je bio prekinut marš celokupne francuske vojske, vraćena je nazad kolona koja je bila odmakla napred, a zatim je tučena bitka u kojoj su se Francuzi, iako nadmoćniji za 60.000 ljudi, jedva održali na bojištu. Idućeg dana obe neprijateljske vojske marševale su prema Elbi paralelnim pravcima, a da otstupanje saveznika nije bilo čak ni ometano. Da je ravnoteža protivničkih snaga bila jače izražena, Napoleonov marš bi bio bar isto toliko uspešno zaustavljen posedanjem bočnog položaja koliko i zauzimanjem frontalnog položaja neposredno na putu za Lajpcig. General Dulaj nalazio se tačno u istom takvom položaju. On se sa snagama, čije je povećanje na preko 150.000 ljudi svakako zavisilo jedino od njega, nalazio između Mortare i Pavije, zatvarajući direktni drum iz Valence za Milano. On je mogao biti obidjen na bilo kom krilu, ali u tome se i sastojala prava suština njegovog položaja, a ako je taj položaj išta vredeo, on je morao biti u stanju da protiv te eventualnosti pronađe uspešan lek u samim preimcućtvima koje mu je njegov položaj pružao za pariranje takvih pokreta. Ali, ne uzimajući u obzir austrijsko levo krilo, ograničićemo se na razmatranje krila koje je doista bilo obideno. Luj Napoleon je 30 i 31 maja i 1 juna izvršio koncentraciju svojih glavnih snaga kod Verćelija, gde je 31 maja imao 4 piemontske divizije (56 bataljona), Nielov korpus (26 bataljona), Kanroberov korpus (39 bataljona) i Gardu (26 bataljona). Pored toga, on je privukao i Makmaonov korpus (26 bataljona), tako da je ukupno imao ogromnu snagu od 175 bataljona pešadije, pored konjice i artiljerije. Dulaj je imao 6 austrijskih armiskih korpusa; oni su bili oslabljeni izdvojenim delovima koji su bili ostavljeni kao posade ili upućeni protiv Garibaldija, u Vogeru, itd., ali su još uvek imali svaki prosječno po 5 brigada, što je ukupno iznosilo 30 brigada ili 150 bataljona.

Nijedan komandant se ne bi smeo usuditi da takvu armiju — ako je ona sigurna u sebe — ostavi na svojim bokovima ili u svojoj pozadini. Pored toga, ova armija je bila tako raspoređena da nije mogla biti obidena s desnog krila, izuzev bočnim maršem na njenom domaku, a takav bočni marš pretstavlja opasan manevr. Armiji koja se nalazi u marševskom poretku uvek treba mnogo vremena za razvijanje pravilnog borbenog poretku. Ona nikad nije potpuno spremna za bitku. Ali ako ona nije potpuno spremna, čak ni onda kad je napadnuta s fronta, tj. sa onog pravca na kome je marševski poretk najpogodniji za pružanje otpora, njeni nespremni se u daleko većoj meri ispoljava kada se marševske kolone napadnu s boka.

Zbog toga osveštano strategisko načelo propisuje da se izbegavaju bočni marševi na domaku neprijatelja. Oslanjajući se na svoje jake snage, Luj Napoleon je hotimično povredio ovo pravilo. On je preduzeo marš u pravcu Novare i Tićina, a da se, očigledno, nije obazirao na Austrijance na svome boku. To je bio momenat za Đulajevu akciju. Njegov je zadatak bio da do noći 3 juna izvrši koncentraciju svojih trupa oko Viđevana i Mortare, ostavljajući jedan korpus na donjoj Agonji radi osmatranja prema Valenci, i da se 4 juna sa poslednjim vojnikom sruči na bok istaknutih saveznika. Ishod jednog takvog napada, izvršenog sa nekih 120 bataljona na duge nepovezane savezničke kolone, jedva bi se mogao dovesti u sumnju. Ukoliko bi jedan deo savezničkih trupa prešao Tićino, to bi utoliko bilo bolje. Taj napad bi ih osvestio, ali bi oni jedva imali vremena da ponovo stupe u borbu. A, pod pretpostavkom čak da napad i ne uspe, povlačenje Austrijanaca u pravcu Pavije i Pjaćence posle toga bilo bi isto tako sigurno kao što se pokazalo posle bitke kod Mađente. Postoje opravdani razlozi za pretpostavku da je to bio Đulajev prvobitni plan. Ali kada je 2 juna utvrdio da Francuzi prikupljaju svoje glavne snage na drumu koji direktno vodi za Milano, tj. na njegovom desnom krilu, izgleda da je izgubio odlučnost. Francuzi su mogli stići u Milano u isto vreme kada i on, ako bi im on to dopustio, jer tamo nije bilo skoro ni jednog vojnika koji bi im preprečio direktan put. Ulazak u Milano čak i manjih francuskih delova mogao je da zapali celu Lombardiju. I mada je veoma verovatno da su svi ti razlozi vrlo često razmatrani u njegovom vojnem savetu, i da se smatralo da je nastupanje prema francuskom boku sasvim dovoljno za zaštitu Milana, ipak se Đulaj, kada je taj slučaj postao realna činjenica i kada su se Francuzi našli isto toliko blizu Milana koliko i Austrijanci, pokolebao i na kraju krajeva otstupio iza Tićina. To je zapečatilo njegovu sudbinu. Dok su Francuzi marševali pravo prema Mađenti, on je vršio široki obilazak, silazeći duž Tićina i prelazeći ga kod Beregvara i Pavije, a zatim se ponovo penjući duž reke ka Bufalori i Mađenti — pokušavajući tako, ali prekasno, da prepreči direktan put za Milano. Zbog toga su njegove trupe stizale u malim odredima, te se nisu mogle bacati u takvim masama koje bi bile dovoljne da pruže uspešan otpor glavnini savezničkih snaga. Da su se oni tu dobro borili, u to nema nikakve sumnje, a što se tiče pitanja taktike i strategije u toj borbi, nameravamo da se na to vratimo drugom prilikom. Ali je sasvim uzaludan pokušaj austrijskih biltena u tome da prikriju činjenicu da su bili tučeni i da je bitka odlučila sudbinu Milana i da mora imati uticaja na ishod ove kampanje. Međutim, Austrijanci koncentrišu još tri armiska korpusa na Adiđi, koji će znatno povećati njihovu brojnu nadmoćnost. Komanda je takođe oduzeta od Đulaja i predata generalu Hesu, koji je imao reputaciju prvog stratega u Evropi. Ali se govori

da je on fizički toliko slab da neće moći dugotrajno da obavlja poslove.

Naši čitaoci će primetiti da saopštenje o austrijskim nasiljima u Lomelini opovrgavaju kako francuski, tako i engleski autoriteti. Mi obraćamo pažnju na tu činjenicu, ne samo radi pravičnosti prema obema stranama, već i zato što je naše nepoverenje u ta saopštenja bilo protumačeno kao izraz naše simpatije prema Franji Josifu — vladacu, čije svrgnuće sa prestola nismo želeli da odložimo ni za jedan dan. Ako bi i on i Napoleon mogli zajedno poginuti, jedan od ruke drugoga, time bi bila zadovoljena isto-riska pravda.

OTSTUPANJE AUSTRIJANACA NA MINĆO*)

Plodovi pobeđe se obično žanju pri gonjenju neprijatelja. Ukoliko je energičnije gonjenje, utoliko je odlučnija pobjeda. Zarobljenici, artiljerija, komora, zastave ne zadobijaju se toliko za vreme bitke koliko za vreme gonjenja posle bitke. S druge strane, stepen pobeđe meri se energijom gonjenja. Šta se s te tačke gledišta može reći o *grande victoire* (velikoj pobjedi) kod Mađenta? Sledećeg dana posle bitke nalazimo francuske »oslobodioce« »kako se odmaraju i kako su zauzeti reorganizacijom«. Ni najmanjeg pokušaja gonjenja! Blagodareći kretanju ka Mađenti, saveznici su stvarno prikupili sve svoje snage. Naprotiv, kod Austrijanaca se deo snaga nalazio u Abijate Grasu, deo na putu za Milano, još jedan deo u Binasku i, najzad, deo u Beldjozu — sve je to bio skup posebnih kolona koje su bile toliko razbacane i koje su se tako vukle bez ikakve međusobne veze, da se činilo kao da se one same nude neprijatelju da se na njih bacu da ih snažnim naporom razbacuju na sve strane, a zatim sasvim spokojno zarobljava čitave brigade i pukove, kojima bi bila otsećena otstupnica. Napoleon, pravi Napoleon, umeo bi u sličnom slučaju upravljati sa 15 ili 16 brigada koje, prema francuskom zvaničnom izveštaju, uoči toga dana nisu uzele nikakvog učešća u bici. A kako je postupio falsifikovani Napoleon g. Fogta, Napoleon »Olimpiskog cirkusa, Sen-Džemske ulice i amfiteatra Estli?¹⁾ On je blago izvoleo da ruča na bojištu.

*) Stampano bez potpisa u *Das Volk-u*, br. 8 od 25. juna 1859 godine.

¹⁾ Knez Luj Napoleon, budući car Napoleon III, stanovao je 1846—48 godine u Londonu u ulici Sen Džems (Saint James Street). Dospevši u London posle bekstva iz tvrdave Ham, u koju je bio zatvoren zbog pokušaja izvršenja bonapartističkog prevrata u Francuskoj 1840 godine, Luj Bonaparta je živeo tamo veoma raskošno, opšteći sa raznim probisvetima i posećujući javne lokale za uveseljavanje i razonodu.

Amfiteatar Estli je londonski cirkus sa otkrivenom arenom. — Prim. red.

Bio mu je otvoren neposredan put za Milano. Bio je osiguran teatralan efekt. To je za njega, naravno, bilo dovoljno. Tri puna dana, 5, 6 i 7 juna, poklanjaju se Austrijancima da bi im se pomoglo da se izvuku iz svoga opasnog položaja. Oni se spuštaju ka Pou i idu duž njegove severne obale ka Kremoni, krećući se po tri paralelna puta. Na najsevernijoj tački tih puteva, general Benedek, koji se nalazio najbliže marševskom pravcu neprijateljske vojske, štitio je to otstupanje sa tri divizije. Od Abijate Grasa, gde se nalazio 6 juna, on se preko Binaska uputio ka Melenjanu. U ovom poslednjem gradu ostavio je dve brigade sa zadatkom da drže položaj dok komora centralne kolone ne odmakne dovoljno napred. Maršal Baragej d'Illje dobio je 8 juna zapovest da protera te dve brigade sa njihovih položaja, i, da bi naređenje bilo izvršeno bez ikakvog rizika, pod njegovu komandu je bio stavljen još i Makmaonov korpus. Deset brigada protiv dve! Nedaleko od reke Lambro Makmaonov korpus je bio izdvojen sa ciljem da Austrijancima otseče otstupnicu, a u to isto vreme su Baragejeve divizije napale na Melenjano; dve brigade su ga napadale s fronta, dve su ga obišle zdesna, a dve sleva. U Melenjanu se nalazila samo jedna austrijska brigada, brigada generala Redera, a brigada generala Rera se nalazila na drugoj, istočnoj strani reke Lambro. Francuzi su izvršili veoma energičan napad i njihove snage, koje su bile šest puta jače od austrijskih, prinudile su generala Redera da posle snažnog otpora napusti grad i otstupi pod zaštitom Rerove brigade, koja je u tom cilju zauzela položaj u pozadini. Pošto je izvršila svoj zadatak, i ova je brigada otstupila u punom redu. Rer je poginuo u ovoj borbi. Iako su gubici jedne austrijske brigade, koja je pretežno učestvovala u ovoj borbi, bili neosporno veliki, ipak je broj (oko 2.400) koji su navele decembarske žabe²⁾ potpuno neverovatan, jer čitavo brojno stanje brigade pre borbe nije prelazilo 5.000 ljudi. Pobeda Francuza se ponovo pokazala besplodna. Ni jednog trofeja, nijednog zaplenjenog topa!

Međutim, Austrijanci su 6 juna napustili Paviju, koja je zatim, iz nepoznatih razloga, ponovo zauzeta 9, dok je Pjaćenca bila napuštena 10 juna, tek šest dana posle bitke kod Mađente. Austrijanci su bez žurbe otstupili duž Poa dok nisu stigli do Kijeze. Ovde su povrnuli na sever i pošli ka Lonatu, Kastiljonu i Kastel Gofredu, gde su zauzeli odbranbeni položaj, na kome, izgleda, očekuju novi napad »oslobodilaca«.

U toku ovog austrijskog pohoda, u početku na jug od Mađente ka Beldjozu, zatim na istok od Pjadene ka Kijezi i, najzad, ponovo na sever ka Kastiljonu, tj. za vreme kretanja duž punog polukruga, »oslobodioci« su išli pravo po poluprečniku toga polukruga, te su, prema tome, imali da pređu put za jednu trećinu manji od Austrija-

²⁾ Engels naziva »decembarskim žabama« Napoleonove pristalice koje su ga podržavale prilikom decembarskog udara 1851 godine. — Prim. red.

naca. Pa ipak, oni nisu nigde stigli Austrijance, izuzev kod Melenjana i još jednom blizu Kastenodola, gde je Garibaldi s njima imao beznačajan sukob. Takva nemarnost u gonjenju nepoznata je u vojnoj istoriji. Ona je veoma karakteristična za Kvazimoda, koji, parodirajući svoga strica (strica, naravno, po principu Napoleonovog kodeksa, prema kome »*la recherche de la paternité est interdite*« (istraživanje očinstva je zabranjeno), parodira ga čak i u svojim uspesima.

U isto vreme kada su glavne snage Austrijanaca između 18 i 20 juna zauzele svoje položaje pozadi Kijeze, saveznička prethodnica je stigla ispred Kijeze. Trebalо im je par dana da bi tamo privukli svoje glavne snage. Zbog toga se druga opšta bitka, ako Austrijanci stvarno prime borbu, može očekivati 24 ili 26 juna. »Oslobodioci« ne mogu dugo oklevati na ugledu neprijatelja ako žele da kod svojih trupa održe pobednički polet i da ne dadu neprijatelju priliku da ih tuče u malim čarkama. Položaj Austrijanaca je bio veoma pogodan. Od južne ivice Jezera Garde kod Lonata u pravcu ka Minću prostire se plato koji se sa lombardiskom ravnicom graniči linijom Lonato — Kastiljone — San Kasijano — Kavrijana — Volta; to je odličan položaj za sačekivanje neprijatelja. Taj se plato postepeno diže u pravcu Jezera i pretstavlja niz uzaštopnih raznoraznih prekrasnih položaja, pri čemu svaki sledeći položaj nadmašuje prethodni svojom jačinom i prikupljeničću, tako da ovlađivanje vrhom platoa ne znači pobedu, već samo završetak prvog čina bitke. Desno krilo položaja je zaštićeno Jezerom, a levo je znatno povućeno unazad tako da skoro deset milja linije Minća ostaje nezaštićeno. Pa ipak, to nije nedostatak položaja, već, obrnuto, pretstavlja njegovu najpogodniju osobinu, jer na Minću počinje blatinjavo zemljište zatvoreno između četiri tvrđave — Verone, Peskijere, Mantove i Lenjaga — i u koje neprijatelj ne može prodreti ako nema sasvim znatnu brojnu nadmoćnost. Pošto Mantova dominira južnim krajem linije Minća, a zemljište s one strane Minća leži u zoni dejstva tvrđava Mantove i Verone, to bi bio brzo osuđen svaki pokušaj da se, ne obraćajući pažnju na Austrijance koji su raspoređeni na platou, prođe pored njih u pravcu Minća. Armija koja bi nastupala uvidela bi da će njene komunikacije biti uništene, a da ona sama ne može ugroziti austrijske komunikacije. Pored toga, ona ne bi imala koga da napadne s one strane Minća (jer o opsadi pri takvim okolnostima ne bi moglo biti ni reči), te bi se zbog nemanja napadnog objekta morala povući. Najveća opasnost takvog pokreta sastojala bi se u tome što bi se pokret morao vršiti na očigled Austrijanaca koji se nađaze na platou. Austrijancima bi bilo potrebno samo da krenu čitavim svojim frontom i da se obruše na neprijateljsku kolonu pravcima od Volte ka Goitu, od Kavrijane ka Gvidicolu i Čerezanu i od Kastiljona ka Kastel Gofredu i Montekjaniju. »Oslobodioci« bi imali da izdrže takvu bitku

pod strašno nepovoljnim uslovima, te bi ta bitka mogla postati drugi Austerlic, ali samo sa promenjenim ulogama.

Žalosnom heroju od Mađente, Đulaju, oduzeta je komanda. Na njegovo mesto za komandanta 2 armije postavljen je Šlik, a Vimpfen je ostao na čelu 1 armije. Obe armije su prikupljene kod Lona i Kastiljona i zajedno obrazuju austrijsku vojsku u Italiji pod nominalnom komandom Franje Josifa, sa Hesom u ulozi načelnika štaba. Sudeći po njegovoj prošlosti u mađarskoj kampanji, Šlik je general prosečnih sposobnosti. Hes je neosporno najistaknutiji od sadašnjih stratega. Opasnost se sastoji u ličnom mešanju zloglasnog Franje Josifa. Slično Aleksandru I., prilikom Napolenovog upada u Rusiju, on je okupio oko sebe šareno društvo starih filisterskih sveznalica — brkajlija, od kojih neke, može biti, neposredno plaća Rusija. Ako bi francuska vojska, ostavljajući Austrijance na njihovim položajima, krenula pravo ka Minću, to bi se ona sa vrha platoa sa savršenom jasnoćom mogla videti čitava, puk za pukom. Silan utisak od prizora neprijatelja koji se pojavljuje na putu u neposrednoj blizini otstupnog pravca, mogao bi lako zbrunuti takvu glavu, kao što je glava Franje Josifa. Brbljanje mračno nastrojenih sveznalica sa epoletama moglo bi za njegove slabe nerve biti lep izgovor za odustajanje od prekrasno izabranog položaja i za otstupanje u rejon između tvrđava.*) Kada se na čelu države nalaze glupi junci, onda sve zavisi od stanja njihovih živaca. I najbolje proučeni planovi postaju igračka subjektivnih utisaka, slučajnosti i čudljivosti. Blagodareći prisustvu Franje Josifa u austrijskoj vrhovnoj komandi, Austrijanci skoro nemaju nikakvo drugo jemstvo za pobedu osim prisustva Kvazimoda u neprijateljskom logoru. Međutim, ovaj poslednji je prekalio svoje živce sa profesionalnim kockarima u Sendžemskoj ulici, i mada nije stvoren od železa, kako to zamišljaju njegovi obožavaoci, ipak je stvoren makar od gutaperke.

*) Kao što je poznato, iz poslednjih izveštaja se vidi da su Austrijanci stvarno otstupili pozadi Minća ka mreži svojih tvrđava. Ako, blagodareći tome otstupanju, čak i nije strategiski ništa izgubljeno, ono ipak mora ispoljiti štetan uticaj na moralno stanje trupa.

JEDNO POGLAVLJE ISTORIJE*)

Čini nam se da smo objavili sve važnije prikaze bitke kod Mađente, koje su zainteresovane vlade i vodeće evropske novine pustile u svet. Ta se bitka odigrala skoro pre mesec dana; a pošto se ona, čak i po mišljenju naših prilično strogih prijatelja iz *Evening Post-a*, sada može razmatrati u novinama bez bojazni da će se narušiti pristojnost, ozbiljnost i poštenje, mi ćemo sa svim dužnim

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune-u*, br. 5678 od 2 jula 1859 godine.

poštovanjem pristupiti iznošenju istine u obliku istoriske i, ako nam se dozvoli taj izraz, strategiske studije ove bitke.

Ujutru 4 juna Austrijanci su završili svoje povlačenje preko Tićina i nastavili marševanje u pravcu Mađente i Abiate Grasa sa ciljem da udare u bok francuske vojske koja se kretala u pravcu Milana, dok je general Klam Galas, koji je sa jednom divizijom 1 korpusa tek bio stigao iz Milana, imao da joj se sa fronta suprotstavi sa svojom divizijom i 2 korpusom (Lihtenštajnovim) koji mu se priključio u Mađenti. Kao rezerva služila mu je divizija Rejšaha iz 7 korpusa (Cobelovog) u Korbetu, nekoliko milja iza Mađente. Pošto je sama linija Tićina bila napuštena kao neodbranjiva, to je ovih 7 ili 8 austrijskih brigada trebalo da drže liniju Naviljo Grande, tj. liniju Velikog kanala koji ide skoro paralelno sa Tićinom i preko koga se može preći samo mostovima. Trebalo je braniti ona dva mosta — Bufalorski i Mađentski — koji se nalaze na dva druma koji iz Mađente vode ka mostu preko Tićina kod San Martina. Divizija 1 korpusa (kojim je komandovao general Kordon) nastupala je drumom u pravcu Turbiga; dve brigade 2 korpusa nalazile su se na mostovima; treća u Mađenti, a Rejšahova divizija, kao što smo već rekli, u Korbetu.

Francuzi su nastupali u dve kolone. Prva kolona, pod nominalnom komandom Luja Napoleona, sastojala se od gardiske grenadirske divizije, od Kanroberovog, Nielovog i Baragej d'Illjeovog korpusa, ukupno 9 divizija, odnosno 18 brigada (117 bataljona). Ona je nastupala pravo drumom iz Novare za Milano preko mosta San Martino i imala je zadatku da zauzme Bufalorski i Mađentski most. Druga kolona, pod komandom Makmaona, sastojala se od gardiske voltižerske divizije, Makmaonovog korpusa i čitave Pijemontske armije, ukupno 8 divizija, odnosno 16 brigada sa 109 bataljona, pošto pijemontske divizije imaju po jedan bataljon više nego francuske. Čelo ove kolone prošlo je Tićino i Naviljo, ne naiazeći na ozbiljan otpor kod Turbiga, te je sada trebalo da potpomogne frontalni napad prve kolone, na taj način što bi se kretala prema boku Austrijanaca, nastupajući sa severa pravo ka Mađenti. Trebalo je da ova kolona prva stupi u napad i pošto ozbiljno angažuje Austrijance, prva kolona je imala da izvrši napad na mostove.

Makmaon je počeo napad oko podne. On je nadmoćnim snagama prema Mađenti potisnuo Kordonovu diviziju koja je bila pred njim, a oko 14 časova gardiski grenadiri, koji su bili potisli austrijske pretstraže do samog kanala, napali su Bufalorski i Mađentski most. U to vreme na bojištu su se nalazile tri francuske brigade prema 125.000 Austrijanaca — kako smatra Luj Napoleon — a koji su, ustvari, imali svega pet brigada (dve 1 i tri 2 korpusa), ili manje od 30.000 ljudi, jer su se čak i dve Rejšahove brigade još uvek nalazile kod Korbeta. Blagodareći veoma velikim naporima, Francuzi su zauzeli mostove preko kanala. Đulaj, koji se nalazio

kod Mađente, naredio je Rejšahu da krene napred i povrati Mađentski most, što je on i učinio; međutim, izgleda da je Bufalora ostala u rukama Francuza. U bici je nastao zastoj; Austrijanci su uspešno odbili i Makmaonov korpus i grenadire, ali su pri tome bile angažovane sve raspoložive austrijske snage. Gde su se nalazili ostali korupsi? Svuda, samo ne tamo gde su bili potrebni. 2 divizija 1 korpusa još uvek se nalazila na putu iz Nemačke, te nije bilo nikakvog razloga da se očekuje njen dolazak. Nema podataka o tome gde je bila preostala brigada 2 korpusa, jer Đulaj u svome izveštaju jasno kaže da su bile angažovane samo tri brigade ovog korpusa. 2 divizija 7 korpusa, pod komandom generala Lilija, nalazila se u Kasteletu na 6—7 milja od Mađente, a 3 korpus u Abiate Grasu, 5 milja daleko od Mađente. 5 korpus marševao je u pravcu Abiate Grasa, dolazeći, verovatno, iz Beregvarda, i, kada je bitka otpočela, nalazio se najmanje 9 milja od Mađente. 8 korpus marševao je od Binaska za Bestaco, udaljen 10 do 12 milja, a 9 korpus, ustvari, na Pou nizvodno od Pavije, 20 ili 25 milja daleko od bojišta. Blagodareći tom potpunom rasparčavanju svojih trupa, Đulaj je sam sebe doveo u opasan položaj tako da je sa svojih sedam brigada od podne pa sve do negde oko 4 do 5 časova popodne morao da pruža otpor pritisku čelnih delova dve francuski kolone, pri čemu ovih sedam brigada ne bi moglo izdržati taj pritisak da se Francuzi nisu morali sporo kretati zato što su ogromnom masom trupa marševali samo na dva druma.

Dok je Rejšah držao Mađentski most i zarobio jedan od novih francuskih izolučenih topova, Đulaj je požurio ka Robeku, jednom selu na kanalu, otprilike tri milje nizvodno od Bufalore, da bi ubrzao marš 3 i 5 korpusa i da bi im odredio pravac napada. Tada su baćene napred četiri brigade 3 korpusa, i to Hartungova i Remingova brigada na front, Dirfeldova u rezervu, tj. sve tri duž kanala, a Veclarova brigada duž Tićina, sa zadatkom da napadnu desni bok Francuza. Međutim, Francuzi su u međuvremenu takođe dobili pojačanja. Pikarova brigada (iz Renoove divizije Kanroberovog korpusa) stigla je u pomoć grenadirima i odbacila Rejšaha preko mosta. Za njom su sledovale Vinoanova divizija (iz Nielovog korpusa), Žanenova brigada (iz Renoove divizije) i Trošijeva divizija (iz Kanroberovog korpusa). Na taj način, Francuzi su na ovoj tački koncentrisali šest brigada, pored dve brigade grenadira, dok su samo dve ili tri od četiri austrijske brigade 3 korpusa bile stvarno angažovane. Uprkos ove premoći, Austrijanci su nekoliko puta zauzimali, gubili i ponovo preotimali Mađentski most, ali je on na kraju krajeva ostao u rukama Francuza.

Dok se ovo zbivalo na mostovima, Makmaon je pripremio drugi napad na trupe koje su mu se suprotstavljale i koje su se sastojale od četiri ili pet brigada 1 i 2 korpusa. Njegove dve divizije su ponovo krenule u dve kolone ka Mađenti, a za njima, u drugoj

liniji, Kamorijeva divizija gardiskih voltižera. Pošto su Austrijanci uspešno zadržali Espinasovu i La Motružovu diviziju (iz Makmaonovog korpusa) voltižeri su im priskočili u pomoć. Tada je nastupio kritičan trenutak borbe. Prva francuska kolona, koja se bila prebacila preko Mađentskog mosta, takođe je nastupala ka selu na koje je Makmaonova kolona već vršila veoma jak pritisak. Pošto se, najzad, na bojištu pojavio 5 austrijski korpus, brigada princa od Hesena je skoro u sumrak ponovo pokušala da odbaci Francuze preko mosta, ali uzalud. Zaista bi bilo teško očekivati da bi jedna slaba brigada (ona je već vodila borbe kod Montebela) mogla zau staviti i odbaciti bujicu trupa koja je nadirala preko Mađentskog mosta. Pošto su u Mađenti bili izloženi napadu sa fronta, boka i leđa, i pošto su neprekidno od samog početka borbe tučeni vatrom i bili bez odmora, Austrijanci su najzad popustili, te su Francuzi u sumrak, posle žestoke borbe, zauzeli Mađentu. Đulaj je povukao svoje trupe preko Korbeta, koji je u međuvremenu bila zauzela Lilijaova divizija iz Karbeleta, i preko Robeka, koji je 3 korpus takođe čvrsto držao, dok je 5 korpus bivakovao između ta dva mesta. On je nameravao da 5 juna produži borbu, ali je, izgleda, došlo do neke zabune u pogledu izdatih naređenja, jer je u ponoć saznao da su se 1 i 2 korpus, prema naređenju, kako su ga oni bili shvatili, povukli nekoliko milja od bojišta, i da su u 3 časa ujutru imali da produže otstupanje. Ovo obaveštenje navelo je Đulaja da odustane od nove bitke. Jedna brigada 3 korpusa ponovo je napala na Mađentu da bi prikrila otstupanje austrijske vojske, koje je usledilo u najsavršenijem redu.

Prema austrijskom izveštaju, na njihovoj strani su učestvovalе sledeće snage:

— iz Kordonove divizije 1 korpusa	2 brigade,
— iz 2 korpusa	3 brigade,
— iz Rejšahove divizije 7 korpusa	2 brigade,
— iz 3 korpusa	3 brigade,
— iz 5 korpusa, kasno u sumrak,	1 brigada,

tj. ukupno 11 brigada, odnosno 55 bataljona, a sa pomoćnim rodom vima oko 65.000 ljudi.

Prema francuskom prikazu, saveznici su angažovali:

— Gardiski korpus, 2 divizije	4 brigade,
— Makmaonov korpus, 2 divizije	4 brigade,
— iz Kanroberovog korpusa, 2 divizije (Reno- aova i Trošijeva)	4 brigade,
— iz Nielovog korpusa, 1 divizija (Vinoaova)	2 brigade,

tj. ukupno 14 brigada, odnosno 91 bataljon, što iznosi najmanje 80.000 ljudi. Međutim, govoreći o nastupanju Vinoaoove divizije, u francuskom izveštaju se kaže »najviše je nastradao 85 liniski puk... general Martenpre je ranjen vodeći svoju brigadu«. Ali, ni 85 puk, ni brigada genera Martenprea ne pripadaju »Vinoaovoj diviziji korpusa genera Niela«. 85 puk pripada 2 brigadi pod komandom genera Ladre de la Sarjera iz Ladmiroove divizije, dok general Martenpre komanduje 1 brigadom te iste divizije, koja ne pripada Nielovom korpusu nego korpusu maršala Baragej d'Illjea. Prema tome imamo nepobitne dokaze da je bilo *angažovano više francuskih trupa nego što se navodi u izveštaju*. A ako se tako olako prelazi da se i ne pomene Ladmiroova divizija, koja povećava broj angažovanih brigada na 16, broj bataljona na 104, a broj boraca na 90.000, onda sa sigurnošću možemo pretpostaviti da su i druge trupe doprinele ishodu bitke.¹⁾ Austrijanci, takođe, tvrde da su zarobljavali pripadnike skoro svih pukova koji su ulazili u sastav francuske armije u Italiji pa je, stoga, verovatno da je učestvовало najmanje 16 brigada. To znači da su Francuzi imali takvu brojnu nadmoćnost koja čini najveću čast hrabrosti austrijskih trupa. One su tučene upravo prostranstvom bojišta; zarobile su jedan top, a izgubile 4 i morale su napustiti bojište sa ubedljenjem da bi pobeda bila njihova da je brojni odnos snaga bio jednak.

Ali šta da kažemo o njihovom komandantu? On očekuje napad 4 juna; na 8 milja od bojišta drži 13 brigada (od kojih sedam angažovanih u samom početku, dve Lilijaove i četiri iz sastava 3 korpusa); na 9 milja ima još četiri brigade 5 korpusa i na 10 do 12 milja još četiri brigade 8 korpusa. Takvo je stanje bilo u 8.30 časova ujutru. Da li je, prema tome, bilo preterano očekivati da se svi ovi korpusi na dan bitke oko 4 ili najdocije 5 časova popodne spoje dovoljno blizu Madente da bi mogli uzeti učešća u bici? Da li bi bilo preterano očekivati da će u 14.00 časova, kada je bitka dobila ozbiljne razmere, biti angažovano 13 umesto 7 brigada? U tom slučaju, položaj — koji su do sumraka držale četiri brigade — lako bi držale 13 brigada²⁾ i izbegli bi se veliki gubici koje su Kordonova divizija i 2 korpus nesumnjivo morali pretrpeti. Po dolasku 5 korpusa Austrijanci su mogli preći u ofanzivu i odbaciti Francuze preko Tićina. Ali, njih je, izgleda, ponovo obuzela stara navika sporog kretanja. Kao što je Veliki Napoleon za njih govorio, oni su gubili najdragocenije vreme u nekorisnim svečanostima i dokonim formalnostima. Đulaj je to isto i učinio i poklonio Luju Napoleonu pobedu, koja nije bila ni laka ni odlučna zahvaljujući

¹⁾ U bici kod Madente učestvовало je na savezničkoj strani 49.000, a na austrijskoj 61.620 ljudi. Saveznici su izgubili 4.540 ljudi i 1 oruđe, a Austrijanci 10.230 ljudi i 4 oruđa. U gubitke Austrijanaca ulaze i 4.500 nestalih Italijana koji su većinom dezertirali. — Prim. red.

²⁾ U originalu pogrešno стоји 12 brigada. — Prim. red.

samo hrabrosti austrijskih trupa, pobedu koju je sam Đulaj mogao da odnese.

Ujutru, 5. juna, Đulaj je imao pod svojom komandom sledeće sveže trupe koje nisu bile angažovane kod Mađente:

— jednu diviziju 3 korpusa	2 brigade,
— tri brigade 5 korpusa	3 brigade,
— jednu diviziju (Lilijaova) 7 korpusa . . .	2 brigade,
— 8 korpus	4 brigade,

tj. 11 brigada ili snage koje su bile ravne snagama koje su se borile dan ranije. Od trupa koje su bile angažovane prethodnog dana samo su tri divizije (1 i 2 korpusa) bile u tolikoj meri rastrojene da nisu bile sposobne za borbu — to je, izgleda, pravi razlog tajanstvenog povlačenja ovih trupa. Preostalih osam brigada i jedanaest neangažovanih čini ukupno 19 brigada ili preko 100.000 ljudi. Protiv njega stajalo je 16 francuskih brigada koje su bile angažovane 4. juna, kao i četiri divizije francuske vojske, koje su morale biti spremne za borbu 5. juna, i jedna ili dve pijemontske divizije, pošto se glavnina ovih poslednjih još uvek nalazila daleko u pozadini. Tako bi Đulaj 5. juna imao 19, a možda docnije, u toku dana, i 25 brigada (ako bi 1 i 2 korpus bili natrag vraćeni) prema približno 28 francusko-pijemontskih brigada, koje bi možda predveče bile ojačane još sa dve ili tri pijemontske brigade. Sada, dakle, vidimo kakvu je krupnu grešku učinio Đulaj time što je poslao 9 korpus na tako daleko otstojanje. Da je 9 korpus bio prisutan, 29 Đulajevih brigada bile bi ravnopravni protivnik celoj savezničkoj vojsci, i uopšte nije isključeno da bi bitka 5. juna mogla imati drukčiji ishod od ishoda bitke prethodnog dana.

Đulajeve greške mogu se ovako rezimirati:

- 1) Kada je Lui Napoleon vršio bočni marš iz Verćelija ka Turbigu, tj. na domaku Austrijanaca, Đulaj nije iskoristio nepovoljan položaj svoga protivnika da svim svojim snagama odmah udari na njegov izloženi pravac kretanja, čime bi ga mogao razdvojiti na dva dela i jedan deo odbaciti u pravcu Alpa — ponavljajući manevar Radeckoga iz 1849. godine.
- 2) Umesto toga on se povukao pozadi Tićina i tako se kretao zaobilaznim putem da bi zaštitio Milano, prepustajući neprijatelju drum koji vodi neposredno u pravcu ovoga grada.
- 3) On je za vreme ovog otstupanja rasparčao svoje trupe sa takvom aljkavošću i bezbrižnošću koje su neoprostive čak i u mirnodopskim manevrima.
- 4) Njegov 9 korpus bio je toliko daleko da je bio izvan koncentraciske prostorije.

5) Koncentracija je čak i za vreme bitke vršena takvom neoprostivom sporošću da su trupe, koje su bile prve angažovane, trpele nepotrebne gubitke i da je bitka izgubljena, umesto da bude dobijena.

Što sa takvim greškama nije doživeo potpuni poraz, ima se pripisati isključivo izvanrednoj hrabrosti njegovih trupa, koje su se morale boriti protiv same élite (odabrane) francuske vojske, a nikako nekim kvalitetima njihovog komandanta.

Iz ove analize bitke takođe se jasno vidi da je dezertiranje italijanskih i mađarskih trupa — što su neki naši drugovi toliko podvlačili — ustvari bilo veoma neznatno i bez osetnog uticaja na ishod borbe.

RATNE VESTI*)

Dolaskom broda *Asia* niukoliko se ne dopunjava kratko telegrafsko saopštenje o velikoj pobedi na Minću, koje je bilo objavljeno u našem jučerašnjem jutarnjem izdanju¹⁾ na osnovu podataka koje smo primili preko *Newfoundland-a*. Bitka se odigrala u petak 24. juna i trajala je od 4 časa ujutru do 8 časova uveče, a brodovi su otplovili sledećeg dana pre no što su mogli primiti bilo kakve detaljnije izveštaje. Zbog toga moramo sačekati da ovde dođe *Arago* ili *Hungarian* u Kvibek da bismo primili pojedinosti koje tako željno očekuje radoznala javnost. Međutim, pošto je broj boraca bio otprilike jednak na obe strane, izgleda da postignuti rezultat daje rešenje bar za jedno pitanje, naime, da austrijski vojnik nije dorastao francuskom vojniku.

Opšti utisak vojnih krugova, kako u Engleskoj, tako i kod nas, izgleda da je bio da saveznici nisu imali namjeru da biju veliku bitku sve dok korpus princa Napoleona, koji je marševao iz Toskane, ne stigne i ne napadne Austrijance iz pozadine; u isto vreme se pretpostavlja da će se u Jezero Garda spustiti jedna flotila kako bi omogućila saveznicima da izvrše bočni napad i u ovoj oblasti. Međutim, Napoleon III nije čekao ni jedno ni drugo nego je poveo borbu i izvojevaо pobedu. Isto tako, iz korespondencije iz savezničkog tabora, iz koje na drugom mestu objavljujemo sve važnije pojedinstvenosti, jasno se vidi da je bitka bila jedini mogući izlaz. Odlaganje bi obuzdalo pobedonosni elan savezničkih trupa i dalo bi Austrijancima priliku da ih u manjim okršajima tuku svojom brojnom nadmoćnošću.

U pokretima Austrijske armije pod Šlikovom komandom vidi se ona ista kolebljiva neodlučnost koja je Dulaja ranije dovela do poraza i sramote. Austrijanci su se najpre pripremali za bitku na

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune-u*, br. 5682 od 8. jula 1859 godine.

¹⁾ Radi se o bici kod Solferina (24. juna). — Prim. red.

liniji od Loniata do Kastiljona, San Kasijana, Karijana i Volte. Ovde se prema jezeru i Minću postepeno diže jedna visoravan sa nizom odličnih položaja, od kojih je svaki sledeći jači i prikupljeniji od prethodnog, tako da zauzimanje prednje ivice te visoravni ne bi značilo pobedu nego samo prvi cilj bitke. Desno krilo Austrijanaca bilo je naslonjeno na jezero, dok je njihovo levo krilo bilo znatno povućeno unazad, tako da je bez odbrane bilo ostavljeno skoro 10 milja fronta na Minću. Ali to je, umesto da bude nedostatak, ustvari, pretstavljalо najbolju odliku ovog položaja, zbog toga što je pozadi Minća između četiri tvrđave ležao opasan prostor u koji neprijatelj ne bi smeо da prodre ako ne bi raspolagao velikom brojnom nadmoćnošću. Pošto Mantova dominira južnim krajem linije Minća, i pošто se zemljište pozadi Minća nalazi u domašaju dejstva i Mantove i Verone, to bi zanemarivanje Austrijanaca na njihovim položajima na visoravni dovelo do toga da bi brzo bio zaustavljen svaki pokušaj koji bi imao za cilj da se prođe pored njih u pravcu Minća; armija koja bi nastupala uvidela bi da će njene komunikacije biti uništene, a da ona sama nije u stanju da ugrozi austrijske komunikacije. No, ipak, najopasnija strana takvog pokreta bila bi ta što bi se on morao vršiti na očigled Austrijanaca na visoravni. Austrijanci ne bi morali preduzimati ništa drugo nego da čitav svoj borbeni poredak stave u pokret i da napadnu razbacane kolone neprijatelja, i to iz Volte ka Goitu, iz Kavrijane ka Gvidicolu i Čerezari, iz Kastiljona ka Kastel Gofredu i Montekijaru. Saveznici bi vodili takvu bitku pod veoma nepogodnim okolnostima, bitku koja bi se mogla završiti drugim Austerlicom sa izmenjenim ulogama.

Takav je bio položaj koji su Austrijanci držali; osim toga, oni su u njemu imali i to preim秉stvo što su savršeno poznavali čitavo zemljište pošto su na njemu godinama izvodili svoje godišnje armiske manevre najvećeg obima. Kao što smo rekli, to zemljište je bilo brižljivo pripremljeno za očekivani sudar; gradovi i sela bili su utvrđeni; a zatim su ga Austrijanci, u poslednjem času, iz razloga koji se sa vojne tačke gledišta nikako ne mogu objasniti, napustili i povukli se sa celokupnim prtljagom preko Minća, gde su 24 juna bili napadnuti i konačno potučeni.²⁾

Da li je ova iznenadna i važna promena operaciskog plana imala neku vezu sa akcijom Pruske, koja, kako kažu, smatra četverougaonik Minća i Adiđe kao neku vrstu odbranbenog sistema Nemačke, pretstavlja pitanje koje će, nadamo se, biti bolje osvetljeno u budućnosti. Međutim, u pogledu Pruske jedna je stvar prilično sigurna, a to je da njen držanje mora spričiti Luja Napoleona da

²⁾ Ovde je netačnost, očevidno, nastala usled neistinitosti prvobitnih podataka koji su dobijeni sa bojišta. Bitka kod Solferina (24 juna) nije se dogodila za vreme povlačenja Austrijanaca ka r. Minću, već, obratno, za vreme njihovog nastupanja od te reke posle drugog prelaza preko nje. U sledećem članku *Istoriska pravda* ta činjenica se pravilno iznosi. — Prim. red.

prebacuje veće kontingente trupa iz Francuske u Italiju. Kao što je našim čitaocima već poznato, ova je sila već mobilisala šest od svojih devet armiskih korpusa; to znači da je pozvala pod zastavu *Landver*, koji se sastoји od vojnika, koji pripadaju ovim korpusima, a koji su, po otsluženju trogodišnjeg kadrovskog roka, otpušteni na neodređeno otsustvo. Od ovih šest armiskih korpusa pet treba da zauzmu položaj na donjoj i srednjoj Rajni. Na taj način, oko 170.000 Prusa već danas se mora nalaziti na liniji između Koblenca i Meca; a nesumnjivo je da će dva druga savezna korpusa — onaj iz Bavarske i onaj iz Badena, Virtemberga i Hesen Damštata — takođe zauzeti svoj položaj u Badenu i Pfalcu (Palatinatu), što će pretstavljati daljih 100.000—120.000 ljudi. Protiv takve snage Napoleonu III će biti potreban skoro svaki čovek koji mu sada stoji na raspolaaganju u Francuskoj. U ovom slučaju on može naći za umesno da pribegne i mađarskom ustanku i uslugama Košuta, iako možemo biti prilično sigurni da se neće koristiti tim uslugama sve dok ne bude na to primoran. Veoma je sumnjivo da Pruska sada stvarno namerava da uzme učešća u ratu; međutim, neće joj biti tako lako da to izbegne. Njen vojni sistem, koji većinu odraslog, fizički sposobnog muškog stanovništva pretvara u vojnike, vrši takav pritisak na naciju od momenta kada se pod zastavu pozove landver — čak i samo njegov prvi poziv — da zemlja ne može duže vreme ostati pod oružjem. Sada se svi sposobni muškarci od 20—32 godine starosti već nalaze pod oružjem u šest od osam provincija. Time je izazvan ogroman poremećaj u celokupnom privrednom i industriskom životu Pruske; zemlja to može izdržati jedino pod uslovom ako se vojnici bez odlaganja povedu protiv neprijatelja; sami vojnici ne bi mogli izdržati takvo stanje — kroz par meseci cela vojska bi se našla u stanju pobune. Pored toga, talas nacionalnog osećanja u Nemačkoj se toliko podigao da Pruska više ne može ustuknuti, jer je već tako duboko zagazila. Sećanje na Bazelski mir, na neodlučnost iz 1805 i 1806 i na Rajnsku konfederaciju toliko su sveža da su Nemci rešeni da ne dozvole da ih sada tuče njihov oprezni protivnik. Pruska vlada ne može ugušiti ovo osećanje; ona će možda pokušati da ga usmerava, ali ako to učini, pokretu će biti vezane i ruke i noge, a svaki znak kolebanja biće smatran kao izdaja i pogodiće samog kolebljivca. Nema sumnje da će se pojavitи pokušaji za pregovore, ali su sve stranke sada toliko angažovane da se ne vidi izlaz iz lavirinta u ma kom pravcu.

Međutim, ako Nemačka uzme učešća u ovom ratu, onda nema nikakve sumnje da će se na pozornici uskoro pojaviti još jedan akter. Rusija je obavestila nemačke državice da će intervenisati ako Nemci ne budu mirno sedeli dok se Austrija ne raskomada. Rusija sada koncentriše dva armiska korpusa na pruskoj, dva na austriskoj i jedan na turskoj granici. Ona može stupiti u rat i u toku ove godine, ali će to svakako biti dockan. Regruti u Rusiji nisu bili pozivani još od Pariskog mira, a na otsustvu ne može biti mnogo vojnika zbog

velikih gubitaka u ratu. A ako armiski korpus, čak i posle poziva ljudstva sa otsustva, bude dostizao 40.000 ljudi, to će biti mnogo. Rusija ne može preduzeti ofanzivne operacije pre 1860, a i tada ne sa više od 200.000 ili 250.000 ljudi. Međutim, sada u Nemačkoj ima: četiri pruska korpusa spremna za upotrebu na Severu — 136.000 ljudi; 9 i 10 savezni korpus sa rezervnom divizijom, recimo, 80.000 ljudi; i najmanje tri austrijska korpusa, odnosno 140.000 ljudi. Na taj način, u defanzivnom ratu, pa čak i u napadu na Rusku Poljsku, Nemačka čak ni sada nema čega da se boji od Rusije. Ali, ako bi Rusija stupila u ovaj rat, pojaviće se nacionalne strasti i suprotni interesni klasi, a sukob će dobiti razmere koji će po svoj prilici zasebiti rat Prve francuske revolucije.

ISTORISKA PRAVDA*)

Sada smo već objavili sve zvanične izveštaje o bici kod Solferina, koji su nam došli do ruku, kao i mnoga pisma iz oba tabora, uključujući tu i odlične specijalne domise *The London Times-a*. A pošto smo izneli ova dokumenta pred naše čitaocе, možda neće biti preuranjeno da sada jasno izložimo stvarne uzroke zbog kojih je bitku izgubio Franja Josif, a dobio je Napoleon III.

Kada je ponovo prešao preko Minća sa ciljem da preduzme napad, austrijski car je imao na svom raspolažanju devet armiskih korpusa. Po odbitku posada u tvrđavama, ovi korpsi su se mogli pojaviti na bojištu u prosečnoj jačini od po četiri pešadijske brigade, odnosno sa ukupno 36 brigada, koje su prosečno imale po 5.000—6.000 ljudi. Na taj način, njegove snage za napad iznosile su oko 200.000 pešaka. Iako su ove snage bile dovoljno velike za preuzimanje ovog pokreta, one su ipak bile slabije, odnosno jedva ravne neprijateljskim snagama, koje su, sa svoje strane, brojile 10 pjemontskih i 26 francuskih pešadijskih brigada. Međutim, posle Mădente, Francuzi su znatno ojačani vojnicima sa otsustva i obučenim regrutima koji su bili raspoređeni po svojim pukovima. Na taj način, njihove brigade su u svakom slučaju bile jače od austrijskih, čija su se pojačanja sastojala od dva sveža austrijska korpusa (10-og i 11-og) čime je bio povećan opšti broj brigada, ali ne i njihov sastav. Zbog toga se sa priličnom sigurnošću može računati da je saveznička vojska imala pun sastav pešadije (170.000 Francuza, 75.000 Sardinaca), tako da bi po odbitku gubitaka od početka rata, koji su iznosi, recimo, 30.000, ostalo oko 215.000 pušaka.¹⁾ Uzdajući se u brzinu

*) Stampano kao uvodnik bez potpisa u *New York Daily Tribune-u*, br. 5692 od 21. jula 1859 godine.

¹⁾ U bici kod Solferina na savezničkoj strani učestvovalo je 151.200, a na austrijskoj 133.250 ljudi. Saveznici su izgubili 17.190 ljudi, od kojih 2.770 zarobljenika, a Austrijanci 21.700 (od kojih 8.640 zarobljenika) i 13 oruđa. — Prim. red.

manevra i iznenađenje, u žarku želju svojih trupa da se osvete za poraz kod Madente i da dokažu da nisu gore od svojih protivnika, i, najzad, u snagu položaja koje su brzim nastupanjem ka visovima pozadi Kastiljona mogli ponovo obezbediti za sebe, Austrijanci su svakako imali razloga da preduzmu napad, ali samo pod uslovom da pri tome održe svoje trupe što je moguće prikupljenije i da izvrše što brže i što energičnije nastupanje. Međutim, nijedan od ovih uslova nije bio ispunjen.

Umesto da su nastupali celokupnom svojom snagom između Peskijere i Volte, sa ciljem da za sebe obezbede ceo niz visova sve do Lonate i Kastiljona, i umesto da konjici i, možda, jednom pešadiškom korpusu prepuste ravnicu Gvidicola, oni su ostavili jedan (2-gi) korpus u Mantovi kao zaštitu od eventualnog iznenađenja od strane korpusa princa Napoleona, za koji se verovalo da se nalazi u blizini. Međutim, ako posada Mantove nije bila dovoljna da bez pomoći posebnog korpusa brani najjaču tvrđavu u Evropi od nepravilnog napada, onda je to zaista morala da bude veoma čudna posada. Ali, izgleda da to nije bio razlog za vezivanje 2-og korpusa uz Mantovu. Ustvari, dva druga korpusa, 11-ti i 10-ti, bila su izdvojena da obidu desno krilo saveznika kod Azole, grada na reci Kijezi, nekih 6 milja jugozapadno od Kastel Gofreda, i toliko daleko od bojišta da su u svakom slučaju morala stići sa zadocnjnjem. Skoro bi izgledalo da je 2 korpus bio određen da štiti bokove i pozadinu te obilazeće kolone od eventualnog dolaska korpusa princa Napoleona i da tako spreči da i ona sama bude obidena. Ceo ovaj plan potpuno odgovara staroj austrijskoj školi; on je tako složen i tako smešan u očima svakog čoveka koji je naviknut da proučava planove bitaka, da se austrijski generalstab svakako mora oslobođiti svake odgovornosti za njegovu zamisao. Niko, izuzev Franje Josifa i njegovog adutanta grofa Grina, nije mogao zamisliti takav anahronizam. Tako su tri korpusa uspešno izbegla opasnost. Ostalih sedam korpusa bilo je ovako raspoređeno: jedan, 8 korpus (Benedekov), između Pocolenga i Jezera Garde, s tim da drži položaj na visovima čiji je centar i ključ bio San Martino; 5 korpus (Stadionov) poseo je Solferino; 7 korpus (Cobelov) — San Kasino, a 1 korpus (Klam Galasov) — Kavrijanu. Prema jugu, u ravničari, 3 (Švarcbergov) korpus kretao se glavnim drumom od Goita ka Kastiljonu preko Gvidicola, a 9 (Šavgočeov) južnije u pravcu Medole. Ovo krilo bilo je istureno napred da bi potislo savezničko desno krilo i da bi pružilo podršku 10 i 11 korpusu kada i ukoliko ikada budu stigli.

Na taj način, ovih šest stvarno angažovanih korpusa, koji su u suštini i sačinjavali austrijsku operativnu vojsku, bilo je razvучeno na liniji dugoj 12 milja, pri čemu je front svakog korpusa prosečno iznosio dve milje ili 3.540 jardi. Kod tako duge linije nije moglo biti ni reči o dubini fronta. Pa ipak, to nije bila jedina ozbiljna greška. 3 i 9 korpus nastupali su iz Goita, a ka ovome mestu

vodila je i njihova otstupnica; 1 i 7 korpus, koji su se do njih nadovezivali, imali su otstupnicu u pravcu Valeda. Ako se pogleda na kartu, videće se da se ovde radi o ekscentričnom otstupanju, tj. o okolnosti kojoj nesumnjivo treba pripisati neznatan uspeh koji je uglavnom postignut dejstvima dva korpusa u ravnici.

Ovaj pogrešan raspored koji je upotrebljen za 24, odnosno za 25 ili 26 austrijskih brigada — ako pretpostavimo da je Benedek bio pojačan nekim trupama iz garnizona Peskijere — bio je pogoršan sporiom nastupanjem. Da je izvršila brz mađ 23 juna, kada je ponovo prešla preko Minća, prikupljena austrijska vojska bi dopodne stigla na isturene savezničke položaje oko Dezencana, Lonata i Kastiljona i bila bi u stanju da do mraka potisne savezničke trupe ka Kijezi, tako da bi Austrijanci otpočeli bitku sa početnim uspesima. Međutim, najudaljenije mesto koje je dostignuto u brdima bilo je Solferino, svega 6 milja od Minća. U ravnici su prednji austrijski delovi stigli do Kastel Gofreda, 10 milja od Minća, a da su imali naređenje mogli su stići sve do Kijeze. Zatim, umesto da krenu 24 juna uzoru, bilo je predviđeno da nastupanje počne tek u 9 časova! Tako se desilo da su saveznici, koji su krenuli u 2 časa ujutru, napali Austrijance između 5 i 6 časova pre podne. Posledice su bile neizbežne. Sudar 33 jake brigade sa 25 ili 26 slabih (jer su sve ranije učestvovali u borbi u kojoj su pretrpele teške gubitke) mogao je jedino dovesti do poraza Austrijanaca. Jedino se Benedek, sa svojih pet ili šest brigada, čitav dan držao protiv Pijemontske armije, od koje je svih deset brigada, izuzev garde, učestvovalo u borbi; a on bi i održao svoj položaj da ga opšte povlačenje centra i levog krila nije prisili do se povuče. Na centru su 5 i 1 korpus (osam brigada) držali Solferino protiv korpusa Baragej d'Illjea (šest brigada) i garde (četiri brigade) do posle 2 časa po podne, dok je 7 korpus (četiri brigade) držan u šahu od strane četiri Makmaonove brigade. Kada je Solferino najzad zauzeto, garda je nastupila ka San Kasijanu i tako prinudila 7 austrijski korpus da napusti svoje položaje. Konačno, pad Kavrijana oko 5 časova po podne rešio je sudbinu bitke u centru i prinudio Austrijance na otstupanje. Na levom austrijskom krilu su 3 i 9 korpus vodili neodlučnu borbu protiv Nielovog korpusa i jedne (Renoove) divizije Kanroberovog korpusa, dok docnije, po podne, nije stupila u dejstvo još jedna (Trošijeva) divizija ovog istog korpusa i potisla Austrijance u pravcu Goita. Iako su od samog početka prema sebi imali skoro jednakе snage, ovih osam austrijskih brigada moglo je učiniti mnogo više nego što je postiglo. One su energičnim nastupanjem od Gvidicola ka Kastiljonu mogle oslobođiti 7 korpus kod San Kasijana i na taj način posredno pomoći braniocima Solferina. Ali, pošto se otstupnica ovih brigada protezala u pravcu Goita, koja bi se svakim njihovim daljim korakom dovodila u opasnost, one su zbog toga učestvovali s opreznošću koja je bila potpuno neumesna u takvoj bici; ali krivica za to leži na onima koji su im naredili da otstupi u pravcu Goita.

Saveznici su angažovali svakog svog čoveka, izuzev tri brigade, tj. dve iz Kanroberovog korpusa i jednu brigadu pijemontske garde. Ako je, dakle, upotreba svih njihovih rezervi, izuzev ove tri brigade, bila potrebna da se s teškom mukom izvojuje pobeda, posle koje nije bilo gonjenja, kakav bi bio ishod bitke da je Franja Josif bio u stanju da iskoristi svoja tri armiska korpusa koji su u to vreme lutali negde daleko na jugu? Pretpostavimo da je jedan korpus dao Benedeku, drugi postavio iza Solferina i San Kasijana kao rezervu, a treći zadržao iza Kavrijana kao opštu rezervu — kakvi bi onda bili rezultati bitke? O tome ni za trenutak ne može biti nikakve sumnje. Da su Austrijanci, posle ponovljenih i uzaludnih nastojanja Pijemonteza i francuskog centra da zauzmu San Martino i Solferino, čitavim svojim frontom prešli u poslednje i energično nastupanje, oni bi ih razbili i, umesto povlačenja ka Minću, Austrijanci bi dočekali kraj bitke na obalama Kijeze. Njih nisu potukli Francuzi nego glupa oholost njihovog vlastitog cara. Iako su bili savladani brojnom nadmoćnošću spolja i oslabljeni bednim rukovođenjem iznutra, oni su ipak nerazbijeni otstupili, ne ustupajući ništa osim bojišta, i nepodložni panici kao malo koje trupe koje je svet ikada video.

ITALIJANSKI RAT*)

Pregled prošlih događaja

I

»Tajanstveni general«¹⁾ je hitno poslao svoju gardu u Pariz da bi na njenom čelu izvršio svoj trijumfalni ulazak, a zatim da bi na trgu Karusel ispred njega prodefilovale njegove pobedonosne trupe. A sad čemo se još jednom zadržati na razmatranju glavnih vojnih događaja da bi se osvetlila stvarna zasluga majmuna Napoleona.

Grof Buol je 19 aprila učinio detinjastu nesmotrenost kad je saopštio engleskom poslaniku da će 23 aprila dati Pijemontezima trodnevni rok, i da će po isteku toga roka otpočeti rat i trupe stupiti na neprijateljsku teritoriju. Iako je Buol znao da Malmsberi nije Palmerston, on je ipak zaboravio da se upravo približavaju sveopšti izbori i da su ograničeni torijevci, iz straha da ih mogu krstiti imenom »Austrijanaca«, ustvari, protiv svoje volje postali bonapartisti. 20 aprila je engleska vlada hitno stavila to saopštenje do znanja gospodinu Bonaparti, te je *odmah posle toga počela koncentracija francuskih trupa* i izdato naređenje o formiranju četvrtih bata-

*) Stampano bez potpisa u *Das Volk-u*, br. 12, 13 i 14 od 23 i 30 jula i 6 avgusta 1859 godine.

¹⁾ Podrazumeva Napoleona III. — Prim. red.

Ijona od otpuštenih vojnika. 23 aprila — uoči opštih engleskih izbora — Austrijanci stvarno podnose ultimatum Sardiniji. Derbi i Malmseri žure da taj postupak proglose »zločinom« protiv koga na najenergičniji način protestuju. Bonaparta naređuje svojim trupama da predu pijemontsku granicu pre no što je istekao rok ultimatura; 26 aprila Francuzi ulaze u Savoju i Ďenovu. Međutim, Austrijanci, zadržani protestima i pretnjama torijevske vlade, gube još dva dana i ulaze u Pijemont tek 29 umesto 27 aprila.

Na taj način »tajanstveni general« je za svih devet dana do ulaska Austrijanaca imao podatke o njihovim namerama i, blagodareći izdaji engleskog ministarstva, toliko je iskoristio tu okolnost da je za tri dana pretekao Austrijance. Ali »tajanstveni general« nije imao saveznika samo u engleskom ministarstvu, već i u komandovanju austrijske vojske. Svako je s puno osnova očekivao da će glavnu komandu nad Italijanskom armijom²⁾ preuzeti Hes. Umesto njega komandu je dobio Ăulaj, potpuno ograničen i neodlučan čovek koji se u toku 1848 i 1849 godine nikada nije sreo sa neprijateljem. Hes je čovek buržoaskog porekla koji ne uživa naklonost reakcionarne i jezuitima prijateljski naklonjene dvorske klike, koja obrazuje kamarilu Franje Josifa. On je podbadao triumvirat Grin — Tun — Bah protiv starog stratega slabog Franje Josifa, koji je zajedno sa Grinom razradio veoma čudnovat operaciski plan koji je Hes oštro kritikovao. Na taj način je glupi Ăulaj, ali plemić poreklom, ostao glavni komandant, i njegov operaciski plan — upad u Pijemont — bio je primljen. A Hes je savetovao da se treba strogo držati odbrane i izbegavati bitku sve do Minća. Austriska vojska, koja je usto bila zadržana jakim kišama, pojavila se na Pou i Seziji tek 3 ili 4 maja, i, naravno, tada je bilo sasvim kasno da bi se usudila da napadne Turin ili jednu od pijemontskih tvrđava. Francuzi su bili koncentrisani u većem broju na gornjem Pou; to je nesposobnom Ăulaju poslužilo kao izgovor za neaktivnost koju je sam ţeleo. Da bi potpuno dokazao svoju nemoć, on je naredio da se preduzme pojačano izviđanje prema Montebelu. Boj koji je izazvan tim izviđanjem dostojanstveno je izvodilo 13 austrijskih protiv 16 francuskih bataljona, dok se na bojištu nisu pojavile 2 i 3 divizija Baragej d'Illjeovog korpusa, posle čega su Austrijanci otstupili, postigavši svoje ciljeve. Ali kako posle tog izviđanja nije sledila nikakva delatnost Austrijanaca, to je dokaz da čitav taj poduhvat apsolutno nije morao ni da se preduzima.

Međutim, »tajanstveni general« je morao čekati vojni materijal i svoju konjicu, a verovatno je provodio vreme i u izučavanju svoga omiljenog Bilova. Pošto su dobili iscrpne podatke o rasporedu i snagama Austrijanaca, Francuzi su lako mogli skicirati plan za nastupanje. Uopšte govoreći, postoje samo tri načina napada: bilo neposredno na front, radi proboga centra, bilo obilaskom desnog ili

²⁾ Tj. austrijskom vojskom u Italiji. — Prim. red.

levog krila. »Tajanstveni general« je odlučio da obide desno neprijateljsko krilo. Austrijanci su se rasporedili na dugačkoj liniji od Bijele do Pavije, pošto su prethodno bez smetnji opustošili čitavu teritoriju između Sezije i Dora Balteje. 21. maja Pijemontezi napadaju liniju Sezije i u toku nekoliko dana vode slabe borbe između Kazale i Verćelija, u isto vreme kada je Garibaldi, provlačeći se sa svojim alpiskim strelcima do samog Jezera Mađore, prodro u Varezoto do Komaska i Brijance. Đulaj ostavlja svoje snage razbacane kao što su bile i ranije, pa čak i šalje jedan od svojih šest armiskih korpusa (9-ti) na južnu obalu Poa. Do 29. maja pripreme su, najzad, toliko daleko odmakle da je bilo moguće početi nastupanje. Bojevi kod Palestra i Vincalja, u kojima je učestvovao veći deo Pijemont-ske armije protiv dela 7. armiskog (Cobelovog) korpusa, otvorili su put saveznicima ka Novari, koju je Đulaj napustio bez otpora. Tamo su odmah upućeni Pijemontezi, zatim 2., 3. i 4. francuski armiski korpsi i garda, a za njima je išao 1. korpus. Da je završen obilazak desnog austriskog krila, bio bi otkriven put koji vodi neposredno za Milano.

Na taj način, armije su zauzele upravo onakav isti raspored pri kome je Radecki odneo pobedu kod Novare 1849. godine. Saveznici su se kretali ka Tićinu dugim kolonama duž nekoliko paralelnih puteva. Na datom zemljишtu kretanje se moglo vršiti samo polako. Đulaj je, čak i po odbitku izdvojenog 9. korpusa, imao priruci pet armiskih korpusa. Čim je nastupanje Pijemonteza primilo ozbiljan karakter, a to se dogodilo 29. i 30. maja, Đulaj je bio dužan da prikupi svoje trupe. Ne bi imalo nikakvog značaja gde bi se ta koncentracila izvela, jer neprijatelj obično ne prolazi pored 140.000 do 150.000 ljudi prikupljenih na jednom mestu. A, pored toga, zadatak se nije sastojao u pasivnoj odbrani, već u tome da se na vreme nanese udar neprijatelju. Da je 31. maja i 1. juna prikupio svoje snage između Mortare, Garlaska i Viđevana, Đulaj bi, s jedne strane, za vreme obilaska njegovog desnog boka kod Novare, mogao sam izvršiti udar u neprijateljski bok, razdvojiti na dva dela njegove marševske kolone, jedan njihov deo potisnuti k Alpima i ovladati putem koji vodi za Turin, a, s druge strane, ako bi neprijatelj prešao Po nizvodno od Pavije, još uvek bi mogao blagovremeno stići da mu prepreči put ka Milanu.

Koncentracija trupa je stvarno bila otpočela. Ali pre no što je ona bila završena, Đulaj je zauzimanjem Novare bio doveden u zabludu. Ta, neprijatelj se nalazio bliže Milantu nego on! No, to je baš i bilo poželjno; sada je bio i nastupio momenat za nanošenje udara u pravo vreme, jer bi neprijatelj bio prinuđen da se bori pod najnepovoljnijim uslovima. Ali je Đulaj, ma koliko i bio lično hrabar, moralno bio kukavica.

Umesto da brzo krene napred, on je otstupio da bi pomoću usiljenih marševa opisao luk oko neprijatelja i ponovo mu kod Ma-

dente pregradio put koji vodi pravo za Milano. Trupe su počele pokret 2 juna, a štab je bio premešten u Rozatu, u Lombardiji. 3 juna u pola šest ujutru tamo je stigao maršal Hes. On je od Đulaja za tražio objašnjenje za to što je učinio tu neoprostivu grešku i odmah naredio da se trupe zadrže, pošto je smatrao da se preostale trupe još uvek mogu povesti u pravcu Novare. Čitava dva armiska korpusa, 2-gi i 7-mi, već su se nalazila na lombardiskoj teritoriji i išli su iz Viđevana ka Abijate Grasu. Pošto je dobio naređenje da se zaustavi baš u momentu kada je prelazio preko mosta u Viđevanu, 3 korpus je povrnuo nazad i zauzeo položaj na pijemontskoj obali. 8 korpus je prošao Beregvardo, a 5-ti Paviju. 9 korpus se nalazio još isuviše daleko, van operaciske zone.

Kada je Hes tačno proučio raspored trupa, on je našao da se već ne može računati na pravac ka Novari i da je sada ostao samo mađentski pravac. U 10 časova pre podne bile su poslate zapovesti kolonama da produže kretanje ka Mađenti.

Dulaj svaljuje krivicu za izgubljenu bitku kod Mađente na ovo Hesovo mešanje i na gubitak četiri i po časa koji je nastao zbog zaustavljanja kolona. Koliko je taj izgovor neosnovan vidi se iz sledećih činjenica. Most u Viđevanu udaljen je od Mađente 10 engleskih milja, tj. na otstojanju jednog kratkog dnevnog marša. 2 i 7 korpus su već bili u Lombardiji kada je do njih stigla zapovest da se zaustave. Prema tome, oni su morali preći prosečno najviše 7 do 8 milja. Bez obzira na to, samo je jedna divizija 7 korpusa došla do Korbeta i tri brigade 2 korpusa do Mađente. Druga divizija 7 korpusa do 3 maja nije stigla dalje od Kasteleta, kod Abijate Grasa; a izgleda da se 3 korpus, koji je najkasnije u 11 časova pre podne dobio naređenje da kreće na marš od mosta u Viđevanu i koji je, prema tome, imao još dobar deo dana pred sobom, nalazio na otstojanju 5 do 6 engleskih milja od Abijate Grasa, jer se tek sledećeg dana oko 4 časa po podne pojavio kod Rebeka (na 3 milje pozadi Abijate Grasa). Očevidno je da je na putevima dolazilo do nagomilavanja kolona, što je zbog slabog reda u kolonama usporavalo njihov marš. Ako je korpusu potrebno 24 časa da bi prešao 8 do 10 milja, onda 4 do 5 časova više, zbilja, ne igraju nikakvu ulogu. 8 korpus, koji je upućen preko Beregvara i Binaska, morao je da vrši tako veliki obilazak da se ne bi na vreme mogao pojavit na bojište čak i kad bi iskoristio ta četiri i po izgubljena časa. 5 korpus, koji je prišao iz Pavije, blagodareći dvama zaista forsiranim marševima, stupio je u bitku 4 juna uveče samo sa jednom brigadom.

Ono što je izgubio u vremenu, dobio je blagodareći intenzivnom kretanju. Na taj način, pokušaj da se na Hesa baci odgovornost za razbacanost trupa apsolutno nema nikakvog osnova.

Prema tome, strategiska predigna bitke kod Mađente sadrži u sebi, prvo, nesumnjivu grešku koju je učinio sam Luj Bonaparta time što je izvršio bočni marš u zoni neprijateljskog dejstva, i, drugo,

grešku Đulaja koji je, umesto da prikupljenim snagama napadne dugačke neprijateljske marševske kolone, potpuno rasparčao svoje snage, usled rđavo zamišljenog protivmanevra i otstupanja, i poveo svoje trupe u borbu umorne i izglađnele. Takva je bila prva faza rata. O drugoj fazi govorićemo u sledećem broju.

II

Ostavili smo našeg »stvarno tajanstvenog« Napoleona na bojištu Mađentske bitke. Đulaj mu je učinio veliku uslugu, kakvu samo vojskovoda može da ukaže svome protivniku: on je k Mađenti privlačio svoje trupe tako rasparčane da se za vreme bitke pojavio u nesravnjeno manjem broju, pa čak ni uveče nije imao sve svoje trupe na raspolaganju. 1 i 2 korpus otstupili su ka Milanu, 8 je išao iz Binaska, 5 iz Abijate Grasa, a 9 korpus je bio odveden u šetnju daleko niz reku Po. Tu je i stvorena situacija za istinskog vojskovođu; da bi se izvojevala *stvarna* pobeda i prinudile kompletne jedinice sa zastavama i artiljerijom na predaju oružja, trebalo je samo da se mnogobrojne sveže trupe, koje su stigle u toku noći, ukline među razjednjene austrijske kolone! Tako je dejstvovao obični Napoleon kod Montenote i Milezima, kod Abenzberga i Regenzburga. Ali tako nije postupio »uzvišeni« Napoleon. On je iznad takvog grubog empirizma. On je od svoga Bilova naučio da je najpogodnije ekscentrično otstupanje. Na taj način, on je potpuno usvojio »majstorski« plan Đulajevog otstupanja i, umesto da krene na Austrijance, poslao je telegram u Pariz: trupe se odmaraju i reorganizuju. On je i bez toga bio ubeđen da svet neće biti toliko neučitiv da njegove neumešne eksperimente kod Mađente ne nazove »krupnom pobedom«.

Uvaženi Đulaj, koji je već jednom s velikim uspehom pokušao da izvrši manevr koji se sastojao u tome da lično obide neprijatelja, izvršio je taj eksperimenat još jedanput, i to ovoga puta u krupnoj razmeri. On je prinudio svoju armiju da u početku ide na jugoistok ka Pou, zatim trima kolonama po tri paralelna puta duž Poa do Pjadene na Oliju, a zatim opet da skrenu na sever u pravcu Kastiljona. Pri tome on nimalo nije žurio. Put do Kastiljona, kojim je morao da ide, iznosio je oko 120 engleskih milja, prema tome, deset običnih ili osam ubrzanih dnevnih marševa. Dakle, 14-og ili u najboljem slučaju 15 maja, on je mogao zauzeti položaj kod Kastiljona, a u stvarnosti se tek 19 maja značajniji deo snaga našao na visovima južno od Jezera Garda. Međutim, na poverenje se odgovara poverenjem. Ako su se Austrijanci polako kretali, to je »uzvišeni« Napoleon dokazao da ih je i u tome nadmašio. Obični Napoleon bi požurio da usiljenim maršem krene svoje trupe ka Kastiljonu, direktnim kraćim putem, kraćim od 100 engleskih milja, da bi pre Austrijanaca izbio na položaj južno od Jezera Garde, na

Minčo, i ponovo udario po marševskim kolonama Austrijanaca, po mogućству u njihov bok. Tako nije postupio »usavršeni« Napoleon. Njegova je parola: »Uvek napred, ne žureći«. Njemu je bilo potrebno vreme od 5 do 22 maja da bi prikupio svoje trupe na Kijezi, tj. 17 dana za 100 milja puta ili dva bedna časa kretanja dnevno! Takve su bile te ogromne patnje koje su morale podneti francuske kolone i koje su korespondentima engleskih novina ulivale takvo ušiće: »piu — piu« (pešaka). Samo je jedanput bio učinjen pokušaj vođenja prethodničke borbe. Radilo se o tome da se istera jedna austrijska divizija (Rederova) iz Melenjana. Jedna brigada držala je grad, druga je bila već pozadi reke Lambro da bi štitila otstupanje prve, i skoro nije ni učestvovala u borbi. Baš ovde je naš »tajanstveni general« i dokazao da on, ako se na to već išlo, takođe zna napoleonsku strategiju: sve snage na rešavajući otsek! Baš zato je on i poslao dva kompletne armiska korpusa, tj. deset brigada protiv ove jedne brigade. Austrijska (Rederova) brigada je 3 do 4 časa zadržavala napad šest francuskih brigada i, negonjena od strane neprijatelja, otstupila preko reke Lambro tek kada je izgubila više od jedne trećine svoga brojnog stanja; prisustvo druge (Rerove) brigade bilo je dovoljno da bi se izdržala ogromna nadmoćnost francuskih snaga. Vidimo da su Francuzi vodili rat sa izvanrednom ko-rektnošću.

U Kastiljonu se na sceni pojавio drugi heroj — Franjo Josif austrijski. Dva dosta dana protivnika! Jedan se zalagao da se rasprostrani mišljenje kako je on najpametnija glava svih vremena, a drugi je voleo da se pretstavlja vitezom. Jedan se nikako ne može odreći toga da ne postane najveći vojskovođa svoga doba zato što mu po profesiji spada da parodira svoj original — Napoleona; ta on je sobom u rat poneo originalan pehar i druge relikvije pravog Napoleona. Drugi heroj obavezno mora ukrasiti pobedom svoje zastave, pošto je on, zaboga, rođeni »vrhovni komandant« svoje vojske! Nisu se na prikladniji način mogli pretstaviti na bojištu poslednji izdanci ekonomskog razvitka koji su se oholo kočoperili u periodima između revolucija XIX veka.

Franja Josif je počeo svoju karijeru vrhovnog komandanta time što je svojim trupama najpre naredio da zauzmu položaj južno od Jezera Garde, da bi ih odmah zatim odveo pozadi Minča. Međutim, jedva su trupe i otstupile iza Minča, a on ih je ponovo krenuo u nastupanje. Sličan manevar morao je zadiviti čak i »usavršenog« Napoleona, a njegov bilten je bio dovoljno učitiv da to otvoreno prizna. Pošto se baš tog istog dana Napoleon takođe kretao sa svojom vojskom ka Minču, to je na taj način i došlo do sudara obe vojske, tj. do bitke kod Solferina. Uzdržaćemo se da ovde još jedanput opisujemo pojedinosti ove bitke, pošto smo to već učinili u jednom od prošlih brojeva ovog lista. No, ukoliko je austrijski zvanični izveštaj o ovoj bici namerno više uvijen, da bi se prikrile

greške »rođenog vojskovođe« koje su dostoje divljenja, utoliko se, blagodareći tome, jasnije ističe činjenica da su za gubitak bitke uglavnom krivi Franja Josif i njegova kamarila. Prvo, Hesa su namerivo i sistematski držali u zadnjem planu. Drugo, Hesa je potisnuo Franja Josif. Treće, pod uticajem kamarile na važnim komandnim dužnostima bila je ostavljena masa nesposobnih, a ponegde, po svojoj ličnoj hrabrosti, čak i sumnjivih ljudi. Blagodareći tim okolnostima, ne govoreći, naravno, ništa o prvobitnom planu, na dan bitke je nastala takva pometnja da nije bilo ni reči o komandovanju, o koordinaciji pokreta, o redosledu i doslednosti manevara. Kako izgleda, velika zbrka je naročito vladala u centru. Tri armiska korpusa (1, 5 i 7), koji su se tu nalazili, vršili su tako suprotna i međusobno nepovezana kretanja da su u odlučujućem trenutku uvek gubili jedan drugoga, i, osim toga, čitavo vreme toliko smetali jedan drugome da iz austrijskog izveštaja jasno izlazi jedan — ali zato potpuno pouzdan — zaključak: da je bitka bila igubljena ne toliko zbog brojne slabosti, koliko blagodareći sramno slabom rukovodstvu. Nijedan korpus nije na vreme ukazao pomoć drugom korpusu; rezerve su bile svuda, ali ne tamo gde su bile potrebne; tako su jedan za drugim pali Solferino, San Kasijano i Kavrijana, dok su oni svi zajedno, pri upornoj i veštotoj odbrani, sami po sebi predstavljali nepristupačan položaj. Međutim, pošto je Solferino, ta važna tačka, bilo izgubljeno već u dva časa, to je i bitka s njim bila izgubljena; Solferino je palo blagodareći koncentričnom napadu koji je bilo moguće razbiti samo protivnapadom, ali njega upravo nije ni bilo; posle Solferina pala su druga sela, blagodareći isto tako koncentričnom napadu kome je bila protivstavljen nedovoljna i pasivna odbrana. A k svemu tome, Austrijanci su imali sveže trupe; pošto se iz austrijskih lista gubitaka vidi da su, od 25 učestvujućih liniskih pukova, osam pukova (Rozbahov, E. G. Josifov, Hartmanov, Meklenburgov, Hesov, Guberov, Vernhardov i Vimpfenov), tj. jedna trećina, izgubili manje od po 200 ljudi na puk, onda to pokazuje da su oni uzeli *neznatno učešće* u bici. A tri od navedenih osam pukova, isto kao i pogranični Gradiškanski puk, nisu izgubili više od 100 ljudi na puk, a od lovaca, pak, većina bataljona (pet) izgubila je manje od 70 ljudi na bataljon. Pošto je desno krilo (Benedekov 8 korpus), zbog znatne nadmoćnosti neprijateljskih snaga na tom krilu, bilo prinuđeno da uvede u borbu zaista sve svoje trupe, to znači da su svi napred navedeni pukovi i bataljoni, koji su samo neznatno učestvovali u bici, pripadali centru i levom krilu, a od njih se, takođe, dobar deo morao nalaziti na centru. To pokazuje kako je ovde bilo rđavo rukovođenje. Uotalom, to se objašnjava sasvim prosto. Ovde se lično nalazio Franja Josif sa svojom državnom kamarilom. Prema tome, ovde se sve moralo odigravati kako mu drago, bez ikakvog plana. Trinaest baterija rezervne artiljerije nije opalilo nijednog metka! Kako izgleda, i na levom krilu je takođe vladalo slično otsustvo rukovođenja, naročito kod konjice,

koja, budući pod komandom starih plašljivaca, nije bila upotrebljena. Gde se pojavljivao austrijski konjički puk, tamo se francuska konjica povlačila; međutim, od osam pukova samo je jedan — hussarski puk — kompletno krenuo u napad, a dva dragonska i jedan ulanski puk učestvovali su samo neznatno. Pruski husari su izgubili 110, a oba dragonska puka zajedno 96 ljudi; gubici sicilijanskih ulana nisu poznati, a ostala četiri puka izgubila su samo 23 čoveka! Artiljerija je ukupno izgubila samo 180 ljudi.

Ovi brojevi, bolje nego sve drugo, dokazuju nepouzdanje i neodlučnost sa kojima su austrijski generali, od cara do komandanta korpusa, vodili svoje trupe protiv neprijatelja. Ako se k tome doda još brojna nadmoćnost i moralni polet koji su Francuzi dobili zahvaljujući svojim nedavnim uspesima, onda će biti jasno zašto Austrijanci nisu mogli pobediti. Benedek je bio jedini komandant korpusa koji nije pao duhom; on je potpuno samostalno komandovao desnim krilom, te Franja Josif nije imao vremena da se meša. Zbog toga je dobro izmlatio Pijemonteze, bez obzira na njihovu dvostruku brojnu nadmoćnost.

»Uzvišeni« Napoleon nije bio sasvim takav početnik u rukovođenju ratom kakav je bio Franja Josif. On je još kod Mađente zasluzio svoje mamuze i iz iskustva je znao kako treba da se poнаша na bojištu. On je pustio na volju starom Vajanu da proračuna dužinu linije fronta koju je trebalo zauzeti; zatim je skinuo sa sebe obavezu da raspoređuje pojedine korpuse; posle toga je dopustio komandantima korpusa da dejstvuju na svoju odgovornost i rizik, pošto je mogao biti miran da oni umeju komandovati svojim korpusima. A on sam je otišao tamo gde je trebalo da se šepuri da bi privuka na sebe pažnju u narednom subotnom broju »Pariskih ilustracija«; otuda je on izdavao iako veoma melodramatična, ali beznačajna sitna naređenja.

III

Pre mnogo godina u Diseldorfskoj akademiji bio je jedan ruski umetnik koji je kasnije zbog lenosti i nesposobnosti bio poslat u Sibir. Siromah je strašno bio zaljubljen u svoga cara Nikolu i imao je običaj da sa ushićenjem priča: »Car je veliki čovek! Car može sve! Car takođe može da slika slike. Ali on nema vremena za slikanje; car kupuje pejzaže i na njima crta vojnike. Car je veliki! Bog je veliki, ali je car zbilja još veoma mlad!«

»Uzvišeni« Napoleon se slaže sa Nikolom da pejzaži postoje samo radi toga da bi se na njima crtali vojnici. Ali, pošto nema vremena čak ni da crta vojnike na pejzažima, on se zadovoljava time da pozira za slike. Mađenta, Solferino i čitava Italija predstavljaju za njega samo pejzaž, samo izgovor da bi ponovo u *Illustration-u* i u *Illustrated London News-u* istakao svoju inte-

resantnu figuru u melodramatičnoj poziji. Ali, pošto se to može učiniti pomoću neke male sume novaca, to je njemu, takođe, polazilo za rukom. On je kazao Milancima: »Ako i postoje ljudi koji ne shvataju svoj vek (vek reklame i blefa), to ja ne pripadam njima«. Stari Napoleon je bio veliki, a »usavršeni« Napoleon već nije mlađ!

A baš to shvatanje da on već nije mlađ navelo ga je na ideju da je, može biti, već došlo vreme da se sklopi mir. Sve ono što je mogao da postigne jedino pomoću svoje reputacije, on je već bio postigao. »U četiri boja i dve bitke«, uz gubitak više od 50.000 ljudi samo u bojevima, ne računajući bolesne, on je osvojio prednji deo zemlje, sve do austrijskih tvrđava, tj. oblast za koju je sama Austrija dala na znanje čitavom svetu da se ona, blagodareći tome što ima tvrđavska postrojenja na Minču i pri nadmoćnosti neprijateljskih snaga, ne priprema za njenu ozbiljnu odbranu i da je ovoga puta ova oblast ipak bila branjena samo radi toga da bi se naljutio maršal Hes. *Via sacra* (sveti put), kojim je dosad »uzvišeni« Napoleon vodio svoju vojsku s takvim klasičnim hvalisanjem i takvim sumnjivim uspehom, odjedanput se našao preprečen. S one strane prepreke je ležala obećana zemlja, koju nije bilo suđeno da vidi ne samo sadašnja »Italijanska armija«, već je, može biti, neće videti ni njeni unuci. Rivoli i Arkole nisu bili u programu. Verona i Mantova su imale namjeru da kažu svoju uticajnu reč, a Ham je bio jedina tvrđava u koju je »uzvišeni« Napoleon dosada ušao sa svojom vojnom pratinjom, i bio sasvim zadovoljan kada ju je mogao napustiti makar i bez ikakvih vojnih počasti. Bilo mu je suđeno da postigne veoma malo vidnih uspeha; istina, on je izvodio *grandes batailles* (velike bitke), ali da je imao *grandes victoires* (velikih pobeda) — u to nije verovala čak ni telegrafska žica. Rat oko utvrđenih logora protiv staroga Hesa, rat s promenljivom srećom i sa sve manjim izgledima, rat koji zahteva ozbiljne napore, *pravi rat* — to nije bilo za Napoleona, toga heroja Port Sen Martena i pozorišta Estli. K tome treba dodati još i to da bi jedan njegov korak napred izazvao rat na Rajni, a tada bi nastale takve teškoće koje bi odjednom učinile kraj herojskim grimasama i melodramatičnim plastičnim pozama. Ali »uzvišeni« Napoleon nije ljubitelj takvih stvari, zato je zaključio mir ne ostvarivši program.

Kada je rat počeo, naš »uzvišeni« Napoleon se odmah potsetio italijanskih pohoda običnog Napoleona, na »sveti put« Montenota, Dega, Milezima, Montebela, Marenga, Lođija, Kastiljona, Rivolija i Arkole. Uporedimo kopiju s originalom.

Obični Napoleon je primio komandu nad 30.000 polugladnih bosih i pocepanih vojnika u ono vreme kada je Francuska, sa poremećenim finansijama i bez mogućnosti da dobije zajam, morala ne samou da izdržava dve armije u Alpima, već i dve armije u

Nemačkoj. Sardinija i druge italijanske države nisu bile s njim, već protiv njega. Vojska koja je stajala prema njemu bila je i po broju i po organizaciji nadmoćnija od njegove. I bez obzira na to, on je preduzeo ofanzivu, naneo Austrijancima i Pijemontezima šest udara koji su jedan za drugim brzo sledovali, pri čemu je svaki put umeo da održi brojnu nadmoćnost na svojoj strani, prinoudio Pijemont na mir, prešao Po, forisirao Adu kod Lodija i opseo Mantovu. Prvu armiju Austrijanaca koja je pritekla u pomoć Mantovi razbio je kod Lonata i Kastiljona, a prilikom njenog drugog nastupanja prinoudio ju je svojim smelim manevrom da se zatvori u tvrđavu. Drugu armiju koja je pritekla u pomoć Mantovi zaustavio je kod Arkole i držao je pod udarom dva meseca dok se, dobivši pojačanja, nije ponovo krenula napred da bi se podmetnula Napoleonu da je razbije kod Rivolija. On je zatim prinoudio Mantovu na predaju, a južnoitalijanske kneževe na mir i kroz Juliske Alpe prodro do podnožja Semeringa gde je postigao mir.

Tako je dejstvovao obični Napoleon. A kako je postupio »uzvišeni«? On nalazi gotovo najbolju i najjaču vojsku, kakvu je Francuska ikada imala, i takvo finansisko stanje koje mu je, bar pomoću zajmova, dozvoljavalo da pokrije ratne izdatke. On ima na svom raspolaganju šest meseci da bi se u uslovima punoga mira pripremio za rat. On na svojoj strani ima Sardiniju sa jakim tvrđavama i odličnom brojno jakom vojskom. On vlada Rimom; srednja Italija samo čeka od njega signal da bi ustala i prisajedinila mu se. Njegova se operacijska osnovica ne nalazi u Primorskim Alpima, već na srednjem Pou, u Alessandriji i Kazali. Tamo gde je njegov prethodnik imao planinske staze, on ima železničke pruge. A šta on radi? On baca u Italiju pet toliko brojno jakih armiskih korpusa, da zajedno sa Sardincima uvek brojno znatno nadmašuje Austrijance, i to toliko da još može izdvojiti šesti korpus da bi njim ojačao turističku armiju svoga rođaka za vojnu šetnju.

Bez obzira na sve železničke pruge, njemu je bio potreban čitav mesec da bi prikupio svoje trupe. Najzad, on nastupa. Đulajeva nesposobnost mu je dobro došla jer njoj ima da zahvali što se bitka kod Mađente, koja se završila nerešeno, pretvorila u pobedu blagodareći slučajnim strategiskim odnosima obe vojske posle bitke — odnosima za koje je »uzvišeni« Napoleon savršeno nevin, a odgovoran jedino Đulaj. Umesto da goni Austrijance, Napoleon im iz blagodarnosti dozvoljava da se povuku. Kod Solferina Franja Josif ga skoro primorava da pobedi, i, bez obzira na to, postignut je rezultat koji teško da je bolji od onoga kod Mađente. Sada je, upravo posle Solferina, nastala takva situacija u kojoj bi običan Napoleon razvio sve svoje mogućnosti; rat se odigrava na takvom zemljištu na kome se može učiniti nešto značajno i dobija takve razmere pri kojima silno častoljublje može naći svoje zado-

woljenje. Kad je došao do mesta gde tek i počinje »sveti put« običnog Napoleona i gde se tek pruža grandiozna perspektiva — na tom mestu »uzvišeni« *Napoleon moli mir!*²⁾)

²⁾ Inicijativa za prekid rata pripadala je Napoleonu III. Prema ugovoru i čitavu Venecijansku oblast. Francuzi i Sardinci su u celom ratu izgubili do r. Minča, ali je zadržala za sebe ostali deo s četvorougrom tvrđava, voru u Vilafranki 12. jula, Austrija je izgubila veći deo Lombardije, od r. bili 24.000 mrtvih, ranjenih i zarobljenih, a Austrijanci 38.400 ljudi. Saveznici su izgubili 1, a Austrijanci 27 oruda. Rat je trajao 2 meseca i 14 dana.

— Prim. red.

GARIBALDI NA SICILIJI*)

Posle niza najprotivrečnijih vesti najzad smo, kako izgleda, dobili dovoljno pouzdane podatke koji se odnose na pojedinosti čudnog Garibaldijevog pohoda iz Marsale u Palermo.¹⁾ To je, zaista, jedan od najneobičnijih vojnih podviga našeg stoleća, a bio bi skoro neobjašnjiv da prestiž revolucionarnog komandanta nije prethodio njegovom trijumfalnom maršu. Garibaldijev uspeh dokazuje da kraljevskim napuljskim trupama još uvek uliva strah čovek koji je visoko nosio zastavu italijanske revolucije pred licem francuskih, napuljskih i austrijskih bataljona i da sicilijanski narod nije izgubio veru u njega i u stvar nacionalnog oslobođenja.

Dva parobroda su 6. maja napustila đenovsku obalu sa oko 1.400 naoružanih ljudi, podeljenih na sedam četa, od kojih je

*) Napisano na engleskom jeziku početkom juna 1860 godine. Prvi put štampano u *New York Daily Tribune*-u, 22. juna 1860 godine.

¹⁾ Pohod italijanskih patriota na čelu s Garibaldijem na Siciliju i južnu Italiju 1860 godine (u kome su učestvovali i dobrovoljci iz drugih zemalja) pretstavlja važnu etapu u razvoju narodne borbe za ujedinjenje Italije revolucionarnim putem. U toj kampanji se ispoljila darovitost Garibaldija kao revolucionarnog komandanta-demokrate. Garibaldisti su izabrali Siciliju — arenu čestih seljačkih ustanaka i neprekidnog partizanskog rata protiv ugnjetavanja napuljskih Bourbona — kao polaznu tačku za vojna dejstva u cilju oslobođenja južne Italije. Pošto su u maju 1860 godine zauzeli Siciliju garibaldisti su se u avgustu iste godine iskrcali u Kalabriji, a već 7. septembra su Garibaldijeve trupe ušle u Napulj. Međutim, Garibaldi se pokazao manje dalekovid i odlučan kao političar nego kao komandant. Podajući se pritisku i intrigama monarhističke klike Pijemonta i stupivši u savez s pijemontskom vladom — uime, u danom slučaju, pogrešno shvaćenih interesa ujedinjenja zemlje — Garibaldi i drugi rukovodioци ovog pokreta, umesto da proglaše republiku, dopustili su da se južna Italija prisajedini Pijemontu. Posle toga su pijemontski liberali požurili da razoružaju herojsku Garibaldijevu vojsku, a njega samog da pošalju u »počasno« progonstvo. Dalji Garibaldijevi pokušaji da oslobođi Rimsku oblast od papine vlasti i francuskih okupatora, koji su se tamo nalazili od 1849 godine, naišli su na pravu vojnu protivakciju Sardinske Kraljevine. Ujedinjenje Italije okončano je tek 1870 godine kada su italijanske trupe zauzele Rim: Na taj način, revolucionarni pokret masa, koji je doveo do ujedinjenja zemlje, iskoristila je klika velikoposednika i buržuja, koja je nametnula Italiji monarhistički režim na čelu sa kontrarevolucionarnom Savojskom dinastijom.

— Prim. red.

svaka, očevidno, trebalo da posluži kao jezgro bataljona koji se prikupljao među ustanicima. Oni su se 8-og iskrcali u Talamonu na toskanskoj obali, i, koristeći se raznim argumentima, ubedili komandanta tamošnjeg fora da ih snabde ugljem, municijom i sa četiri poljska topa. 10-og su ušli u marsalsku luku na krajnjoj zapadnoj tački Sicilije i tamo se iskrcali sa svojom artiljerijom, bez obzira na dolazak dva napuljska ratna broda koji su bili nemoćni da u potrebnom momentu ometu iskrcavanje; priča o britanskom mešanju u korist ustanika bila je lišena svakog osnova, a to sada opovrgavaju čak i sami Napuljci. 12-og je ovaj mali odred stigao do Salemija, koji se nalazi na 18 milja od obale na putu za Palermo. Tu su se, izgleda, rukovodioci revolucionarne partije srelj s Garibaldijem, održali s njim savetovanje i prikupili ustačka pojačanja koja su dostizala približno 4.000 ljudi. Dok su se oni organizovali, ustanak, koji je nekoliko nedelja pre toga bio prigušen, ali ne i ugušen, ponovo je buknuo u svim planinskim krajevima zapadne Sicilije, i to, kako je 16-og postalo jasno, ne bez uspeha. 15. maja je Garibaldi sa svojih 1.400 organizovanih dobrovoljaca i 4.000 naoružanih seljaka napredovao kroz planine na sever u pravcu Kalatafimija gde se seoski put iz Marsale spaja s glavnim drumom koji iz Trapanija vodi u Marsalu. Planinske klance, koji se protežu ka Kalatafimiju preko ogranka veličanstvene Monte Čezare, tzv. Monte di Pijanto Romano, branila su tri bataljona kraljevske vojske, sa konjicom i artiljerijom, pod komandom generala Landija. Garibaldi je odmah napao taj položaj, koji je u početku uporno branjen; ali, mada je Garibaldi za vreme tog napada mogao upotrebiti protiv 3.000 ili 3.500 Napuljaca samo svoje dobrovoljce i veoma beznačajan deo sicilijanskih ustanika, rojalisti su bili uspešno izbačeni iz pet jakih položaja, izgubivši jedan brdski top i veliki broj mrtvih i ranjenih. Garibalisti sami navode da su za vreme borbe imali 18 mrtvih i 128 ranjenih. Napuljci uveravaju da su za vreme ovog sukoba zaplenili jednu od garibalističkih zastava, ali pošto su našli jednu ostavljenu zastavu na jednom napuštenom parobrodu u Marsali, to je potpuno moguće da su oni tu istu zastavu pokazivali u Napulju kao dokaz tobože izvojevane pobeđe. Međutim, poraz kod Kalatafimija ipak nije primorao kraljevske trupe da napuste grad te iste večeri. One su ga napustile tek sledećeg jutra, posle čega, izgleda, nisu pružale Garibaldiju nikakav otpor sve dok nisu stigle u Palermo. Istina, u Palermo su stigle u stanju potpunog rasula i nereda. Činjenica da su ih razbili nekakvi »gusari« i naoružani »ološ« odmah ih je potsetila na strašan lik toga Garibaldija, koji je, braneći Rim od Francuza, ipak našao vremena da krene na Veneciju i udesno odbaci prethodnicu čitave napuljske vojske⁹⁾), i

⁹⁾ Radi se o dejstvima Garibaldijevog odreda protiv napuljske vojske u periodu odbrane Rimske republike uproleće 1849. godine. Pošto je 30 aprila odbio napad francuskih intervencionista i primorao ih da ostupe od

koji je posle toga na padinama Alpa pobedivao borce koji su svojom izdržljivošću znatno nadmašivali napuljske vojнике. Žurno povlačenje, koje nije praćeno nikakvim pokušajima makar i najmanjeg otpora, moralо je još više povećati očajanje i sklonost ka deserterstvu u njihovim redovima, koje se i dotada zapažalo; a kada su se odjednom našli u samom centru ustanka pripremljenog u Salemiju, koji je otežavao njihova dejstva, potpuno je isčezla svaka veza između njih; Landijeva brigada, koja se pretvorila u neurednu u zbunjenu gomilu, brojno se znatno smanjila i vraćala se u malim grupama koje su jedna za drugom stizale u Palermo.

Garibaldi je ušao u Kalatafimi istoga dana — 16 maja — kada ga je Landi napustio; 17 maja je napredovao do Alkama (10 milja), 18 maja — do Partenika (10 milja), a odatle se uputio k Palermu. Neprekidan pljusak je 19 maja omeo dalje napredovanje odreda.

U međuvremenu je Garibaldi saznao da Napuljci kopaju rovove oko Palerma i da utvrđuju stare polurazrušene gradske bedeme okrenute prema parteničkom drumu. Njihovo brojno stanje doстижало je najmanje 22.000 ljudi, te je na taj način daleko prevazilazilo snage koje im je on mogao suprotstaviti. Međutim, oni su bili moralno pokolebani; njihova disciplina je bila popustila; mnogi od njih su počeli misliti o prelasku na stranu ustanika; osim toga, njihovi generali, kao što su to odlično znali i njihovi sopstveni vojnici i neprijatelj, bili su ograničeni ljudi. Pri takvom stanju stvari Garibaldi nije smeо rizikovati da izvrši frontalni napad na grad, ali ni Napuljci nisu mogli preduzeti protiv njega bilo kakva odlučna dejstva, čak i da su njihove trupe bile za to sposobne, jer su morali ostaviti u gradu jaku posadu i nikada se nisu mogli suviše udaljiti od njega. Da se na Garibaldijevom mestu nalazio prosečan komandant, to bi slična situacija doveла do niza nepovezanih i neodlučnih sukoba, u kojima bi on mogao obučiti deo svojih regruta vojnoj veštini, ali bi zato i kraljevske trupe veoma brzo povratile izgubljeno poverenje u svoje sopstvene snage i disciplinu, jer bi u nekim od tih sukoba neizbežno izašli kao pobedioci. Međutim, sličan način vođenja rata ne bi odgovarao ni ustanku ni Garibaldiju. Smelo nastupanje bila je jedina taktika koju je dopuštala revolucija; zapanjujući uspeh, sličan oslobođenju Palerma, postao je neophodnost čim su ustanici prišli samom gradu.

Rima, republikanska vlada je uputila dobrovoljački odred na čelu s Garibaldijem protiv napuljske vojske koja je dejstvovala na jugu. Garibaldisti su 6—7 maja kod Palestrine razbili njenu prethodnicu jačine 5.000 ljudi i time otklonili opasnost od njenog napada na Rim. Smelim manevrima i žestokim napadima u rejonu Veletriya Garibaldijeve trupe su 17—20 maja naterale napuljsku vojsku u bekstvo i odbacile je ka granici. Posle te pobeđe republikanska vlada je pozvala Garibaldija u Rim koji su Francuzi bili ponovo ugrozili. — Prim. red.

Ali kako se to moglo postići? Tu se Garibaldi i pokazao kao sjajan komandant, sposoban ne samo za mali partizanski rat nego i za mnogo krupnije operacije.

Garibaldi je 20 maja i sledećih dana napadao na napuljske pretstraže i položaje blizu Monreala i Parka, na putevima koji iz Trapanija i Korleona vode u Palermo, a to je potsticalo neprijatelja na pomisao da će se Garibaldi uputiti uglavnom protiv jugo-zapadnog dela grada i da su baš tu sasređene njegove glavne snage. Umešnom kombinacijom nastupanja s prividnim povlačenjima Garibaldi je primorao napuljskog komandanta da u tom pravcu šalje sve više i više trupa iz grada, tako da se 24 maja oko 10.000 Napuljaca našlo van grada, u pravcu Parka. Baš to je i bilo potrebno Garibaldiju. Deo njegovih snaga odmah je stupio u borbu sa njima, povlačeći se postepeno pred njima i odvlačeći ih sve dalje i dalje od grada, i kad ih je doveo do Pijane, preko glavnog planinskog grebena koji preseca Siciliju i odvaja Konku de Aro (»Zlatna školjka« — dolina Palerma) od doline Korleona, on je odmah prebacio glavnu masu svojih trupa preko drugog dela toga istoga planinskog grebena u dolinu Misilmerija koja se pruža prema moru do blizu Palerma. 25 maja premestio je svoj štab u Misilmeri, na 8 milja od prestonice. Ne znamo šta je uradio sa 10.000 ljudi koji su se zadržali na jedinom lošem putu koji prelazi preko planine, ali se pouzdano može reći da je odvlačio njihovu pažnju sve novim i novim prividnim pobedama da bi bio siguran da se oni neće suviše rano vratiti u Palermo. Pošto je na taj način smanjio skoro za polovinu broj branilaca grada i preneo pravac nastupanja s trapanskog na katanski put, on je već mogao otpočeti opšti napad. Protivrečne depeše koje su do nas stigle ne daju nam mogućnost da kažemo da li je ustank u gradu prethodio Garibaldijevom napadu ili je bio izazvan pojavom njegovih odreda pred gradom, ali je sigurno to da se 27-og ujutru ceo Palermo digao na oružje i da je Garibaldi jurišao na kapiju Termini, na jugoistočnoj strani grada, gde ga nijedan Napuljac nije čekao. Ostalo je poznato — grad je postepeno bio očišćen od trupa, izuzev baterija, citadele i kraljevog dvora; dalje je sledovalo bombardovanje, primirje, kapitulacija. Još nemamo tačnih pojedinosti o tim događajima, ali su glavne činjenice već dosta dobro poznate.

Sada moramo izjaviti da manevri pomoću kojih je Garibaldi pripremio napad na Palermo potpuno potvrđuju da je on izvrstan komandant. Dosada smo ga poznavali samo kao veoma veštog i srećnog partizanskog vođu; čak ni njegov način odbrane grada stalnim ispadima za vreme opsade Rima skoro mu nije davao zgodne prilike da se uzdigne iznad tog nivoa. Međutim, on je ovde morao preduzimati krupne strategiske operacije i iz te probe je izašao kao priznat majstor svoga zanata. Način na koji mu je pošlo za rukom da obmane napuljskog glavnog komandanta koji je poslao polovinu svojih trupa na veliku daljinu od grada; njegov brzi

bočni marš i nova pojava pred Palermom s one strane s koje su ga najmanje očekivali, i njegov energičan napad preduzet u momentu kada je posada bila oslabljena — sve te operacije u znatno većem stepenu nose pečat genija nego sve ono što se desilo za vreme Italijanskog rata 1859 godine. Sicilijanski ustanački našao je u njegovoj ličnosti prvakasnog vodu; nadajmo se da će političar Garibaldi, koji će se uskoro pojaviti na sceni, moći da očuva neoklanjanu slavu generala.

GARIBALDIJEV POKRET*)

U južnoj Italiji stvari se bliže raspletu. Ako je verovati francuskim i sardinskim novinama, 1.600 garibaldista se iskrcaju na obali Kalabrije, a svakoga časa se očekuje i dolazak samog Garibaldija. Ali, čak i ako su te vesti preuranjene, nema sumnje u to da će Garibaldi do sredine avgusta preneti operacije na italijansko poluostrvo.

Da bismo shvatili pokret Napuljaca, neophodno je imati u vidu da u njihovoj vojsci dejstvuju dve suprotne, prikrivene struje: umerena liberalna partija, koja zvanično стоји на власти и која је представљена у влади, и absolutistička kamarila, с којом је повезана већина главних komandanata у војsci. Наређења vlade паралишу се наређењима dvora i intrigama generala. Otuda protivrečnost pokreta i protivrečnost izveštaja. Danas nam govore da sve kraljevske trupe moraju napustiti Siciliju, sutra ih vidimo u pripremanju nove operacijske baze u Milacu. Takvo je stanje stvari u svim polurevolucijama; 1848 godina je bogata sličnim primerima po čitavoj Evropi.

Dok je napuljska vlada predložila da evakuise ostrvo, Bosko je — kako izgleda, jedini odlučan čovek među tim skupom starih kukavica s napuljskim generalskim epoletama — mirno pristupio pretvaranju severoistočnog ugla ostrva u utvrđenu bazu, iz koje bi se ostrvo moglo povratiti, i on se s tim ciljem uputio k Milacu s odabranim odredom najboljih vojnika koje je mogao naći u Mesini. Tu je natrapao na brigadu garibaldista pod Medičijevom komandom. Međutim, on se nije odlučio da ozbiljno napadne garibaldiste sve dok nije bio poslat sam Garibaldi koji se pojavio s pojačanjima. Tada je već ustanički vođa napao kraljevske trupe i u upornoj borbi, koja je trajala više od dvanaest časova, do noge ih potukao. Snage obeju strana koje su učestvovale u borbi bile su približno jednake, ali su Napuljci zauzimali mnogo jači položaj. Pa ipak, ni položaj, ni vojnici nisu mogli izdržati snažan pritisak ustanačkih koji su proterali Napuljce pravo kroz grad u citadelu. Tu im nije preostalo

*) Napisano na engleskom jeziku 8 avgusta 1860. Prvi put štampano u *New York Daily Tribune*-u, 23 avgusta 1860 godine.

ništa drugo nego da se predaju, a Garibaldi im je odobrio da se ukrcaju na brodove, ali bez oružja. Posle te pobede Garibaldi se uputio k Mesini; tu je napuljski komandant pristao da preda spoljne forove grada pod uslovom da ga neće dirati u citadeli. Pošto citadela Mesine može primiti svega nekoliko hiljada vojnika, ona nikada neće postati ozbiljna prepreka daljem Garibaldijevom nastupanju; zato je potpuno pravilno postupio što je spasao grad od bombardovanja koje bi došlo kao neizbežna posledica napada. U svakom slučaju niz tih kapitulacija kod Palerma, Melace i Mesine, morao je u većoj meri podrđiti veru kraljevskih trupa u sebe i svoje starešine nego dva puta veći broj pobjeda. Kapitulirati pred Garibaldijem — postala je obična i prirodna stvar za Napuljce.

Od tog momenta sicilijanski diktator je dobio mogućnost da pomisla o iskrcavanju na kontinent. On, izgleda, nije imao dovoljno parobroda da bi obezbedio uspeh desanta severnije, negde na šest ili osam marševa od Napulja, recimo u zalivu Polikastro. On je, izgleda, odlučio da se prebaci preko moreuza na nazužem mestu, tj. na krajnjoj severoistočnoj tački ostrva, severno od Mesine. On je na toj tački, kako se govori, prikupio oko 1.000 brodova, većinom, verovatno, jedrenjaka ribarskih i obalske plovidbe — običan tip brodova pored tih obala — i, ako se potvrди vest o iskrcavanju 1.500 ljudi pod Seočovom komandom, onda treba računati da će oni sačinjavati njegovu prethodnicu. To mesto nije najudobnije za pohod na Napulj, jer je taj deo ostrva najudaljeniji od prestonice; ali ako Garibaldijevi brodovi ne mogu odjednom prevesti desetak hiljada ljudi, onda ne treba da bira drugo mesto, jer u datoj tački on ima makar to preimrućstvo što će mu se Kalabrijci odmah pridružiti. Međutim, ako on uspe da na svoje parobrode ukrca desetak hiljada ljudi i ako se mogne pouzdati u neutralnost kraljeve flote (koja je, izgleda, odlučila da se ne bori protiv Taličana), onda je moguće da će iskrcavanje omanjeg odreda u Kalabriji pretstavljati samo demonstraciju, a da on sam namerava da s glavnim snagama kreće ka zalivu Polikastro ili čak prema Salernskom Zalivu.

Snage kojima Garibaldi sada raspolaže sastoje se od pet brigada regularne pešadije, po četiri bataljona u svakoj, deset bataljona etnanskih strelaca, dva bataljona alpiskih strelaca, koji predstavljaju odabran odred njegove vojske, jednog inostranog (sada talijanskog) bataljona pod komandom Engleza, pukovnika Dena, jednog inžinjeriskog bataljona, jednog konjičkog puča, jednog konjičkog eskadrona i četiri diviziona poljske artiljerije, što čini ukupno: 34 bataljona, 4 eskadrona i 32 topa, tj. svega 25.000 ljudi, od kojih je više od polovine Severnoitalijana, dok su ostali iz drugih delova Italije. Skoro sve te snage mogle bi se iskoristiti za nastupanje prema Napulju ukoliko se nove formacije, koje se sada stvaraju, pokažu dovoljnim za osmatranje citadele u

Mesini i za zaštitu Palerma i drugih gradova od napada. Ipak, ta snaga izgleda veoma slaba kad se upoređi sa snagama kojima napuljska vlada raspolaže po spisku.

Napuljska vojska se sastoji iz: tri gardiska puka, 15 liniskih pukova, 4 inostrana puka od po dva bataljona, tj. svega 44 bataljona; 13 bataljona strelaca, 9 konjičkih i dva artiljeriska puka, što čini ukupno: 57 bataljona i 45 eskadrona mirnodopskog sastava. Zajedno sa 9.000 žandarma, organizovanih potpuno na vojnički način, ta vojska u mirnodopskom sastavu broji 90.000 ljudi. Međutim, u toku poslednje dve godine ona je popunjena do punog ratnog sastava; u pukovima su formirani treći bataljoni; rezervni eskadroni su bili pozvani u aktivnu službu, posade su potpuno popunjene, te sada ta vojska po spisku broji više od 150.000 ljudi.

Ali kakva je to vojska! Na smotri, s tačke gledišta nekog pendanta, ona je izvrsna, ali u njoj nema ni života ni oduševljenja, ni patriotizma, ni osećanja dužnosti. Ona nema nacionalne vojne tradicije. Napuljci su, kao takvi, uvek bili tučeni u bojevima. Samo idući s Napoleonom oni su nekad bili saučesnici pobeda. To nije narodna vojska. To je čisto kraljevska vojska. Ona je bila skupljena i organizovana sa specijalnim i isključivim ciljem da drži narod u pokornosti. Ali ona je, očevidno, čak i za to nepogodna; u njoj postoji masa antirojalističkih elemenata koji se sada svuda ispoljavaju. Naročito su podoficiri i desetari skoro svi liberali. Čitavi pukovi kliču: *Viva Garibaldi!* (Živeo Garibaldi!). Takvih poraza kakve je trpela ta vojska, počev od Kalatafimija pa do Palerma, nije trpela nijedna vojska na svetu; a ako su se inostrane i neke napuljske jedinice dobro borile kod Melaca, ne treba zaboraviti da ti odabrani odredi pretstavljuju samo ništavnu manjinu vojske.

Na taj način, skoro ne može biti sumnje u to da će se ikakva masovna koncentracija Napuljaca — ako se Garibaldi iskrca sa snagama dovoljnim da bi se postigli izvesni uspesi na poluostrvu — moći odupreti s izgledom na uspeh; a mi ćemo, možda, u bliskoj budućnosti čuti da on produžava svoj triumfalni put od Sicilije k Napulju na čelu 15.000 ljudi protiv deset puta jačeg neprijatelja.

GARIBALDIJEVO NAPREDOVANJE*)

Ukoliko događaji više odmiču, utoliko dobijamo veću mogućnost da shvatimo plan koji je Garibaldi pripremio za oslobođenje južne Italije, i ukoliko se bliže upoznajemo s tim planom, utoliko se više divimo njegovoj grandioznosti. Takav plan bilo je moguće zamisliti i sprovesti u delo samo u takvoj zemlji kao što je

*) Napisano na engleskom jeziku oko 1 septembra 1860 godine. Prvi put stampano u *New York Daily Tribune*-u 21 septembra 1860 godine.

Italija, gde je nacionalna partija tako prekrasno organizovana i koja se u celosti nalazi pod rukovodstvom čoveka koji je s takvim sjajnim uspehom isukao svoj mač za stvar italijanskog jedinstva i nezavisnosti.

Plan se nije ograničavao samo na oslobođanje Napuljske Kraljevine; jednovremeno s tim moralo je otpočeti nastupanje na Papsku oblast da bi se na taj način zaposlike ne samo trupe »kralja — Bombe«¹⁾, nego i Lamorisjerova vojska i Francuzi koji su se nalazili u Rimu. Oko 15 avgusta 6.000 dobrovoljaca, koji su postepeno prevedeni iz Đenove u Zaliv Aranći (Golfo degli Aranci), na severoistočnoj obali Sardinije, trebalo je prebaciti na obalu Papske oblasti onda kada je u raznim provincijama Napuljske Kraljevine trebalo da počne ustank i kada je Garibaldi trebalo da pređe preko Mesinskog Moreuza u Kalabriju. Neka Garibaldijeva zapažanja o plašljivosti Napuljaca i izveštaji koji su stigli poslednjim parobromom o njegovom trijumfalmom ulasku u Napulj čine verovatnim da je ustank na ulicama toga grada — koji se, uostalom, pokazao izlišnim usled kraljevog bekstva — bio deo opštег plana.

Iskrcavanje u Papsku oblast, kako je to već poznato, nije izvršeno, delom usled prigovaranja Viktora Emanuela, a delom, i uglavnom zato što je sam Garibaldi došao do ubeđenja da dobrovoljci nisu pogodni za vođenje samostalnih operacija. Zato ih je poveo na Siciliju i od njih jedan deo ostavio u Palermu, a ostatak poslao oko ostrva na dva parobroda u Taorminu, gde se sada i nalaze. U to vreme su u provincijalnim gradovima Napulja, kao što je ranije bilo odlučeno, počeli ustanci koji su pokazali koliko je dobro bila organizovana revolucionarna partija i koliko je zemlja bila sazrela za ustank. Ustanak je buknuo 17 avgusta u gradu Fodi, u Apuliji. Dragoni, od kojih se sastojala gradska posada, prišli su narodu. Komandant oblasti, general Flores, uputio je dve čete 13 puka, koje su to isto učinile po dolasku na određeno mesto. Tada je stigao na lice mesta general Flores u pratnji svoga štaba, ali ništa nije mogao učiniti i bio je prinuđen da se ukloni. Ovaj način dejstva jasno pokazuje da i sam Flores nije želeo da pruža ozbiljan otpor revolucionarnoj partiji. Da je mislio o ozbiljnem otporu, on ne bi poslao dve čete, već dva bataljona i, izlazeći lično na lice mesta, poveo bi sobom ne nekoliko adutanata i kurira, već toliko jak odred koliki bi mogao prikupiti. Ustvari, već sama ta okolnost što su mu ustanici dozvolili da ponovo napusti grad dovoljno jasno pokazuje da je između njega i ustanika, u najmanju ruku, postojao neki prečutan sporazum. Drugi pokret izbio je u provinciji Bazilikata. Tu su ustanici prikupili svoje snage u Karleto Pertikari, seocetu na obali reke Lanji (veoma je verovatno da je to isto mesto koje se u telegramima naziva Korleto).

¹⁾ Napuljski kralj Ferdinand II. — Prim. red.

Iz ovog planinskog i udaljenog okruga oni su se uputili u glavni grad provincije — Potencu, gde ih je 17 avgusta stiglo 6.000 ljudi. Otpor im je pružilo samo oko 400 žandarma, koji su posle kratke borbe bili raspršeni, a zatim su se jedan za drugim predali. U ime Garibaldija je osnovana provinciska vlada i naimenovan prođator. Javljenje je da je tu dužnost primio kraljev intendant (guverner provincije) — još jedan znak koliko stvar Burbona smatraju beznadežnom čak i njihovi sopstveni administrativni organi. Iz Salerna su bile poslate četiri čete 6 liniskog puka radi ugušenja ovog ustanka, ali posle njihovog stizanja u Auletu, koja se nalazi približno na 23 milja od Potence, one su odbile da idu dalje i počele da kliču »*Viva Garibaldi!*« To su jedina istupanja o kojima su do nas dospeli neki detalji. Ali nam, osim toga, javljaju da su se ustanku pridružile i druge teritorije, kao naprimjer, Avelino, grad koji je od Napulja udaljen manje od 30 milja; Kampobaso, u provinciji Molize (na jadranskoj obali) i Čelenca u Apuliji — verovatno onaj isti grad koji se u telegramima naziva Čilenta; on se nalazi na po puta između Kampobasa i Fode. Sada im se pridružio i Napulj. Dok je, na taj način, svaki napuljski provincijski grad izvršavao dodeljeni mu deo posla, Garibaldi nije sedeo skrštenih ruku. Čim se vratio sa svoga puta u Sardiniju, on je završio pripreme za prelaz na kontinent. Sada se njegova vojska sa stojala iz tri divizije pod komandom Tira, Kozanca i Medičija. Dve poslednje divizije, prikupljene u rejonu Mesine i Fara, bile su upućene ka severnoj obali Sicilije između Milaca i Fara, da bi тамо stvorile utisak kao da će se ukrcati na brodove i iskrčati na kalabrijskoj obali, severno od moreuza, negde oko Palmija ili Nikotare. Sto se tiče divizije pod Tirovom komandom, Eberova brigada se ulogorila kod Mesine, a Biksijska brigada je bila upućena u unutrašnjost ostrva, u Bronte, radi ugušenja nekih nereda. Obema brigadama je bilo naređeno da odmah krenu za Taorminu, gde je Biksijska brigada, zajedno s dobrovolicima dovezenim iz Sardinije, uveče 18 avgusta ukrevana na dva parobroda, »*Torino*« i »*Franklin*«, i na nekoliko transportnih brodova koji su vučeni kao šlepovi.

Na deset dana pre toga major Misori sa 300 ljudi je prešao preko moreuza i srećno se provukao kroz napuljsku liniju na visoko i ispresecano zemljište Aspromonta. Tu su mu se pridružile druge omanje grupe, koje su se s vremena na vreme prebacivale preko moreuza, i kalabrijski ustanici, tako da se do ovog vremena pod njegovom komandom nalazilo približno do 2.000 ljudi. Čim se iskrcao njegov mali odred, Napuljci su poslali u poteru za njim oko 1.800 ljudi, ali su tih 1.800 heroja dejstvovali na takav način da se nikada nisu ni susreli s garibaldistima.

Uzoru 19 avgusta Garibaldijeva ekspedicija (na parobrodu se nalazio lično *Garibaldi*) iskrcaла se između Melite i Rta Spartiventa, na krajnjem južnom delu Kalabrije.

Ekspedicija nije naišla ni na kakav otpor. Napuljci su bili toliko obmanuti demonstrativnim pokretima koji su pretili iskrcavanjem desanta severno od moreuza da uopšte nisu obraćali pažnju na južne predele. Na taj način, osim 2.000 ljudi, koje je Misori prikupio, uspešno se prebacilo na kontinent još 9.000 ljudi.

Pošto je dobio ova pojačanja, Garibaldi je odmah krenuo na Ređo koji su držale četiri čete liniske vojske i četiri čete strelaca. Međutim, ova posada je verovatno dobila neka pojačanja, jer se, kako javljaju, u samom Ređu ili oko njega 21 avgusta odigrala veoma žestoka borba. Pošto je Garibaldi na juriš zauzeo nekoliko isturenih utvrđenja, artiljerija fora Ređo odbila je da dejstvuje vatrom, i general Viale je kapitulirao. U toj borbi poginuo je pukovnik Deflot (republikanski poslanik Pariza u francuskoj Zakonodavnoj skupštini 1851 godine).

Napuljska flotila, koja se nalazila u moreuzu, odlikovala se tim što apsolutno ništa nije radila. Posle Garibaldijevog iskrcavanja, glavni komandant pomorskih snaga poslao je telegram u Ređo da njegovi brodovi nisu mogli pružiti nikakav otpor zato što je Garibaldi imao osam velikih ratnih i sedam transportnih brodova. Ta flotila nije pružila nikakav otpor ni prelazu divizije generala Kozanca, kćiji je izvršen verovatno 20 ili 21 avgusta na uzanom delu moreuza između Scile i vile San Đovani, na onom istom mestu na kome je bio prikupljen najveći broj napuljskih brodova i trupa. Kozencovo iskrcavanje je izvedeno s izvanredno velikim uspehom. Dve brigade, Melendesova i Brigantijeva (Napuljci nazivaju brigade bataljonima), i for Peco (a ne Pico, kako se kaže u nekim telegramima — to malo mestašće nalazi se daleko na severu, pozadi Monteleona) predali su mu se, izgleda, bez ijednog pucnja. Kako saopštavaju, to se dogodilo 21 avgusta; tog istog dana, posle male čarke, zauzeta je i vila San Đovani.

Na taj način, Garibaldi je za tri dana ovладao čitavom obalom moreuza, uključujući i neke utvrđene tačke; nekoliko forova koji su još ostali u rukama Napuljaca, sada su za njih postali beskorisni.

Sledeća dva dana je, izgleda, vršeno prevoženje ostalih trupa i artiljerije — barem nismo čuli ni o kakvim daljim borbama sve do 24 avgusta, kada se, prema izveštaju odigrala žestoka borba na mestu koje se u telegramima naziva *Pjale*, ali koje ne možemo naći na kartama. Može biti da je pod tim imenom poznat nekakav planinski potok i da je tesnac, koji on obrazuje, poslužio kao odbranbeni položaj Napuljaca. Po čuvenju, borba nije dovela do odlučnih rezultata. Posle nekog vremena garibaldisti su ponudili primirje, a napuljski komandant je dostavio taj predlog svome glavnom komandantu u Monteleonu. Ali, pre no što je stigao odgovor, napuljski vojnici su, izgleda, došli do zaključka da su dovoljno poradili za svoga kralja, pa su se razišli, ostavljajući baterije bez zaštite.

Glavni napuljski odred pod Boskeovom komandom je za sve to vreme, izgleda, stajao neaktivan u Monteleonu, na oko 30 milja od moreuza. Mora biti da trupe nisu ispoljavale osobitu želju da se bore s prodrlim odredima, te je general Bosko zato otišao u Napulj da bi otuda uzeo šest bataljona strelaca, koji, pored gardista i inostranih delova, pretstavljuju najpouzdanije jedinice u vojsci. Ostaje da se vidi da li je i tih šest bataljona bilo zahvaćeno istim duhom ptištenosti i demoralizacije koji vlada u napuljskoj vojsci. Jedno je sigurno, naime, da ni te, ni bilo koje druge trupe nisu mogle sprečiti Garibaldija da pobedonosno i, vrlo verovatno, bez ikakvih prepreka stigne do Napulja, i da tamo nađe da je kraljevska porodica pobegla i da su gradske kapije otvorene za njegov triumfalni ulazak.

GARIBALDI U KALABRIJI*)

Sada raspolažemo podrobnim podacima koji se odnose na Garibaldijevo osvajanje donje Kalabrije i na potpuno rasturanje napuljskih trupa kojima je bila poverena njena odbrana. Garibaldi se u ovom momentu svoje pobedonosne karijere pokazao ne samo smelim vođom i veštim strategom nego i teorijski spremnim generalom. Napad glavnim snagama protiv niza obalskih forova — to je takav poduhvat koji zahteva ne samo vojnički talent nego i vojna znanja; može se sa zadovoljstvom konstatovati da se naš heroj, koji čitavog života nije polagao nijedan vojni ispit i za koga se jedva može reći da je ikada pripadao regularnoj vojsci, isto tako dobro snalazi na ovakovom bojištu kao i na svakom drugom.

Vrh italijanske čizme obrazuje planinski lanac Aspromonte koji se završava vrhom Monte Alto, visine oko 4.300 stopa. Od atle vode teku k obali mnogim dubokim klisurama, razilazeći se od Monte Alta, kao centra, poluprečnicima polukruga čiju periferiju obrazuje obala. Te klisure, zajedno s koritima planinskih potoka koji kroz njih teku i koji u ovo vreme godine presušuju, nazivaju se *fiumare* i obrazuju mnogo pogodnih položaja za otstupajuće trupe. Istina, one se mogu obići sa strane Monte Alta, naročito s obzirom na to što na grebenu svakog ogranka i na grebenu glavnog lanca Aspromonta postoje staze za tovarnu stoku i pešake; međutim, potpuna bezvodnost na tom visokom zemljištu znatno bi otežala sličan manevar većeg odreda u letnje doba godine. Ogranci se spuštaju k priobrežju i dalje k moru strmim i bez reda nagomilanim stenama. Forovi koji štite moreuz između Ređa i Scile, sagrađeni su delom na obali, a većinom na niskim, napred isturenim stenama neposredno kod obale. Zbog toga se svi oni mogu osmatrati sa obljižnjih viših

*) Napisano na engleskom jeziku u početku septembra 1860 godine. Prvi put štampano u *New York Daily Tribune*-u 24 septembra 1860 godine.

litica koje nad njima dominiraju; i, mada su te nadvišavajuće tačke nedostupne za artiljeriju i većim delom se nalaze van dometa stare »crnomanjaste Betsi«¹), te im za vreme izgradnje forova nisu pridavali nikakav značaj, one su posle pojave savremenih pušaka dobile odlučujuću važnost; pošto se veći njihov deo nalazi u granicama dometa vatre iz pušaka, one sada stvarno vladaju forovima. Pod takvim uslovima energičan napad na te forove, protivno svim načelima pravilne opsade, bio je potpuno celishodan. Očigledno, Garibaldi se spremao da učini sledeće: da pošalje jednu kolonu drumom koji krivuda duž obale i koji je izložen vatri iz forova, praveći se kao da ima namjeru da napadne napuljske odrede s fronta, dok je drugu kolonu imao da pošalje preko brežuljaka uz klisuru toliko visoko koliko je to zahtevao karakter zemljišta, odnosno linija fronta napuljskih odbranbenih položaja. Na taj način, on je imao mogućnost da okruži i trupe, i for i da zauzme nadvišavajući položaj u bilo kom sukobu.

U skladu s ovim planom, Garibaldi je 21 avgusta poslao Bik-sija sa delom svojih trupa duž obale u pravcu Ređa, a sam se s omanjim odredom i Misorijevim trupama koje su mu se pridružile uputio preko planina. Osam četa Napuljaca, tj. oko 1.200 ljudi, držalo je klisuru kod Ređa. Bik-sio, koji je morao da prvi počne napad, poslao je jednu kolonu peščanom obalom na krajnje levo krilo, a sam je krenuo napred putem. Napuljci su veoma brzo otstupili, ali se njihovo levo krilo, koje se nalazilo na brežuljcima, držalo prema šaci boraca Garibaldijeve prethodnice dotle dok nije podišao Misorijev odred i odbacio ih. Oni su otstupili u for, koji se nalazi usred grada, i k maloj bateriji na obali. Ova baterija je zauzeta žestokim jurišem triju Bik-sijevih četa koje su prodrle kroz toparnicu. Zatim je Bik-sio, našavši u toj bateriji dva teška napuljska oruđa i municiju, počeo bombardovati glavni for, ali to ne bi primoralo for na predaju da vešti Garibaldijevi streinci nisu zauzeli dominantne visove sa kojih su mogli osmatrati i tući artiljerce koji su se nalazili u baterijama. To je imalo svoj uticaj: artiljerci su napustili platforme i pobegli u kazamate; for se predao, vojnici su se delom pridružili Garibaldiju, a veći deo se razišao kućama. Dok su se ovi događaji odigravali u Ređu i dok je pažnja napuljskih parobroda bila privučena ovom bitkom, uništavanjem nasukanog parobroda »Tortino« i demonstrativnim ukrcavanjem Medičijevog odreda u Mesini, Kozenc je uspeo da na 60 čamaca prebaci 1.500 ljudi iz Faro Lago-re i iskrca ih na severozapadnoj obali između Scile i Banjare.

23 avgusta odigrao se manji sukob kod Salićija, nedaleko od Ređa, kojom prilikom je 50 garibaldista — Engleza i Francuza, pod komandom pukovnika Deflota — potuklo Napuljce, koji su brojno bili četiri puta jači. U toj borbi poginuo je Deflot. Toga istoga dana

¹) Puška sa glatkom cevi. — Prim. red.

general Briganti, koji je komandovao brigadom u južnoj Kalabriji, koja je ulazila u sastav Vialovih trupa, pregovarao je s Garibaldijem o uslovima prelaza u italijanski tabor; taj sastanak je još jednom pokazao postojanje potpune demoralizacije među Napuljcima. Od toga momenta nije moglo biti ni govora o njihovoj pobedi već samo o njihovoj predaji. Briganti i Melendes, komandant druge leteće brigade donje Kalabrije, zauzeli su položaj nedaleko od obale, između vile San Čovani i Scile, pri čemu je njihovo levo krilo dostizalo do brežuljaka blizu Fiumare di Muro. Brojno stanje njihovih sjedinjenih snaga može se oceniti na približno 3.600 ljudi.

Pošto je uspostavio vezu s Kozencom, koji se iskrcao u pozadini ovoga odreda, Garibaldi je okružio Napuljce sa svih strana, a zatim je mirno čekao njihovu predaju koja je usledila 24 avgusta uveče. On im je oduzeo oružje i dozvolio vojnicima, ako žele, da idu kućama, što je veći njihov deo i učinio. For Punta di Peco takođe se predao, a njegovom primeru su sledile utvrđene straže Ala Fiumare. Tore del Kavallo i Scila, jer su delovi koji su ih branili bili potpuno demoralisani, kako zbog puščane vatre s dominirajućih visova, tako i zbog predaje ostalih forova i liniskih trupa. Na taj način bilo je obezbeđeno ne samo potpuno vladanje obema obalama moreuza nego je osvojena i čitava južna Kalabrija, a za manje od pet dana trupe koje su poslate za njenu odbranu bile su zarobljene i raspuštene kućama.

Ovaj niz poraza slomio je svaku sposobnost napuljske vojske za dalji otpor. Oficiri ostalih Vialovih bataljona u Monteleonu odlučili su, da bi formalno sačuvali svoje dostojanstvo, da brane svoj položaj za jedan čas, a zatim da polože oružje. Ustanak u drugim provincijama postigao je brze uspehe; čitavi pukovi odbijali su da istupaju protiv ustanika, a čak i u vojsci koja je branila Napulj počelo je dezertiranje, te je na taj način heroju Italije, najzad, bio otvoren put ka Napulju.

P E T I D E O

GRAĐANSKI RAT U AMERICI

(1861 — 1865)

(Skica br. 7 u prilogu knjige)

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 7 januara 1861

... Stvari u Americi se takođe razbistrevaju.¹⁾ One moraju biti veoma rđave za robeve ako južnjaci tako opasnu igru igraju. Najmanji puč dobrovoljaca sa Severa mogao bi sve zapaliti. U svakom slučaju, izgleda da se ropstvu na jedan ili drugi način brzo bliži kraj, a zatim će isto tako biti i sa proizvodnjom pamuka. Ali kako će to uticati na Englesku, pokazaće se uskoro posle toga. I pri tako snažnim pokretima jedan magarac kao što je Bonaparta veruje da bi mogao stalno loviti ribu u mutnoj vodi.

Mnogo pozdrava

Tvoj F. E.

*) Marx and Engels, *The Civil War in the United States*, Marxist Library, Volume XXX (*Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX), Njujork, 1937 godine, str. 222.

¹⁾ Od decembra 1860 do maja 1861 godine jedanaest južnih država otceplilo se od severnih država, pošto nisu hteli da prihvate Zakon o ukinjanju robovlasništva. 6 februara 1861 godine održan je kongres secesionista, a 11 marta Džeferson Devis je izabran za predsednika tzv. Konfederacije južnih država. Zatim je otpočeo građanski rat između severnih država SAD i pobunjenih robovlasničkih država, koji je trajao od aprila 1861 do juna 1865 godine. (U svojim člancima Engels ponekad naziva južnjake »secesionisti« i »konfederalisti«, a severnjake »unionisti« i »federalisti«).

Stvarni uzrok izbijanja ovog rata, kako Marks kaže, bio je borba dva socijalna sistema: kapitalističkog sistema najamnog rada, koji se učvrstio u severnim državama, i sistema ropstva, koji je vladao na Jugu i koji je u uslovima Severne Amerike pretstavljao ostatak feudalno-spašiskog načina proizvodnje. Rat severnih država imao je progresivan i — blagodareći učešću radnika, farmera i crnaca-robeva — revolucionaran karakter. Međutim, krupna buržoazija Severa dugo je sprečavala primenu revolucionarnih metoda borbe, otežući rešenje pitanja oslobođenja crnaca. Tek pod pritiskom masa i pod uticajem neuspeha na frontu, protiv pobunjenika su bile preduzete energičnije mere. 1. januara 1863 godine bila je sprovedena Uredba o oslobođenju crnaca-robeva bezemljaša, koji su pripadali plantatorima — učesnicima pobune. Progresivniji društveni sistem, znatna nadmoćnost u ekonomskim i ljudskim izvorima, kao i jači moral vojske, predodredili su pobedu severnih država, a to je utrlo put burnom razvitku kapitalizma u SAD. U isto vreme položaj trudbenika, naročito crnaca, formalno proglašenih slobodnim postao je posle rata izvanredno težak. Ojačao je pritisak krupnog kapitala, akcionarskih društava i banaka. Bivši robovlasnici Juga bespotredno su eksplorativi crnačko i drugo stanovništvo i izlagali ga surovoj rasnoj diskriminaciji. — Prim. red.

MARKS — ENGELSU*)

9 juna 1861

... Velika hvala na pismu o Americi. Ako bi se nešto važno (u vojničkom pogledu) desilo, molim Te da mi pismom redovno dostavljaš svoje mišljenje o tome. Prema slici koju sam stvorio o generalu Skotu — koji, štaviše, sad ima preko 76 godina — na osnovu Meksičkog rata (vidi Ripley¹⁾), očekujem od njega najveće greške ukoliko starog magarca drugi ne budu kontrolisali. Sporost i neodlučnost, pre svega. Uostalom, vidim iz činjenica koje *Tribune* navodi da Sever sada otvoreno govori o robovskom ratu i uništenju ropsstva ...

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 222, Njujork, 1937.

¹⁾ Rosewell Sabin Ripley, *The War with Mexico* (Rat sa Meksikom), objavljeno 1849. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

12 juna 1861

Nažalost, nisam prikupio novine o Američkom ratu, a isto tako se ni mnoga mesta ne mogu uopšte naći na geografskoj karti. Glavna stvar se sastoji u sledećem:

Jug se već godinama tajno pripremao, a naročito posle uzbudjenja povodom pretsedničkih izbora; izdajom Bjukenenovih ministara, on je još u poslednjem času dobio novac i *en masse* (masu) oružja. Zato je Sever bio potpuno paralizovan sve do 4 marta. Takođe do pada Samtera Linkoln nije učinio¹⁾, odnosno nije mogao učiniti, ništa osim da izvrši nešto jače prikupljanje i da donekle osposobi ono malo liniskih trupa (ukupno 18.000 ljudi, uglavnom rasturenih na zapadu prema Indijancima). Međutim, sada, posle napada na Samter, Sever se dovoljno uzbudio da bi utišao sve proteste opozicije i da bi time omogućio preuzimanje jedne snažne vojne akcije. Mobilisano je 75 hiljada ljudi, koji se sada možda nalaze u pokretu, ali se, kako izgleda, prijavilo deset puta više, tako da se u pokretu

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 223—225, Njujork, 1937.

¹⁾ 11 aprila 1861 godine oružane snage južnih robovlasničkih država, koje su nešto ranije objavile svoje otcepljenje i obrazovale svoju konfederaciju, iznenada su napale for Samter (ili Somter), koji se nalazi na ulazu u luku Carlton (prestonica države Južne Karoline). Taj napad i zauzimanje fora obeležava početak Građanskog rata u Americi (1861—1865 godine). U njegovom prvom periodu se ispoljila potpuna nepripremljenost severnih država u vojnem pogledu. — Prim. red.

može nalaziti čak i 100.000 ljudi, ali njihova koncentracija, svakako, još ni izdaleka nije izvršena. Svakog dana se očekuje da će Linkoln izvršiti mobilizaciju novog kontingenta za što će trebati manje vremena, jer je sada sve bolje pripremljeno. Ovih 75.000 ljudi ili, bolje rečeno, onaj njihov deo koji se nalazi u okolini Vašingtona, na Ohaju prema Kentakiju i Sent Luisu u Misuriju (ne računajući, dakle, rezerve u Ohaju i Pensilvaniji), bio je dovoljan da zasada na ličiji Potomaka uspostavi ravnotežu između snaga Severa i Juga, pa čak i da dozvoli da Sever izvrši trenutnu ofanzivu manjeg zamaha.

Prvi cilj Juga, kao i Severa, bio je Vašington. Ofanziva Juga na Vašington — bila je suviše slaba; izgleda da glavnina nije imala dovoljno snage da izvrši blagovremen udar posle Ričmonda. Jedino što je postignuto sastojalo se u tome što je poslata jedna pokretna kolona na Harpers Feri na reci Potomak, uzvodno od Vašingtona. Ovaj položaj je vanredno podesan za vođenje ofanzive prema Severu (Merilend i Pensilvanija); on se nalazi na ušću Šenandoe, jedne važne reke, u Potomak, taktički je veoma jak i potpuno dominira tokovima obe reke. Izgleda da je vlada koja je predviđala i želela buduće otcepljenje namerno smestila federalni arsenal na ovo mesto. Zauzimanjem Harpers Ferija prekida se dominacija unionističkih trupa na jednoj osetljivoj tački na potomačkom položaju i omogućuje južnim trupama, u slučaju da u masi prodru do ove linije, da odmah potpuno ovladaju obema obalama.

Sudbina Merilenda i Delavera zavisila je od toga što je Sever držao Vašington; otsečeni od Juga, okupirani od unionističkih trupa, oni su odmah pali u ruke Unije. To je bio drugi uspeh severnjaka.

Ponovno osvajanje Misurija od strane Nemaca iz Sent Luisa, bio je treći uspeh, i to od ogromnog značaja, pošto se držanjem Sent Luisa zatvara Misisipi. U kojoj će meri neutralnost Kentakija pogodovati Severu, odnosno Jugu, zavisiće, po svoj prilici, od okolnosti i događaja. U svakom slučaju, ona zasada ograničava ratište na oblast²⁾ koja leži zapadno.

Rezultat: dakle, posle svih priprema, Jug je postigao samo to da mu je Sever, posle svega jednomesečne pripreme, već osvojio prestonicu i tri robovlasničke države, dok se četvrta robovlasnička država ne usuđuje da se otcepi; da je ofanziva Juga zaustavljena na reci Potomak, a Sever već prešao ovu reku, ne nailazeći dosada na otpor. Na svakog novog čoveka koga Jug sada još može izvesti na bojište, Sever će suprotstaviti tri do četiri čoveka. Države, koje su se otcepile imaju oko 7,500.000 stanovnika, od kojih preko 3,000.000 robova; od toga se mora odbiti najmanje 1,000.000 belaca za nadzor nad robovima, tako da ostaje jedva dva i po miliona stanovnika koji se mogu koristiti u ratne svrhe. Ako se od ovih mobilisne 10% — najveći broj koji je ikad bio mobilisan za odbranu —

²⁾ Ovde je precrtnato Virdžinija i Karolina. — Prim. red.

dobiće se najviše 250.000 ljudi. Ali toliko ih se sigurno neće prikupiti. Švajcarska, koja ima skoro isti broj stanovnika — nešto više od dva miliona — ima po spisku 160.000 milicionera. S druge strane, Sever, računajući samo slobodne države, broji 20.000.000 stanovnika koji su *svi raspoloživi za rat*, izuzev možda Kalifornije, Utaha i najudaljenijih zapadnih teritorija. Pretpostavimo da raspoloživo stanovništvo iznosi 17.000.000 i uzmimo ne 10% nego svega jednu trećinu od toga, tj. 3,33%, kao snagu koja se može mobilisati za vođenje ofanzivnog rata, onda ćemo dobiti preko 500.000 ljudi, što je više nego dovoljno da se savlada Jug, uprkos njegovih najvećih napora. Što se tiče odnosa čoveka prema čoveku, nema sumnje da su severnjaci fizički i moralno znatno nadmoćniji od južnjaka. Kavgađiski duh južnjaka pomešan je u znatnoj meri sa kukavičlukom ubistva iz potaje. Svako ide naoružan, ali samo s ciljem da u svađi obori svoga protivnika pre no što ovaj i očekuje napad. To je prospekt... (Ostatak pisma nedostaje).

MARKS — ENGELSU*)

1 jula 1861

... Molim Te piši mi *odmah* šta misliš o vojničkim pokretima u Virdžiniji. Prirodno je da će se greške oficira milicije — brigadnog generala Pirsa¹⁾, po zanimanju »krojača« iz Masačusetsa — češće ponavljati i na jednoj i na drugoj strani. Je li Vašington još u opasnosti? Da li veruješ da južnjaci drže ofanzivan položaj u Manasas Džankšenu? Ili su možda pred samim povlačenjem? U Misuriju izgleda da je siguran poraz južnjaka, i strašni »pukovnik Bernštajn« se takođe tamo pojavio. Prema jednom privatnom pismu Veberu, »pukovnik Vilih« je na čelu jednog korpusa iz Sinsinatija.²⁾ Izgleda da još nije otišao na front. Posle podrobnejše studije ovog američkog problema došao sam do zaklučka da je sukob između Juga i Severa — pošto se Sever u zadnjih pedeset godina ponižavao, dajući jednu koncesiju za drugom — konačno izbio (bez obzira na nove i drske zahteve »riterstva«) zbog prevage koja je nastala usled izvanrednog razvoja severozapadnih država. Prirodno, tamošnje stanovništvo, ve-

*) Marks i Engels, *Gradičanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 226—227, Njujork, 1937.

¹⁾ U boju kod Big Betela (selo u Virdžiniji) 10. juna 1861 snage Konfederacije su nanele težak poraz odredu severnih trupa, pod komandom neiskusnog generala Pirsa. Federalne snage pokušale su da zauzmu prednje položaje južnjaka, ali su se morale povući, izgubivši oko 100 ljudi, a ustanci svega 8. — Prim. red.

²⁾ Bernštajn i Vilih su učestvovali u nemačkim revolucionarnim pokretima 1848—49 godine. Vilih se borio rame uz rame sa Engelsom u Badenskom ustanku; bio je član Saveza komunista. Iz ove organizacije isključen je 1852 godine. Veber je bio berlinski advokat i Marksov poznanik. — Prim. red.

ćinom samostalne farmere, koji su jako izmešani sa svežim nemačkim i engleskim elementima, nije bilo tako lako zaplašiti kao gospodu iz Vol Strita i kvekere (hrišćanske sektaše) iz Boston-a. Prema zadnjem popisu (1860) tamo se stanovništvo između 1850 i 1860 godine povećalo za 67%, tako da je 1860 dostiglo 7,870.869 stanovnika, dok je celokupno slobodno stanovništvo u odvojenim robovlasničkim državama prema istom popisu iznosilo oko 5,000.000. Većina članova vlade kao i predsednik bili su 1860 godine iz severozapadnih država.³⁾ I upravo taj deo Severa bio je odlučno protiv ikakvog priznanja nezavisnosti Južne konfederacije. Naravno, oni ne mogu da dozvole da donji deo i delta Misisipija padnu u ruke stranih država. Isto tako je stanovništvo ovih severozapadnih država došlo u sukob sa pograničnim pobunjenicima u Kanzaskoj aferi (od koje ustvari datira sadašnji rat). Bliže proučavanje razvitka ovog pokreta otcepljenja (secesije) otkriva da su i otcepljenje, i ustav (Montgomeri) i Kongres (ibid.), itd. bili nasilno izvedeni. Nigde nisu dozvolili da narod glasa *en masse* (u masi). U to vreme su se u južnjačkim novinama pojavljivali veoma karakteristični članci o ovim »uzurpacijama«, u kojima je bilo ne samo reči o odvajjanju od Severa, već i o konsolidovanju i jačanju oligarhije 300.000 robovlasnika na Jugu prema 5,000.000 belaca.

...

³⁾ Lincoln je 1860 godine dobio ukupno 1,866.452 glasa, od kojih 809.872 ili 43,4% iz sedam severozapadnih država: Illinoisa, Indijane, Ajove, Minesote, Mičigena, Ohaja i Viskonzina. U izbornom telu Lincoln je dobio 180 glasova, od kojih 66 ili 36,6% sa Severozapada. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

3 jula 1861

Bilo Ti je lakše postaviti pitanje o stanju stvari u Virdžiniji nego na njih odgovoriti. Da li je Vašington još u opasnosti? Nije neposredno ugrožen, inače se južnjaci ne bi toliko povukli; ali se nikako ne zna kakav je odnos protivničkih snaga. Ako bi prvi glavni napad severnjaka bio odlučno odbijen, teško je reći šta će se dogoditi, kao što se ne zna ni gde će se opet zaustaviti. Ipak, izgledi su kao tri prema jedan da će reka Potomak tada biti dovoljna prepreka.

Položaj kod Manasas Džankšena — uslovjen je neophodnošću južnjaka da održe željezničku vezu severnog dela Zapadne Virdžinije sa Perisom (Paris) i Stresbergom (Strasburg). Ako bi izgubili Manasas Džankšen, njihova najbliža željeznička veza sa Zapadnom Virdžinijom (sa druge strane planina) bila bi ona koja ide od Ričmonda preko Gordonsvila do Stanton-a — 80 milja južnije; u tom

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 227—228, Njujork, 1937.

slučaju oni bi izgubili mogućnost da svoje rezerve, koje se nalaze neposredno iza fronta, brzo prebacuju sa zapada na istok, itd. prema potrebi, a ono što je u Zapadnoj Virdžiniji može biti otsečeno ili daleko odbačeno. U tome je značaj toga položaja — ne mogu reći da li on ima i nekog taktičkog značaja, jer se iz karata ne može izvesti nikakav zaključak. Uopšte, rat u Zapadnoj Virdžiniji će se u prvo vreme voditi oko železničkih čvorova.

Boj kod Big Betela nema nikakvog značaja. On je taktički užasno loše vođen. Izvršenje noćnog napada sa takvim dobrovoljcima i još sa razdvojenim kolonama moralo se na kraju krajeva završiti velikom pometnjom, u kojoj je jedna kolona otvarala vatru na drugu, i, najzad, bekstvom.

S druge strane, izgleda da se na Severu greši u dvema stvarima: 1) izgleda da se mase novoizvežbanih i potpuno mobilisanih korpusa ne dovlače već se ostavljaju da traće vreme na četiri do pet stotina milja daleko od bojišta, dok bi oni bili dragoceni na Potomaku i 2) da se hrabri stari Skot, izgleda, opet zanosi planovima za ogromno okruženje, koji mogu dovesti samo do ogromnog rasparčavanja trupa. Koliko to može da dovede do poraza, ne može se predvideti kad se imaju u vidu javašluk južnjaka i nepoznavanje njihovih junaka...

POUKE IZ GRAĐANSKOG RATA U AMERICI*

Kad smo pre nekoliko nedelja skrenuli pažnju na proces čišćenja koji je postao neophodan u američkoj dobrovoljačkoj vojsci, nismo imali mogućnosti da u potpunosti izvučemo dragocene pouke koje ovaj rat neprekidno pruža dobrovoljcima s ove strane Atlantskog Okeana. Zato molimo da nam se dozvoli da se ponovo vratimo na to pitanje.

Način na koji se sada vodi rat u Americi, zaista nema primera. Dva skoro podjednaka neprijateljska tabora, jačine milion vojnika, već oko šest meseci stoje jedan prema drugom od Misuri do Zaliva Česapik i ne preuzimaju skoro nikakve odlučne akcije. U Misuriju te dve vojske nastupaju, otstupaju, bore se i ponovo naizmenično nastupaju i otstupaju bez ikakvog vidnog rezultata. Čak i sad, posle sedam meseci nastupnih i otstupnih operacija, koje su morale strahovito da opustoše zemlju, izgleda da su stvari isto tako daleko od bilo kakvog rešenja kao i ranije. Izgleda da će u Kentakiju, posle dugog perioda prividnog mirovanja, a stvarnog pripremanja, nastati isto takvo stanje stvari; u Zapadnoj Virdžiniji se odigravaju neprekidne manje borbe bez ikakvog vidnog rezultata, a na Potomaku, gde su koncentrisane najjače snage obeju strana, skoro na vidiku jedna

*) Stampano u *The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire* od 6 decembra 1861 godine.

prema drugoj, nijedna od njih ne teži da napada, dokazujući time da bi, pri datom stanju stvari, čak i pobeda bila potpuno bez koristi. I dokle god neke druge okolnosti, koje nemaju veze sa tim stanjem stvari, ne izazovu ozbiljniju promenu, taj besplodni sistem ratovanja može potrajati još čitave mesece.

A šta mi treba da mislimo o tome?

Amerikanci imaju skoro isključivo dobrovoljce i na jednoj i na drugoj strani. Malo jezgro ranije regularne vojske Sjedinjenih Država ili se raspalo ili je isuviše slabo da bi moglo da prihvati ogromnu masu neobučenih regruta koji su prikupljeni u toku rata. Čak nema ni dovoljno podoficira — nastavnika, da bi se od svih tih ljudi stvorili vojnici. Prema tome, obuka se mora izvoditi veoma sporo i, zaista, ne može se reći koliko ona može da traje, dok se odličan ljudski materijal, koji je prikupljen na obema obalama reke Potomaka, ne osposobi da krene u velikim masama i da ujedinjenim snagama dâ ili primi bitku.

Ali, čak i kad bi vojnici mogli da se obuče za srazmerno kratko vreme, opet ne bi bilo dovoljno oficira da njima rukovode. Ne govorimo o oficirima za čete — koji se u slučaju potrebe ne mogu uzimati iz redova civilnog stanovništva — nedostaju i oficiri za komandante bataljona, čak i kad bi svi poručnici i potporučnici regularne vojske bili postavljeni na te dužnosti. Zato se ne može izbeći veliki broj civilnih pukovnika, a niko ko poznaje naše sopstvene dobrovoljce neće smatrati da su Maklelan i Boregard suviše plašljivi zato što izbegavaju da otpočnu napadne operacije ili složene strategiske manevre koje bi po njihovom naređenju izvodili ti civili koji su za šest meseci postali pukovnici.

Pretpostavimo, ipak, da je ta teškoća uglavnom savladana, da su civilni pukovnici, zajedno sa svojom uniformom stekli znanje, iskustvo i takt koji su potrebni pri vršenju njihove dužnosti, bar ukoliko se tiče pešadije. Ali kako će biti sa konjicom? Obučavanje konjičkog puka zahteva više vremena i iskusnije oficire nastavnike nego obučavanje pešadiskog puka. Ako pretpostavimo da će svi ljudi doći u svoje jedinice sa dovoljnim poznavanjem veštine jahanja, tj. da se mogu držati na svojim konjima i upravljati njima, i da znaju kako se timare i hrane, i onda bi se jedva moglo skratiti potrebno vreme za obuku. Vojničko jahanje, moć vladanja konjem kojom ga primoravate da vrši sve pokrete koji su potrebni pri prestrojavanju konjice, sasvim je drukčija stvar od jahanja koje se obično praktikuje u građanstvu. Napoleonova konjica, koju je ser Vilijem Nepijer (*History of the Peninsular War*)¹⁾ smatrao skoro boljom od tadašnje engleske konjice, kao što je poznato, sastojala se

¹⁾ *Istorija Pirinejskog rata*. Vidi: Engels, Izabrana vojna dela I, »Vojno delo«, Beograd, 1953, str. 531. — Prim. red.

od najslabijih jahača koji su ikada zakoračili na sedlo²⁾), a mnogi od naših najboljih, priznatih jahača, stupajući u dobrovoljačke konjičke jedinice smatrali su da moraju još mnogo da nauče. Zato ne treba da se čudimo što Amerikanci nemaju dosta konjice i što se ono malo što imaju sastoje iz nečeg sličnog kozacima ili indijanskim neregularcima — rendžerima, koji nisu sposobni za juriš u grupi.

U pogledu artiljerije stvar mora stajati još gore, a isto je i s inžineriskim trupama. Oba ova roda vojske pretstavljaju čisto tehničke vidove oružja i zahtevaju dugu i pažljivu obuku kako oficirskog, tako i podoficirskog kadra, pa, naravno, i veće znanje vojnika nego kod pešadije. Osim toga, artiljerija pretstavlja složeniji rod vojske čak i od konjice; za nju su potrebni topovi, zatim konji koji su obučeni za tu vrstu voženja i dve vrste obučenih vojnika — poslužioci i vozari. Pored toga, potreban je veliki broj kola za artiljerisku municiju i velike fabrike za njenu izradu, zatim livnice, radionice, itd., sve to snabdeveno komplikovanim mašinama. Federalisti, navodno, imaju svega 600 topova na frontu, ali možemo lako zamisliti kako će ih posluživati kad znamo da je sasvim nemoguće da se za šest meseci iz ničega stvori 100 kompletnih, dobro opremljenih i dobro izvezbanih baterija.

Ali, pretpostavimo i to da su sve te teškoće savladane i da se borbeni delovi obeju američkih neprijateljskih grupacija nalaze u povoljnim uslovima za svoje dejstvo. Da li bi one u tom slučaju mogle krenuti? Sigurno ne. Vojska se mora hraniti, a jedna velika vojska na takvoj, srazmerno slabo naseljenoj teritoriji, kao što su Virdžinija, Kentaki i Misuri, mora se hraniti poglavito iz magazina. Njeno snabdevanje municijom mora se dopunjavati; da bi se naooružanje održavalo u potpunom redu, za njom treba da idu puškari, sedlari, stolari i drugi majstori. A u Americi se potpuno jasno ispoljava nedostatak svih tih potreba; one se moraju organizovati gotovo iz ničega, a nemamo nikakvih podataka iz kojih bi se videlo da su intendantura i transport obe vojske čak i sada izišli iz svog prvobitnog stadijuma.

Amerika, kako Sever tako i Jug, Federalna i Konfederalna, da tako kažemo, nisu imale vojně organizacije. Prema svom brojnom stanju, liniska vojska je bila potpuno nedovoljna za borbu protiv ozbiljnog neprijatelja, a milicija gotovo nije ni postojala. Raniji ratovi Unije (Saveza) nikad nisu stavljali u iskušenje vojnu snagu zemlje. Između 1812 i 1814 godine Engleska nije mogla da odvoji mnogo trupa, a Meksiko se branio većinom pomoću najobičnije

²⁾ Zaista, u pogledu veštine jahanja i manevarske sposobnosti austrijska i ruska konjica su bile znatno bolje od konjice Napoleona I. On je zbog toga težio da svoju konjicu na bojištu upotrebljava u dubokim kolonama, pri čemu je jurišala u kasu. On je, takođe zbog toga, široko upotrebljavao konjicu (naročito laku) za izvršenje strategiskih zadataka na vojištu. — Prim. red.

rulje.³⁾ Činjenica je da Amerika, zahvaljujući svome geografskom položaju, nije imala neprijatelja koji bi je ma s koje strane mogli napasti, u najgorem slučaju, sa više od 30 ili 40 hiljada vojnika regularne vojske, a tolikim snagama njena ogromna teritorija ubrzo bi se pokazala kao strašnija prepreka nego ma koja vojska koju bi Amerika mogla da im suprotstavi; međutim, njena je vojska bila dovoljna da posluži kao jezgro za 100.000 dobrovoljaca i da ih obuči za odgovarajuće vreme. Ali, kad je za građanski rat bilo potrebno više od jednog miliona boraca, ceo sistem se srušio i sve se moralo početi ispočetka. Rezultati se vide. Dve ogromne, glomazne mase ljudi, strahujući jedna od druge i bojeći se pobede skoro isto koliko i poraza, stoje jedna prema drugoj, pokušavajući da pomoću ogromnih izdataka stvore nešto što bi bilo nalik na organizaciju regularne vojske. Ma koliko bilo ogromno rasipanje novca, ono je neizbežno zbog potpunog nepostojanja onog organizacijskog temelja na kome bi se mogla izgraditi nova organizacija. Zar je moglo biti drukčije kad neznanje i nedostatak iskustva caruju u svakoj ustanovi? S druge strane, korist od tih izdataka u pogledu efikasnosti i organizacije sasvim je mala; ali zar bi i u tom pogledu moglo biti drukčije?

Britanski dobrovoljci mogu zahvaliti svojoj sudbini što su od samog početka našli mnogobrojnu, dobro disciplinovanu i iskusnu vojsku koja ih je uzela pod svoje okrilje. Uzimajući u obzir i predrasude koje su svojstvene svim profesijama, ta ih je vojska dobro primila i dobro se ponašala prema njima. Treba se nadati da ni dobrovoljci ni javnost nikada neće pomisliti da će nova vojska ikada istisnuti staru bilo u kojoj meri. Ako ima takvih ljudi, onda će im

³⁾ Radi se o Anglo-američkom ratu 1812—1814 i o Ratu SAD sa Meksikom 1846—1848 godine.

Rat 1812—1814 godine između Engleske i SAD bio je izazvan pokušajem vladajućih klasa Engleske da prekinu ekonomске i političke veze SAD sa Napoleonovom Francuskom i da potčine SAD svome uticaju. U borbi protiv Engleske američke oružane snage i mlađa flota koristile su podršku narodnih masa koje su u engleskim dejstvima videle opasnost od uspostavljanja kolonijalne zavisnosti SAD od Engleske. Međutim, u toku rata američki plantatori-robovlasci i krupna buržoazija ispoljili su težnju za teritorijalnom ekspanzijom. Englezzi su 1812 godine izvodili uspešnija dejstva od Amerikanaca, ali su Amerikanci 1813 očistili državu Mičigen (graniči se sa Kanadom) od engleskih trupa i potukli englesku flotilu na jezeru Iri (Erie). 1814 godine Engleska je pribegla blokadi čitave atlantske obale SAD i preduzela iskrčavanja, tako da su engleske trupe u avgustu iste godine zauzele Vašington. Međutim, zbog iscrpljenosti u ratu s Napoleonom, Englezzi su bili prinuđeni da zatraže mir, koji je zaključen u decembru 1814, po kome je priznata neprikosnovenost granica koje su postojale pre rata.

Rat sa Meksikom su izazvale SAD aneksijom Teksasa koji je pripadao Meksiku i osvajačkim pretenzijama američkih plantatora-robovlasnika i krupne buržoazije prema drugim oblastima Meksika. Zahvaljujući ekonomskoj zaostalosti i vojničkoj slabosti Meksika, kao i razdoru unutar vladajuće klike njegovih zemljoposednika, činovnika i višeg sveštenstva, SAD su osvojile skoro polovinu meksikanske teritorije, računajući tu čitav Texas, Severnu Kaliforniju, Novi Meksiko i druge zemlje. Time je bila ispoljena kolonijalna ekspanzija SAD. — Prim. red.

samo letimičan pogled na stanje obe američke dobrovoljačke vojske biti dovoljan da uvide svoje sopstveno neznanje i glupost. Nikakva novoformirana vojska od građanskih lica ne može biti uspešno upotrebljiva ako nije obučena i potpomognuta ogromnim intelektualnim i materijalnim izvorima koji stoje na raspolaganju srazmerno jakoj regularnoj vojsci, a poglavito onom organizovanošću koja sačinjava osnovnu snagu regularne vojske.

Zamislite da Engleskoj preti invazija i uporedite ono što bi se tada desilo s onim što se moralio desiti u Americi. U Engleskoj bi ministarstvo rata pomoću malog broja činovnika, koji se mogu lako naći među obučenim vojnim licima, pristupilo izvršenju celog onog naknadnog posla koji bi bio potreban za vojsku od 300.000 dobrovoljaca. Dovoljno bi bilo da se uzmu rezervni oficiri i, recimo, tri ili četiri bataljona dobrovoljaca, svaki pod njihovim specijalnim nadzorom, a s malo truda mogao bi se svakom bataljonu dodeliti po jedan aktivni oficir kao ađutant i jedan kao komandant. Naravno, konjica se ne bi mogla improvizovati, ali odlučna reorganizacija dobrovoljačke artiljerije — s oficirima i vozarima iz kraljevske artiljerije — pomogla bi da se popune mnoge poljske baterije. Civilni inžinjeri u zemlji samo čekaju zgodnu priliku da se upoznaju sa vojnom stranom svoje profesije, što bi ih odmah pretvorilo u prvo-klasne inžinjeriske oficire. Pošto su intendantura i transportna služba organizovane; one bi ubrzo mogle da zadovolje potrebe 400.000 ljudi isto onako lako kao i potrebe 100.000. Ništa ne bi bilo dezorganizованo, niti poremećeno; dobrovoljci bi svuda nailazili na pomoć i podršku, tako da nigde ne bi morali da lutaju; i — izuzimajući neke od onih grešaka koje Engleska ne može izbegić kad prvi put stupi u rat — ne vidimo razloga zašto sve to ne bi sasvim glatko funkcionalo posle šest nedelja.

Sada pogledajte Ameriku i recite koliko je regularna vojska značajna za stvaranje dobrovoljačke vojske.

F. E.

AMERIČKI UNUTRAŠNJI SUKOBI*)

Pretsednik Linkoln nikad se ne usuđuje da kreće korak napred pre no što mu razvoj prilika i opšte javno mnenje ne spreče dalje oklevanje. Ali kad se »old Abe« (stari Abraham) jednom ubedi da je dospeo na takvu prekretnicu, on tada podjednako iznenađuje prijatelja i neprijatelja iznenadnom operacijom koju sprovodi u najvećoj mogućoj tišini. Tako je nedavno, na najnepretenciozniji način, izvršio potez koji bi ga pre pola godine, verovatno, stajao pretsed-

*) Marx and Engels, *The Civil War in the United States*, Marxist Library, Works of Marxism-Leninism, Volume XXX, New York, International publishers, 1937, str. 155—160 (*American Affairs*). Prvi put objavljeno u *Die Presse* od 3 marta 1862 godine.

ništva, i koji bi čak pre svega nekoliko meseci izazvao čitavu buru diskusije. Ovde mislimo na uklanjanje Maklelana sa položaja vrhovnog komandanta celokupne vojske Unije. Linkoln je, pre svega, smenio ministra rata Kamerona¹⁾ i na njegovo mesto postavio enerđičnog i nemilosrdnog pravnika, Edvina Stantona. Zatim je Stanton izdao dnevnu zapovest generalima Bjuelu, Haleku, Batleru, Šermanu i ostalim komandantima područja i vođama ekspedicija, kojim su obavešteni da će ubuduće sva naređenja, javna i tajna, primati neposredno od ministarstva rata i da su, s druge strane, dužni da opšte neposredno sa ministarstvom rata. Najzad, Linkoln je izdao neka naređenja na kojima se potpisao kao »vrhovni komandant vojske i mornarice«, koje mu svojstvo po ustavu i pripada. Na ovaj »tih« način je »mladi Napoleon« bio lišen vrhovne komande koju je dotada imao nad celokupnom vojskom i ograničen na komandovanje Potomačkom armijom²⁾, iako je i dalje zadržao titulu »vrhovnog komandanta«. Uspesi u Kentakiju, Tenesiju i na atlantskoj obali stvorili su povoljne uslove da pretdsednik Linkoln svečano preuzme vrhovnu komandu.

Položaj vrhovnog komandanta, koji je dosada zauzimao Maklelan, nasledile su Sjedinjene Države od Engleske i odgovara otprije dostojanstvu velikog konetabla u staroj francuskoj vojsci. Čak je i Engleska za vreme Krimskog rata otkrila necelishodnost ove staromodne ustanove. Na osnovu toga je postignut kompromis po kome su atributi dotadašnjeg vrhovnog komandanta preneti na ministra rata.

Još nema potrebnog materijala za ocenu Maklelanove fabijevske³⁾ taktike na Potomaku. Međutim, nesumnjivo je da se njegov uticaj odrazio kao kočnica na opšte vođenje rata. O Maklelanu se može reći ono što Makoli kaže o Eseksu: »Vojne greške Esekса poticale su uglavnom od njegovog političkog oklevanja. On je bio pošteno, ali ne i vatreno odan stvari Parlamenta, te se nije mnogo plašio velikog poraza kao ni velike pobjede«. Maklelan i većina oficira redovne vojske, koji su se vaspitavali u Vest Pointu (West Point), više ili manje su povezani sa svojim starim drugovima u neprijateljskom taboru vezama *esprit de corps* (zajedničkog duha). Oni su nadahnuti sličnom ljubomorom prema *parvenus* (skorojevi-

¹⁾ Linkoln je 11 januara 1862 godine uklonio Kamerona sa položaja ministra rata i postavio ga za poslanika u Rusiji. — Prim. red.

²⁾ Linkoln je u martu 1862 godine izdao »Opštu ratnu naredbu br. 3« kojom je naređeno Maklelanu da »do daljeg naređenja zauzme »položaj na čelu Potomačke armije« i da se »razreši komandne funkcije u ostalim vojnim ustanovama«. — Prim. red.

³⁾ Fabijevci su englesko socijalističko udruženje (osnovano 1884 godine u Londonu), koje je težilo da izvrši preobražaj postojećeg društva u socijalističko postepenim ograničavanjem privatne svojine i prenošenjem zemlje i proizvodnje u državnu svojinu. Nazvano je po rimskom vojskovodi Fabiju Maksimu Konktratoru (Oklevalu), koji je oklevao da se upusti u direktnu borbu sa Hanibalom. — Prim. red.

ćima) iz redova »civilnih vojnika«. Po njihovom shvatanju rat se mora voditi strogo stručno sa stalnim ciljem obnavljanja Unije na *stariim* osnovama, usled čega se mora prvenstveno čuvati revolucionarnih stremljenja u principijelnim pitanjima. Divna koncepcija rata koji je u suštini rat principa. Prvi generali engleskog Parlamenta zapali su u istu grešku. »Ali«, kaže Kromvel, »kako se sve izmenilo kad su došli u rukovodstvo ljudi koji su ispovedali *a principle of godliness and religion!*« (princip pobožnosti i religije!).

Washington Star, specijalni Maklelanov organ, u jednom od svojih poslednjih brojeva izjavljuje: »Cilj svih vojnih kombinacija genera Maka je da obnovi Uniju *potpuno* i tačno onakvu kakva je bila pre izbijanja ustanka«. Nije, stoga, nikakvo čudo što je armija na reci Potomak, pred očima vrhovnog komandanta, obučavana da hvata robe! Maklelan je tu nedavno posebnom naredbom isterao iz logora porodicu muzičara Hačinsona zato što je pevala antirobovske pesme.

Osim ovakvih »antitendencioznih« demonstracija Maklelan je svojim spasonosnim štitom štitio izdajnike u redovima unionističke vojske. Tako je, naprimjer, postavio Mejnarda na viši položaj, iako je Mejnard, kako su novine, na osnovu ankete *comité* (odbora) Predstavničkog doma, dokazale da je bio secesionistički agent. Počev sa generalom Petersonom, čija je izdaja odlučila poraz na Manasasu, pa do generala Stouna, koji je doveo do poraza na Bols Blafu u neposrednom sporazumu sa neprijateljem, Maklelan je znao kako da sačuva svakog vojnog izdajnika od prekog suda, a u većini slučajeva čak i od otpuštanja iz vojske. Anketski *oðbor* Kongresa u ovom pogledu otkrio je neverovatne činjenice. Linkoln se odlučio da energičnim merama dokaže da je njegovim preuzimanjem vrhovne komande odzvonilo izdajnicima pod epoletama i da je nastupila *prekretnica* u ratnoj politici. Po njegovom naređenju, general Stoun je noću 10 februara u 2 časa, kad se nalazio u svom krevetu, lišen slobode i prevezen u tvrđavu Lafajet. Nekoliko časova posle toga pojavila se pod Stantonovim potpisom naredba za njegovo lišenje slobode, u kojoj se optužuje za veleizdaju i izvodi pred preki sud. Lišenje slobode i izvođenje Stouna pred sud izvršeno je bez prethodnog obaveštavanja genera Maka.

Dokle god je sam stajao neaktivran i kitio se nezasluženim laverikama, Maklelan je očigledno bio odlučio da ne dozvoli nijednom drugom generalu da ga preduhitri. General Halek i Poup bili su rešili da preduzmu zajednički pokret da bi genera Prajsa, koji je već jednom intervencijom Vašingtona bio spasen od Frimonta, prisili na odlučnu bitku. Maklelan im je telegramom zabranio da izvrše udar. Sličnim telegramom »naređeno je« generalu Haleku »da odustane« od zauzimanja fora Kolumbusa, u vreme kada se on nalazio pola pod vodom. Maklelan je izričito zabranio komandantima na Zapadu da opšte jedan s drugim. Svaki od njih je morao najpre

da se lično obrati Vašingtonu kad god se nameravalo da se izvrši zajednički pokret. Pretsednik Linkoln im je sada opet vratio potrebnu slobodu akcije.

Od kakve je koristi opšta Maklelanova vojna politika bila za secesioniste najbolje se vidi iz slavopojki kojima ga stalno obasipa *New York Herald*. On je junak baš po *Herald*-ovom ukusu. Poznati Benet, vlasnik i glavni urednik *Herald*-a, ranije je »gospodario« Pirsovom i Bjukenenovom vladom pomoću svojih »specijalnih pretstavnika«, inače dopisnika u Vašingtonu. On je pod Linkolnovom vladom nastojao da posrednim putem obezbedi istu vlast na taj način što je Maklelanovu naklonost stekao njegov »specijalni pretstavnik« dr Džouz, južnjak i brat jednog oficira koji se kao dezerter priključio Konfederaciji. Mora da su ovom Džouzu pod Maklelanovim pokroviteljstvom date velike slobode u vreme kada je Cameron bio na čelu ministarstva rata. On je očigledno očekivao da će mu Stanton obezbediti iste povlastice, pa se 8 februara lično predstavio u ministarstvu rata, gde su ministar rata, njegov šef kabinetra i neki članovi Kongresa upravo držali savetovanje u pogledu ratnih mera koje treba preduzeti. Pokazana su mu vrata. Razbesneo se i nazad se povukao preteći da će *Herald* osuti paljbu na tadašnje ministarstvo rata u slučaju ako mu ono uskrati »specijalnu privilegiju« dobijanja obaveštenja, naročito o namerama kabinetra, i uvida u telegrame, javna saopštenja i ratne vesti. Idućeg jutra, 9 februara, dr Džouz je okupio ceo Maklelanov štab na doručku na kome se servirao šampanjac. Međutim, sreća ga je vrlo brzo ostavila. Jedan podoficir je ušao sa šest ljudi, zgrabio moćnog Džouza i odveo ga u for Makhenri, gde se — kako se to izričito kaže u *naređenju ministra rata* — ima čuvati pod strogom stražom *kao špijun*.

RAT U AMERICI*)

Od pisca »Eseji upućeni dobrovoljcima«

Stvarne operacije u ovom ratu počinju od nastupanja unionističkih snaga u Kentaki. To nastupanje nije bilo počelo pre konačnog ponovnog zauzimanja Misurija i Zapadne Virdžinije. Secesionističke trupe¹⁾ držale su tri jaka položaja — utvrđena logora — u državi Kentaki, i to: Kolumbus na Misisipiju, na svom levom krilu; Boulting Grin, u centru, i Mil Spring, na reci Kamberlandu, na desnom krilu. Prema tome, njihov front se protezao punih 250 milja u pra-

*) Stampano u *The Volunteer Journal for Lancashire and Cheshire* od 14 marta 1862 godine pod šifrom »By the Autor of »Essays addressed to Volunteers«.

¹⁾ Ovaj članak u nešto drukčijoj redakciji štampan je u *Die Presse*, 26 marta 1862 godine kao deo članka *The American civil War (I)*. Vidi sledeći članak. — Prim. red.

voj liniji, dok je drumom svakako iznosio 300 milja od istoka prema zapadu. Tolika širina fronta isključivala je svaku mogućnost međusobne podrške ovih jedinica, a federalnim (unionističkim) trupama pružala je priliku da ih počesno napadaju nadmoćnijim snagama. To za njih nije pretstavljalo neku veliku opasnost, jer nijedan od tri secesionistička korpusa nije bio dovoljno jak da napreduje dalje od reke Ohaja. Čak ni onda kada ne bi nailazio na otpor protivnika. Velika slabost secesionističkog položaja ogledala se u njihovom pokušaju da sve posednu, što je doveo do rasipanja trupa. Kentaki bi se mogao mnogo efikasnije zaštitići da je kao bojište za odlučnu akciju bio pripremljen jak centralni logor koji bi držala glavnina njihovih snaga, jer bi on morao ili privući glavninu federalnih trupa ili bi je doveo u nezgodan položaj ako bi pokušala da ga obide, ne obraćajući pažnju na ovu jaku koncentraciju trupa. Pod datim okolnostima, federalisti su odlučili da napadnu jedan za drugim ova tri logora i da iz njih izvuku svoga neprijatelja da bi ga prisilili na borbu na otvorenom polju. Ovaj plan, koji je bio u potpunom skladu sa načelima ratne veštine, izvršen je sa energijom i brzinom koja zaslужuje svaku pohvalu, kao i potpun uspeh koji je postignut. Polovinom februara, federalne trupe, jačine oko 15.000 ljudi, krenule su na Mil Spring, koji je držala snaga od oko 10.000 konfederalista. Federalne trupe su tako manevrovale da navedu svoga protivnika da poveruje da se u blizini nalaze samo slabe snage, a komandant konfederalista Colikofer odmah je zgrabio bačenu mu udicu. On je izišao iz svojih utvrđenih položaja, napao prve federalne trupe na koje je naišao, ali se ubrzo uverio da ima posla sa brojno nadmoćnijim snagama, koje su po disciplini i moralu bile bar jednakе njegovim. On je poginuo, a njegove trupe bile su potpuno potučene isto onako kao federalisti na Bul Ranu. Ali ovoga puta pobeda je iskorisćena sasvim drukčije. Poražena armija gonjena je u stopu sve dok nije, kao razbijena, demoralisana, bez svoje poljske artiljerije i komore, stigla u svoj logor u Mil Springu. Logor je bio izgrađen na severnoj obali reke Kamberlanda, tako da su trupe u slučaju novog poraza mogle otstupiti samo pomoću nekoliko brodova i čamaca preko reke. Vidi se da su skoro svi ovi secesionistički logori bili postavljeni na neprijateljskoj strani reke. Takav položaj logora potpuno je pravilan i pruža najveću korist — kada postoji most. U takvom slučaju logor služi kao mostobran i daje mogućnost svojim braniocima da svoje snage po volji bacaju sa jedne na drugu stranu reke, a samim tim i da potpuno vladaju obema obalama. Ali učiniti to isto ako ne bi bilo mosta na reci, značilo bi postaviti svoje trupe na položaj sa koga se u slučaju neuspeli borbe ne bi imale kuda povlačiti, tako da bi se zbog toga morale predati ili biti masakrirane i podavljene, na isti način kako se to odigralo sa federalnim trupama, koje su izdajom generala Stouna poslate preko reke Potomak kod Bol Blafa. Prema tome, čim su poraženi secesionisti stigli u svoj logor u Mil Springu, odmah im je bilo jasno da će se morati vrlo brzo predati, ukoliko ne budu u

stanju da odbiju napad na svoje rovove. Posle iskustva stečenog tога jutra, oni su potpuno izgubili pouzdanje u svoju otpornu snagu; a kada su idućeg jutra prešli u napad na utvrđeni logor, federalisti su otkrili da je neprijatelj iskoristio noć za prebacivanje preko reke, narušajući logor, prtljag, artiljeriju i skladišta. Na taj način, krajnje desno krilo fronta konfederalista bilo je potisnuto natrag u Tenesi, a Unija je ponovo osvojila istočni Kentaki, u kome je stanovništvo uglavnom unionističko.

Otprilike u isto vreme — u drugoj polovini januara — počele su pripreme za isterivanje secesionista iz Kolumbusa i Bouling Grina. Bila je pripremljena jaka flota od brodova sa merzerima i od oklopnih topovnjača, koja je, prema glasinama koje su svuda širene, imala da prati marš jedne jake armije niz reku Misisipi od Kejra do Memfisa i Nju Orlienza. Prema Kolumbusu su vršena izviđanja na sмеšno upadljiv način. Povlačenje ovih jakih snaga, koje nisu postigle nikakav uspeh, čak je izgledalo kao ozbiljan neuspeh unionističkih trupa. Međutim, izgleda da su sve te demonstracije na Misisipiju bile proste varke. Kada je sve bilo spremno, topovnjače su mirno prebačene u Ohajo, a odatle na reku Tenesi, kojom su otplovile uzvodno do fora Henrika. Ovo mesto, zajedno sa forom Donelsonom na reci Kamberlandu, činilo je drugu odbranbenu liniju secesionista u Tenesiju. Položaj je bio dobro izabran, jer bi reka Kamberland, u slučaju otstupanja iza nje, štitila njihov front, a reka Tenesi njihov levi bok, dok bi uski pojaz kopna između ove dve reke bio dovoljno zaštićen sa pomenuta dva logora. Međutim, federalne trupe svojom brzom akcijom uspele su da prodru kroz drugu odbranbenu liniju čak i pre no što su levo krilo i centar prve linije bili i napadnuti.

Prve nedelje februara federalne topovnjače pojavile su se pred forom Henrijem i bombardovale ga sa takvim uspehom da se odmah predao. Posada je umakla u for Donelson, jer kopnena snaga ekspedicije nije bila dovoljno jaka da opkoli ovo mesto. Posle toga, topovnjače su opet otplovile niz reku Tenesi, a zatim uz Ohajo i Kamberland prema foru Donelsonu. Samo jedna topovnjača je smelo otplovila uz reku Tenesi, posred same države Tenesi, obilazeći državu Misisipi i probijajući se sve do Florensa u severnom delu Alabame, gde joj je niz baruština i plićaka (tzv. školja) onemogućio dalju plovidbu. Sama činjenica da je jedna jedina topovnjača izvršila ovaj dugi put od najmanje 150 milja i da se vratila a da nijedan put na nju nije bio izvršen napad pokazuje da bar duž ove reke postoji jako raspoloženje stanovništva za Uniju, koje će nesumnjivo biti veoma snažno ako bi federalisti prodrli tako daleko.

Ekspedicija rečne flote rekom Kamberlandom sada je uskladila svoje pokrete sa pokretima kopnenih snaga pod generalima Hallekom i Grantom. Secesionisti u Bouling Griru bili su obmanuti u pogledu kretanja federalističkih snaga, te su mirno i sa puno pouz-

danja ostali u svome logoru, dok je 40.000 federalista, nedelju dana posle pada fora Henrika, sa kopnene strane opkolilo for Donelson, koji je sa reke ugrožavala moćna flota topovnjača. Isto kao Mil Spring i for Henri, utvrđeni logor for Donelson bio je izgrađen tako da mu je reka bila pozadi i bez mosta za povlačenje. To je bila najjača tvrđava koju su federalne trupe dotada napadale. Ne samo da su utvrđenja bila izgrađena mnogo brižljivije, već je u logoru, osim toga, bilo dovoljno prostora za smeštaj 20.000 ljudi koji su ga držali.

Prvog dana napada topovnjače su učutkale vatru baterija okrenutih prema reci i bombardovale unutrašnjost utvrđenja, dok su kopnene snage prodile u neprijateljske prestražne položaje i priduštive glavninu da potraži zaštitu u neposrednoj blizini svojih tvrđavskih topova. Izgleda da su topovnjače drugog dana malo što preduzimale, jer su prethodnog dana pretrpele jake gubitke, ali su kopnene snage bile prisiljene da vode duge, a katkad i oštре borbe sa kolonama posade, koje su pokušavale da se probiju kroz njihovo desno krilo, kako bi obezbedile otstupnicu prema Našvilu. Ali, blagodareći snažnom napadu desnog krila federalista na secesionističko levo krilo i jakim pojačanjima koja su upućena federalističkom levom krilu, pobeda je odlučena u korist napadača. Nekoliko spoljnih utvrđenja zauzeto je na juriš, a posada, koja je bila okružena u njenoj unutrašnjoj odbranbenoj liniji, bez ikakvih izgleda na mogućnost otstupanja, i, očigledno, nesposobna da izdrži napad idućeg jutra, bezuslovno se predala sledećeg dana.

Govori se da je general Flojd sa oko 5.000 ljudi pobegao drugog dana uveče. Nije sasvim jasno kako je to bilo moguće; broj ljudi je bio suviše veliki da bi se brodovima mogao prokrijumčariti u toku noći; pa ipak, moglo je doći do sukcesivnog prebacivanja preko reke i bekstva duž njene desne obale. Čitava artiljerija, prtljag i skladišta, zajedno sa 13.000 zarobljenika, pali su u ruke unionista. Idućeg dana zarobljeno je još 1.000 vojnika, a kad se federalistička pretvodnica pojavila u Klarkzvilu, gradu koji se nalazi nešto uzvodno, i on se predao sa velikim količinama hrane i opreme koje su bile prikupljene za secesionističke trupe.

Da li je i Našvil pao, sasvim je neizvesno i teško u to možemo poverovati. Međutim, ovi uspesi federalista, koji su postignuti u kratkom roku od tri nedelje, dovoljni su da se sa njima potpuno zadovolje. Sada secesionisti mogu i dalje držati Kolumbus, svoje jedino uporište u Kentakiju, ali samo sa veoma velikim rizikom. Ako izgube odlučnu bitku u Tenesiju, onda posada Kolumbusa ne može izbeći predaju, ukoliko federalisti ne bi učinili krupne greške. A što su konfederalisti sada primorani da prime odlučnu bitku u Tenesiju, to pretstavlja jedan od velikih rezultata federalističkih pobeda. Navodno, oni su nedavno izvršili koncentraciju 65.000 ljudi u Našvilu i njegovoj okolini. Možda su uspeli da prikupe i još veće snage. Međutim, kombinovane trupe Haleka, Granta, Bjuela i To-

masa, sa rezervama koje užurbano pristižu iz logora za obuku u Kentakiju, Ohaju, Indijani i Illinoisu, omogućiće federalistima da postignu brojnu nadmoćnost, a, s obzirom na *moral* koji se usled nedavnih uspeha nužno podigao iznad morala njihovog protivnika, ne vidimo nikakav razlog zbog koga bi strahovali za ishod, utoliko pre što se među stanovništvom nalazi jaka unionistička partija koja će ih obaveštavati o kretanju neprijatelja.

GRAĐANSKI RAT U AMERICI*)

I

Ma sa koga gledišta ga posmatrali, Američki građanski rat pruža prizor bez primera u analima istorije. Ogromno prostranstvo sporne teritorije, široko razvučen front operaciskih pravaca, velika brojna jačina neprijateljskih vojski, čije je stvaranje izvršeno skoro bez ikakvog oslonca na ranije organizovanu bazu; basnoslovni troškovi za izdržavanje ovih vojski, način njihovog komandovanja i opšta taktička i strategiska načela po kojima se ovaj rat vodi — sve to pretstavlja nešto sasvim novo u očima evropskog posmatrača.

Secesionistička zavera, koju je organizovala, podupirala i štitila Bjukenenova vlada mnogo pre njenog izbijanja, pružila je Jugu preim秉stvo pomoću koga je on jedino i mogao da se nada da će ostvariti svoje ciljeve. Ugrožen od strane svoga robovskog stanovništva¹⁾ i jakog unionističkog elementa među samim belcima, sa dve trećine manjim brojem slobodnih ljudi nego na Severu, ali agresivniji zahvaljujući mnoštvu pustolova dokoličara na svojoj teritoriji, Jug je mogao računati na uspeh samo u slučaju brze, smele, skoro drske ofanzive. Ako bi južnjaci uspeli da zauzmu Sent Luis, Sinsinati, Vašington, Baltimor i, možda, Filadelfiju, oni bi mogli računati na paniku, za koje bi vreme diplomacijom i mitom mogli izdejstvovati priznanje nezavisnosti svih robovlasničkih država. Ako bi ovaj prvi napad propao bar na odlučujućim tačkama, onda bi njihov položaj postajao iz dana u dan gor, dok bi snage Severa rasle. Ovo su pravilno shvatili ljudi koji su zaista u bonapartističkom duhu

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 164—171, Njujork, 1937. Prvi put štampano u *Die Presse*, br. 84 od 26 marta 1862 godine.

¹⁾ Ukupan broj stanovništva 1860 godine u državama: Alabama, Džordžija, Luizijana, Misisipi, Florida, Južna Karolina i Tekzas iznosio je 4,969.141, od kojih 2,312.350 ili 46,5% robova. U dve od ovih država, u Južnoj Karolini i Misisipiju, broj robova bio je veći od ukupnog broja belog i slobodnog crnačkog stanovništva. Ukupno stanovništvo Virdžinije, Tenesija, Severne Karoline i Arkanzasa iznosilo je 1860 godine 4.134.191, od kojih 1.208.758 ili 29,2% robova. — Prim. red.

organizovali secesionističku zaveru. Oni su otpočeli neprijateljstva na odgovarajući način. Bande njihovih pustolova pohrlike su u Misuri i Tenesi, dok su njihove organizovanije trupe istovremeno napale Istočnu Virdžiniju i pripremile *coup de main* (prepad) na Washington. *S vojne tačke gledišta* neuspeh ovog udara značio bi za južnjake gubitak rata.

Sever je stupio u rat sa oklevanjem, miltavo, kao što se moglo i očekivati s obzirom na njegov viši industrijski i trgovački razvoj. Društvena mašinerija je ovde bila mnogo složenija nego na Jugu, tako da je trebalo mnogo više vremena da se pokrene u ovom neobičnom pravcu. Regрутovanje dobrovoljaca na 3 meseca bila je velika, iako možda neizbežna greška. Politika Severa sastojala se u tome da u početku ostane u defanzivi na svim odlučujućim tačkama, da organizuje svoje snage i izvežba ih u manjim dejstvima, ne rizikujući da se upusti u odlučujuće bitke; s tim da bi potom — čim se organizacija ojača u dovoljnoj meri i vojska manje-više očisti od izdajničkih elemenata — konačno prešao u energičnu i nezadrživu ofanzivu i, pre svega, povratio Kentaki, Tenesi, Virdžiniju i Severnu Karolinu. Pretvaranje građana u vojнике moralo je iziskivati više vremena na Severu nego na Jugu. Ali kada se to jedanput izvrši, moglo bi se računati da su ljudi sa Severa individualno nadmoćniji.

Uglavnom, ne uzimajući u obzir greške koje su nastale više iz političkih nego iz vojnih razloga, Sever je postupio po ovim načelima. Gerilsko vođenje rata u Misuriju i Zapadnoj Virdžiniji, štiteći unionističko stanovništvo, privikavalo je trupe na ratnu službu i vatru, ne izlažući ih odlučnim porazima. Velika sramota koja ih je zadesila na Bul Ranu²⁾ u izvesnoj meri došla je kao posledica ranijih grešaka regрутovanja dobrovoljaca na tri meseca. Bilo je besmisleno dozvoliti da neobučeni regruti u prvim redovima napadaju na jak položaj koji se nalazio na teškom terenu i u rukama neprijatelja čije su snage bile nešto malo slabije od njih. Panika koja je obuzela unionističku armiju u odlučnom momentu, čiji uzroci još nisu objašnjeni, nije mogla iznenaditi nikoga koji je makar i u izvesnoj meri poznavao istoriju narodnih ratova. Slične stvari su se često dešavale francuskim trupama u vremenu od 1792—1795 godišnje, ali ih to nije sprečilo da dobiju bitke kod Žemapa i Flerisa, Montenota, Kastiljona i Rivolija.³⁾ Glupi vicevi evropske štampe na

²⁾ Na reci Bul Ran u rejonu Manasasa (30 km od Washingtona) odigrao se 21 jula 1861 jedan od prvih ozbiljnijih sukoba u Američkom građanskom ratu. U tom sukobu je 20.000 južnjaka, pod Boregardovom komandom, potuklo 30.000 severnjaka, pod komandom Mak Douela, i nateralo ih u bekstvo, zarobivši 28 njihovih oruđa.

U vojnom pogledu, u ovom boju su se ispoljili ozbiljni nedostaci u organizaciji i taktici obe vojske, naročito kod severnjaka. — Prim. red.

³⁾ Kod Žemapa (u Belgiji) je francuska revolucionarna vojska pod Dimurjeovom komandom 6 novembra 1792 godine potukla austrijske trupe generala Klerfea. U ovoj bici se ispoljila ne samo moralna nego i taktička

račun panike na Bul Ranu imaju samo jedno izvinjenje — ranije hvalisanje jednog dela štampe Severne Amerike.

Šestomesečno zatišje, koje je došlo iza poraza kod Manasasa⁴⁾, Sever je iskoristio bolje od Juga. Ne samo što je popunjavanje vojske Severa izvršeno u većoj meri od popunjavanja vojske na Jugu, nego su i njeni oficiri bolje instruirani, a disciplina i obuka severnih trupa nije naišla na takve smetnje kao na Jugu. Izdajnici i nesposobni uljezi sve su više i više uklanjani tako da vreme panike na Bul Ranu već pripada prošlosti. Vojska ni jedne ni druge strane, naravno, ne može se meriti merilom velikih evropskih vojski, pa čak ni merilom ranije regularne vojske Sjedinjenih Država. Napoleon je u svoje vreme mogao da obuči bataljone mlađih regruta u dopunskim jedinicama u toku prvog meseca, da ih uputi na marš u toku drugog, i da ih povede protiv neprijatelja u toku trećeg meseca; međutim, svaki takav bataljon je u to vreme dobijao dovoljan broj iskusnih oficira i podoficira, a svaka četa izvestan broj starih vojnika, a na dan bitke mlađi regruti su sjedinjavani u brigade zajedno sa starim borcima (veteranima) i, takoreći, bili su uokvireni njima. Svi ovi uslovi nedostajali su u Americi. Da nije bilo znatnog vojnog isteka, koje je uneto u Ameriku kao posledica evropskih revolucionarnih nemira 1848—1849, za organizaciju unionističke vojske bilo bi potrebno još znatno duže vreme.⁵⁾ Veoma mali broj poginulih i ra-

nadmoćnost francuske vojske koja je poluinstinktivno suprotstavila austrijskoj taktici razvučenih frontova (tzv. kordonskoj taktici) svoju taktiku udara koncentrisanim krupnim snagama. Pobeda kod Žemapa dovela je do privremenog zauzimanja Belgije od strane francuske vojske, ali je uskoro bila izgubljena zbog sledećih vojnih neuspeha, kao i izdaje Dimurjea i drugih izdajničkih elemenata. (Vidi I knjigu ovih dela, str. 551 — Žemap).

Položaj na frontovima se izmenio u korist Francuske tek ujesen 1793, a u proleće — leto sledeće godine izvojevane su odlučujuće pobeđe nad neprijateljima Republike. Jedna od najznačajnijih bila je pobeda kod Flerisa (blizu grada Sarleroja). Tu je revolucionarna vojska, pod Žurdanovom komandom, 26. juna 1794 savladala snage antifrancuske koalicije pod komandom princa Koburškog, a samim tim nanela težak udar kontrarevolucionarnom bloku evropskih država (Engleske, Austrije, Pruske i dr.). Time su osigurane i severne granice Francuske Republike, a revolucionarna vojska je otvorila sebi put u dubinu austrijske Nizozemske i u Holandiju. Ubici kod Flerisa naročito su se ispoljili taktička nadmoćnost i visok moral nove revolucionarne vojske. Francuzi su primenili i neke taktičko-tehničke novine: usavršeniju artiljeriju, vezane balone za izviđanje i osmatranje iz vazduha. (Vidi I knjigu ovih dela, str. 493 — Fleris).

O bojevima kod Montenote, Kastiljone i Rivolija vidi primedbe pod 1) i 2) u članku »Austrija se čvrsto drži u Italiji«, str. 229 ove knjige. — Prim. red.

⁴⁾ Takođe na reci Bul Ran. — Prim. red.

⁵⁾ U organizaciji oružanih snaga severnih država i u vojnim dejstvima protiv vojske južnjaka — robovlasnika igrali su vidnu ulogu revolucionarni elementi iz evropskih zemalja, koji su učestvovali u Revoluciji 1848—1849, a koji su posle poraza bili prinuđeni da se presele u Ameriku. Neki od tih emigranata zauzimali su oficirske i komandne položaje u severnačkoj vojsci (naprimjer, prijatelj i ratni drug Marks i Engelsa I. Vandemajer, učesnik u Badenskom ustanku 1849, bio je pukovnik, a A. Vilij —

njenih u odnosu na ukupan broj angažovanih trupa (obično jedan od 20) dokazuje da se u većini sukoba, pa čak i u najnovijim sukobima u Kentakiju i Tenesiju, uglavnom primenjivalo vatreno oružje na prilično velikim otstojanjima i da su slučajni juriši na bajonet ili brzo prekidani pred neprijateljskom vatrom ili se neprijatelj davao u bekstvo pre nego bi došlo do borbe prsa u prsa. Međutim, sa nastupanjem Bjuela i Haleka u Kentaki i Tenesi otpočele su nove operacije pod povoljnijim uslovima.

Posle ponovnog osvajanja Misurija i Zapadne Virdžinije, Unija je otpočela operacije nastupanjem u Kentaki.⁶⁾ Ovde su secesionisti držali tri jaka položaja — utvrđena logora: Kolumbus na Misissippiju, na levom krilu, Bouling Grin, u centru, i Mil Spring na reci Kamberlandu, na desnom krilu. Njihov front se protezao sa zapada na istok na dužini od 300 milja. Tolika širina fronta isključivala je svaku mogućnost da se tri korpusa međusobno pomažu, a federalnim snagama je pružala priliku da ih počesno napadaju nadmoćnjim snagama. Veliki nedostatak u rasporedu secesionista dolazio je otuda što su pokušavali da zadrže ceo okupirani teren. Jedan utvrđen i jak centralni logor, koji bi bio izabran kao poprište za odlučujuću bitku i posednut glavnim snagama, branio bi Kentaki mnogo uspešnije. On bi morao ili privući glavne snage unionista ili ih do-

— general-major, zatim buržoaski liberali Šurc i Kap i radikal radničke klase Aneke). Ovi ljudi, sa mnoštvom njima sličnih, dobro su koristili vojničko iskustvo (stećeno za vreme oružanih ustanaka u Nemačkoj) u borbi protiv Konfederacije, organizujući i komandujući unionističkim armijama na bojnom polju. Pored stupanja u američke mobilisane pukove, ovi »četvoro-osmaši« organizovali su i svoje vlastite odrede. Naprimjer, 8 nemački dobrovolački puk bio je jedan od mnogih. U ovom puku bio je i Struve, raniji urednik socijalističkog lista *Die Sociale Republik*, u činu kapetana. Prema proceni jednog izvora, oko 200.000 Nemaca se dobровољно prijavilo za borbu na strani Severa protiv reakcionarnih robovlasničkih snaga. — Prim. red.

⁶⁾ Sa vojnog i političkog stanovišta operacije u Kentakiju 1862 godine bile su od vanrednog značaja. U odbranbenoj liniji Konfederacije, koja se protezala od Kolumbusa do Bouling Grina, nalazile su se u Tenesiju dve tačke od životnog značaja — forovi Henri i Donelson. Ova čvrsta uporišta Konfederacije blanila su dve važne kapije »dubokog« Juga — reke Kamberland i Tenesi. Njihovim zauzimanjem omogućio bi se prodror sa severa u srce Konfederacije i učinio neodrživim njen položaj u Kentakiju. Ovi forovi, koji su postali glavni neposredni ciljevi borbe Unije, zauzeti su pod Grantovim rukovodstvom. Napad na for Donelson izazvao je napuštanje Bouling Grina i Kolumbusa i evakuaciju Našvila (Tenesi). Ove unionističke pobeđe bile su od vanrednog vojnog značaja. Otvaranjem reke Tenesi za plovidbu one su omogućile prodiranje saveznih snaga u severnu Alabamu, a naročito u Džordžiju, pružajući Severu priliku da klinom kroz Konfederaciju odvoji severoatlantske od gulfskih država. Štaviše, ovi uspesi su značili okupaciju Kentakija, pogranične države od presudnog značaja, i delimično vraćanje Tenesija, tj. napredovanje saveznih snaga preko 200 milja u dubinu. Slično tome, i unionističke pobeđe iz 1862 godine imale su i politički značaj. One su pokazale Evropi, naročito Engleskoj, da Jug nije nepobediv na bojnom polju. Dalje, one su uklonile sve sumnje u pogledu uloge Kentakija u građanskom sukobu, što je omogućilo revolucionarnije vođenje rata. — Prim. red.

vesti u nezgodan položaj ako bi pokušale da krenu u nastupanje ne vodeći računa o tako jakoj koncentraciji trupa.

⁷⁾ Pod datim uslovima unionisti su odlučili da ova tri logora napadnu jedan za drugim, da izvuku neprijatelja iz njih i da ga prisile na borbu na otvorenom polju. Ovaj plan, koji je bio u skladu sa načelima ratne veštine, izveden je energično i brzo. Polovinom januara jedan korpus od oko 15.000 unionista krenuo je na Mil Spring koji je držalo 20.000 secesionista.⁷⁾ Unionisti su tako manevrovali da su naveli svoga protivnika da poveruje da se u blizini nalaze slabe snage, a secesionistički komandant Colikofer odmah je zgrabio bačenu mu udicu. On je izašao iz svoga utvrđenog logora i napao unioniste, ali se ubrzo uverio da pred sobom ima nadmoćnije snage. On je poginuo, a njegove trupe su pretrpele isto tako potpun poraz kao unionisti na Bul Ranu. Međutim, ovoga puta pobeda je iskorišćena sasvim drukčije. Potučena vojska gonjena je u stopu sve dok nije, kao razbijena, demoralisana i bez svoje poljske artiljerije i komore, stigla u svoj logor u Mil Springu. Ovaj je logor bio izgrađen na severnoj obali reke Kamberlanda, tako da trupe, u slučaju drugog poraza, ne bi imale kuda otstupiti, osim preko reke pomoću nekoliko brodova i čamaca. Uopšte, vidimo da su skoro svi ovi secesionistički logori bili izgrađivani na *neprijateljskoj* obali reke. Posedanje takvog položaja ne samo da odgovara pravilima, nego je i veoma praktično, samo ako se iza njega nalazi most. U takvom slučaju logor služi kao mostobran i pruža mogućnost svojim braniocima da po volji bacaju svoje borbene snage na jednu ili drugu obalu reke i da na taj način potpuno vladaju obema obalama. Naprotiv, ako je logor na neprijateljskoj strani reke, a nema mosta za vezu sa pozadinom, onda je njegovim trupama u slučaju neuspeha otsečena otstupnica, tako da su ili prinuđene na kapitulaciju ili su osuđeni da budu masakrirane i podavljene u vodi, slično onome što se dogodilo unionistima kod Bol Blafa, na neprijateljskoj strani Potomaka, gde su dospeli izdajom generala Stouna.⁸⁾

⁷⁾ Kada su potučeni secesionisti stigli u svoj logor u Mil Springu, odmah su shvatili da treba ili odbiti neprijateljski napad na njihova utvrđenja ili da u veoma kratkom roku mora doći do kapitulacije. Posle iskustva koje su stekli toga jutra, oni su izgubili pouzdanje u svoje snage. Sledstveno tome, kada su unionisti sledećeg dana krenuli u napad na logor, oni su otkrili da je neprijatelj iskoristio noć da se prebaci preko reke, ostavljajući za sobom logor,

⁷⁾ Zvanični podaci o veličini protivničkih vojski u ovom i ostalim slučajevima vide se u delu *Ustanički rat: Pregled zvaničnih podataka o armijama Federacije i Konfederacije*. Prva serija od 53 sveske sadrži izveštaje Federacije i Konfederacije o prvoj zapleni imovine Sjedinjenih Država Amerike u južnim državama, kao i o svim vojnim operacijama. — Prim. red.

⁸⁾ Izdaju generala Stouna ne treba shvatiti bukvalno, već u smislu rđavog rukovođenja koje je dovelo do poraza. Posle šestomesečnog zatvora Stoun je ponovo služio kao komandant brigade. — Prim. red.

prtljag, artiljeriju i skladišta. Na taj način, krajnje desno krilo secesionističkog fronta bilo je potisnuto u Tenesi, a Unija je ponovo osvojila istočni Kentaki, u kome je masa stanovništva neprijateljski raspoložena prema robovlasničkoj partiji.

U to isto vreme — oko sredine januara — otpočele su pripreme za izbacivanje secesionista iz Kolumbusa i Bouling Grina. Bila je pripremljena jedna jaka flotila od brodova sa merzerima i oklopnih topovnjača, koja je, prema glasinama koje su svuda širene, imala da prati brojno jaku armiju za vreme njenog marša duž Misisipija od Kejra do Memfisa i Nju Orlienza. Međutim, sve demonstracije na Misisipiju bile su samo proste varke. U odlučnom času topovnjače su dovedene do Ohaja, a odatle na Tenesi, uz koji su plovile sve do dla Henrika. Ovo mesto, zajedno sa forom Donelsonom na reci Kamberlandu, obrazovalo je drugu odbranbenu liniju secesionista u Tenesiju. Položaj je bio dobro izabran, jer bi ova reka, u slučaju otstupanja na drugu stranu Kamberlanda, štitila njegov front, a reka Tenesi njegov levi bok, dok bi uski pojas kopna između ove dve reke dovoljno štitila dva gore pomenuta dla. Međutim, unionisti su brzom akcijom probili sam položaj pre no što su levo krilo i centar prve linije bili uopšte i napadnuti.

Prve nedelje februara unionističke topovnjače pojatile su se pred forom Henrijem, koji se predao posle kratkog bombardovanja. Posada je umakla u for Donelson, pošto kopnenе snage ekspedicije nisu bile dovoljno jake da ovo mesto opkole. Posle toga topovnjače su opet krenule niz reku Tenesi, zatim uz Ohajo i uz Kamberland do dla Donelsona. Jedna jedina topovnjača smelo je otplovila uz reku Tenesi kroz samo srce države Tenesi, obilazeći državu Misisipi i probijajući se sve do Florensa u severnom delu Alabame, gde je niz barutina i plićaka (poznatih pod imenom »školje«) sprečavalo dalju plovidbu. Ta činjenica, da je jedna jedina topovnjača mogla da pređe ovaj dugački put od najmanje 150 milja i da se opet vrati, a da ni jedanput ne bude napadnut, pokazuje da duž reke preovlađuje raspoloženje za Uniju i da će to biti od velike koristi unionističkim trupama ako bi prodrlje tako daleko.

Ekspedicija rečne flotide uz Kamberland sada kombinuje svoje pokrete sa pokretima kopnenih snaga pod komandom generala Haleka i Granta. Secesionisti u Bouling Grinu bili su obmanuti pokretima unionista. Zbog toga su oni mirno sedeli u svom logoru, dok je, nedelju dana posle pada dla Henrika, 40.000 unionista sa kopnenе strane opkolilo for Donelson, koji je jaka flotila topovnjača ugrožavala sa rečne strane. Slično logoru u Mil Springu i foru Henriju, for Donelson je takođe imao reku pozadi sebe, bez mosta za povlačenje. To je bila najjača tvrđava koju su unionisti dotada napadali. Utvrđenja su bila veoma brižljivo izgrađena; osim toga tvrđava je imala dovoljno prostora za smeštaj 20.000 ljudi koji su je posedali.

Prvog dana napada topovnjače su učutkale vatru baterija koje su bile upravljene prema reci i tukle unutrašnjost odbranbenih postrojenja, dok su kopnene trupe odbacile neprijateljske pretstraže i prinudile glavne snage secesionista da traže spas u neposrednoj blizini topova svojih odbranbenih utvrđenja. Izgleda da su topovnjače, koje su prethodnog dana teško nastradale, drugog dana dejstvovale slabije. Naprotiv, kopnene trupe su imale da vode dugotrajanu, a mestimično žestoku borbu sa kolonama posade koje su pokušavale da se probiju kroz desno neprijateljsko krilo da bi sebi obezbedile otstupnicu ka Našvilu. Međutim, energičan napad unionističkog desnog krila na levo secesionističko krilo i znatna pojačanja koja je dobilo levo krilo unionista, odlučili su pobedu u korist napadača. Nekoliko spoljnih utvrđenja zauzeto je na juriš. Posada, koja je uterana u njene unutrašnje odbranbene linije, bez izgleda na otstupanje i očigledno nesposobna da sledećeg jutra pruži otpor novome napadu, bezuslovno se predala sledećeg dana.

II*)

Sa forom Donelsonom neprijateljska artiljerija, komora i vojni materijal pali su u ruke unionista; na dan zauzeća fora predalo se 13.000 secesionista, sledećeg dana još 1.000 ljudi, a čim su se prednji delovi pobednika pojavili ispred Klarkzvila, grada koji leži uzvodno na reci Kamberlandu, on im je odmah otvorio svoja vrata. Ovde je takođe nađena veća količina hrane koja je u svoje vreme bila pripremljena za secesioniste.

U zauzimanju fora Donelsona zagonetna je samo jedna okolnost — bekstvo generala Flojda sa 5.000 ljudi drugog dana bombardovanja. Grupa begunaca je bila isuviše brojno jaka da bi noću mogla umaći parobrodima. Da je napadač preuzeo izvesne mere predostrožnosti, ona ne bi mogla umaći.⁹⁾

Nakon sedam dana posle kapitulacije fora Donelsona federalisti su zauzeli Našvil. Otstojanje između ova dva mesta iznosi oko 100 engleskih milja, te prelazeњe po 15 milja na dan po groznim putevima i u najnepogodnije godišnje doba čini čast unionističkim trupama. Saznavši o padu fora Donelsona, secesionisti su evakuisali Bouling Grin; posle nedelju dana oni su napustili Kolumbus, otstupivši 45 milja na jug na jedno od ostrva Misisisipija. Na taj način, unionisti su ponovo osvojili čitavu državu Kentaki. Međutim, secesionisti mogu održati Tenesi samo u slučaju ako prihvate i dobiju

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 172—177, Njujork, 1937. Prvi put štampano u *Die Presse*, 27 marta 1862 godine.

⁹⁾ General Flojd se sa Virdžiniskom brigadom iz fora Donelsona prebacio pomoću dva parobroda na suprotnu obalu reke Kamberland. — Prim. red.

veću bitku. Govori se da su oni u tom cilju stvarno već koncentrisali 65.000 ljudi. Ipak, ništa ne smeta unionistima da im suprotstave još jaču snagu.

Rukovođenje kentakiskom operacijom od Somerseta do Našvila zaslužuje najveću pohvalu. Ponovno osvajanje toliko prostrane oblasti i kretanje od Ohaja do Kamberlanda izvršeno u toku samo jednog meseca svedoče o energiji, odlučnosti i brzini koje je postigla retko koja regularna vojska u Evropi. Uporedite, naprimer, sporokretanje saveznika od Mađente do Solferina 1859 godine — bez gonjenja otstupajućeg neprijatelja, bez ikakvih pokušaja da se otseku oni koji su zaostali ili da se obidu i okruže čitave jedinice neprijateljske vojske.

Halek i Grant naročito predstavljaju sjajan primer odlučnog vojnog rukovodjenja. Ne obazirući se uopšte ni na Kolumbus ni na Bouling Grin, oni koncentrišu svoje snage prema odlučujućim tačkama — foru Henriju i foru Donelsonu, brzo i energično ih zauzimaju i samim tim dovode u bezizlazan položaj Kolumbus i Bouling Grin. Zatim odmah idu na Klarkzvil i Našvil, ne dajući mogućnosti otstupajućim secesionistima da zauzmu nove položaje u Severnom Tenesiju. Za vreme toga energičnog gonjenja secesionistički korpus u Kolumbusu je ostao potpuno otsečen od centra i desnog krila svoje armije.

Engleske novine nepravedno kritikuju ovu operaciju. Da se napad na for Donelson završio čak i neuspehom, ipak secesionisti u Bouling Grinu, koje je za sebe vezivao general Bjuel, ne bi mogli izdvojiti toliki broj ljudi koji bi dozvolio posadi da odbijene unioniste goni na otvorenom polju ili da ugrozi njihovo otstupanje. A što se tiče Kolumbusa, on je toliko udaljen da nikako ne bi mogao ometati Grantovo kretanje. U samoj stvari, od onog vremena otkako su unionisti očistili Misuri od secesionista, Kolumbus je za njih izgubio svaki značaj. Trupe koje su obrazovale njegovu posadu morale su otstupiti ka Memfisu ili čak ka Arkensou (Arkansas) na najbrži mogući način da bi mogle izbeći opasnost neslavne predaje oružja.

Usled čišćenja Misurija i ponovnog osvajanja Kentakija vojšte se toliko smanjilo da su razne armije dobine mogućnost da na čitavom operaciskom pravcu u izvesnoj meri sadejstvuju i postižu određene rezultate. Drugim rečima, rat tek sada počinje da dobija strategiski karakter, a geografski položaj zemlje dobija novi značaj. Zadatak severnih generala sastoji se sada u tome da pronađu Ahilovu petu država proizvođača pamuka.

Do samog zauzimanja Našvila nije moglo biti nikakvog strategiskog jedinstva Kentakiske armije i armije na reci Potomaku. One su bile suviše daleko jedna od druge. One su zauzimale jedan te isti front, ali su njihovi operaciski pravci bili sasvim različiti. Tek posle pobedonosnog nastupanja u Tenesi, pokreti Kentakiske armije dobili su značaj za čitavo ratište.

Američke novine, pod uticajem Maklelana, veoma se mnogo zanimaju teorijom »zadavljujućeg okruženja« (»Anaconda«). Prema toj teoriji, trupe raspoređene na ogromnoj liniji treba da okruže pobunjenike, da postepeno stežu svoje prstenove i da konačno udave neprijatelja.¹⁰⁾ To je čista detinjarija. To je obnavljanje u Austriji oko 1770 godine pronađenog tzv. »kordonskog sistema«, koji je s takо velikom upornošću i uvek tako bezuspešno primenjivan od 1792 do 1797 godine protiv Francuza. Kod Žemapa, Flerisa, a naročito kod Montenota, Milezima, Dega, Kastiljona i Rivolija ovom sistemu je bio učinjen kraj. Francuzi su rasecali »udava« napola, udarajući na jednu tačku gde su sasređivali nadmoćnije snage. Zatim su prstenove »udava« sekli redom jedan za drugim.

U gusto naseljenim državama i državama manje-više prostorno prikupljenim uvek postoji jedan centar čijim zauzimanjem neprijatelj lomi nacionalni otpor. Najsjajniji primer je Pariz. Ali u robovlasničkim državama nema takvog centra. One su retko naseljene, sa malim brojem velikih gradova, koji se svi nalaze na morskoj obali. Dakle, postavlja se pitanje: postoji li kod njih neko državno vojno težište, čijim bi gubitkom bila slomljena kičma njihovog otpora, ili se one ne mogu osvojiti, kao što se Rusija još 1812 godine nije mogla osvojiti, bez zauzimanja svakog posebnog sela i svake stope zemlje — jednom reči, bez zauzimanja čitave periferije?

Bacimo pogled na geografski oblik teritorije secesionista sa njenim dugim obalskim pojasmom na Atlantskom Okeanu i isto tako dugim pojasmom na Meksikanskem Zalivu. Dok su konfederalisti držali u svojim rukama Kentaki i Tenesi, cela njihova teritorija obrazovala je veliku kompaktnu celinu. Gubitkom ove dve države, u njihovu teritoriju se zabija ogroman klin, koji razdvaja države na severnom Atlantskom Okeanu od država na Meksikanskom Zalivu. Direktan put iz Virdžinije i obe Karoline u Teksas, Lujzijanu, Misisipi i delom čak u Alabamu vodi kroz Tenesi, koji se sada nalazi u rukama unionista. *Jedan jedini put* koji, posle potpunog osvajanja Tenesija od strane unionista, vezuje obe grupe robovlasničkih država, prolazi preko Džordžije. To pokazuje da Džordžija služi kao ključ Secesije. Gubitkom Džordžije, Konfederacija bi se našla podeljena na dva dela, lišena svake međusobne veze. Međutim, ponovno osvajanje Džordžije od strane secesionista skoro se ne može ni zamisliti zato što bi se unionističke borbene snage prikupile na jednom centralnom položaju, dok njihovi protivnici, podeljeni na dva dela, ne bi mogli prikupiti dovoljno snaga za objedinjeni napad.

Da li bi za takvu operaciju bilo potrebno osvajanje Džordžije, uključujući tu i pribrežje Floride? Apsolutno ne. U zemlji u kojoj

¹⁰⁾ *Anakonda* (anaconda) je najveća zmija iz vrste udava. Plan »Anaconda«, tj. plan zadavljinjanja, sastojao se u blokadi južnih država ne samo u vojnom nego i u ekonomskom pogledu. Kao što je poznato, on je potpuno uspeo. — Prim. red.

saobraćaj, naročito između udaljenih tačaka, u znatno većoj meri zavisi od železničkih pruga nego od drumova, dovoljno je zauzeti želeničke komunikacije. Najjužnija železnička pruga između država na Meksikanskom Zalivu i atlantskog pribrežja prolazi kroz Mekon i Gordon kod Miliđvila.

Zauzimanjem obe ove tačke rasekla bi se secesionistička teritorija na dva dela i pružila bi se mogućnost unionistima da tuku jedan deo za drugim. Iz napred izloženoga takođe izlazi da nijedna od južnih republika nije sposobna za život ako ne poseduje Tenesi. Bez Tenesija, životni nerv Džordžije nalazio bi se na otstojanju od svega osam ili deset dnevnih marševa od granice; Sever bi stalno držao Jug za grlo, a Jug bi i na najmanji pritisak morao da popusti ili da se ponovo bori na život ili smrt u takvim uslovima u kojima bi mu jedan jedini poraz ugasio svaku nadu na uspeh.

Iz izloženog izlazi:

Potomak nije najvažniji položaj na ratištu. Zauzimanje Ričmonda i dalje nastupanje Potomačke armije na jug — otežano mnogobrojnim rekama koje preprečuju put — mogli bi proizvesti ogroman moralni uticaj. Sa čisto vojne tačke gledišta, to ne bi ništa odlučilo.

Rešenje ishoda kampanje pripada Kentakiskoj armiji koja se sada nalazi u Tenesiju. S jedne strane, ta je armija najbliže odlučujućim tačkama, a s druge, ona zauzima teritoriju bez koje secesionistička strana nije sposobna za život. Zbog toga bi tu armiju trebalo ojačati na račun svih ostalih, žrtvujući za taj cilj sve sitne operacije. Bliži objekti njenog dejstva bili bi Čatanuga i Dolton u gornjem Tenesiju, ti najvažniji železnički centri Juga. Posle njihovog zauzimanja, veza između istočnih i zapadnih secesionističkih država ograničila bi se na komunikacije Džordžije. Dalje pitanje koje se postavlja svodi se na presecanje još jedne železničke pruge koja vodi za Atlantu i Džordžiju i na konačno uništavanje poslednje veze između obe grupe zauzimanjem Mekona i Gordona.

Naprotiv, ako se primeni plan »Anakonda«, rat se može produžiti u beskonačnost, bez obzira na sve uspehe na odvojenim tačkama, čak i na Potomaku, dok bi finansijske teškoće i diplomatske komplikacije doobile širok zamah.

ENGELS — MARKSU*)

5 maja 1862

... O Americi:

1. — *Bitka kod Korinta*. Može se uporediti sa svima velikim dobro vođenim modernim bitkama, u kojima su protivničke snage bile skoro jednake: kod Ajlaua, Vagrama, Licena, Baucena (ovde su

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 239—242, Njujork, 1937.

Francuzi doduše bili mnogo jači, ali nisu imali konjicu, tako da zbog toga nisu mogli da gone neprijatelja), kod Borodina, Mađente i Solferina.¹⁾ Bitka, kao što Klauzevic kaže, gori polako kao vlažan barut, iscrpljuje obadve strane i, na kraju krajeva, pozitivne koristi pobedničke strane su više moralne nego materijalne prirode. U svakom slučaju, trenutni uspeh koji je Boregard postigao u nedelju daleko je jači i veći od onoga koji su Grant i Bjuel postigli u ponedeljak. Masa trofeja ostala je u rukama konfederalista, bez obzira što su na kraju bili potučeni, tj. primorani da obustave napad i da se povuku. Toliko o taktičkom aspektu. Međutim, strategiski aspekt je ovaj:

Boregard je koncentrisao sve trupe koje je mogao da dobije, da bi, ako je moguće, pojedinačno napao federalističke divizije koje su napredovale. To mu nije uspelo; Grantove, Bjuelove i Volisove trupe bile su dovoljne da ga odbiju. Da su izgubili bitku, federalisti bi izgubili Tenesi; sada ga oni drže. Boregard ima da zahvali svojim utvrđenjima kod Korinta što nije odmah morao da se povlači južnije. Da li su ova utvrđenja u stanju da ga sačuvaju od napada Haleka (koji je sada preuzeo komandu), ne možemo da znamo. Tako isto malo se može poverovati izveštaju da je dobio ogromna pojačanja iz Misisipija, Lujzijane i Alabame. Ako je to i delimično tačno, onda su to obični regruti koji će mu više smetati nego koristiti. S druge strane, kod Pitsburg Lendinga snage su bile skoro podjednake, tako da Halek bez pojačanja takođe neće lako preduzeti napad na utvrđen logor ili bilo kakav veći ofanzivan poduhvat. Sem ovih trupa koje su angažovane kod Pitsburg Lendinga ne znamo kakve druge trupe federalisti još imaju u Tenesiju i Kentakiju; zbog toga je teško reći kakvi su izgledi. U međuvremenu unionisti su presekli železničku prugu od Memfisa za Čatanugu (to jest za Ričmond, Čarlston i Savanu) i zapadno i istočno od Korinta. Time je Boregard ograničen samo na jednu železničku prugu (za Mobil i Nju Orliez), a veliko je pitanje da li će za duže vreme moći da snabdeva svoje trupe u Korintu.

2. — *Virdžinija*. Heroj Maklelan je in a dead fix (u smrtonosnom škripcu). Mislim da će ovde pokopati svoju lažnu slavu. Prebacio je k sebi još jednu diviziju od Mak Duela, ali će mu to slabo pomoći. Jedino ga mogu spasti *oklopnače*, od kojih je jedna (*Galena*) otišla za Monro. O ovoj stvari pogledaj današnji američki dopis u *Morning Star-u*, koji je vrlo interesantan za Austriju. Odatle će takođe videti zašto je nedavno *Monitor* ostao skrštenih ruku dok su *Merrimac*, *Yorktown*, itd. zaplenili tri transportna broda. Krstarenjem rekama desno i levo i dejstvom vatre s boka i iz pozadine ovi brodovi su mogli opet spasti magarca ili izdajicu, upravo tako kao što su topovnjače kod Pitsburg Lendinga spasle Šermana (koji je imao samo mlade trupe koje nikada nisu ni omirisale barut).

¹⁾ Vidi primedbu br. 1 na str. 278 ove knjige. — Prim. red.

3. — *Planinski predeo.* Frimont je još u Vilingu, i zbog toga je planinski deo južne Virdžinije, kao i istočnog Tenesija, još u rukama neprijatelja. Dakle, *najbolje unionističke oblasti!* Zašto je to tako, ne može se objasniti. U svakom slučaju, konfederalistički puk koji je regrutovan početkom aprila u Noksvilu, u Tenesiju, nesumnjivo će dezertirati na prvi pucanj.

Bonaparta opet počinje da izvodi smicalice u Americi. On će se pričuvati da ne dirne u ovo zoljino gnezdo. Pre kraja godine (vidi *Morning Star*) njegove oklopnače, kao i svi francuski trgovачki brodovi, otploviće sa okeana, a tada adieu (zbogom) zadovoljstvo!

Apropos! (uzgred budi rečeno), u današnjem *Standard-u* (ili *Morning Herald-u*) videćeš da je *general Heker* postao »glavni komandant lovaca na crnce« (Manhattan). *Sačuvaj svakako te novine!* . . .

ENGELS — MARKSU*)

12 maja 1862

... To što me pri svakom uspehu Jenkija dovodi u sumnju nije vojna situacija sama po sebi. Ona je isključivo rezultat sporosti i tuposti koje se manifestuju širom Severa. Gde je tu revolucionarna energija naroda? Oni dozvoljavaju da budu tučeni i redovno se ponose batinama koje dobijaju. Ima li igde na čitavom Severu ma kakav znak da narod smatra bilo šta ozbiljnim? Još nikada nisam naišao na tako nešto; čak ni u Nemačkoj u najteže doba. Naprotiv, kako izgleda, Jenki se najviše vesele kad pomisle da će moći podvaliti svojim državnim poveriocima.

Au revoir (doviđenja).

Tvoj F. E.

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 242—243, Njujork, 1937.

ENGELS — MARKSU*)

23 maja 1862

Maklelan nastavlja sa svojim dobro poznatim načinom rada. Konfederalisti mu se uvek izvuku zato što on nikada na njih ne našrće, izgovarajući se da su oni a good deal (mnogo) jači od njega. Zbog toga, zbilja, oni uvek pobegnu. Nikada nijedan rat nije ovako vođen, a za to on još dobija i pohvale. Međutim, ti mali nesrećni

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 243—245, Njujork, 1937.

zaštitnički sukobi i stalno dezertiranje su ipak dovoljni da jako demoralisu konfederaliste¹), a kad dođe do odlučne bitke, oni će to primetiti.

Zauzimanje Nju Orlienza pretstavlja hrabar poduhvat flote. Naime, prolaz pored forova bio je sasvim izvanredan. Posle toga, sve je bilo jednostavno. Moralni efekat na konfederaliste bio je očigledno ogroman, a materijalni se već oseća. Boregard nema više šta da brani u Korintu; položaj je bio važan sve dok je štitio Misisipi i Lujziju, a naročito Nju Orlienz. Boregard je sada zapao u takav strategiski položaj da mu posle jedne jedine izgubljene bitke ne ostaje ništa drugo do da svoju armiju rasturi u gerilce, jer bez jednog velikog grada u pozadini svoje armije, gde se stiču železničke pruge i izvori za snabdevanje, on više *ne može* da drži mase ljudi zajedno.

Ako bude potučena konfederalistička armija u Virdžiniji, ona će posle napred navedenih demoralijućih sukoba morati automatski da se raspade u gerilce. Ona doduše ima bolje izglede, zato što mnoge reke teku od planina ka moru upravno na pravac njenog povlačenja, i zato što za protivnika ima ovog margarca Maklelana; ipak, sudeći po svemu, ona će morati ili da prihvati odlučnu bitku ili da se rasparča u manje grupe *bez* bitke. Upravo onako kao što su Rusi, iako *protiv* volje svojih generala, koji su tačno ocenili situaciju, bili primorani da se bore kod Smolenska i Borodina.

Ako bi Boregard ili Virdžiniska armija dobili jednu bitku, pa makar ona bila i velika, to može malo pomoći. Konfederalisti nisu u stanju da odatle izvuku ni najmanju korist. Oni ne mogu da napreduju 20 engleskih milja, a da se ne zaustave, i, prema tome, moraju sačekati nov napad. Oni oskudevaju u svemu. Uostalom, ja smatram da je ovaj slučaj potpuno nemoguć bez neke direktnе izdaje.

¹) Od kraja 1862 godine pa do kraja Građanskog rata dezertiranje iz armija Konfederacije postepeno se povećavalo i s vremenom na vreme dobijalo razmere ustaničkih pokreta. U planinskim predelima Alabame se 1862 godine našlo između 8 i 10 hiljada desertera; mnogi od njih su se skupljali u grupe, ubijali svoje oficire i odbijali konjičke jedinice koje su ih napadale. Na sličan način su Severna Karolina i severna Džordžija privikrale lutajuće grupe desertera. Pokušaj guvernera Severne Karoline Vansa da ih pohapsi nije imao dovoljno uspeha. U isto vreme je komandant u Dalonegi zapretio da će u severnu Džordžiju uputiti trupe Konfederacije da uguše »ustanički pokret«.

Broj desertera je stalno rastao u toku cele iduće godine, naročito posle poraza kod Vilzburga i Getizburga. Dezerteri, organizovani u grupe, lutali su po selima; kada su ih zaustavljali i tražili im da pokažu svoje objave za otsustvo, oni bi odgovarali da su puške njihovе objave. Činovnici u Severnoj Karolini nisu mogli da se snagu u ovakvoj situaciji. Organizovani u grupe od po 50 i 100 ljudi, deserteri su zauzimali gradove, držali ih pod nekom vrstom vojne okupacije i pozivali one koji su se još borili da polože oružje. Li je 1864 godine pokušao da se deserteri vratre, obećavajući im opštu amnestiju; međutim, odziv je bio neznatan. Ustvari, u toku te godine je 8.000 Alabamaca napuštalo svoje pukove u Virdžiniji i Tenesiju i, prema izveštaju jednog komandanta, 5.000 ih se vratio kućama. — Prim. red.

Dakle, sudbina konfederalističke armije sada zavisi od jedne jedine bitke; još ostaju da se ispitaju mogućnosti vođenja gerilskog ratovanja. U pogledu baš ovog sadašnjeg rata, zapanjujuće je kako je slabo ili, bolje reći, kako uopšte nema učešća stanovništva u njemu. Ipak su Kolomb, Licov, Černišev i još dvadeset drugih usta- ničkih i kozačkih vođa 1813 godine stalno prekidali i presecali francuske veze; 1812 rusko stanovništvo je potpuno iščezlo sa francuskih marševskih pravaca; francuski seljaci su se 1814 godine sami naoružali i ubijali savezničke patrole ili zaostale vojnike koji su se odvojili od svojih jedinica. Ali ovde se ništa ne dešava. Ljudi se prepustaju *sudbini velikih bitaka* i teše se sa *victrix causa diis*¹⁾, etc. A ono razmetanje o ratu na nož potpuno se rasplinulo u pravo blato. Da li će doći do gerilskog rata na terenu? Ja stvarno očekujem da će white trash (beli ološ) južnjaka, posle potpunog raspada armija, pokušati tako nešto, ali sam isto tako čvrsto uveđen u buržoasku prirodu vlasnika plantaža da uopšte i ne sumnjam da će odmah postati žestoke pristalice unionista. Prvi su primorani da počnu sa brigandage (pljačkanjem), te će vlasnici plantaža svuda raširenih ruku dočekati Jenkije. Vatre radosnice na Misisipiju su isključivo delo dva Kentakijanca koji su trebali doći u Luizvil — sigurno ne uz Misisipi. Paljevine u Nju Orlienu bile su lako organizovane i ponoviće se i u drugim gradovima; sigurno će mnogo štošta da izgori; ali ova stvar mora neizbežno da dovede do potpunog rascepa između vlasnika plantaža i trgovaca, s jedne, i belog ološa, s druge strane, a time je propalo otcepljenje.

Oduševljenje trgovaca u Nju Orlienu za konfederaciju može se jednostavno objasniti time što su ti ljudi bili primorani da uzmu veliki broj Confederations-scrip (konfederalističkih bonova) za gotov novac. Znam nekoliko takvih slučajeva ovde. To se ne sme zaboraviti. Jedan dobar prinudan zajam je sjajno sredstvo da se buržuji vežu za revoluciju i žrtvuju klasne radi svojih sopstvenih interesa.

¹⁾ *Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni...* — Bogovi bejahu za pobedioca, ali Katon za pobedjenog. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

29 maja 1862

Aneke se nalazi sa Bjuelovom armijom i od danas piše u *Aug-sburger-u*. Prilično sam zabrinut za Halekove trupe; stvar se toliko otegla, a izgleda da on još uvek ne dobija nikakva pojačanja, mada Spensove laži u *The Times-u* svakako nemaju nikakav značaj. Vi-

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 247, Njujork, 1937.

lih kao pukovnik (večiti pukovnik!) komanduje 32 pukom Indijane...

Najzad, izgleda da počinje nešto gerilskog rata, ali on svakako nije od velikog značaja, a ako dođe do pobeđe, rezervne snage koje ga prate uz nešto konjice ubrzo će okončati ovu akciju. U slučaju poraza, to bi svakako bilo fatalno.

Tvoj F. E.

SITUACIJA NA AMERIČKOM RATIŠTU*)

Kako se vidi iz tek primljenih podrobnih izveštaja, zauzimanje Nju Orlienza pretstavlja zaista neviđeno blistav podvig flote. Flota unionista se sastojala jedino iz drvenih brodova: imali su svega 6 ratnih brodova, naoružanih sa po 14 do 25 topova, sa mnogobrojnom pomoćnom eskadrom topovnjače i brodova sa merzerima. Ta flota je pred sobom imala dva dla koji su preprečavali prolaz u Misisipi. U zoni dejstva 100 oruđa ovih forova reka je bila pregrađena jakim lancem, iza koga su bili nagomilani torpeda, zapaljivi splavovi i druga oruđa za uništavanje. Da bi se moglo proći između forova, morale su se savlađivati ove prve prepreke. Međutim, pozadi forova je postojala druga još strašnija odbrambena linija od oklopnih topovnjača, među kojima su bili *Manassas*, železni ovan (za razbijanje zidova), i *Louisiana*, moćna ploveća baterija. Pošto su u toku prvih šest dana bez ikakvog rezultata gađali oba dla, koji potpuno dominiraju rekom, unionisti su odlučili da se probiju kroz njihovu vatru, da sa tri diviziona forsiraju železnu prepreku, da se popnu uz reku i da stupe u borbu sa »oklopnačama« (ironsides). Ovaj hrabri pokusaj je uspeo. A čim se flotila pojavila ispred Nju Orlienza, pobeda je, prirodno, bila odlučena.

Posle toga Boregard nije imao više šta da brani u Korintu. Njegov tamošnji položaj je imao smisla samo dotle dok je štitio Misisipi i Lujzijanu, a naročito Nju Orlienz. Sada je njegov strategiski položaj takav da mu, u slučaju gubitka bitke, ne bi ostalo ništa drugo do da rascepka svoju vojsku na sitne gerilske delove, jer on bez većeg grada sa železničkim prugama, koje se stiču u njemu, i sredstava za snabdevanje u pozadini svoje vojske, više ne može držati mase pod svojom komandom.

Maklelan je neosporno dokazao da je vojnički nesposobna ličnost koja je slučajno uzdignuta na visoko i odgovorno mesto, i da on u vojnim operacijama ne teži da potuče neprijatelja nego samo to da izbegne sopstveni poraz i da, na taj način, ne ispusti iz ruku svoju prigrabljenu vlast. On se ponašao kao stari, tzv. »manevrujući komandanti«, koji su pravdali svoj strah pred svakim odlučujućim taktičkim korakom time da oni, tobože, pomoću strategiskog obila-

*) Napisali K. Marks i F. Engels. Stampano bez potpisa u *Die Presse* br. 148 od 30 maja 1862 godine.

ska primoravaju neprijatelja da preda svoje položaje. Konfederalisti mu uvek umaknu zato što on nikada ne udara na njih u odlučujućem trenutku. Tako, on im je dopustio da mirno otstupe iz Manassasa u Ričmond, iako je o njihovim pripremama za otstupanje javljeno deset dana ranije čak i u njujorškim novinama (naprimer, *Tribune*). On je zatim podelio svoju armiju i izvršio strategiski obuhvat neprijatelja sa bokova, utvrđujući se jednim korpusom ispred Jorktauna. Tvrđavska vojna se uvek pojavljuje kao povod za odugovlačenje i izbegavanje borbe. Čim je koncentrisao snage, brojno nadmoćnije od konfederalističkih, on im je dozvolio da se povuku od Jorktauna ka Vilijamzburgu i dalje, i ne prinudivši ih na borbu. Nijedan rat se nije vodio na tako žalostan način. Iako se zaštitnička borba pri otstupanju od Vilijamzburga nije završila drugim Bul Ranom za unionističke trupe, već dovela do poraza secesionističke zaštitnice, to Maklelan apsolutno nije kriv za taj rezultat.

Izvršivši marš od približno 12 (engleskih) milja, pod jakom kišom koja je 24 časa lila, i po veoma blatnjavim putevima, 8.000 unionističkih vojnika, pod komandom generala Hajncelmana (*Nemac* po poreklu, rodom iz Pensilvanije), približilo se Vilijamzburgu i тамо nabasalo samo na slabe straže neprijatelja. Međutim, ovaj poslednji, pošto se uverio da je odred koji je prišao malobrojan, počeo je da šalje pojačanja od prikupljenih trupa kod Vilijamzburga i tako je postepeno ojačao svoje snage do 25.000 ljudi. Oko 9 časova izjutra borba je uzela ozbiljan karakter; u pola jedan general Hajncelman je uočio da se izgledi priklanjaju u korist protivnika. On je počeo da šalje jednog kurira za drugim generalu Kirniju, koji se nalazio osam milja pozadi njega, ali se mogao samo veoma sporo kretati po potpuno »u blato pretvorenom« putu. Hajncelman je ceo sat ostao bez pojačanja, a 7-mi i 8-mi džerseyski puk, koji su utrošili sve svoje rezerve baruta, već su počeli bežati u šumu sa obe strane glavnog druma. Tada je general Hajncelman naredio pukovniku Menilu da sa pensilvanskim konjičkim eskadronom zauzme obe ivice šume, pripreтивши dezterterima da će biti streljani. To je primoralo vojnike da ponovo stanu u red.

Pored toga, poredak je bio uspostavljen primerom jednog od masačusetskih pukova, koji je takođe bio utrošio svoj barut, ali koji je, pošto je stavio noževe na pušku, spokojno sačekao neprijatelja. Najzad se izdaleka pojavila prethodnica generala Kirnija, pod komandom brigadira Berija (iz države Mejn). Hajncelmanova armija je dočekala spasioce burnim uzvicima »ura«; Hajncelman je naredio pukovskoj muzici da svira *Yankee Doodle*¹⁾ i rasporedio pristigli Berijev odred na front svojih malaksalih trupa na otseku skoro pola milje dugačkom. Posle prethodne vatrene pripreme, Berijeva brigada je izvršila munjevit juriš na nož i proterala neprijatelja sa bojišta u njegove rovove, od kojih je najveći, prelazeći nekoliko puta

¹⁾ »Yankee Doodle« — nacionalna himna SAD. — Prim. red.

iz ruku u ruke, ostao u rukama unionista. Na taj je način ravnoteža bila uspostavljena. Berijev dolazak je spasao unioniste. U 4 časa, dolaskom brigada Džemsona i Birnija, pobeda unionista bila je odlučena. U 9 časova uveče počelo je ostupanje konfederalista iz Vilijamzburga, koje se produžilo i sledećeg dana — pravcem ka Ričmondu — pri energičnom gonjenju Hajncelmanove konjice. Već u 6—7 časova ujutru, drugog dana posle boja, Hajncelman je delovima generala Džemsona zauzeo Vilijamzburg. Zaštitica bežećeg neprijatelja napustila je suprotnu ivicu grada svega pola časa pre toga. Bitka koju je Hajncelman dobio u punom smislu reči bila je pešadijska bitka. U njoj artiljerija skoro nije ni učestvovala. Puščana vatra i juriš na nož odlučili su stvar. Ako bi Vašingtonski kongres htio da izrazi blagodarnost, onda bi tu zahvalnost, zacelo, trebalo uputiti generalu Hajncelmanu, koji je spasao Jenkije od drugog Bul Rana, a ne Maklelanu, koji je, po svome običaju, izbegao »taktičku odluku« i po treći put dopustio brojno slabijem neprijatelju da umakne.

Armija konfederalista u Virdžiniji nalazi se u povoljnijim uslovima nego Boregardova armija, — prvo, zato što za svoga protivnika nema Haleka, već Maklelana, a zatim i zato što pravac ostupanja presecaju mnoge reke koje sa planina otiču u more. Međutim, da ne bi dopustili toj armiji da se zbog *neaktivnosti* pretvori u bande, njeni generali će ranije ili kasnije biti prinuđeni da prime odlučujući boj — potpuno isto onako kao što su Rusi bili prinuđeni da se bore pod Smolenskom i Borodinom²⁾ protiv volje generala, koji su pravilno ocenili situaciju. Ma koliko da je bilo nesposobno opšte komandovanje Maklelana, ipak stalno ostupanje sa gubitkom artillerije, municije i druge ratne opreme, kao i s nizom sitnih neuspešnih zaštitničkih čarki, potpuno je demoralisalo konfederalističke snage, što se pokazalo na dan odlučnog boja. I tako, dolazimo do sledećeg zaključka:

Ako Boregard ili Džeferson Devis pretrpe poraz u odlučujućem boju, njihove armije će se raspasti i pretvoriti u bande. Ako, pak, jedna od njih odnese odlučujuću pobedu, — što je potpuno neverovatno, — raspad njihovih armija će u najboljem slučaju biti samo odložen. Oni nisu u stanju čak ni iz pobeđe da izvuku ni najmanju trajnu korist. Oni se ne mogu pomaći ni 20 engleskih milja napred, a da se dugo ne zadrže na mestu i da se ponovo ne nađu pred prekom potrebom da očekuju nov napad neprijatelja.

²⁾ Bitka kod Smolенска 16—17 avgusta 1812 godine imala je odbrambeni karakter za rusku vojsku. U toj bici ruska vojska je iskoristila naseljeno mesto u cilju iscrpljivanja i nanošenja gubitaka neprijatelju i čuvanja svojih glavnih snaga za dalju borbu. Pošto je pretrpela velike gubitke, Napoleonova vojska nije uspela da postigne postavljeni cilj — da uništi rusku vojsku, koja je, ne primivši bitku, proizvela dalje povlačenje na istok.

O Bici kod Borodina vidi primedbu pod 4) u članku »Kampanja na Krimu«, na str. 101 ove knjige. — Prim. red.

Ostaje još da procenimo izglede partizanskog rata. I tu se mora uočiti ona neobična činjenica što je stanovništvo baš u tom ratu protiv robovlasnika uzimalo veoma slabo učešće, ili, još tačnije, što nije uzimalo nikakvog učešća. 1813 godine francuske komunikaciske linije su neprekidno sekli i rušili Kolomb, Licov, Černišev i dvadesetak drugih partizanskih i kozačkih komandanata. 1812 godine u Rusiji stanovništvo je potpuno isčezlo sa pravca kretanja francuskih trupa; 1814 godine francuski seljaci su se naoružali i ubijali patrole i zaostale vojnike saveznika; ovde mi ne vidimo ništa od toga. Ljudi se pokorno mire s *ishodom krupnih bitaka* i teše se time što su *victrix causa diis placuit, sed victa Catoni* (bogovi bili za pobedioce, ali Katon za pobeđene).³⁾ Hvalisave reči o ratu na moru nestaju kao dim. Istina, jedva bi se moglo posumnjati da *white trash* (beli ološ, kako su sami plantatori nazivali »bele siromahe«) proba svoje snage u partizanskom ratu i iznenadnim napadima. Međutim, ta proba će veoma brzo pretvoriti imućne plantatore u *unioniste*. Oni će čak pozvati u pomoć trupe Jenkija. Priče o tome da su na Misisipiju spaljene velike količine pamuka, itd, zasnovane su isključivo na svedodžbi dva stanovnika Kentakija, koji su, kaže se, stigli u Luisvil — a koji, zacelo, nisu doputovali uz Misisipu. Paljvine u Nju Orlienu nije bilo teško organizovati. Fanatizam njuorlienskih trgovaca objašnjava se time što su oni bili pri nuđeni da uzmu masu državnih obveznica konfederalističke vlade za gotov novac. Paljvine Nju Orlienza ponoviće se i u drugim gradovima i, verovatno, još ponešto će biti spaljeno, ali će svi ti teatralni efekti moći samo da do poslednje krajnosti zaoštре razdor između plantatora i »belog šljama«, i tada će biti — *Finis Secesiae!* (kraj secesije!).

³⁾ U borbama između aristokratske i demokratske partije Katon Mladi (95—46 god. p. n. e.) zauzimao je kolebljiv stav, izjavljujući da mu podjednako teško pada poraz i jedne i druge stranke. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

4 juna 1862

... Najzad, iz Anekeovog pisma saznajemo da je Halek, zajedno sa Pouporivim i Mičelovim snagama, 26 aprila imao više od 100.000 ljudi i 300 topova, i da je čekao dolazak Kertisa i Sigela sa daljim pojačanjima. Sve do 29 aprila stanje u vojsci je izgledalo u celini podnošljivo; Aneke ne govori ništa o bolesti, prema tome, verujem da je ona priča o bolesti čista izmišljotina. Uostalom, mora se reći da i Stanton i Halek umeju da stvore nepoverenje i javnosti i štampe; da bi javnost ipak mogla da dobije bilo kakve vesti, zai-

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 247—249, Njujork, 1937.

sta je dosta lako imati po jednog dopisnika u svakoj armiji, kome će komandant govoriti šta treba da piše. Dakle, vrlo je verovatno da će se velika bitka tući čim stignu Sigel i Kertis. Smešni su Spensovi proračuni da je za održavanje reda u pograničnim državama potrebno 120.000 ljudi. Izgleda da se skoro nijedan vojnik ne nalazi u Kentakiju (sem, možda, logora za obuku regruta u Luisvilu, od kojih će se, ipak, Sigelov korpus verovatno formirati), a, prema Anekeu, u Našvili su se nalazili samo rekonvalescenti, itd.; inače, osim Halekove i Maklelanove armije u pograničnim državama se nalaze još Frimont (koji, izgleda, uopšte još nema nikakvu armiju), Benks (koji mora biti vrlo slab) i Mak Dael, ali se svi moraju računati kao deo *aktivne* vojske. Naprotiv, Spens greši u drugom pravcu: 1) u sadašnjem momentu federalističke armije sigurno nemaju ukupno ni 500.000 ljudi; 2) oni su sigurno više od 90.000 ljudi rasporedili na obali. Moj proračun je otprilike ovakav:

na obali	100.000	ljudi
Sigel i Kertis	30.000	"
Benks i Frimont	30.000	"
Maklelan	80.000	"
u Vašingtonu	30.000	"
Mak Dael	30.000	"
Halek	100.000	"

Prema tome, na bojištu se nalazi ukupno 400.000 ljudi, kojima dodajem još oko 60.000 regruta, rekonvalescenata i manjih odreda koji su raspoređeni u Misuriju, na obema obalama donjeg Ohaja i Tenesija, a delom i u severoistočnim gradovima. *Summa summarum* (sveukupno) 460.000 ljudi. U prilog ovog mog tvrđenja govorи novo regrutovanje od 50.000 ljudi, posle koga će, verovatno, uskoro slediti i drugo regrutovanje iste jačine; izgleda da se želi da se vojska održava u normalnoj jačini od 500.000 ljudi.

Najveća Stantonova greška bila je u tome što je zbog pure renommage (čiste razmetljivosti) obustavio regrutovanje. Sa suštinske strane, to je nanelo mnogo štete i prouzrokovalo gubljenje vremena kod Korinta i Ričmonda, a sa moralne, ova sadašnja obustava donosi još više štete — bez obzira na činjenicu što bi sada bilo mnogo teže dobiti regrute. Inače, tu ima dosta ljudi koji bi se mogli regrutovati; zbog useljavanja, severne države moraju imati najmanje tri do četiri stotina više ljudi od 20 do 35 godina nego i jedna druga država.

Uostalom, izgleda da u pismima g. Anekea opet izbija onaj stari gundalica, koji uvek pronalazi greške, i mudrac koji ne ceni vojsku prema prilikama niti prema neprijatelju, već prema starim izvežbanim evropskim vojskama — čak ni prema njima kakve su,

već kakve *bi trebalo* da budu. Međutim, glupak treba da se seti one ogromne zbrke koju je on sam morao da doživi vrlo često na pruskim manevrima.

ENGELS — MARKSU*)

30 jula 1862

... U Americi se stvari rđavo razvijaju, a skoro je za sve kriv g. Stanton, zato što je posle osvajanja Tenesija obustavio regrutovanje iz čiste razmetljivosti i na taj način osudio vojsku na stalno slabljenje, upravo u momentu kada su joj najviše bila potrebna pojačanja za brzu i odlučnu ofanzivu. Da je bilo stalnog priliva regruta, ako rat i ne bi bio dosada rešen, ipak bi njegov uspeh bio nesumnjiv. Da se stalno pobedivalo, regruti bi se sami dobровoljno javljali. Ovaj korak je bio utoliko gluplji što je Jug baš tada pozvao pod oružje sve muškarce od 18 do 35 godina, i tako sve stavio na jednu jedinu kartu. Sada baš ti ljudi koji su u međuvremenu stupili u redove konfederalista svuda omogućavaju njihovu nadmoćnost i obezbeđuju im inicijativu. Oni su prikovali Haleka za jedno mesto, izbacili Kertisa iz Arkensoa, potukli Maklelana i pod voćstvom Džecksona u dolini Šenandoe dali znak gerilcima da vrše upade tako da su sada prodrli čak do Ohaja. Niko nije mogao napraviti veću glupost od Stantona.

Dalje, kad je Stanton video da ne može udaljiti Maklelana sa položaja komandanta Potomačke armije, on je učinio glupost time što je, da bi ga oslabio, dao posebna komandna prava Frimontu, Benksu i Mak Dauelu i na taj način *radi uklanjanja Maklelana rasparčao snage*. Posledica svega toga je ne samo to da je Maklelan bio potučen, već i to što javno mnenje sada smatra da za poraz ne treba kriviti Maklelana nego Stantona. To je Stanton i zasluzio.

Sve to ne bi imalo nikakvog značaja, čak bi moglo da bude i od koristi, ako bi rat, najzad, dobio revolucionaran karakter. Ali toga ipak nema. Porazi ne potstiču ove Jenkije, već ih slabe. Ako je već došlo dotle da se regrutima obećava da će biti pozvani *samo za devet meseci*, samo da bi ih pridobili, onda to ne znači ništa drugo do ovo: mi smo gotovi i samo nam je potrebno da imamo prividnu vojsku kao demonstrativno sredstvo dok se ne završe pregovori o miru. Tih 300.000 dobrevoljaca bili su probni kamen, a pošto odbija da ih da, Sever time dokazuje da mu au fond (u suštini) do svega toga nije stalo. Pored toga, kakav kukavičluk u vradi i Kongres! Oni se boje regrutovanja, odlučnih finansijskih mera, napada na

*) Marks i Engels, *Gradsanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 249—252, Njujork, 1937.

ropstvo, boje se svega što je preko potrebno; dopuštaju da sve ide kako ide, a ako neka prividna mera, najzad, i prođe kroz Kongres, uvaženi Linkoln je toliko uslovi da od nje ništa ne ostane. Ova mli-tavost, ovo skljokavanje kao splašnjavanje probušenog svinjskog mehura, pod pritiskom poraza koji su upropastili jednu armiju, i to najbolju i najjaču, i stvarno otvorili put za Vašington, to pot-puno otsustvo svake elastičnosti u narodnim masama, dokazuje mi da je sve svršeno. Ono malo mitinga, itd. ne znači ništa; oni ne mogu postići ni onaj stepen uzbuđenja koje se pojavljuje prilikom pret-sedničkih izbora.

Sem toga, tu postoji potpuno pomanjkanje talenta. Jedan komandant gluplji od drugoga. Ni jedan nije sposoban ni za naj-manju inicijativu ili neku samostalnu odluku. Već tri meseca ini-cijativa je još uvek potpuno u rukama protivnika. Zatim, finansi-ske mere su sve luđe jedna od druge. Bespomoćnost i kukavičluk vladaju svuda, izuzev među prostim vojnicima. Političari su isto takvi — apsurdni i smeteni. A narod je bespomoćniji nego da je tri hiljade godina čamio pod austrijskim skiptrom.

Južnjaci, naprotiv, nemaju nikakve potrebe da zatvaraju oči pred činjenicom da je stvar krajnje ozbiljna. Jedan dokaz za to je što ne dobijamo pamuk, a drugi su dokaz gerilci u pograničnim dr-žavama. Ali, po mom mišljenju, odlučujuće je to što jedan zemljoradnički narod, tako otsečen od sveta, može da podnosi takav rat i da, posle teških poraza i gubitaka izvora za snabdevanje ljudstva i teritorije, sada opet stoji tu kao pobednik i u stanju je da preti ofanzivom duboko na Sever. Osim toga, oni se izvrsno bore i, ono malo simpatija što je preostalo za Uniju, izuzev u planinskim pre-delima, sigurno će se izgubiti prilikom ponovnog zauzimanja Ken-takcija i Tenesija.

Ako zauzmu Misuri, dobiće i teritorije¹⁾, a tada Sever može da se pakuje.

Kao što rekoh, ako Sever odmah ne počne da dejstvuje re-volucionarno dobiće nepopravljive batine i zaslubiće ih — a tako će, izgleda, i biti.

¹⁾ Tj. oblasti SAD koje još nisu konstituisane kao države. — Prim. red.

MARKS — ENGELSU*)

7 avgusta 1862

... Ja ne delim sasvim Tvoje mišljenje o Američkom građan-skom ratu. Ja ne verujem da je sve gotovo. U početku su pretstav-nici pograničnih robovlasničkih država dominirali severnjacima. Oni

*) Marks i Engels, *Gradianski rat u Americi*, Maksistička biblioteka, sveska XXX, str. 252—253, Njujork, 1937.

su Maklelana, tog starog partisan of Breckinridge (Breckinridgeovog pristalicu) takođe uzdigli na površinu. S druge strane, južnjaci su radili još od početka kao jedan čovek. Sam Sever je pretvorio robove u vojnu silu na strani južnjača, umesto da ih okrene protiv njih. Jug prepušta productive labour (proizvodnju) robovima, tako da zbog toga može bez ikakvih smetnji da baci sve svoje borbene snage na bojište. Jug je imao jedinstveno vojno komandovanje, a Sever nije. Sudeći po svim manevrima Kentakiske armije posle osvajanja Tenesija, očigledno je da nije postojao nikakav određen strategiski plan. Sve će to, po mome mišljenju, dobiti drugi obrt. Sever će, najzad, ozbiljno početi da vodi rat, pribeci revolucionarnim sredstvima i odbaciti dominaciju državnika pograničnih robo-vlasničkih država. Jedan jedini crnački puk ispoljiće snažno psihološko dejstvo na južnjake.¹⁾

Teškoća da se dobije 300.000 ljudi izgleda mi da je čisto političke prirode. Severozapad i Nova Engleska žele, a i nateraće vladu da napusti diplomatske metode vođenja rata, kojima se dosada služila, i sada stvaraju uslove pod kojima bi mogli da stvore vojsku od 300.000 ljudi. Ako Linkoln ne popusti (što će ipak učiniti), doći će do revolucije.

A što se tiče nemanja vojničkih talenata, mislim da je način izbora komandanata isključivo prema diplomatskim i partiskim obzirima teško pogodovao izbacivanju talenata na čelo. Međutim, čini mi se da je general Poup energičan čovek.²⁾

Što se tiče finansiskih mera, one su nespretnе kao što i moraju biti u zemlji u kojoj dosada (u celoj državi) porez uopšte nije

¹⁾ U toku ranijih godina Gradsanskog rata federalistička vlada je pokusala da osuđeti stupanje crnaca u saveznu armiju. Bojeći se da ne izgubi simpatije robovlasnika u pograničnim državama, Linkoln je 1861 godine stalno odbijaо da se regrutuju crnački pukovi, uprkos protestu svoga ministra rata Kamerona. Iduće godine je postavljen još oštiri zahtev za organizovanje crnačkih trupa; mase pobornika ukidanja ropstva, pod voćtvom Frederika Daglasa, zahtevala su da vlada dozvoli crncima da se bore za slobodu svoje porobljene braće. Oni su tvrdili da bi takav postupak demoralisao južne pukove belaca i potstrekavaju robove na ustank.

Iako je Linkoln i dalje oklevao, neki njegovi radikalniji generali nisu oklevali. Dejvid Hanter, komandant suvozemnih snaga, na obalama Džordžije i Južne Karoline organizovao je, izvezba i opremio crnačke odrede, koji su poslužili kao jezgro oko koga je general Sekston obrazovao prve južnokarolinske dobrovoljačke jedinice. U međuvremenu je general Butler organizovao tri crnačka puka u Lujzijani. Od 1863 godine pa nadalje, kad je Sever počeo da vodi borbe na revolucionaran način, crnački vojnici su se sve češće pojavljivali u federalističkim borbenim redovima. Generali Konfederacije su postupali na najgori mogući način sa crnačkim trupama regrutovanim iz redova sitne buržoazije i radničke klase Severa i od begunaca i oslobođenih robova Juga; oni su dozvoljavali svome ljudstvu da ubijaju i zlostavljuju zarobljene crnačke vojnike. Međutim, uprkos svih ovih zločina, broj crnačkih vojnika je stalno rastao; skoro ih je 200.000 dobrovoljno stupilo u službu za stvar slobode. — Prim. red.

²⁾ U junu 1862 Poup (Pope) je postavljen za komandanta Virdžiniske armije. Pred kraj avgusta pretrpeo je poraz na Bul Ranu, a 5 septembra je razrešen komandantske dužnosti. — Prim. red.

postojao. Međutim, one nisu tako idiotske kao što su bile mere koje su preduzeli Pit i kompanija. Uzrok sadašnjem padu novca, mislim, ne leži u ekonomskim nego u čisto političkim razlozima, tj. distrust (u nepoverenju). To će se promeniti čim se promeni politika.

Ukratko, izgleda mi da se rat ovakve vrste mora voditi revolucionarno, a Jenki su dosad pokušavali da ga vode ustavno.

Salut (Pozdrav)

Tvoj K. M.

KRITIKA AMERIČKIH UNUTRAŠNJIH SUKOBA*)

Kriza koja u ovom momentu dominira prilikama u Sjedinjenim Državama izazvana je uzrocima dvojake prirode: vojne i političke.

Da je poslednja kampanja bila vođena na osnovu *jedinstvenog* strategiskog plana, glavnina Zapadne armije morala bi, kao što je već ranije objašnjeno u ovim stupcima, koristiti svoje uspehe u Kentakiju i Tenesiju za probor kroz severnu Alabamu u Džordžiju i zauzimanje železničkih čvorova kod Dekatura, Miledžvila, itd. Time bi veza između Istočne i Zapadne secesionističke armije bila prekinuta i njihova uzajamna podrška onemogućena. Umesto toga, Kentakiska armija je izvršila marš prema jugu dolinom reke Misisipija u pravcu Nju Orlienza i njena pobeda kod Memfisa imala je za posledicu jedino to što je najveći deo Boregardovih trupa bio upućen na Ričmond, tako da su se konfederalisti ovde iznenada sukobili sa Maklelanom, koji nije iskoristio poraz neprijateljskih trupa kod Jorktauna i Vilijamburga nego je, naprotiv, u samom početku rasparčao svoje vlastite borbene snage, iako je raspolagao nadmoćnjom armijom na nadmoćnjem položaju. Maklelanove komandantske sposobnosti, koje smo već ranije opisali, bile su same po sebi dovoljne da obezbede poraz najjače i najdisciplinovanije vojske. Konačno, ministar rata Stanton je učinio neoprostivu grešku. Da bi izazvao utisak u inostranstvu, on je posle osvajanja Tenesija obustavio regrutovanje i time osudio vojsku na stalno slabljenje baš u momentu kada su joj pojačanja najviše bila potrebna za brzu i odlučnu ofanzivu. Uprkos strategiskih grešaka i uprkos Maklelanovih komandantskih sposobnosti, da je bilo stalnog priliva regruta, rat bi se, ako već ne bi bio rešen, naglo bližio svom pobeđenosnom završetku. Stantonov korak je bio utoliko više za žaljenje što je Jug u to vreme mobilisao sve muškarce od 18 do 35 godina starosti i prema tome sve stavljao na jednu kartu. To je baš ono ljudstvo koje je u međuvremenu bilo obučeno, tako da sada skoro svuda

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Maksistička biblioteka, sveska XXX, str. 198—201, Njujork, 1937. Prvi put štampano u *Die Presse*, 9 avgusta 1862 godine.

daje konfederalistima preim秉stvo i obezbeduje im inicijativu. Oni su zaustavili Haleka, izbacili Kertisa iz Arkensoa, potukli Makleelan i pod Stounvol Džeksonom dali signal za gerilske upade, koji sada dopiru sve do Ohaja.

Vojni uzroci krize delom su povezani sa političkim. Pod uticajem demokratske stranke na položaj vrhovnog komandanta celokupnih oružanih snaga Severa doveden je nesposobni Makleelan, zato što je ranije podržavao Brekinridža. Bolećivi obziri prema željama, preim秉stvima i interesima pretstavnika *border slave states* (pograničnih robovlasničkih država) dosada su otupljivali principijelnost Građanskog rata i takoreći lišavali ga duha. »Lojalni« robovlasnici iz ovih pograničnih država postarali su se da primene zakone o bekstvu robova, koje je Jug nametnuo, i da suzbiju simpatije crnaca prema Severu, tako da se nijedan general nije usudio da na bojište izvede četu crnaca, čime se ropstvo, najzad, iz Ahilove pete Juga pretvorilo u njegov neprobojni oklop. Zahvaljujući robovima, koji vrše sve proizvodne poslove, svi za borbu sposobni muškarci Juga mogu se izvesti na bojište!

U ovom času, kada secesionističke rezerve rastu, pretstavnici pograničnih država povećavaju svoje zahteve. Međutim, Linkolnov zahtev koji im je uputio, preteći im poplavom stranke za ukidanje ropstva, ukazuje na to da stvari dobijaju revolucionaran obrt. Linkolnu je poznato ono što Evropa ne zna, a to je da se nikako ne radi o apatičnosti ili popuštanju pod pritiskom poraza kad je reč o tome da njegov zahtev za 300.000 novih regruta nailazi na tako hladan prijem. Nova Engleska¹⁾ i Severozapad, koji su pripremili glavne snage vojske, rešeni su da vradi nametnu revolucionarno vođenje rata i da na zvezdama ukrašenoj zastavi ispišu bojni poklič »Ukipanje ropstva!«. Linkoln popušta pred ovim spoljnim pritiskom sa oklevanjem i nelagodno, ali je svestan da mu se ne može dugo opirati. Otud i dolazi njegov vatreni poziv pograničnim državama da se dobrovoljno odrečnu institucije ropstva i pod uslovima povoljnog ugovora. On je svestan i toga da je jedino produženje ropstva u pograničnim državama omogućilo da ropstvo na Jugu ostane netaknuto i sprečilo Sever da primeni svoj veliki radikalni lek. On jedino greši ako uobražava da se »lojalni« robovlasnici mogu pokrenuti blagonaklonim govorima i razumnim razlozima. Oni će popustiti samo pred silom.

Dosad smo bili svedoci samo prvog čina Građanskog rata — ustavnog vođenja rata. Drugi čin, revolucionarno vođenje rata, sad je na redu.

¹⁾ Države Nove Engleske nalaze se u severoistočnom delu SAD i sa postoje se od: Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island i Connecticut-a, u ukupnoj površini od 55.608 kv. milja (kopnena površina 63.206 kv. milja) i 8.500.000 stanovnika (1949 godine). — Prim. red.

U međuvremenu je Kongres na svom prvom zasedanju, koje je sada prekinuto, doneo niz značajnih mera, koje ćemo ovde ukratko navesti.

Pored finanskog zakonadavstva, on je doneo Zakon o domaćinstvima, za koji su se narodne mase Severa već odavno uzalud borile.²⁾ Ovim zakonom se deo državne zemlje besplatno ustupa na obradu kolonistima, bez obzira da li su rođeni u Americi ili su se u nju doselili. Njime se ukida ropstvo u (oblasti) Kolumbiji i nacionalnoj prestonici uz novčanu naknadu ranijim robovlasmnicima.³⁾ Ropstvo je proglašeno »večito nemogućim« u svim teritorijama Sjedinjenih Država.⁴⁾ Odluka kojom se nova država Zapadna Virdžinija prima u Uniju predviđa ukidanje ropstva u etapama i proglašuje svu decu crnaca, rođenu posle 4. jula 1863. godine, slobodnom novorođenčadi. Uslovi ove emancipacije u etapama u celini su pozajmljeni iz zakona koji je u istom cilju bio donet u Pensilvaniji pre 70 godina.⁵⁾ Četvrtim zakonom se predviđa da će svi robovi ustanika biti oslobođeni čim padnu u ruke republikanske vojske. Jedan drugi zakon, koji se sada *prvi put primenjuje*, predviđa da se ovi emancipovani crnci mogu vojnički organizovati i uputiti u borbu protiv Juga. Priznata je nezavisnost crnačkih republika Liberije i Haitija⁶⁾ i, najzad, sa Engleskom je zaključen sporazum o ukidanju trgovine robljem.

²⁾ Pred Senat je 1854. godine iznet predlog zakona o domaćinstvu ili o besplatnoj zemlji; ovoj meri se usprotivio jedan broj demokrata sa Juga, koji su smatrali da je bio »obojen« tendencijom ukidanja ropstva. Oni su tvrdili da će po odredbama ovog zakonskog predloga Zapad biti naseljen sitnim zemljoposednicima koji će biti neprijateljski raspoloženi prema robovlasičkim interesima. Mada je ova mera bila odbijena, docnije su došli novi predlozi, tako da je 1860. godine usvojen Zakon o domaćinstvu koji je predviđao plaćanje od 25 dolara po jutru zemlje. Međutim, demokratski predsednik Bjukanen, zastupajući interes robovlasnika, stavio je svoj veto na ovu mjeru. Iste godine republikanska stranka je, na osnovu svoje nacionalne platforme, potvrdila zakonski predlog o besplatnom dodeljivanju zemlje; međutim, tek 1862. godine, posle povlačenja robovlasičkih država, došlo je do donošenja Zakona o domaćinstvu, koji nije predviđao naplatu zemlje. — Prim. red.

³⁾ Ovo je učinjeno u aprilu 1861.; svakome je robovlasniku isplaćeno prosečno 300 dolara za svakog oslobođenog roba. Kongres je u ovu svrhu izglasao kredit od 1,000.000 dolara. — Prim. red.

⁴⁾ U junu 1862 Linkoln je potpisao dekret kojim je predviđeno da ne može »biti ropstva ili prinudnog rada na teritorijama Sjedinjenih Država koje sada postoje ili koje se otsada mogu stvoriti ili steti...«. — Prim. red.

⁵⁾ Pensilvanijski je 1780. godine donela zakon koji je predviđao postepeno oslobođenje robova i proglašavao da deca koja su posle toga rođena u ovoj državi od roditelja robova neće biti robovi. Takva deca, međutim, morala su biti »sluge do 28 godina starosti; posle toga imala su se izgubiti sva prava na njihove usluge. — Prim. red.

⁶⁾ U junu 1862. donet je zakon kojim je predsednik bio ovlašćen da postavi diplomatske pretstavnike u Haitiju i Liberiji. — Prim. red.

Tako, bez obzira na to koga će poslužiti ratna sreća, sad se može pouzdano tvrditi da crnačko ropsstvo neće dugo preživeti Građanski rat.

Die Presse, 9 avgusta 1862

ENGELS — MARKSU*)

9 septembra 1862

Drugi sukob na Bul Ranu¹⁾ je bio izvrstan podvig Stonevol Džeksona od koga ni izdaleka nema boljeg čoveka u Americi. Da je bio potpomognut frontalnim napadom Glavne konfederalističke armije i da je sve išlo glatko (čak samo i upola dobro) verovatno bi bilo svršeno sa gospodinom Poupom. Međutim, ovaj poduhvat je doveo samo do toga da su konfederalisti stekli veliku moralnu prednost — respekt prema svome preduzimljivom duhu i prema Džeksonu — i nekoliko kvadratnih kilometara zemljišta, iako su, s druge strane, ubrzali spajanje i koncentraciju *celokupne federalističke armije* pred Vašingtonom. Verovatno ćemo već narednim parobrodom dobiti dalje vesti o novim sukobima u kojima bi savezne trupe itekako mogle biti pobedonasne kad njihovi generali ne bi bili tako krvavo glupi. Ali šta se može učiniti sa takvim čoporom pasa! Poup je od svih najdostojniji prezrenja; on zna jedino da se kočoperi, da poriče, laže i prikriva neuspene. Odista, on je glupak generalštaba. Maklelan sada opet izgleda sasvim razborit čovek. Dalje, pala je naredba da svi budući general-majori moraju polagati ispite predviđene za pruske zastavnike. Sve je to žalosno, dok su momci sa Juga, koji barem znaju šta hoće, u mojim očima junaci u poređenju sa miltavim rukovodstvom Severa. Ili još veruješ da će gospoda na Severu smrviti »ustanak«?

Adieu!

Tvoj F. E.

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, strana 253—254, Njujork, 1937.

¹⁾ Drugi sukob na Bul Ranu odigrao se krajem avgusta 1862.

MARKS — ENGELSU*)

London, 10 septembra 1862

... Što se tiče Jenkija, i dalje sam čvrsto ubeđen da će Severna kraju pobediti. Naravno, građanski rat može proći kroz svakojake epizode, možda i primirja, a može se i dugo otegnuti. Jug može zaključiti ili će zaključiti mir samo pod uslovom da dobije pogra-

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 254 i 255, Njujork, 1937.

nične robovlasničke države. U tom slučaju pripala bi mu Kalifornija, a za njom bi sledio Severozapad, tako da bi čitava federacija, izuzev možda država Nove Engleske, ponovo obrazovala jednu državu, ali ovoga puta pod acknowledged supremacy of the slaveholders (neospornom dominacijom robovlasnika). To bi bila rekonstrukcija Sjedinjenih Država na bazi koju Jug zahteva. Ali to nije mogućno niti će se dogoditi.

Sa svoje strane, i Sever može zaključiti mir samo u slučaju ako confederacy (konfederacija) bude ograničena na stare robovlasničke države i one koje su zatvorene između reke Misisipija i Atlantskog Okeana. No, u tom bi slučaju konfederacija postepeno skapala. Prijedlog, etc., na temelju *status quo-a* (postojećeg stanja), mogla bi u najboljem slučaju dovesti do predaha u vođenju rata.

Način na koji Sever vodi rat upravo je takav kakav se i mogao očekivati od jedne buržoaske republike, u kojoj je obmana tako dugo suvereno vladala. Jug, oligarhija, bolje tome odgovara, narocito takva oligarhija u kojoj celokupan proizvodni rad pada na crnce, a četiri miliona »white trash« (belog ološa) su profesionalni flibustiers (pustolovi). Bez obzira na sve to smeo bih se kladiti u glavu da će ti momci izvući deblji kraj uprkos »Staunvol Džeksona«. Naravno, može se desiti da pre toga na samom Severu dođe do neke vrste revolucije.

Vilih je brigadni general, a sada se, kako je to Kap pričao u Kelnu, i Stefen sprema u rat.

Čini mi se da Ti posmatraš stvari a little too much (malo previše) sa vojničkog stanovišta.

Što se tiče moje ekonomске građe, neću Te za vreme putovanja »opterećivati tim balastom«.

Pozdrav,

Tvoj K. M.

...
What about Garibaldi? (Šta je sa Garibaldijem?)

ENGELS — MARKSU*)

16. oktobra 1862 godine

... Šta misliš o Americi? Finansijski krah, koji se ne može izbeći ovim glupim merama sa papirnom monetom, izgleda blizu. Vojnički, Sever će se verovatno nešto oporaviti.

...

*) Marks i Engels, *Gradsanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 255, Njujork, 1937 godine.

MARKS — ENGELSU*)

London, 29 oktobra 1862 godine

... Sto se tiče Amerike, mislim da je Merilendska operacija imala odlučujući značaj, utoliko što pokazuje da čak i u onom delu border states (pograničnih država), koji je najviše naklonjen Jugu, ima veoma malo pristalica konfederacije.¹⁾ A čitava borba se vodi za pogranične države. Ko ih drži, taj vlada celom Unijom. To što je Linkoln objavio perspektivne zakone o emancipaciji²⁾ u trenutku kad su konfederalisti prodirali u Kentaki ujedno pokazuje da je prestao svaki obzir prema loyal slave holders (lojalnim robovlascima) u pograničnim državama. Iseljavanje robovlasnika iz Misurijske, Kentakije i Tenesija na jug, zajedno sa svojim black shuttle (imetkom crnih robova), već je uzelo ogromne razmere i ako borba još neko vreme potraje, što je sigurno, Jug će tamo izgubiti svaki oslonac. On je počeo borbu za teritorije. Sam rat se pokazao kao sredstvo za uništenje njegove moći u pograničnim državama, čije su veze s Jugom ionako svakodnevno labavile, pošto breeding of slaves (odgajivanja robova) i internal slave trade (umutrašnje trgovine robovima) više nije bilo. Na taj način, po mome mišljenju, Jug može računati samo na odbranu. A jedina mogućnost za njegov uspeh ležala je u ofanzivi. Ako se potvrди vest da Huker preuzima aktivnu komandu nad Potomačkom armijom, da će Maklelan biti »povučen« na »teoriski« položaj glavnog komandanta i da Halek preuzima komandu na Zapadu, onda bi i rat u Virdžiniji mogao

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 256—258, Njujork, 1937 godine.

¹⁾ Radi se o protivofanzivi trupa Juga pod komandom generala Lija, koja je preduzeta u jesen 1862 godine posle propasti ofanzive Severa na Ričmond i poraza trupa generala Maklelana na tom frontu krajem juna — početkom jula iste godine. Li je imao cilj da zauzme Vašington i ovlađa državom Merilend, kao i nizom tzv. pograničnih država (koje se graniče sa teritorijom južne konfederacije). Iako je krajem 1862 i uporede 1863 godine naneo teške poraze trupama Severa na vašingtonskom i baltimorskom pravcu, Li ipak nije postigao postavljeni cilj. Stanovništvo Merilenda, izuzev manjih grupa robovlasnika i nekih krupnih buržuja, neprijateljski je dočekalo robovlasciće trupe. Dobrovoljačke jedinice, farmeri i radnici igrali su aktivnu ulogu u upornoj odbrani pristupa k najvažnijim centrima severnjaka. Uletо 1863 godine vojna situacija na tom frontu preokrenula se u korist severnjaka. — Prim. red.

²⁾ U septembru 1862 Linkoln je usvojio meru za delimično oslobođenje robova. Rastuće raspoloženje prema ukidanju ropstva na Severu, opadanjući uticaj robovlasciće interesa u pograničnim državama, vojni uspesi u Merilendu i ranije tokom godine u Kentakiju, kao i očigledna korisnost od lišavanja Konfederacije izvora radne snage, — sve je to doprinelo da se Linkoln odluči da izda prethodni Proglas o oslobođenju robova. Ovim proglašenjem je predviđeno da se 1 januara 1863 moraju oslobođiti sva lica koja se zateknu kao robovi u nekoj pobunjenoj državi ili delu države. — Prim. red.

dobiti energičniji karakter. A osim toga sada je već *gone* (prošlo) najpogodnije godišnje doba za konfederaliste.

Neuspeh Merilendske operacije nesumnjivo je imao ogroman značaj u moralnom pogledu.

Što se tiče finansijske strane, Sjedinjene Države znaju još iz vremena Rata za nezavisnost, a mi znamo iz austrijskog iskustva dokle se može ići s obezvređenim papirnim novcem.

...
Bes, s kojim su južnjaci primili Linkolnove zakone potvrđuje njihov značaj. Svi ti zakoni imaju izgled uskogrudo postavljenih i masom ograda uslovjenih zahteva koje advokati protivničkih strana postavljaju jedan drugome. Ali to ne umanjuje njihovu istorisku vrednost i jako me zanima kada ih upoređujem s onom draperije (zavesom) kojom Francuz obavija i najbeznačajniju stvar.

Prirodno, ja, kao i drugi, u formi pokreta kod Jenkija vidim ono što odbija, ali mi je jasno da to proističe iz »buržoaskog« karaktera te demokratije. Pa ipak, tamošnji događaji imaju svetski značaj i u čitavoj istoriji nema ničeg odvratnijeg od držanja Engleza prema njima.

Pozdrav an lupus (vuku)

Tvoj K. M.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 5 novembra 1862

... Što se tiče Amerike, ja sam takođe mišljenja da su konfederalisti u Merilendu dobili neočekivan moralni udarac od velikog značaja. Takođe sam ubedjen da će *konačno* zauzimanje pograničnih država odlučiti ishod rata. Ali ja nisam nikako siguran da će se stvar odigrati u takvoj klasičnoj formi kao što Ti, izgleda, misliš. Bez obzira na svu dreku koju su Jenki nadali, još nema nikakvih simptoma koji bi dokazivali da oni tu stvar posmatraju kao pitanje svoga stvarnog nacionalnog opstanka. Naprotiv, te izborne pobede demokrata pre dokazuju da se pojačava stranka koja je sita rata: Kad bi postojao makar jedan dokaz, makar jedan simptom, da mase na Severu počinju da dejstvuju u istom smislu kao u Francuskoj 1792 i 1793 godine, onda bi sve to bilo veoma lepo. Ali jedina revolucija, koja se može očekivati, biće, izgleda, pre svega, demokratska kontrarevolucija i truli mir, koji će i pogranične države podeliti. Da se time stvar još nikako neće okončati — granted (slažem se). Ali ipak zasada moram priznati da se nikako ne mogu oduševiti za jedan narod koji dopušta da ga jedna četvrtina svoga sopstvenog

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 258—259, Njujork, 1937 godine.

stanovništva stalno tuče u tako veoma značajnom pitanju, i koji posle 18 meseci rata nije ništa drugo postigao osim otkrića da su svi njegovi komandanti — magarci, a svi građanski službenici — lopovi i izdajnici. Ipak stvar mora drukčije ići, čak i u buržoaskoj republici, ako neće da se sasvim zaglibi u blato. Sa tim što kažeš o prostačkom odnosu Engleza prema toj stvari potpuno se slažem.

SITUACIJA U SEVERNOJ AMERICI*)

General Brag, koji komanduje Južnom armijom u Kentakiju — ostale borbene snage Juga, koje ga pustoše, ograničavaju se na gerilske grupe, upadajući u ovu pograničnu državu — izdao je proglaš koji baca dosta svetlosti na najnovije zajedničke pokrete konfederalističkih snaga. Bragov proglaš, upućen severozapadnim državama, nagoveštava da je njegov uspeh u Kentakiju prirodna stvar i očigledno računa sa pobedonosnim prodiranjem u Ohajo, centralnu državu Severa. On, na prvom mestu, najavljuje spremnost Konfederacije da garantuje slobodnu plovidbu na Misisipiju i Ohaju. Ova bi garancija stupila na snagu tek onda kada robovlasci budu zauzeli pogranične države. U Ričmondu je, stoga, nagovešteno da će istovremeni upad Lija u Merilend i Braga u Kentaki jednim udarcem obezbediti zauzimanje pograničnih država. Zatim Brag nastavlja dokazivanje da se Jug opravданo bori jedino za svoju nezavisnost, a da inače želi mir. Međutim, stvarnu, karakterističnu tačku proglaša predstavlja ponuda separatnog mira sa severozapadnim državama, poziv da se otcepe od Unije i priđu Konfederaciji, pošto se ekonomski interesi Severozapada i Juga u istoj meri podudaraju u kojoj se interesi Severozapada i Severoistoka neprijateljski razlikuju. Vidimo, dakle, da je Jug, tek što je stekao utisak da je sebi osigurao zauzimanje pograničnih država, zvanično izbrblja svoj krajnji cilj da rekonstruiše Uniju, isključujući države Nove Engleske.

Međutim, slično invaziji u Merilendu, invazija u Kentakiju je takođe doživela neuspeh: prva u bici kod Antitam Krika, a druga u bici kod Perivila, blizu Luisvila. I na jednom i na drugom mestu južnjaci su bili u ofanzivi, pošto su napali prethodnicu Bjuelove armije. Federalisti su pobedili zahvaljujući generalu Mak Kuku, koji je kao komandant prethodnice pružio otpor daleko nadmoćnijim neprijateljskim snagama, dajući dovoljno vremena Bjuelu da uvede glavninu u borbu. Nema ni najmanje sumnje u to da će poraz kod Perivila dovesti do evakuacije Kentakija. Najznačajnija gerilska grupa, formirana od najfanatičnijih pristalica robovskog sistema u Kentakiju i pod komandom generala Morgana, bila je skoro u isto

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 206—210, Njujork, 1937. Prvi put štampano u *Die Presse*, 10 novembra 1862 godine.

vreme uništena kod Frankforta (između Luisvila i Leksingtona). Konačno, došlo je do odlučujuće Rozkransove pobede kod Korinta, koja je imperativno nametala najbrže povlačenje potučene armije pod komandom generala Braga.

Tako je kampanja Juga za ponovno osvajanje izgubljenih pograničnih robovlasičkih država, koja je preduzeta u velikim razmerama vojnički vešto i sa najpovoljnijim izgledima, doživela potpun neuspeh. Pored neposrednih vojnih rezultata, ove su borbe i na drugi način doprinele uklanjanju glavne teškoće. Uticaj pravih robovlasičkih država na pogranične države, prirodno, zavisi od robovskog elementa u ovim poslednjim, tojest od onog istog elementa koji vladi Uniji nameće diplomatske i ustavne obzire u njenoj borbi protiv ropstva. Međutim, ovaj element je u pograničnim državama, koje pretstavljaju glavnu pozornicu Građanskog rata, praktično sveden na nulu samim Građanskim ratom. Veliki deo robovlasnika sa svojim »imetkom crnih robova« stalno se seli na Jug da bi svoju imovinu sklonio na sigurno mesto. Sa svakim porazom južnjaka ova se seoba obnavljala u povećanim razmerama.

Jedan od mojih prijatelja, neki nemački oficir¹⁾), koji se borio pod zvezdama ukrašenom zastavom redom u Misuriju, Arkensou, Kentakiju i Tenesiju, piše mi da ova seoba u celini potseća na seobu iz Irske 1847 i 1848 godine. Sem toga, energični deo robovlasnika, omladina, s jedne, i politički i vojni rukovodioci, s druge strane, izdvajaju se iz mase svoje klase, obrazuju gerilske grupe u vlastitim državama i kao takve bivaju uništene, ili napuštaju domove i stupaju u vojsku ili državnu upravu Konfederacije. Otud: s jedne strane, ogromno smanjenje robovskog elementa u pograničnim državama, gde se oduvek moralo boriti sa »nadiranjem« konkurentske slobodne radne snage; s druge strane: seoba energičnijeg dela robovlasnika i njihovih belih pristalica. Zadržao se samo sloj »umerenih« robovlasnika, koji će uskoro sa pohlepom prihvati gomile novca koje im Vašington nudi za oslobođenje njihovog »imetka crnih robova«, čija će se vrednost u svakom slučaju izgubiti čim se zatvori tržište Juga gde se ovi robovi prodaju. Tako sam rat donosi rešenje stvarnim revolucionisanjem oblika društva u pograničnim državama.

Što se tiče Juga, povoljno vreme za vodenje rata već je prošlo; što se tiče Severa, ono tek počinje, zato što su unutrašnje reke

¹⁾ Jozef Vajdemajer (1818—66), član Saveza komunista, učestvovao je u nemačkom revolucionarnom pokretu od 1848 do 1849. Zbog svoje radikalne aktivnosti bio je prisiljen da pobegne u Ameriku. On je 1852 godine u Njujorku objavio samo jedan broj lista *Die Revolution*, u kome se prvi put pojavio čuveni Marksov *Osamnaesti brimer Napoleona Bonaparte*, a godinu dana docnije pomogao je osnivanje *Arbeiterbund-a* (Radnički savez). Kad je izbio Građanski rat, Vajdemajer se, zajedno sa ostalim socijalistima, borio na strani Saveza ne samo da se sačuva Unija, već i da se ukine ropstvo. On se više godina dopisivao sa Marksom. — Prim. red.

sada opet plovne i što je kombinovano ratovanje na kopnu i moru, koje je već izvođeno sa toliko uspeha, opet omogućeno. Sever se željno koristio ovim zastojem. »Oklopnače«, deset na broju, za zapadne reke, brzo se dovršavaju; tome treba dodati dvostruki broj poluoklopljenih brodova za plitke vode. Na istoku mnogi novonaoružani brodovi već su napustili brodogradilišta, dok se drugi još nalaze u gradnji. Sve će biti spremno do 1 januara 1863. Erikson, konstruktor i graditelj *Monitor-a*, rukovodi izgradnjom devet novih brodova po istom modelu. Četiri od ovih već »plove«.

Na Potomaku, u Tenesiju i Virdžiniji, kao i na raznim mestima na Jugu — u Norfoku, Njubernu, Port Rojalu, Pensakoli i Nju Orlionzu — u vojsku svakodnevno dolaze nova pojačanja. Prvi poziv od 300.000 ljudi, koji je Linkoln najavio u julu, već je potpuno mobilisan i delom se nalazi na ratnom poprištu. Drugi poziv od 300.000 ljudi postepeno će se u toku devet meseci mobilisati. U nekim državama je vojna obaveza ukinuta i zamjenjena dobrovoljnim stupanjem u vojsku; ni u jednoj od njih se ne nailazi na ozbiljne teškoće. Neznanje i mržnja ozloglasili su vojnu obavezu kao nečuven događaj u istoriji Sjedinjenih Država. Ništa ne može biti pogrešnije. Za vreme Rata za nezavisnost i Drugog rata sa Engleskom (1812—14) vršena je mobilizacija znatnog broja trupa na osnovu vojne obaveze; to se događalo čak i u raznim manjim ratovima protiv Indijanaca, a da to nikada nije nailazilo na neko protivljenje vredno pomena.²⁾

Važno je pomenuti činjenicu da je Evropa u toku ove godine dala Sjedinjenim Državama contingent od oko 100.000 doseljenika i da se polovina ovog broja sastoji od Iraca i Britanaca. Na nedavnom kongresu engleskog »Udruženja za unapređenje nauke« u Kembrijdu, ekonomist Meriveil bio je prinuđen da potseti svoje zemljake na činjenicu, koju su *The Times*, *The Saturday Review*, *Morning Post* i *The Morning Herald*, a da i ne pominjemo dei minorum gentium (bogove manjih naroda), potpuno prenebregli ili želete da je Engleska prebregne, a to je činjenica da najveći deo viška engleskog stanovništva nalazi svoj novi dom u Sjedinjenim Državama Amerike.

Die Presse, 10 novembra 1862

²⁾ Regрутovanje je primenjeno sa ciljem da se poveća vojska za vreme Američke revolucije isto kao i za vreme rata 1812 godine. Kako C.K. Bolton kaže u svom delu *Private Soldier under Washington* (»Običan vojnik pod Vašingtonom«), za vreme Američke revolucije bio je jedno vreme usvojen plan da se regrutuje svaki četvrti ili peti čovek, izuzev onih koji su već u vojnoj službi, onih koji žive u gradovima na morskim obalama i na granicama, nastavnika u školama, studenata i, u izvesnim slučajevima, onih koji su zaposleni u fabrikama baruta. Oni koji su želeli da izbegnu regрутovanje oslobođali su se plaćanjem otkupnine. Za vreme rata 1812 godine Kongresu je podnet zakonski predlog o regрутovanju, bez obzira na opoziciju pretstavnika Nove Engleske. Otprilike u isto vreme Njujork je usvojio zakonski predlog o uvođenju vojne obaveze. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

30 decembra 1862

...

Bernsajdov poraz je strahovito preuveličan.¹⁾ Jasno je da to mora uticati na moral armije, ali ni u kom slučaju toliko ozbiljno koliko u slučaju kad je potučena na otvorenom bojnom polju. Izgleda da su taktičke pripreme bile vrlo rđave. Očigledno je da je bočni napad levog krila trebalo da se odigra pre frontalnog napada pod Samnerovim voćstvom. Međutim, to je potpuno ispušteno iz vida. Samner je, izgleda, bio u pravom sosa pre nego što je Franklin počeo sa ozbiljnom bitkom. Osim toga, kako po svemu izgleda, Bernsajd nije mogao da se odluči kako da upotrebi svoje rezerve. Trebalo je da ga uspesi levog krila nateraju da tamo pošalje bar jedan deo rezervi, jer je tamo trebalo da dođe do odlučne bitke; umesto toga on ih je upotrebio na frontu, pa i tu suviše kasno, 1) kao smenu, a ne kao pomoć potučenim Samnerovim trupama, i 2) pred sam mrak, tako da je noć već nastupila pre nego što je pola trupa stupilo u akciju. Ove primedbe su, prirodno, učinjene na osnovu oskudnog materijala koji daju američke novine i bez poznavanja zemljišta. Uostalom, čini mi se da je Bernsajd opkoljavanjem mogao sasvim da rastera taj canaille (ološ), naročito kad je, kako izgleda, imao 150.000 ljudi prema 100.000; ali, verovanje da Vašington jedino može ostati zaštićen dotle dok su snage raspoređene upravno prema neprijateljskom frontu očigledno ga je sprečilo u tome. Dopustiti konfederalistima da mesec dana utvrđuju svoj položaj i tada ih napasti frontalno, glupost je koja se može kritikovati samo šibanjem.

Tvoj F. E.

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 262—263, Njujork, 1937.

¹⁾ Odnosi se na Bernsajdov poraz u bici kod Frederikzburga od 13—15 decembra 1862. — Prim. red.

MARKS — ENGELSU*)

2 januara 1863

... Izgleda da je Bernsajd pravio velike taktičke greške u bici kod Frederikzburga. On se očigledno plašio da upotrebljava tako velike vojne snage. Međutim, ukoliko postoji, osnovna glupost se ogleda: 1) u vezi sa čekanjem od 26 dana nesumnjivo postoji direktna izdaja u ratnoj administraciji u Vašingtonu. Čak i njujorski dopisnik *Times-a* priznaje da je Bernsajd tek posle nekoliko nedelja dobio sredstva koja su mu bila neposredno obećana; 2) to što je on, ipak, tada izvršio taj napad pokazuje moralnu slabost toga

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 263—264, Njujork, 1937.

čoveka. Ugledni list *Tribune* je počeo da sumnja u njega i zapretio mu otpustom. Ovaj list svojim oduševljenjem i neznanjem nanosi mnogo štete.

Demokrati i Maklelanove pristalice su, prirodno, zajedno nadali dreku da bi što crnjim bojama prikazali ovaj nesrećni položaj. Za »pronesenu vest« da je Maklelan, »Monah« *Times-a*, pozvan u Vašington, imamo da zahvalimo g. Rojteru.

»Politički« ovaj je poraz bio dobar. Nije trebalo da imaju dobre sreće pre 1 januara 1863. Tako nešto moglo bi izazvati opozivanje »Proklamacije«.

Times i kompanija su strahovito besni zbog radničkih mitinga u Mančesteru, Šefildu i Londonu.¹⁾ Dobro je da su oči Jenkija otvorene u ovom pravcu. Uostalom, Opdajk (pretdsednik opštine u Njujorku i politički ekonomist) rekao je na jednom zboru u Njujorku: »We know that the English working class are with us, and that the governing classes of England are against us« (»Mi znamo da je engleska radnička klasa sa nama, a da su vladajuće klase Engleske protiv nas«).

Mnogo žalim što Nemačka ne drži slične demonstracije. One ne koštaju ništa, ali na »internacionalnom polju« donose velike koristi. Nemačka bi trebalo utoliko pre da se zalaže za ove, jer je u ovom ratu učinila više za Jenkije nego Francuska u XVIII veku. To je stara nemačka glupost što se ne pojavljuje na svetskoj pozornici i što ne ističe ono što stvarno postiže.

...

¹⁾ Krajem decembra 1862 održani su radnički zborovi širom Engleske. Na jednom zboru, kome je prisustvovalo 6.000 radnika, doneta je rezolucija kojom je traženo od Linkolna da potpuno iskoreni ropstvo. Slična manifestacija održana je i u Londonu. Na ovom zboru prisutni radnici tražili su od pretdsednika Amerike da nastavi svoj rad i time ostvari »slavno načelo — na kome počiva vaš ustav — bratstvo, slobodu i jednakost svih ljudi«. U svojim odgovorima na ove poruke Linkoln je zahvaljivao britanskom proletarijatu na njegovim dobrim željama i smatrao da će američki narod biti obodren saznanjem da uživa simpatije »istinskih prijatelja slobode i čovečnosti« (Citati uzeti iz Sliterove knjige: *Linkoln, radništvo i ropstvo*, Njujork, 1913, str. 159, 165). — Prim. red.

MARKS — ENGELSU*)

13 februara 1863

Stvari u Sjedinjenim Državama razvijaju se strahovito sporo. Nadam se da Dž. Huker krči sebi put.¹⁾

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 264, Njujork, 1937.

¹⁾ U januaru 1863 godine Huker je zamenio Bernsajda na položaju komandanta Potomačke armije. On je u toku dva naredna meseca pokušavao da od svoje armije stvari efikasnu borbenu mašinu, poboljšavajući disciplinu i podižući moral svojih trupa. Tako je već krajem marta raspolagao sa oko 125.000 ljudi. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

11 juna 1863

... Lepe se stvari odigravaju u Americi. Borbeni Džo¹⁾ se grdno obrukao svojim hvalisanjem, Rozkrans spava, a samo Grant dobro operiše. Njegov pokret prema Vikzburgu, od jugoistoka u pravcu severoistoka, otsecanje pomoćne armije, njeno odbacivanje, a zatim brz marš ka Vikzburgu, pa čak i žestoki bezuspešni napadi, sve je to bilo vrlo dobro. Ne verujem u mogućnost blagovremenog prikupljanja dovoljnog broja pomoćnih trupa. S druge strane, toliko smo puta doživeli da američki generali odjednom dobro operišu u toku petnaestak dana, a da zatim opet čine najveće gluposti, tako da se baš ništa ne može reći o njihovim budućim pokretima ...

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 266, Njujork, 1937.

¹⁾ Odnosi se na generala Hukera. On je krajem marta 1863 saopštio svojim oficirima da je završio planove i da neće imati milosti prema Liju. Međutim, posle bitke kod Čanseleržvila (u maju 1863), armija Konfederacije, iako dvaput brojno slabija, prinudila je Hukera na povlačenje. Uprkos ovog neuspeha, unionistički komandant je izdao naredbu u kojoj je čestitao svojoj vojsci na »uspehu«. — Prim. red.

MARKS — ENGELSU*)

6 jula 1863

... Po mom mišljenju, ekspedicija južnjaka protiv Severa došla je kao posledica pritiska koji dreka ričmondskih novina i njihovih supporters (pristalica) vrši na Liju. Smatram da se tu radi o coup de désespoir (očajničkom) pokušaju. Uostalom, ovaj rat će se dugo otegnuti, a to je sa gledišta evropskih interesa veoma poželjno ...

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 266—267, Njujork, 1937 godine.

MARKS — ENGELSU*)

26 maja 1864

... Šta kažeš o Grantovim operacijama? *The Times* se, prirodno, divi jedino Liovoj strategiji, koja se prikriva iza povlačenja. »On«, kaže jutros Tasi¹⁾, »smatra da je to veoma lukavo, usuđujem

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 267—268, Njujork, 1937.

¹⁾ Odnosi se na Eleonoru Marks (1855—96), najmlađu kćer Karla Marksa, udatu za engleskog socijalistu Edvarda Avelinga. Aktivno je učestvovala u britanskom radničkom pokretu. — Prim. red.

se da kažem«. Ništa više ne želim nego da Batler uspe. Bilo bi od neocenjive koristi kada bi najpre ušao u Ričmond. Bilo bi loše kad bi se Grant morao povlačiti, ali mislim da on zna šta hoće. U svakom slučaju, njegove su zasluge prva Kentakiska operacija, Vikzburg i batine koje je Brag dobio u Tenesiju ...

ENGELS — MARKSU*)

30 maja 1864

... Operacije u Virdžiniji opet nose karakter neodlučnosti ili, tačnije govoreći, karakter teškoće da se dođe do jedne odluke na tom terenu. Ne pridajem nikakve važnosti vestima koje su primljene brodom *Scotia*; one prosto znače da je osmodnevna kiša spasla Liju od potrebe da neprekidno bije bitke à la Solferino. A to je mnogo za njega. Još dve takve bitke pa bi njegova armija, koja je svako veče morala da zauzima nov položaj u pozadini, nesumnjivo bila u tako žalosnom stanju da bi se teškom mukom mogla igde zaustaviti pre Ričmonda. I Grant je, svakako, mnogo dobio tim zatišjem, ali ne u tolikoj meri. Pojačanja koja sada dobija neće mu mnogo vredeti. Ipak se neću mnogo iznenaditi ako se Li uskoro povuče do Ričmonda. Tu će se onda odigrati odlučna bitka.

...

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 268, Njujork, 1937 godine.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 9 juna 1864

... Mnogo bih želeo da znam kako će stvari teći u Virdžiniji. Izgleda da su snage još uvek skoro sasvim izjednačene, a jedna mala slučajnost, mogućnost da se počesno tuče jedan jedini Grantov korpus, može ponovo Liju dati nadmoćnost. Borba kod Ričmonda može se već voditi pod sasvim drugim uslovima, jer je Batler, svakako, slabiji od Boregarda, inače ne bi dozvolio da se ograniči na defanzivu, a čak i da su obojica podjednako jaki, Li će ipak postati jači, ako se spoji sa Boregardom u Ričmondu, nego Grant kad bi se spasio sa Batlerom, jer se Li može čitavom snagom pojavit iz svog utvrđenog logora na bilo kojoj strani reke Džemsa, dok Grant mora da odvaja trupe (na južnu stranu reke). Međutim, ja se nadam da će Grant, ipak, izvesti stvar; u svakom slučaju je sigurno da je Li, po-

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 269, Njujork, 1937 godine.

sle prve bitke u Vildernesu¹⁾), pokazao malo sklonosti da se odlučno bori na otvorenom polju, nego je, naprotiv, stalno držao svoje glavne snage na utvrđenim položajima i usuđivao se samo da vrši kratke ofanzivne udarce. Takođe mi se dopada metodičan način izvođenja Grantovih operacija. To je jedino pravilan metod za ovakav teren i za ovakvog protivnika.

• • •

¹⁾ U maju 1864 Grant je prešao preko Rapidana i ušao u Vildernes prilikom marša u pravcu Ričmonda. Li je napao Granta na bojištu kod Čanselerzvila. Kad je posle krvavih borbi uvideo da ne može ništa postići, Grant se povukao istim putem ka Rapidanu i orijentisao svoju armiju na jug. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester 4 septembra 1864

... Šta misliš o događajima u Americi? Li majstorski koristi svoj utvrđeni logor kod Ričmonda; nikakvo čudo — to je već treća operacija koja se vrti oko njega. On za sebe vezuje Grantove trupe relativno malim snagama, a veći deo svojih trupa ofanzivno upotrebljava u Zapadnoj Virdžiniji i ugrožava Vašington i Pensilvaniju. Izvanredan primer Prusima za studiju; oni mogu iz njega do sitnica da nauče kako se moraju voditi operacije oko utvrđenog logora kod Koblenca, ali su oni, naravno, isuviše nadmeni da išta nauče od tih improvizovanih komandanata. Grant — pre šest godina otpušteni poručnik iz vojske zbog pijančenja, potom inžinjer piganica u Sent Luisu — odlikuje se unity of purpose (jedinstvenošću cilja) i velikim prezirom prema životu svojih ljudi — tog topovskog mesa; takođe izgleda da je kao mali strateg veoma snalažljiv (tj. za pokrete od danas do sutra); ali uzalud tražim bilo kakve znake po kojima bi se moglo zaključiti da on ima dovoljno uvida da bi shvatio kampanju u celini. Čini mi se da će se operacija protiv Ričmonda neuspešno završiti; nestrpljivost kojom Grant napada čas ovde čas onde, ali nigde istrajno sa primenom rovova i miniranja, rđav je znak. Uopšte, izgleda da su inžinjeriske stvari u vrlo rđavom stanju kod Jenkija; sem teoriskog znanja, takve stvari zahtevaju i tradicionalnu praksu, koju nije tako lako improvizovati. — Pitanje je da li će Šerman izaći na kraj s Atlantom¹⁾, ali on, po mom mišljenju, ipak ima bolje izglede. Sumnjam da će mu upadi gerilaca i konjice u njegovu pozadinu naneti mnogo štete. Pad Atlante bio bi težak udarac za Jug; s njom bi odmah pao i Rom, a tamo su njihove fabrike topova, itd.; pored toga, bila bi izgubljena i železnička veza između Atlante

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 269—271, Njujork, 1937 godine.

¹⁾ Šerman je okupirao Atlantu početkom septembra 1864 godine. — Prim. red.

i Južne Karoline. — Faragut je uvek isti. On zna šta radi. Ali je veliko pitanje da li će sam Mobil pasti. Grad je veoma jako utvrđen i, koliko ja znam, može se zauzeti samo s kopnene strane, jer mu se brodovi s dubokim gaženjem ne mogu dovoljno približiti. Ali kakva je glupost to rasturanje napadajućih snaga na obali gde će Carlston i Mobil istovremeno napadati, umesto da se svaki put svim snagama najpre zauzme jedno mesto pa drugo.

Ne poklanjam mnogo pažnje pričama o miru koje se sada toliko šire. Ne verujem čak ni tobožnjim Linkolnovim direktnim pregovorima.²⁾ Ja na sve to gledam kao na predizborni manevar. Kako stvari dosada stoje, izgleda mi da će Linkolnov izbor biti prilično siguran.

²⁾ Želeći da na pretstojećim pretsedničkim izborima dobije podršku severne mirotvoračke grupe, Linkoln je uletu 1864 godine dozvolio da se povedu pregovori sa Jugom. U julu se Grinli (Greenley) sastao sa nizom »zaslanika« Konfederacije na Vodopadima Nijagare. Ali, pošto su ovi poslednji nastupali bez ovlašćenja, pregovori su uskoro bili odloženi. Istoga meseca, Žakes, borbeni metodistički sveštenik, i Gilmor, romanopisac, otišli su u Ričmond, ali je i ovaj poduhvat pretrpeo neuspeh, jer je Devis jasno izjavio da se mir može zaključiti samo pod uslovom da Sever prizna nezavisnost Juga. U avgustu je Stantonov kolega u Bjukenenovoj vlasti, Blek, posetio Toronto i vodio pregovore sa Tompsonom, fanatičnim pristalicom robovlasništva. Pošto su obojica nezvanično istupali skoro ništa nisu ni postigli, tako da su pregovori ubrzo prekinuti. Dok su se ovi pregovori vodili, radikalni članovi republikanske stranke ogorčeno su osudivali postupak vlade, jer su bili potpuno svesni da bi bio osuđećen njihov plan za bezuslovnu emancipaciju i drastično kažnjavanje izdajnika ako bi se pregovori uspešno završili. — Prim. red.

MARKS — ENGELSU*)

7 septembra 1864

... Sto se tiče Amerike, *entre nous* (među nama) budi rečeno, smatram da je sadašnji trenutak vrlo kritičan. Ako Grantu donese veliki poraz ili Šermanu veliku pobedu, biće all right (dobro). Periodičan niz malih neuspeha, i to baš sada u vreme izbora, bio bi opasan. Potpuno se slažem sa Tobom da je skoro sigurno, još uvek 100 prema 1, da će Linkoln ponovo biti izabran. Ali taj izborni period, u zemlji koja je uzor demokratskih prevara, pun je mogućnosti koje bi mogle sasvim neočekivano izopićiti logiku događaja (izraz koji Magnus Urquhartus — Veliki Urkvart¹⁾ smatra isto tako besmislenim kao »the justice of a locomotive« — »pravednost lokomotive«). Izgleda da je Jugu neophodno primirje da bi se sačuvao od potpune iscrpenosti. On je prvi izneo taj cry (vapaj) ne samo u svojim sever-

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 271—272, Njujork, 1937 godine.

¹⁾ Urkvart David (1805—1877), engleski buržoaski diplomata i publicista. — Prim. red.

nim već direktno i u ričmondskim organima, iako ga sada, kad se echo čuo u Njujorku, *Richmond Examiner* sa prezirom prebacuje Jenki-jima. Vrlo je karakteristično što se g. Devis odlučio — poslednje zvanično naređenje njegovog ministra rata — da tretira crnačke vojnike kao »ratne zarobljenike«.

Linkoln raspolaže velikim sredstvima za sprovođenje izbora. Predloži za mir s njegove strane su, naravno, mere humbug (obična prevara!). Izbor jednog opozicionog kandidata verovatno bi doveo do prave *revolucije*. Ali pri svemu tome ne treba ispustiti iz vida da će za idućih osam nedelja, u kojima će se stvar najpre rešiti, mnogo štošta zivisiti od vojničkih slučajnosti. Ovo je, besumnje, najkritičniji trenutak od početka rata. Ako taj moment srećno prođe, onda stari Linkoln može i dalje da greši do mile volje. Uostalom, stari ne može da »stvori« generale. Ministre bi već mogao lakše da izabere. Ali konfederalističke novine isto toliko napadaju svoje ministre koliko i Jenki svoje u Vašingtonu. Ako Linkoln prođe ovoga puta — što je vrlo verovatno — to će biti na mnogo radikalnijoj osnovi i pod sasvim izmenjenim prilikama. U saglasnosti sa svojim pravnim načinom vladanja, stari će tada pronaći radikalnije mere sa kojima će se miriti njegova savest.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 9 novembra 1864

... Izgleda da se događaji kod Ričmonda bliže kraju. Ali sve dok Li ne bude primoran da se ograniči na čistu defanzivu, a naročito na to da k sebi povuče sve trupe iz doline Šenandoe, i sve dok Ričmond ne bude *potpuno opkoljen*, sve Grantovo napredovanje prema utvrđenjima Ričmonda ili Piterzurga ima veoma mali značaj. To je slično situaciji kod Sevastopolja, gde takođe nije bilo opkoljavanja. Voleo bih da vidim šta će Monsieur de Boregard da radi; verovatno ništa drugo nego što i Hud pre njega, ako i toliko uradi. Nemam nimalo poverenja u tog naduvenog heroja.

*) Marks i Engels, *Gradanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 272, Njujork, 1937 godine.

ENGELS — J. VAJDEMAJERU*)

Mančester, 24 novembra 1864

Ovde u Evropi su sada dosadna vremena. Ugušivanje Poljskog ustanka je bio poslednji značajan događaj; za svoju podršku u toj stvari Bazmirk je od cara dobio odobrenje da od Danaca oduzme

*) Ф. Энгельс, *Избранные военные произведения*, Москва, 1957 године, стр. 695—697.

Šlezvig-Holštajn. Proći će mnogo vremena dok se Poljska bude mogla ponovo podići — čak i pri inostranoj pomoći — a, međutim, Poljska nam je sasvim neophodna. Za sve su krivi podli nemački liberalni malogradani. Kad bi ti skotovi u pruskom parlamentu ispoljili više shvatanja i hrabrosti, sve bi moglo poći dobro. Austrija je svakog momenta bila gotova da istupi u odbranu Poljske. Tome su smetali samo položaj Pruske i izdaja Bonaparte, koji je, razume se, imao nameru da se drži obećanja, koja je dao Poljacima, samo pod uslovom ako bi mogao dejstvovati *nasigurno*, tj. ako bi ga podržale Pruska i Austrija.

Rat koji se kod vas vodi je jedan od najgrandioznijih događaja koji se samo mogu doživeti. Bez obzira na mnogo gluposti koje su učinile severne armije (ima ih dosta i kod južnih), talas nastupanja se polako ali sigurno valja napred i 1865 godine će, nesumnjivo, nastupiti moment kad će *organizovani otpor Juga* odjednom prestati, a rat dobiti formu banditizma, kao što je to bilo u karlističkom ratu u Španiji i nedavno u Napulju.¹⁾ Takvog narodnog rata na obe strane još nijedanput nije bilo otkad postoje velike države; nesumnjivo je da će njegov ishod opredeliti budućnost čitave Amerike za stotine godina unapred. Čim bude likvidirano ropstvo — ta najveća prepreka koja sputava politički i socijalni razvoj Sjedinjenih Država — u zemlji će nastupiti takav uspon koji će im u najkraćem roku obezbediti sasvim drugo mesto u svetskoj istoriji, a vojska i mornarica, stvorene za vreme rata, tada će brzo naći primenu za sebe.

Potpuno je razumljivo zašto je Severu pošlo za rukom da s teškom mukom stvori svoju vojsku i komandante. Oligarhija Juga je još ranije potčinila svome rukovodstvu brojno nedovoljne vojne snage zemlje, ona je davala oficire i sem toga zauzela i skladišta oružja. Kod Severa se nije zateklo nikakvih vojnih kadrova, izuzev milicije, dok se Jug pripremao tokom niza godina. Jug je od samog početka raspolagao stanovništvom koje je naviklo na jahanje i bilo podesno za laku konjicu, dok je Sever u tom pogledu zaostajao. Sever je prihvatio metod dodeljivanja položaja pristalicama odre-

¹⁾ Engels ima u vidu rat reakcionarnih karlističkih buntovnika protiv španske vlade od 1833—1840 godine. Karlistički ustank u Španiji bio je podignut 1833 godine od strane reakcionarnih apsolutističkih elemenata katoličkog klera, velikoposednika i oficira koji su se grupisali oko pretendenta na španski presto don Karlosa. Karlisti su pokušali da zbacu vlast regentkinje Marije Hristine koja je vladala u ime svoje maloletne kćeri kraljice Izabele, i da ukinu reforme koje su sprovedene u korist buržoazije i liberalnih velikoposednika. Kao oslonac karlista-reakcionara služili su feudalni elementi ekonomski zaostalih rejona Španije, naročito planinskih oblasti: Baskonje i Novare. Znatan deo karista je kapitulirao 1839 godine, a 1840 je njihova buna bila konačno likvidirana. Rat su pratile pljačke i nasilja naoružanih grupa buntovnika. Za vreme pobedonosnog oslobođilačkog poхода Garibaldijevih trupa 1860 godine iz Sicilije u Napulj, vojska Napuljske Kraljevine takođe se raspala na podvojene grupe pod udarima garibalista. — Prim. red.

đene partije — tj. metod koji je zaveo Jug, dok je Jug, zahvaćen revolucijom, nalazeći se pod vladavinom vojne diktature, mogao to da zanemari. Otuda potiču svi propusti. Ne poričem da je Li bolji od svih komandanata Severa i da njegove poslednje operacije oko utvrđenog ričmondskog logora pretstavljaju uzor visokog majstorstva, koje bi u mnogo čemu mogle naučiti proslavljenog pruskog princa Fridriha Karla. Međutim, odlučni juriši Granta i Šermana na kraju krajeva učinili su iluzornom svu tu strategiju. Jasno je da Grant žrtvuje ogroman broj ljudi — ali može li on postupati drukčije? Nemam nikakve pretstave o stepenu disciplinovanosti vaše vojske, o njenoj izdržljivosti u borbi, o njenoj sposobnosti i spremnosti da podnosi tegobe rata, a naročito o njenom *moralnom stanju*, tj. o tome šta se od nje može zahtevati, ne rizikujući da se demoralisiše. Sve to moramo znati pre no što sebi dozvolimo donošenje ovog ili onog suda, naročito ako se ne nalazimo na drugoj strani okeana, ako ne raspolažemo dovoljnim podacima i ako nemamo koliko-toliko pristojne karte. Ali mi se čini nesumnjivim jedno da je armija kojom sada Šerman komanduje — najbolja od vaših armija i da isto toliko prevazilazi Hudovu armiju koliko Li-jova armija nadmašuje Grantovu armiju.

Vaše borbeno pravilo i elementarna taktika su, kako sam čuo, u celini uzeti od Francuza — prema tome, osnovna forma stroja je, izgleda, kolona s otstojanjima između vodova. Kakva je sada poljska artiljerija kod vas? Ako mi možeš javiti podatke o ovim pitanjima, biću Ti veoma zahvalan . . .

ENGELS — SVOME BRATU RUDOLFU*)

Mančester, 10 januara 1865

Dragi Rudolfe,

Ovakvo je moje mišljenje o Američkom ratu: snage Juga se postepeno troše i Jug nema odakle da popunjava svoju vojsku, a Sever još nije iskoristio ni polovinu svojih izvora. Jug je prinuđen da se ograniči na odbranu, jer je vreme čak i za onakve protivofanzive kakve je, naprimjer, preduzimao Longstrit u dolini Šenandoe, sada već prošlo. Hud je pokušao da izvede još jednu takvu operaciju, ali je time odmah otkrio svoju nemoć i zapečatio sudbinu svoga pohoda. Sever u svakom pogledu ima preim秉stvo u odnosu na svoje južne protivnike, a osim toga raspolaže i Šermanovom armijom od 40.000 ljudi, koja ima mogućnost da se kreće kud god joj je volja, uništavajući svuda snage, veze, pomoćna sredstva i rezerve Juga na njegovoj sopstvenoj teritoriji. Čarlston će morati pasti kroz četiri, najviše kroz šest nedelja, pošto ga Šerman okruži sa kopnene

*) Ф. Энгельс, Избранные военные произведения, Москва, 1957 године, стр. 697—698.

strane. Kod Juga je ostala samo jedna armija — ona što se nalazi u Ričmondu. Njoj će ove godine sigurno biti nanet odlučan poraz, a samim tim će biti učinjen kraj odbrani Juga *armijama*. Zatim će, verovatno, uslediti partizanski rat, hajdučija i t. sl. i trajaće do sledeće godine.

Ako Jug naoruža svoje crnce — to će biti utoliko bolje za Sever, ali će se južnjaci ustezati da to učine. Možda do poslednjeg momenta. Jer crnci nisu toliko glupi da dozvole da ih ubijaju zbog tog istog korbača kojim ih šibaju.

Naravno, još će biti momenata kada će situacija Juga biti nešto bolja nego sada, ali tako je bivalo vrlo često, i to me neće zbuniti...

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 7 februara 1865

U Americi će početak opéracija pred Ričmondom u martu — aprilu verovljano biti odlučujući za celu godinu. Ako bi Grant uspeo da Lija izbací odatle, Konfederacija bi bila izigrana, njene armije raspršene, dok bi banditski rat (Banditenkrieg), kakav se sada već vodi u Zapadnom Tenesiju i uopšte svuda, ostao još jedini neprijatelj. Sada je Liova vojska, ustvari, već jedina koju južnjaci imaju; sve zavisi od njenog sloma. Mi sada možemo skoro da tvrdimo da je teritorija sa koje se Li snabdeva ograničena na Južnu Virdžiniju, obe Karoline i samo na jedan deo Džordžije.

Pozdrav.

Tvoj F. E.

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 274, Njujork, 1937 godine.

ENGELS — J. VAJDEMAJERU*)

Mančester, 10 marta 1865

... Velika hvala na iscrpnom odgovoru na moja pitanja. Zahvaljujući vanredno slabim vojnim informacijama ovdajnjih novina, izgubio sam kontinuitet između svih »kombinovanih« operacija; ekspedicija na Red River ostala mi je potpuno nerazumljiva, a i Šermanovo kretanje iz Vikzburga na istok nisam mogao protumačiti pošto se ovde o južnom korpusu, koji se kretao iz Nju Orlienza, nikada nije pisalo. Te kombinovane operacije, u kojima se rejon za prikupljanje trupa nalazi ne samo u sferi uticaja protivnika, nego čak

*) Ф. Энгельс, *Избранные военные произведения*, Москва, 1957 године, стр. 698—701.

i u njegovojo pozadini, pokazuju koliko su primitivni strategiski pojmovi potpuno neiskusnog naroda u vojnim stvarima. Ipak, da za vreme rata s Danskom blagorodni Vrangel i princ Fridrih Karlo nisu raspolagali dva puta nadmoćnjim snagama od snaga protivnika, oni bi primenjivali isto takve operacije. Boj kod Misunde i dve neshvatljive »demonstracije« (upotrebljavam tu reč da bih mākar kako nazvao stvar koja nema naziva) protiv Dipela pre napada bili su, po svoj prilici, još veća detinjarija.¹⁾

Što se tiče Grantovog držanja kod Ričmonda, pokušaću da ga objasnim drukčije. Potpuno delim tvoje mišljenje da je *strategiski* bilo pravilno napadati Ričmond sa zapada. Ali mi se čini — ukoliko se može donositi sud bez tačnih podataka i na takvoj daljinji — da je Grant dao prvenstvo istočnom pravcu zbog dva razloga:

1) Zato što se na tom pravcu mogao lako snabdevati hranom. On je na zapadnom pravcu mogao koristiti samo put ka Frederikzburgu i Tenesiju (oba ova puta su vodila kroz ratom iscrpeno zemljište), dok su na istočnom pravcu pred njim bili otvoreni putevi kako ka Frederikzburgu, tako i ka rejonu Jork i reci Džems. Uzimajući u obzir teškoću snabdevanja velikih armija, koja je u ratu odigrala tako važnu ulogu, ja ne mogu sa sigurnošću osuditi Grantova dejstva, a da ne procenim sve te okolnosti. Ti prebacuješ Grantu za to što je okrenuo leđa k moru, ali ako imaš prevlast na moru i raspolažeš sigurnim mestima za ukrcavanje trupa (Monro i Norfolk), onda je to *preim秉tvo*. Uporedi Velingtonove pohode u Španiji i Krimski rat, za vreme koga su saveznici, koji su pobedili na Almi, formalno bežali samo da bi sebi obezbedili pomorsku zaštitu pozadine južno od Sevastopolja. Potpuno je jasno da je vladanje dolinom Šenandoe bilo veća garancija za bezbednost Vašingtona.

2) Međutim, pojavljuje se pitanje, da li je Grant (kao i Linkoln) *stvarno* težio da potpuno obezbedi Vašington? Meni se čini, obrnuto, da Linkoln, pri labavom saveznom ustavu i pri dosta ravnodušnom odnosu prema ratu u nekim oblastima Severa, u suštini, nikada nije ozbiljno postavljao cilj da protera konfederaliste iz Ričmonda, već je, obrnuto, htio da ih zadrži na takvim položajima da bi oni u izvesnoj meri ugrožavali Vašington, Pensilvaniju, pa čak i Njujork. U protivnom slučaju, njemu ne bi polazilo za

¹⁾ U toku rata Pruske i Austrije protiv Danske 1864 godine, savezna austro-pruska vojska (80.000 ljudi) napala je u početku februara 1864 godine Dance (32.000 ljudi) koji su držali utvrđene položaje kod naseljenog mesta Misunde u Šlezvig. Zbog nedostatka tačnih podataka o snagama protivnika, neumešnog korišćenja artiljerije i neodlučnosti komandovanja prvo je došlo do sloma ofanzivnih dejstava austro-pruske vojske. Međutim, kasnije su danske trupe, zbog brojne nadmoćnosti neprijateljskih snaga, morale otstupati. Naime, 18 aprila 1864 godine pruske trupe su zauzele redute kod Dipela (u Šlezvig) i primorale Dance da otstupe na ostrvo Alzen, što je uslovilo povoljan ishod rata za Prusku. Prilikom zauzimanja ovih reduta porasla je uloga artiljerije u opsadnim dejstvima. — Prim. red.

rukom da dobije ni regrute ni novac da bi okončao rat. Da je Grant poslednjih meseci jako želeo da ovlada Ričmondom — ja u to tvrdo verujem — ali za to su mu nedostajale snage. Računa se da nje-gove snage iznose 70—90.000 ljudi, a Lijove od 50—70.000. Ako je taj odnos približno tačan, onda je on, pri toj strategiski nesumnjivo pogrešnoj ofanzivi koju je izveo, postigao najviše što se moglo, time što je Liju oduzeo svaku mogućnost da izvodi aktivnu odbranu i što je okružio Ričmond bar sa tri strane. Ja ne mislim da bi se Li, pošto se u toku dve godine baš svojom veštinom sjajnog izvođenja protivofanzive izdvajao od svih ostalih severnih i južnih komanda-nata, sada odrekao takvog načina vođenja rata ako ne bi bio *prinu-đen* na to. S druge strane, Sever je neobično mnogo dobio time što mu je pošlo za rukom da zadrži najbolju armiju Juga — zbog deti-njastog shvatanja časti — kod Ričmonda, u jednom kutu južne obla-sti, dotle dok se, zahvaljujući osvajanju doline Misisipija i Šerma-novom pohodu, čitava susedna teritorija nije našla otsečenom i u vojnem pogledu dezorganizovanom za južnjake i dok sve trupe ko-jima je Sever raspolagao nisu dobile mogućnost da krenu na Rič-mond, da bi odlučnim udarom završile čitavu stvar. To se, izgleda, sada i dešava.

Poslednji izveštaji, koji su dobijeni iz Njujorka, su od 25 fe-bruara. U njima je vest o zauzimanju Čarlstona i Vilmingtona i o Šermanovom pohodu iz Kolumbije na Vinzboro. Šerman je, izgleda, jedini čovek na Severu koji ume da dobija pobeđe pomoći nogu svojih vojnika. Pod njegovom komandom su, verovatno, krasni momci. Ja sa nestrpljenjem očekujem razvoj događaja. Ako Li pravilno oceni svoj očajan položaj, onda mu ne ostaje ništa drugo nego da digne logor i krene na jug. Ali kuda? *Otvoren* mu je samo put za Lajonzburg i Tenesi; međutim, suviše je rizično uvlačiti se u usku planinsku dolinu s jednom železničkom prugom, imajući pred so-bom utvrđen Noksvil i Čatanugu. To bi, osim toga, vrlo vero-vatno, značilo prosto žrtvovanje trupa Boregarda, Hardija i ostalih odreda konfederalista, koje se nalaze u Severnoj Karolini, i izložiti svoj bok Šermanu. Da li otpočeti pokret iz Piterzburga, slomiti Grantovo levo krilo i krenuti pravo na jug protiv Šermana? Taj ri-zičan, ali pogodniji korak — jedini je način da se oko sebe okupe ostaci armije koja beži, da se zadrži Grant rušenjem železničke pruge i mostova i da se nadmoćnjim snagama napadne Šerman. Ako bi Šerman primio borbu, imajući protiv sebe čitavu južnu ar-miju, on bi nesumnjivo bio razbijen, a ako bi otstupio k obali, on bi otvorio Liju put za Avgustu, gde ovaj može dati prvi odmor svojoj armiji. Ali, u takvom slučaju bi se Šerman i Grant nešumnjivo spojili, te bi Li opet morao imati posla s nadmoćnjim snagama i ovoga puta se boriti skoro na otvorenom polju, pošto ne mislim da bi konfederalisti mogli još jednom prikupiti na bilo kojoj tački unutar zemlje dovoljno sredstava za tvrđavsku odbranu da bi orga-nizovali novi Ričmond. Ali ako bi oni to čak i učinili, oni bi iz jedne

klopke pali u drugu. Ostaje još upad u oblasti Severa. Džeferson Devis je potpuno sposoban za to, ali ako bi se to desilo, sve bi se završilo za dve nedelje.

Međutim, Li takođe može poslati samo deo svojih snaga na jug da bi zajedno s Boregardom i drugima zadržao Šermana. To mi izgleda kao najverovatnije. Šerman će ih u takvom slučaju, veoma verovatno, kako treba »izlemati« (wird sie »verhauen«), kako se to kaže u južnoj nemačkoj, a Li posle toga već neće moći ništa više da učini. Ali, ako bi čak i Šerman bio potučen, Li bi time odložio stvar samo za jedan mesec, a trupe koje se kreću sa svih strana primorja — ne uzimajući u obzir eventualne Grantove pobjede nad oslabljenom Ričmondskom armijom — opet bi ga uskoro dovele u isto tako rđav položaj kao i ranije. Bilo kako bilo — stvar se približava kraju. Ja s najvećim nestrpljenjem očekujem dolazak svakog parobroda — jer zapanjujuće vesti stižu u izobilju. Strategiska razmatranja ovdašnjih veoma brojnih pristalica južnjaka su neobično komična: sva se mogu svesti na izreku poljsko-pfalačkog generala Šnajdea, koji je prilikom svakog bekstva govorio »Mi postupamo sasvim onakako kao Košut«.

Veoma sam ti zahvalan za tvoje podatke o američkim oružanim snagama — jedino su mi oni dali jasnú sliku o nizu pitanja rata koji se tamo vodi. Odavno znam topove »Napoleon«; Englezzi su ih već odbacili (to su laka glatkocnevna 12-funtovska oruđa sa punjenjem 1/4 težine zrna) dok ih je Luj Bonaparta ponovo pronašao. Pruskih haubica možete dobiti koliko god vam je volja, jer su one sada izbačene iz naoružanja i zamjenjene izolučenim 4-funtovskim i 6-funtovskim oruđima (koja gađaju granatama od 13 i 9 funti). Mene nimalo ne čudi što elevacioni ugao vaših haubica iznosi svega 5° — jer elevacioni ugao starih francuskih dugačkih haubica (do 1856 godine) nije bio veći, a engleske su ih, ako se ne varam, samo neznatno prevazišle u tom pogledu. Posredno gađanje haubicama već odavno se primenjuje samo kod Nemaca, ali mu je veoma slaba tačnost pogađanja, naročito na daljinu, stvorila lošu reputaciju...

ENGELS — MARKSU*)

16 aprila 1865

... Šta kažeš o Ričmondu? Očekivao sam da će Li, umesto bekstva, postupiti kao vojnik i kapitulirati, kako bi barem obezbeđio bolje uslove za armiju. Ali bolje ovako. On završava kao bednik; tragedija se završava komično.

*) Marks i Engels, *Gradianski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 275, Njujork, 1937 godine.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 3 maja 1865

... Grant je kod Ričmonda tačno ponovio bitku kod Jene — ako je posmatramo sa strategiske strane — i to sa istim rezultatom: zarobljavanjem cele neprijateljske vojske. Jedino što Grant nije morao da ide tako daleko da skuplja plodove.

Sada je i Džonston kapitulirao¹⁾, i time sam dobio opkladu od pre dva meseca: da južnjaci prvog maja neće više imati armiju. Oni što još pružaju otpor, smatraće se kao banditi, i to sasvim opravdano. U svakom slučaju Džonson će zahtevati konfiskaciju velikih poseda²⁾ i time će učiniti da stišavanje i reorganizacija Juga postanu nešto akutniji. Linkoln bi teško insistirao na tome.

Ssimpatizeri Juga se teše licemernom drekom koju su morali prirediti zbog ubistva proričući da će kroz četiri nedelje Grant I biti car Amerike. Grdno su se nasamarili magarci jedni!

Uostalom, »Visočanstva« su sigurno strašno ljuta što je Linkolnovi ubistvo napravilo takav neverovatno veliki utisak u celom svetu. Nijedan od njih još nije imao tu čast.

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveska XXX, str. 275—276, Njujork, 1937 godine.

¹⁾ Džonstonova (Johnston Joseph E., 1807—1891, konfederalistički general) armija se 26 aprila 1865, predala Šermanu. Uslovi kapitulacije bili su slični uslovima koji su ponuđeni Liju. — Prim. red.

²⁾ Džonson (Johnson Andrew, 1808—1875, posle Linkolnovog ubistva pretdsednik SAD) je 9 juna 1864 izjavio u Nešvilu »da se velike plantaže izdajnika moraju zapleniti i podeliti u male posede, pa prodati poštenim vrednim ljudima«. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 15 jula 1865

... G. Džonsonova politika mi se sve manje i manje sviđa.¹⁾ On sve žešće ispoljava mržnju prema crncima, a u odnosu na stare lordove Juga potpuno je nemoćan. Ako se ta stvar tako produži, onda će za šest meseci u Kongresu u Vašingtonu sedeti sve stare

*) Marks-Engels, *Briefwechsel*, III sveska, Berlin, 1950 godine, str. 330.

¹⁾ Posle ubistva pretdsednika A. Linkolna, 14 aprila 1865 godine, na čelo vlade SAD došao je bivši potpremstednik Džonson — kandidat krupne buržoazije, koji je težio savezu s plantatorima koji su razbijeni u građanskom ratu. On je u maju 1865 godine sproveo delimičnu amnestiju pobunjenika — južnjaka i tražio je da se njihovi predstavnici sa istim pravima prime u Kongres. Obodreni takvom politikom, bivši robovlasnici su počeli uvoditi »crne kodekse«, pribegavati teroru protiv crnaca. Pod pritiskom

secesionističke hulje. Bez coloured suffrage (izbornog prava za obojene) tu se neće ništa učiniti, a rešenje toga pitanja Džonson prepušta pobedjenim, robovlasmnicima. To je sasvim glupo. Pa ipak se mora računati sa tim da će se dogadaji drukčije razvijati nego što to zamisljavaju gospoda baroni. Oni su ipak u većini upropošćeni i biće primorani da prodaju svoju zemlju doseljenicima i špekulantima sa Severa. A ovi će tamo dosta brzo doći i mnogo šta izmeniti. Ja mislim da će mean whites (osiromašeni belci) početi postepeno da izumiru. Od te rase se više ništa ne može napraviti. Ono što posle dve generacije preostane u životu, stopiće se sa doseljenicima u potpuno novu rasu. Crnci će, varovatno, postati sitni squatters (zakupci zemljišta) kao na Jamajki. Na taj način će oligarhija, na kraju krajeva, ipak propasti, ali se taj proces, koji bi se sada mogao završiti jednim udarom, u datom slučaju oteže...

masa i na insistiranje levog krila republikanske partije Kongres je, protiv Džonsonove volje, morao na Jugu da zavede opsadno stanje i da preduzme niz mera protiv bivših robovlasnika (tako zvana »rekonstrukcija Juga«). Ipak je ta »rekonstrukcija« bila široko iskorišćena za bogaćenje špekulantских kapitalističkih elemenata koji su poplavili južne države i koji su brzo našli zajednički jezik s plantatorima. Oslobođenim crncima bez zemlje i belim siromasima bio je nametnut ropski zakup zemljišta, koji se pojavljivao kao ekonomski prežивeli ostatak ropsstva. Za crnačko stanovništvo, koje je formalno bilo proglašeno ravnopravnim, a stvarno ostalo obespravljenog i žestoko ekspluatisanog, bio je uspostavljen teroristički režim, koji je podržavan pomoću »suda linča«, banditskih organizacija tipa Ku kluks klan i drugih oblika rasne diskriminacije. — Prim. red.

MARKS — ENGELSU*

23 aprila, 1866

... Posle faze građanskog rata Sjedinjene Države su tek sada stvarno ušle u revolucionarnu fazu, i evropski pametnjakovići koji veruju u svemoć gospodina Džonsona, uskoro će biti razočarani.

...

*) Marks i Engels, *Građanski rat u Americi*, Marksistička biblioteka, sveka XXX, str. 277, Njujork, 1937 godine.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 16 januara 1868

Kлизере, koji je čak i u Londonu igrao ulogu fenijanca¹⁾, sa svojim miliciskim planom, još je luđi od Nemaca. Američki rat —

*) Marx-Engels, *Briefwechsel*, IV sveska, Berlin, 1950 godine, str. 17 i 18.

¹⁾ Fenijanci su krajem 1865 godine počeli pripremati oružani ustanak, ali je policija otkrila zaveru tako da je nekoliko istaknutih radnika osuđeno. Oni su 1867 godine digli ustanak u više irskih gradova, ali su u su-

sa učešćem milicije na obe strane — pokazuje samo to da miličiski sistem zahteva nečuvene žrtve u novcu i ljudima, i to zato što organizacija postoji samo na papiru. Kako bi Jenki prošli da su umesto južne milicije protiv sebe imali stalnu vojsku od nekoliko stotina hiljada ljudi? Ove snage bi bile u Njujorku i Bostonu, pre no što bi Sever uspeo da se organizuje, i diktirale bi mir pomoću demokrata, a tada bi Zapad mogao da igra secesiju. Momak je u pravu kad kaže da je najvažnije — dobri oficiri i poverenje ljudstva u oficire — a ni jedno ni drugo se kod miliciskog sistema ne može postići! Što javnosti najviše imponuje u miliciskom sistemu, to je velika masa ljudi koja se odjednom dobija i srazmerno laka obuka ljudi, naročito pred neprijateljem. Ali u ovom poslednjem nema ničeg novog; stari Napoleon je i od regruta sa tromesečnom obukom mogao da formira pukove i da ih povede protiv neprijatelja; ali za to su potrebni dobri kadrovi, a uz njih, opet, i nešto drugo no što je švajcarsko-američki miliciski sistem. Jenki su još i krajem rata imali veoma nezadovoljavajuće kadrove. Posle uvođenja ostraguše u naoružanje, čistoj miliciji je pogotovo odzvonilo. To ne znači da se svaka racionalna vojna organizacija ne nalazi negde na sredini između pruskog i švajcarskog sistema — ali gde? To u svakom posebnom slučaju zavisi od postojećih okolnosti. Samo se komunistički uređeno i *vaspitano* društvo može jako približiti miliciskom sistemu, ali i tu samo *asymptotisch* (približno). . .

kobu s vojskom, naročito u blizini grada Korka, bili razbijeni. Marks i Engels su sa simpatijama pratili borbu fenijanaca za oslobođenje irskog naroda, pomagali njihove vode i preko Generalnog saveta Internacionale donosili rezolucije, izjašnavajući se za ocepljenje Irske od Engleske i za agrarnu revoluciju u Irskoj. Neuspeh ovog pokreta može se objasniti njegovom usko zavereničkom taktikom i nedovoljnom vezom sa širokim massama irskog naroda, naročito sa seljaštvom. — Prim. red.

ŠESTI DEO
AUSTRISKO - PRUSKI RAT
(1866)

(Skica br. 8 u prilogu knjige)

Detaljnije o ovom ratu vidi Šlifenovu studiju u delu *Kana*, str. 57—137, izdanje
»Vojnog dela«, 1953 godine

VOJNA REFORMA U NEMAČKOJ*)

Italijanski rat 1859 godine je još više nego Krimski rat potvrdio činjenicu da je francuska vojna organizacija najbolja u čitavoj Evropi. Austriska vojska je nesumnjivo stajala iznad svih evropskih vojski, izuzev francuske; a ipak ta vojska u celini u toku kratko-trajnog rata 1859 godine — mada su se njeni vojnici ovečali slavom — nije mogla dobiti nijednu bitku. Čak i ako se uzmu u obzir slab kvalitet generaliteta, nedostatak jedinstva komandovanja i nekompetentno carevo mešanje, ipak su oficiri i vojnici austrijskih

*) Ф. Энгельс, *Избранные военные произведения*, Москва, 1957 године, стр. 371—375.

Napisano na engleskom jeziku u januaru 1860 godine. Prvi put štampano u *New York Daily Tribune*-u 20 februara 1860 godine.

Ovaj članak i sledeća dva pisma daju izvesne podatke o stanju uoči rata 1866 godine.

Engels je pisao niz »Beležaka o ratu u Nemačkoj« onim redom kako je primao informacije o toku rata između Austrije i Pruske (juni-juli 1866). U tom ratu Pruska je odnела pobedu nad svojom suparnicom Austrijom i samim tim otklonila najvažniju prepreku koja je stajala na putu ujedinjenja Nemačke pod svojom dominacijom. Na strani Austrije učestvovao je niz nemačkih država (Hanoveranska, Saksonска, Bavarska i dr.), ali je njihov otpor Pruska brzo slomila. Kao saveznik Pruske istupila je Italija, koja je, bez obzira na vojničke neuspene na kopnu (kod Kustoce 24. juna 1866) i na moru (kod ostrva Lise 20. jula), uspela da vrati Venecijansku oblast, blagodoreći pobedi Pruske nad Austrijom na glavnom vojištu (u Češkoj). U toku borbenih dejstava prusko komandovanje učinilo je niz ozbiljnih grešaka (slaba organizacija upravljanja i veze između armija razvijenih na širokom frontu, slabo iskorišćavanje artiljerije, neshvatanje neophodnih promena u taktici s obzirom na široku primenu izolučenog oružja). Međutim, austrijsko komandovanje i vojska bili su još gori, što je doveo do toga da je Austrija brzo izgubila rat.

U prvim člancima ove serije Engels je dao neosnovanu prepostavku o mogućnosti vojničke pobjede Austrijanca, koju je, međutim, odbacio čim su mu podaci o toku vojnih operacija dozvolili da dobije tačniju prestatvu o stvarnom odnosu snaga. Pri tome treba imati u vidu da je Engels, zasnovivajući svoju prvobitnu prognozu, polazio od interesa ujedinjenja Nemačke revolucionarnim putem i računio da bi vojni poraz junkersko-militarističke Pruske mogao izazvati revoluciju u Nemačkoj, a time dovesti do sloma kontrarevolucionarnog monarhističkog režima ne samo u Pruskoj, nego i u Austriji, kao i do stvaranja nemačke republike. Međutim, pobeda Pruske nad Austrijom u ovom ratu opredelila je ujedinjenje Nemačke odozgo, kontrarevolucionarnim putem. — Prim. red.

pukova imali jednodušan utisak da je njihov neuspeh bio posledica njihove organizacije, koja je bila slabije prilagođena zahtevima savremenog rata od organizacije njihovih protivnika. A ako se austrijska vojska, koja je svega nekoliko godina ranije potpuno reorganizovana, pokazala nezadovoljavajućom, šta je trebalo očekivati od drugih vojski čija je organizacija poticala iz još davnijih vremena?

Nije nikakvo čudo što su Francuzi u tom pogledu stajali ispred ostalih. Bilo koja nacija koja poseduje neke vojničke sposobnosti, koja u toku 25 godina vodi male ratove u tako kolosalnom obimu, kao u Alžiru, ne može a da, blagodareći tome, ne razvije sposobnosti svojih trupa do najvišeg stepena. Dok su Engleska i Rusija vodile svoje ratove u Indiji i na Kavkazu, uglavnom pomoću trupa za tu svrhu specijalno namenjenih, veći deo francuske vojske prošao je alžirsku školu. Francuska je stvarno izvukla najveću korist iz te škole, koja ju je stajala mnogo ljudi i novaca, ali koja se pokazala izvanredno efektivna i plodotvorna u smislu izvlačenja dragocenog borbenog iskustva. Krimski rat koji je zatim nastupio — druga škola većeg obima — pogodovao je učvršćenju vere vojnika u same sebe, jer im je pokazao da je iskustvo, dobijeno u operacijama protiv nomadskih plemena i neregularnih odreda, isto tako korisno i primenljivo i u borbi sa regularnim trupama.

Činjenica da je nacija, obdarena izuzetnim vojničkim sposobnostima, pod takvim okolnostima morala da dovede svoju vojnu organizaciju do takvog stepena savršenstva, koje nadmašuje sva dostignuća njenih suseda — ta činjenica, koja je neosporno dokazana kod Mađente i Solferina — ipak je izazvala divljenje, naročito u Nemačkoj. Vojni pedanti te zemlje bili su tako ubeđeni u svoju uobraženu nadmoćnost nad lakomislenim, nepostojanim, nedisciplinovanim i nemoralnim Francuzima da ih je udar koji je odjeknuo prosto ošamutio. S druge strane, mlađi i intelligentniji krugovi austrijske i drugih nemačkih vojski, koji su se uvek izjašnjavali protiv pedantizma (martinetism), odmah su podigli svoj glas. Pod svežim utiscima događaja kod Mađente, austrijski oficiri su počeli govoriti — i to potpuno tačno — da Francuzi za vreme borbe ne nose rance na leđima, da nemaju ni mašni, ni uspravnih jaka (okovratnika), ni uskih mundira ili pantalona; oni su odeveni u široke čakšire i u komotan mundir sa zavrnutom jakom, s tim što su im vrat i grudi potpuno slobodni, dok na glavama nose lake kape, a metke u džepovima pantalona. Gde austrijski vojnici stižu umorni i zadihani, tamo se Francuzi pojavljuju sveži, s pesmom i spremni za fizička naprezanja. Tako su austrijski oficiri, pod svežim utiscima, pisali u svojim pismima sa bojišta; pruski, bavarski i drugi oficiri su uskoro počeli to isto da govore. Strašna činjenica je zaista bila tu. Vojnici su se stvarno usudili da se odupru neprijatelju, ne noseći sobom svu tegobnu masu predmeta, od kojih gotovo svi služe za raskošne ceremonije i spoljni izgled rata i koji, svi skupa, za vojnika predstavljaju prave okove; bez obzira na nedostatak tih okova, oni su

izašli kao pobedioci iz svih bitaka. Ta činjenica je bila toliko ozbiljna da čak ni nemačke vlade nisu na to mogle da zatvore oči.

Na taj način, vojna reforma postala je u Nemačkoj geslo dana na veliko zaprepašće privrženika stare mode. Najrevolucionarnej teorije, koje se odnose na vojnu delatnost, ne samo što nisu nekažnjeno predlagane na razmatranje, nego su ih čak i vlade primale na znanje. Prva tačka se, naravno, ticala opreme vojnika koja je činila najoštiju razliku između dve vojske na bojištu. Dugotrajnost razmatranja toga projekta potpuno je odgovarala raznoobraznosti ukusa. U pogledu vojničke uniforme pojavila se masa pronalazaka. O šapkama, šlemovima, kalpacima, kapama, mundirima, bluzama, šinjelima, kragnama, posuvratnicima na kraju rukava, pantalonama, kamašnama i čizmama raspravljaljalo se sa takvom žestinom i rečitošću kao da je samo od tih stvari zavisila sudbina bitke kod Solferina. Austrijanci su bili najekstravagantniji u pogledu svojih vojničkih uniformi. Počev skoro od tačne kopije francuskog modela (izuzev boje), oni su pretresli delove starih uniformi sve do koporana i mekog šešira sa širokim obodom. Zamislite nakindurenog staromodnog, ozbiljnog carsko-kraljevskog austriskog vojnika u koketnoj odeći francuskog lovca ili, još gore od toga, u koporanu i filcanom šeširu revolucionarnog nemačkog dobrovoljačkog korpusa iz 1848 godine. Za austrijski vojni sistem se nije moglo izmisliti veće ruglo od te činjenice što se svaka od tih krajnosti podvrgavala ozbiljnom razmatranju. Kao što to obično biva, spor se ranije stišao nego što se došlo do bilo kakvog rešenja; pristalice starih vojnih tradicija povratile su deo izgubljenih pozicija, i, barem u Austriji, promene uniforme u celini biće veoma beznačajne, a u drugim nemačkim vojskama se jedva mogu očekivati bilo kakve izmene, izuzev to što je pruski šlem, taj omiljeni izum romantičnog Fridriha Viljema IV, izgleda, osuđen da side u grob još ranije od svoga pronalazača.

Sledeće pitanje koje je došlo na red bilo je veliko pitanje ranca. Što su Francuzi stupali u borbu bez ranca, bila je takva nesmotrenost koja se mogla opravdati samo njihovim uspehom i toplim godišnjim dobom. Ali kad bi to postala njihova navika, prvi neuspeh u hladnom i kišovitom vremenu žestoko bi ih kaznio za to. Ustvari, kad bi to postala sveopšta praksa, njena bi posledica bila ta što bi pobeđena vojska u svakoj bici gubila ne samo artiljeriju, zastave i zalihe nego i čitavu ličnu opremu svakog pešaka. Za svega nekoliko kišovitih dana, provedenih u bivaku, pešadija bi se potpuno rastrojila, jer bi svaki vojnik bio odevan samo u onom što se zateklo na njemu. Uostalom, suština pitanja, izgleda, sastoji se u tome na koji bi se način mogla do minimuma smanjiti lična oprema svakog vojnika. To važno pitanje moglo bi se lako i zadovoljavajuće rešiti ako bi se sve stvari koje spadaju u opremu razmatrale isključivo sa gledišta njihove pogodnosti u operacijama; međutim, diskusija u Nemačkoj nije rešila to pitanje.

Osim pitanja odeće i pitanja ranca, podvrgnuta je podrobnom razmatranju i organizacija različitih jedinica u vojsci. Koliko ljudi treba da obrazuje četu, koliko četa — bataljon, koliko bataljona — puk, koliko pukova — brigadu, koliko brigada — diviziju, itd.? Eto još jedne teme povodom koje se može s najvećom ozbiljnošću i autoritativnošću napričati gomila budalaština. U svakoj vojsci sistem elementarne taktike svodi na izvesne granice brojno stanje i broj četa i bataljona; minimum i maksimum brojnog stanja brigada i divizija opredeljuje se na osnovu brojnog stanja prihvaćenog u susednim vojskama, tako da razlika između većih taktičkih jedinica u slučaju sukoba ne bi bila suviše velika. Kad se takva pitanja ne pokušavaju rešiti na osnovu realnih uslova, koji proističu iz datih činjenica, već se rešenje donosi na temelju osnovnih principa, onda to pretstavlja glupost koja je, možda, svojstvena nemačkim filozofima, ali ne i praktičnim ljudima. Povećanja broja austrijskih linijskih pešadijskih pukova od 63 na 80, sa smanjenjem broja bataljona, ne obezbeđuje im u većoj meri *better luck next time* (bolju sreću za sledeći put) nego uvođenje širokih čakšira i posuvraćenih kragni.

Ali u vreme kad vojne mode i zamršeni proračuni normalnog brojnog stanja i sastava brigade apsorbuju svu pažnju, krupni nedostaci i žive rane nemačkog vojnog sistema ostaju zanemareni. I stvarno, šta moramo pomisliti o oficirima koji se žučno prepiru o kroju para pantalona ili kragne, ali koji se spokojno mire s tim da u nemačkoj saveznoj vojsci¹⁾ postoji oko dvadeset različitih kalibara poljske artiljerije i skoro bezbrojna raznovrsnost kalibara ručnog oružja? Uvođenje izolučene puške u naoružanje vojske, koje pretstavlja tako divnu priliku za unifikaciju kalibra u čitavoj Nemačkoj, ne samo što je bilo izvršeno krajnje nemarno, nego je i pogoršalo stvar. Vredi se malo zadržati na toj zbrici kalibara. Austrija, Bavarska, Virtemberg, Baden i Hesen-Darmštat imaju jedan kalibr — 0,53 palca.²⁾ S onim praktičnim zdravim smislim, koji su južni Nemci ispoljavali u mnogim slučajevima, oni su sproveli tu veoma važnu reformu kojom je postignuta jednakost kalibra u pet korpusa savezne vojske. Pruska ima puške dvaju kalibara: jedan kalibr tzv. *Zündnadelgeweher* (puške iglenjače), oko 0,60 palca, i drugi — stare glatkocevne muskete, nedavno izolučene po Minijeovom sistemu, približno 0,68 palca. Uostalom, ovaj poslednji kalibr mora biti u najskorije vreme zamenjen prvim. 9-ti armiski korpus ima tri različita kalibra za izolučene i dva ili tri različita kalibra za glatkocevne puške. 10-ti korpus ima barem deset kalibara, a u rezervnoj diviziji ima skoro isto toliko kalibara koliko bataljona. Zamislite sada tu šaroliku vojsku za vreme aktiwnih borbenih dejstava. Kako se može postići da se municija, koja odgovara bilo kojoj

¹⁾ Radi se o oružanim snagama Nemačkog Saveza (osnovan 1815 godine), koje nisu postojale kao jedinstvena vojna organizacija, već su se sa stojale iz vojske nemačkih država koje su ušle u taj savez. — Prim. red.

²⁾ Palac = 1/12 stope, tj. približno 2,5 sm. — Prim. red.

jedinici, može uvek dostaviti u slučaju potrebe i da, u protivnom slučaju, dotična jedinica ne bude bespomoćna i beskorisna? Osim Austrije, južnonemačkih država i Pruske, nijedan contingent već samo zbog te jedine okolnosti ne može doprineti nikakve realne koristi u dugotrajnoj borbi. To isto se potpuno odnosi i na artiljeriju. Umesto da se odmah zadrže na jednom opštem kalibru, koji bi barem odgovarao kalibru starog topa od šest funti, i koji bi na taj način vremenom postao zajednički kalibar za izolučena poljska oruđa, Prusi, Austrijanci i Bavarci sada, potpuno nezavisno jedni od drugih, liju izolučene topove, što za sobom povlači samo povećanje već postojeće raznoobraznosti kalibara. Vojska, u kojoj postaje toliki suštinski nedostaci, mogla bi trošiti vreme na bilo što važnije nego na rasprave o kragnama i čakširama (*inexpresibles*) i o normalnom brojnom stanju brigada i bataljona.

U Nemačkoj ne može biti nikakvog napretka u vojnim stvarima dok se viši uticajni krugovi ne budu okanili misli kao da su vojske stvorene za parade, a ne za borbu. Pedantizam, koji je za neko vreme pobeden Austerlicom, Vagramom i Jenom, kao i narodnim oduševljenjem 1813—1815 godine, ubrzo je ponovo podigao glavu; on je neprekidno vladao do 1848 godine i izgleda, bar u Pruskoj, dostigao svoju kulminaciju u toku poslednjih deset godina. Kad bi Pruska bila uvučena u Italijanski rat, Pelisje bi njenoj vojsci svakako pripremio novu Jenu i samo bi je tvrdave na Rajni mogle spasti. Do takvog stanja su doveli vojsku koja po kvalitetu svojih vojnika ne ustupa nijednoj drugoj vojsci u svetu. U slučaju budućeg konflikta između Francuske i Nemačke možemo s punim razlogom očekivati reprodukciju karakternih osobina Mađente i Solferina.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 2 aprila 1866

... Šta kažeš o Bizmarku? Sada skoro izgleda da on srlja u rat i time pruža Luju Bonaparti najlepšu priliku da se bez ikakve muke dokopa parčeta teritorije na levoj obali Rajne i da, blagodareći tome, učvrsti svoj položaj à vie (dok je živ). Mada svaki ko bude kriv za izbijanje toga rata — ako, do njega dođe — zaslužuje da bude obešen, i ja potpuno bespristrasno želim da to važi i za Austrijance, ali ipak najviše želim da Prusi dobiju strašne batine. U tom slučaju postoji sledeće dve mogućnosti: 1) da Austrijanci u roku od dve nedelje diktiraju mir u Berlinu; time bi se predupredilo neposredno mešanje inostranstva i istovremeno onemogućio sadašnji režim u Berlinu, a nastao bi neki drugi pokret koji bi se od samog početka odrekao specifičnog pruskog duha; ili 2) da u

*) Marx-Engels, *Briefwechsel*, III sveska, Berlin, 1950 godine, str. 384 i 385.

Berlinu dođe do prevrata pre dolaska Austrijanaca i da tada pokret takođe otpočne.

S vojne tačke gledišta smatram da su obe vojske približno brojno jake i da će bitke biti veoma krvave. No, naravno, Benedek je bolji komandant od princa Fridriha Karla, i ako Franja Josif ne bude pomagao Benedeku, ili ako Fridrik Karlo ne bude imao sposobne i uticajne štabne oficire, Prusi će, kako mislim, biti potučeni. Već samo razmetanje posle Dipela¹⁾ ukazuje na novu Jenu.

Ako se prva bitka završi odlučnim porazom Prusa, Austrijancima neće ništa stajati na putu da krenu na Berlin. Ako pak pobedi Pruska, ona posle toga neće imati snaga da preduzme nastupanje preko Dunava ka Beču, a još manje preko Budim Pešte. Ako bi ostale single handed (da se oslanjaju na sopstvene snage), Austrija bi mogla prisiliti Prusku na mir, a Pruska ne bi mogla Austriju. Zato bi svaki uspeh Pruske potsticao Bonapartu da se umeša. Uostalom, oba ta nemačka svinjarska psa već sad nastoje da se utrkuju jedan s drugim u nuđenju nemačkih oblasti trećem francuskom svinjarskom psu.

Tvoj F. E.

¹⁾ Vidi primedbu br. 3 »Beleške o ratu — XXX«, na str. 551 ove knjige.
— Prim. red.

MARKS — ENGELSU*)

London, 7 juna 1866

... Dakle, do rata će ipak doći ako se ne desi neko čudo. Prusi će ispaštati za svoje razmetanje, a u svakom slučaju nastupio je kraj idili u Nemačkoj. Prudonistička klika među pariskim studen-tima (*Courrier Français*) propoveda mir, izjavljuje da je rat zastareo, da su nacionalnosti — besmislica, napada Bizmarka i Garibaldija itd. Ta hajka je korisna i razumljiva ako se posmatra kao polemika protiv šovinizma. Ali su smešni kad Prudonovi vernici (njima takođe pripadaju moji ovdašnji dobri drugovi Lafarg i Longe) misle da čitava Evropa može i mora sedeti skrštenih ruku dok gospoda u Francuskoj ne iskorene »La misère et l'ignorance« (»bedu i neznanje«), pri čemu će oni sami utoliko više patiti od neznanja ukoliko više budu galamili o »science sociale« (»socijalnoj nauci«)¹⁾ ...

*) Marx-Engels, *Briefwechsel*, III sveska, Berlin, 1950 godine, str. 402 i 403.

¹⁾ Kritičke Marksove primedbe protiv nacionalnog nihilizma koji su propovedali prudonisti i njegovu misao o neophodnosti aktivnog učešća proletarijata u progresivnim nacionalnim ratovima potpuno je shvatio i dalje razradio Lenin u novim istoriskim uslovima, naročito u svom radu »O pravu nacija na samoopredeljenje (1914 godine), u polemici s Rozom Luksemburg, koja je odričala mogućnost nacionalnih i narodnooslobodilačkih ratova u eposi imperijalizma. — Prim. red.

BELEŠKE O RATU U NEMAČKOJ (1866 godine)*)

I

Ove beleške imaju jedini cilj da isključivo sa vojne tačke gledišta dadu savršeno nepristrasno objašnjenje tekućih vojnih događaja i da, takođe, ukoliko je to moguće, objasne njihov verovatan uticaj na pretstojeće operacije.

Granica Saksonske i Češke je predeo na kome se moraju izvršiti prvi odlučni udari. Rat u Italiji teško može dovesti do bilo kakvih odlučujućih rezultata, sve dok ne bude zauzet četvorougao¹⁾, a njegovo zauzimanje će, verovatno, biti dosta dugotrajna operacija. Moguće je da će se u Nemačkoj odigrati ne malo vojničkih sudara, ali, imajući u vidu brojno stanje trupa koje tamo operišu, rezultati tih sudara imaće samo drugostepeni značaj u poređenju sa događajima na granici Češke. Zbog toga ćemo zasada obratiti svoju pažnju isključivo na ovu oblast.

Da bismo mogli doneti sud o jačini vojski koje se bore, za praktične ciljeve je dovoljno da uzmemо u proračun samo pešadiju, imajući, ipak, u vidu da je odnos brojnog stanja austrijske prema brojnom stanju pruske konjice 3 : 2. Odnos artiljerije u ove dve vojske takođe je približno isti kao i kod pešadije, otprilike 3 oruđa na 1.000 ljudi.

Pruska pešadija se sastoji iz 253 liniska i 83 1/2 rezervna bataljona i 116 bataljona landvera (prvog poziva od 27 do 32 godine). Rezervni bataljoni i landver sačinjavaju posade tvrđava; pored toga, oni su namenjeni za vojna dejstva protiv malih nemačkih država, dok su liniske trupe koncentrisane u Saksonskoj i oko nje za borbu protiv Severne austrijske armije. Ako odbijemo, naprimer, 15 bataljona koji drže Šlezvig-Holštajn i još 15 bataljona koji obrazuju posade Raštata, Majnca i Frankfurta i koji su sada koncentrisani u Veclaru, onda za glavnu armiju ostaje oko 220 bataljona. Sa konjicom, artiljerijom i onim delovima landvera koji se mogu izvući iz susednih tvrđava, u ovoj armiji će se naći oko 300.000 ljudi, formiranih u devet armiskih korpusa.

Severna austrijska armija broji sedam armiskih korpusa, pri čemu je svaki austrijski korpus znatno jači od pruskog. Iako sada sasvim malo znamo o njihovom sastavu i organizaciji, ipak imamo dovoljno razloga da pretpostavimo da oni obrazuju armiju od 320.000 do 350.000 ljudi. Prema tome, brojna nadmoćnost je, po svoj prilici, na strani Austrijanaca.²⁾

*) Stampano bez potpisa u *Manchester Guardian*-u od 20, 25 i 28 juna i od 3. jula 1866 godine.

¹⁾ Poznati četvorougao koji obrazuju tvrđave: Peskijera, Verona, Mantova i Lenjago. — Prim. red.

²⁾ Brojno stanje zaraćenih strana na severnom vojištu iznosilo je kod Prusa (1, 2 i Elbska armija) 291.700 ljudi, od kojih 32.000 konjanika, kao i 840 oruđa, a kod Austrijanaca i Saksonaca — 261.600, od kojih 25.400 konjanika, kao i 794 oruđa. — Prim. red.

Kralj će biti vrhovni komandant pruske vojske, tj. paradni heroj, koji se u najboljem slučaju odlikuje prosečnim sposobnostima i slabim, ali ne i neupornim karakterom. On će biti okružen, prvo, generalštabom, na čelu koga стоји general Moltke — izvrstan načelnik; drugo, »ličnim vojnim kabinetom«, koji se sastoji on njegovih ljubimaca, i, treće, oficirima viših činova koje je našao za potrebno da uvrsti u svoju svitu bez određene namene. Nije se mogao izmisliti pogodniji sistem koji može osigurati poraz vojske samom organizacijom Vrhovne komande. Razume se, ovde će se od samog početka pojaviti suparništvo između generalštaba i kraljevog kabinetra, pri čemu će se svaki od njih boriti za svoj uticaj, izmišljati i braniti svoje omiljene operacijske planove. Sama ta okolnost skoro onemogućava jedinstvo cilja i doslednost u akcijama. Zatim će početi da sazivaju beskonačna vojna savetovanja — neizbežna u sličnim okolnostima — koja će se u devet od deset slučajeva završavati prihvatanjem kakvih bilo polumera, tj. koja će pribeći najgorem načinu dejstva u vreme rata.³⁾ Zapovesti, koje bi se u takvim slučajevima danas izdale, protivrečile bi jučerašnjim, a kada bi se pojavile složene ili opasne situacije, onda se uopšte ne bi izdavale nikakve zapovesti i stvari bi isle svojim tokom. »*Ordre, contre-ordre, desordre*« (naređenje, suprotno naređenje, gotov nered) govorio je Napoleon. Niko nije odgovoran, pošto neodgovorni kralj prima svu odgovornost na sebe, i zato bez izričitog naređenja nikoništa ne radi. Otac sadašnjeg kralja vodio je na sličan način rat 1806 godine, čiji je rezultat bio poraz kod Jene i Aueršteta i propast čitave pruske vojske u toku tri nedelje. Nema osnova za pretpostavku da će se sadašnji kralj pokazati energičniji od svoga oca. Iako je on u grofu Bizmarku našao čoveka u koga se mogao pouzdati u pogledu političkog rukovođenja, u vojsci nije bilo dovoljno autoritativne ličnosti koja bi na isti način mogla primiti na sebe svu težinu rukovođenja vojnim operacijama.

Austriska vojska se nalazi pod jedinstvenom komandom generala Benedeka, iskusnog komandanta, koji, u krajnjoj liniji, zna šta hoće.⁴⁾ Prednost vrhovnog komandovanja je izrazito na austrijskoj strani.

Pruska vojska je podeljena u dve armije. 1-va armija, pod komandom princa Fridriha Karla, sastoji se iz 1, 2, 3, 4, 7 i 8 korpusa; 2-ga armija, pod prestolonaslednikovom komandom — iz 5 i 6 korpusa. Garda, koja obrazuje glavnu rezervu, verovatno će biti prisajedinjena 1-voj armiji. Takva deoba narušava ne samo jedinstvo komandovanja, nego i vrlo često navodi ove dve armije da se

³⁾ Istorija pruske vojske davala je osnova za takvu pretpostavku, ali se ona, ipak, nije ispunila. Kao što i sam Engels kasnije piše (vidi str. 396 ove knjige), dejstva pruske vojske su se odlikovala planomernošću i žestinom. Prema svedočenju Moltkea, nije bilo nijednog vojnog savetovanja kod kralja — Prim. red.

⁴⁾ Benedek je u ratu 1859 godine bio stekao reputaciju vrlo dobrog komandanta korpusa, ali je u ratu 1866, u ulozi glavnokomandujućeg, ispoljio kolebljivost i neodlučnost. — Prim. red.

kreću raznim operaciskim pravcima, da dovode u sklad svoja kretanja, da ustanovljavaju mesta za spajanje u sferi neprijateljskog dejstva — drugim rečima, ona pogoduje razjedinjavanju pruskih snaga, iako bi, po mogućnosti, trebalo da se drže zajedno.⁵⁾ Prusi su se 1806 i Austrijanci 1859 godine, u veoma sličnim okolnostima, pridržavali takvog istog načina dejstva i bili su razbijeni. Što se tiče oba komandanta, to je prestolonaslednik — kao vojnik — nepoznata veličina, a princ Fridrik Karlo nikako nije ispoljio sposobnost velikog vojskovode u Danskom ratu.

Austriska vojska nije tako podeljena; komandanti armiskih korpusa su neposredno potčinjeni generalu Benedeku. Prema tome, i u pogledu organizacije vojske Austrijanci imaju prednost u odnosu na svoje protivnike.

Pruski vojnici, naročito rezervisti i landver, koji su bili pozvani radi popune nekompletnih jedinica (a bilo ih je znatan broj), idu u rat protiv svoje želje; nasuprot tome, Austrijanci su već odavno žeeli rat sa Pruskom i sa nestrpljenjem očekuju naređenje za pokret. Prema tome, oni takođe imaju prednost i u pogledu *moralnog stanja trupa*.⁶⁾

U toku 50 godina Pruska nije vodila većih ratova, njena vojska je, uopšte uzev, mirnodopska vojska, u kojoj gospodare pedanterija i formalizam, što je svojstveno svim mirnodopskim vojskama. Nema sumnje da je u poslednje vreme, naročito od 1859 godine, mnogo učinjeno da bi se ona oslobođila tih osobina; međutim, navike, koje su se nakupile u toku 40 godina, ne mogu se lako iskoreniti, te se može naići na mnogo nesposobnih sitničara, naročito na važnijim mestima, tj. među komandnim kadrom operativne vojske. Austrijanci su se u sadašnje vreme, blagodareći ratu 1859 godine, temeljno izlečili od te mane i na najcelishodniji način iskoristili svoje iskustvo, plaćeno tako skupom cenom. Nema sumnje da Austrijanci i u pogledu organizacijskih pojedinosti, ratne veštine i izvežbanosti takođe nadmašuju Pruse.

Duboka smaknuta kolona se, izuzev kod Rusa, javlja kao normalni borbeni poređak samo kod pruskih trupa. Pretstavite sebi svih osam četa engleskog bataljona u koloni na skraćenim otstojanjima, pri čemu front obrazuju dve a ne jedna četa, tako da po četiri vrste tih dveju četa obrazuju kolonu, pa ćeete dobiti »prusku

⁵⁾ Pošto je imao 9 korpusa, Moltke ih je, radi lakšeg komandovanja, podelio u dve posebne armije. Kasnije je takva organizacija posebnih armija, a zatim frontova (tj. grupe armija), smatrana neophodnom. — Prim. red.

⁶⁾ Nasuprot pruskoj vojsci, jednorodnoj po svom nacionalnom sastavu, austrijska vojska je imala izvanredno šarolik sastav. Svaki pešadijski i konjički puk je uvek popunjavan sa teritorije određenog okruga, pri čemu su oficir u puku određivani iz one nacionalnosti kojoj nisu pripadali vojnici. Zbog toga su se pojedine jedinice nedrugarski, pa čak i neprijateljski, odnosile jedna prema drugoj. Disciplina se održavala telesnim kaznama. U celini, austrijska vojska nije ispoljila moralnu nadmoćnost u ratu 1866 godine. — Prim. red.

napadnu kolonu». Ne može se zamisliti lepša meta od ove za vatreno ižlebljeno oružje, a pošto je ižljebljeni topovi mogu gađati sa otstojanja od 2.000 jardi, to kolona u takvom postroju skoro nikako neće biti u stanju da pride neprijatelju. Veliko je pitanje da li će se taj bataljon pokazati sposobnim za borbu posle rasprskavanja makar i jedne granate usred te mase.

Austrijanci su u svojoj vojsci prihvatili francusku jako razmaknutu kolonu, koja se jedva i može nazvati kolonom — to su pre dve ili tri vrste koje idu jedna za drugom na otstojanju 20—30 jardi; takva kolona će jedva trpeti više gubitaka od dejstva artiljeriske vatre nego razmaknuta vrsta. Preim秉tvo taktičkih postroja takođe je na austrijskoj strani.⁷⁾

Svim tim preim秉tvima Prusi mogu suprotstaviti samo dva momenta. Njihova intendantura je nesumnjivo bolja, zato će i snabdevanje njihovih trupa biti bolje. Austrijska intendantura je — slično čitavoj austrijskoj administraciji — leglo podmitljivaca i utajivača i jedva je bolja od ruske. Već sada čujemo da se trupe slabo i nedovno hrane; na bojištu i u tvrđavama će biti još gore, i, na taj način, austrijska administracija se može pokazati kao opasniji neprijatelj za tvrdave četvorouglia nego italijanska artiljerija.

Drugo preim秉tvo Prusa pretstavlja njihovo bolje naoružanje. Mada je njihova ižlebljena artiljerija znatno bolja od austrijske⁸⁾, ipak to preim秉tvo neće igrati veću ulogu na otvorenom polju. Domet putanja i tačnost gađanja pruskih i austrijskih pušaka su slično isti, ali se pruske puške pune straga, tako da Prusi mogu iz svojih redova otvarati neprekidnu tačnu vatru, ispaljujući najmanje četiri metka u minutu. Ogromno preim秉tvo ovog oružja bilo je dokazano u Danskom ratu⁹⁾, i nema nikakve sumnje u to da će

⁷⁾ Ustvari, Prusi u ovom ratu nisu primenjivali kolone, već su svoje trupe postrojavali pretežno u razmaknutim vrstama. To je i sam Engels naveo u svom članku od 6. jula 1866 godine. — Prim. red.

⁸⁾ Austrijska oruđa su takođe bila ižlebljena, ali se nisu punila ostrag, kao pruska, nego spreda. — Prim. red.

⁹⁾ *Danski rat* — rat Pruske i Austrije protiv Danske pretstavlja pripremni etap ujedinjenja Nemačke pod hegemonijom kontrarevolucionarne Pruske. Cilj Bizmarkove junkerske vlade u tom ratu bio je: prisajedinjenje Šlezvig-Holštajnskog Vojvodstva koje je stajalo pod vlašću danske krune i ojačanje pruskog uticaja u Nemačkoj, kao i to da se liberalna opozicija natera na poslušnost pomoću vojničkih pobeda. Bizmarku je bilo neophodno učešće Austrije u ratu da bi maskirala svoje planove za njeno kasnije isključenje od rešavanja nemačkih poslova. Austrija je, sa svoje strane, požurila da uzme učešća u ratu, bojeći se da će sama Pruska iskoristiti plodove pobeđe. Vojna dejstva su sa prekidima trajala od 1. februara do 16. jula 1864 godine i, bez obzira na uporan otpor danske vojske u nizu slučajeva i na uspeh Danaca na moru, završila su se potpunim porazom Danske. Šlezvig i Holštajn su proglašeni zajedničkim vlasništvom Austrije i Pruske — u Šlezvig je uvedena pruska, a u Holštajnu austrijska uprava. Uspostavljajući taj sistem, Bizmark je namerno stvarao povod za budući sukob sa Austrijom, čiji je poraz — po njegovim proračunima — morao, pored drugih za Prusku korisnih posledica, osigurati prelaz oba vojvodstva u pruske ruke (kao što se to stvarno i desilo posle Austrisko-pruskog rata 1866 godine). U ratu s Danskom pruska vojska je prvi put primenila pušku iglenjaču. — Prim. red.

Austrijanci na sebi iskusiti njegovo dejstvo u mnogo većem stepenu. Oni će pretrpeti ogromne gubitke ako budu, kako se govori, u skladu sa Benedekovim uputstvima, odjednom prelazili na juriš nožem, ne trošeći mnogo vremena na otvaranje vatre. U Danskom ratu gubici Prusa nisu nikada prelazili četvrtinu, a ponekad su iznosili samo jednu desetinu danih gubitaka i, kao što je nedavno potpuno pravilno notirao jedan od vojnih dopisnika *Times-a*, Danci su skoro svuda trpeli poraz od znatno manjih neprijateljskih snaga.

Ipak, bez obzira na pušku iglenjaču, preim秉tvo nije na strani Prusa; a ako ne budu razbijeni u prvom krupnom boju blagodareći prednosti komandovanja, organizaciji, borbenom poretku i moralnom stanju Austrijanaca i, na kraju, što nije manje važno, blagodareći sopstvenim komandantima, oni tada očigledno moraju raspolagati sasvim drukčjom hrabrošću od one koja bi se mogla očekivati od vojske koja nije ratovala već 50 godina.

II

Javnost počinje da ispoljava negodovanje povodom očigledne neaktivnosti dve velike vojske na granici Češke. Međutim, to odugovlačenje se može objasniti mnogim razlozima. Austrijanci i Prusi odlično shvataju važnost pretstojećeg sudara, koji može odlučiti ishod čitavog rata. I jedni i drugi žure da pošalju na front sve što su u stanju da mobilisu; Austrijanci šalju deo novih formacija (četvrte i pete bataljone pešadijskih pukova), a Prusi jedinice landvera koje su u početku bile predviđene samo za posade tvrđava.

U isto vreme, izgleda, i jedna i druga strana pokušava da pomoću manevra stvori povoljniji položaj u odnosu na svoga neprijatelja i da otpočne operacije u strategiskim uslovima najpovoljnijim za sebe. Da bismo to shvatili, potrebno je da pogledamo na kartu i da proučimo rejon na kome su raspoređene obe vojske.

Ako prihvatimo pretpostavku da Berlin, odnosno Beč predstavljaju prirodne tačke za otstupanje i jedne i druge vojske, onda će Austrijanci težiti da zauzmu Berlin, a Prusi Beč; u tom slučaju postoje tri pravca kojima i jedni i drugi mogu dejstvovati. Za veliku vojsku je potrebna znatna teritorija čije privredne izvore ona mora da koristi za svoje izdržavanje u toku operacija; pored toga, neophodnost brzog kretanja prinuđava takvu vojsku da maršuje u nekoliko kolona po odgovarajućem broju paralelnih puteva. Zbog toga se rasteže linija njenog fronta koja, u zavisnosti od blizine neprijatelja i rastojanja između puteva, može varirati u granicama, recimo, od 16 do 60 milja.

Za prvi pravac mogao bi poslužiti put koji ide levom obalom Elbe (Labe) i Mulde, preko Lajpciga i Praga. Jasno je da bi na tom pravcu svaka od zaraćenih strana morala dvaput da prelazi preko reke, pri čemu bi prelaz po drugi put vršila na dogledu neprijatelja. Ako pretpostavimo da će jedna ili druga vojska, krećući

se ovim putem, pokušati da obide bok svoga neprijatelja, onda bi ovaj, vršeći marš pravijim i, prema tome, kraćim putem, imao mogućnost da stigne na liniju reke pre obilazeće vojske, i, ako bi mu pošlo za rukom da je odbaci, mogao bi krenuti pravo na prestonicu neprijatelja. Ovaj pravac je podjednako nepogodan za obe strane, te ga zato ne moramo razmatrati.

Drugi pravac vodi desnom obalom Elbe između reke i Sudetskog planinskog lanca, koji deli Šlesku od Češke i Moravske. Ovaj pravac se skoro poklapa s pravom linijom od Berlina do Beča; njegovim delom, koji se sada nalazi između dve vojske, prolazi železnička pruga od Lobaua ka Pardubicama. Ova železnička pruga preseca onaj deo Češke koji se sa juga i zapada graniči Elbom, a sa severoistoka planinama. U njemu ima mnogo dobrih puteva, i ako bi obe vojske krenule jedna drugoj u susret, do sudara bi baš tu i došlo.

Treći pravac vodi preko Breslave (Vroclav) i dalje preko Sudetskog planinskog lanca. Ovaj planinski lanac, koji dostiže neznatnu visinu na moravskoj granici, gde je preseca nekoliko dobrih puteva, postaje viši i strmiji kod Ispolinskih Planina (Krkonoše) koje obrazuju granicu Češke. Ovde prolazi veoma malo drumova; čitav severoistočni deo grebena na dužini od 40 milja između Trautenaua (Trutnov) i Rajhenberga (Liberec) ne preseca ni jedan vojni put. Jedini put koji tamo postoji i koji vodi od Hiršberga (Jelenja Gora) u dolinu Izera prekida se na austrijskoj granici. Iz toga izlazi da je čitava ta prepreka neprolazna na dužini od 40 milja, bar za veliku vojsku sa njenim bezbrojnim vozilima, i da je pri nastupanju ka Breslavi ili preko Breslave neophodno preseći planine jugozapadno od Ispolinskih Planina.

A u kakvom će se položaju, u odnosu na svoje komunikacije, naći jedna i druga vojska prilikom sudara na ovom pravcu?

Nastupajući iz Breslave na jug, Prusi otkrivaju svoje komunikacije sa Berlinom. Ako bi Austrijanci bili apsolutno uvereni u pobedu, oni bi mogli pružiti mogućnost Prusima da priđu do utvrđenog logora Olomouca koji bi zaustavio njihovo kretanje, dok bi oni sami mogli krenuti na Berlin, računajući da će putem odlučne pobeđe uspostaviti privremeno prekinute komunikacije; ili bi pak oni mogli sresti rasparčane pruske kolone prilikom njihovog spuštanja s planina i, u slučaju uspeha, odbaciti ih nazad ka Glogauu (Glogov) i Poznanju, tako da bi se Berlin i veliki deo pruskih provincija našli u njihovoj vlasti. Zbog toga bi nastupanje preko Breslave bilo celishodno za Pruse samo pod uslovom da imaju znatnu brojnu nadmoćnost.

Austrijanci se nalaze u potpuno drukčijem položaju. Oni imaju to preim秉stvo što se veliki deo njihove monarhije nalazi jugoistočno od Breslave, tj. *tačno u produženju* linije koja ide od Berlina ka Breslavi. Utvrđivanjem severne obale Dunava u blizini Beča u tolikoj meri da prestonica bude zaštićena od iznenadnog napada, oni mogu privremeno, pa čak i za duže ili kraće vreme, žrtvovati ne-

posrednu vezu s Bećom i slati ljude i materijalna sredstva iz Mađarske. Na taj način, oni mogu s istom bezopasnošću dejstvovati i u pravcu Lobaua i u pravcu Breslave, severno ili južno od planina; oni imaju mnogo veću slobodu manevrovanja nego njihov neprijatelj.

Međutim, ima još razloga koji primoravaju Pruse da budu obazrivi. Udaljenje od severne granice Češke do Berlina iznosi približno koliko polovina udaljenja do Beća; prema tome, položaj Berlina je mnogo opasniji. Beć je zaštićen Dunavom, pozadi koga se razbijena vojska može zakloniti, kao i utvrđenjima podignutim severno od ove reke i utvrđenim logorom Olomoucom, mimo koga Prusi ne bi mogli proći nekažnjeno i neprimećeno, ako bi glavne snage austrijske vojske posle poraza tamo zauzele položaj. Berlin nema nikakve druge zaštite osim operativne vojske. Pod takvim okolnostima, kao i onim uslovima koje smo podrobno izložili u svome prvom članku, Prusi će, izgleda, morati samo da se brane.

Te iste okolnosti, kao i imperativni zahtevi politike, skoro prinuđavaju Austriju da otpočne ofanzivu. Jedna jedina pobeda može joj obezbediti ogroman uspeh, dok poraz neće slomiti njenu odbranbenu moć.

Strategiski ratni plan u svojim osnovnim crtama, u ovom slučaju, neobično je prost. Bilo ko da prvi otpočne nastupanje, on će se naći pred izborom: ili da demonstrira severozapadno od Ispolinskih Planina i da stvarno nastupa jugoistočno od njih, ili obratno. Prepreka od 40 milja ima odlučujući značaj na vojištu i armije treba da joj teže. Mi ćemo još slušati o bitkama na obema krajnijim tačkama ove prepreke, a kroz nekoliko dana posle toga razjasniće se pravac stvarnog nastupanja, pa, možda, i sudbina prvog perioda rata. Ipak smo skloni da mislimo da je najdirektniji put za takve dve slabo pokretne vojske, koje stoje jedna prema drugoj, u isto vreme i najbezopasniji, i da će teškoće i opasnosti kretanja tako krupnih snaga u odvojenim kolonama po raznim putevima kroz teško prolazno planinsko zemljište skoro sigurno navesti obe ratujuće vojske na put koji ide iz Lobaua u Pardubice.

Dosada su izvršeni sledeći pokreti. U prvoj nedelji juna Prusi su koncentrisali svoju Saksonsku armiju duž saksonske granice od Cajca do Gerlica, a svoju Šlesku armiju od Hiršberga do Nise. Do 10. juna ove armije su se približile jedna drugoj, tako da im je desno krilo na Elbi blizu Torgaua, a krajnje levo — blizu Valdenburga (Valbžih). Zatim se Šleska armija, koja se sada sastoji od 1, 5 i 6 korpusa i garde, od 12 do 16. juna ponovo razvukla na istok, ovoga puta do Ratibora (Račibož), tj. do krajnjeg jugoistočnog ugla Šleske. To liči na demonstraciju, naročito isturanje garde koja obično dejstvuje zajedno s glavnim snagama. Ako je to pak nešto veće od demonstracije, i ako nisu preduzete mere da bi se ova četiri korpusa na prvi zahtev i za najkraće vreme prebacili natrag ka Gerlicu, onda

je očigledna greška grupisanje više od 120.000 ljudi u udaljenom uglu, — jer njihovo otstupanje može biti potpuno onemogućeno i, nesumnjivo, mogu izgubiti svaku vezu sa ostalom vojskom.

O Austrijancima, izuzev to što su bili koncentrisani oko Olomouce, nije nam mnogo poznato. Dopisnik *Times-a*, koji se nalazi u njihovom logoru, saopštava da je 6 korpus, koji broji 40.000 ljudi, 19-og stigao iz Vajskirhena (Hranice) u Olomouc, iz čega se vidi da se kreće na zapad. On dodaje da je vrhovna komanda 21 juna morala biti premeštena u Trubau, na granici između Moravske i Češke. To premeštanje ukazivalo bi na napredovanje u tom istom pravcu, ako saopštenje ně bi sasvim ličilo na »*patku*«, posлану u London da bi je zatim telegrafom predali pruskoj vrhovnoj komandi, s ciljem da je obmane. Takav komandant, kao što je bio Benešek, koji toliko brižljivo čuva vojnu tajnu i koji ispoljava takvu antipatiju prema novinskim dopisnicima, teško da bi se odlučio da im 19 juna saopšti gde će se 21-og nalaziti njegova vrhovna komanda, sem ako za to ne bi imao naročitih razloga.

Pre no što završimo, daćemo pregled operacija koje su se odigrale u severozapadnoj Nemačkoj. Prusi su tamo imali više trupa no što je u početku bilo poznato. Oni su raspolagali sa 15 bataljona u Holštajnu, sa 12 u Mindenu i sa 18 u Veclaru. Brzim koncentraciskim prebacivanjima, za vreme kojih su trupe ispoljile potpuno neočekivanu sposobnost za izvršenje usiljenih marševa, oni su za dva dana zauzeli čitavu teritoriju severno od linije koja vodi od Koblenca ka Ajzenahu, i sve komunikacije između istočnih i zapadnih oblasti Kraljevine. Hesenske trupe od oko 7.000 ljudi, korišteci lukavstvo, uspele su da umaknu, ali je za 10.000 ili 12.000 Hanoveranaca bio presečen pravac otstupanja koji izvodi pravo na Frankfurt, a već 17. juna su ostali delovi 7 pruskog armiskog korpusa od 12 bataljona, zajedno sa dva koburška bataljona, sa Elbe stigli u Ajzenah. Na taj način, Hanoveranci su, izgleda, okruženi sa svih strana i mogu se spasti samo u tom slučaju ako Prusi učine nečuvenu glupost. Čim njihova sudbina bude odlučena, armija od 50 pruskih bataljona osloboдиće se i moći će istupiti protiv savezničke vojske koju knez Aleksandar Darmštatski formira u Frankfurtu i koja će se sastojati približno od 23.000 Virtemberžana, 10.000 Darmštata, 6.000 Nasauovaca, 13.000 Badenaca (koji se još mobilisu), 7.000 Hesenaca i 12.000 Austrijanaca, koji se već nalaze na putu iz Salcburga — od ukupno oko 65.000 ljudi, koji će, možda, biti još ojačani sa 10.000—20.000 Bavarača. Javljaču da je oko 60.000 ljudi od tih trupa već koncentrisano u Frankfurtu i da se knez Aleksandar odlučio da pređe u nastupanje, pošto je 22. juna ponovo zauzeo Hesen. No, to nema nikakvog značaja. Prusi neće istupiti protiv njega dok ne koncentrišu svoje snage kao što treba, a zatim, raspolažući sa 70.000 ljudi svih rodova vojske i boljim naoružanjem, oni će se moći brzo obračunati sa tom šarolikom vojskom.

III

Prva krupna bitka nije se odigrala u Češkoj nego u Italiji, a četvorougao je ponovo poslužio Italijanima kao lekcija iz strategije. Otporna snaga ovog znamenitog položaja, isto onako kao i svih utvrđenih položaja koji imaju ovaj ili onaj značaj, ne sastoji se toliko u velikoj odbrambenoj sposobnosti njegove četiri tvrđave koliko u tome što su ove tvrđave tako raspoređene na zemljištu, koje se odlikuje velikim vojnim preimcućtvom, da napadač skoro uvek mora sam, a često biva i prinuđen, da deli svoje snage i nastupa u dva razna pravca, dok branilac može sasrediti sve svoje snage protiv jedne od nastupajućih grupa, razbiti je blagodareći svojoj brojnoj nadmoćnosti i zatim se okrenuti protiv druge. Dogodilo se da je tu grešku učinila Italijanska armija. Dok je kralj sa 11 divizija stajao na Minću, Čaldini je sa pet divizija stajao u ravnicama donjem toku Poa blizu Ponte Lagoskura i Polesele. Italijanska divizija ima 17 bataljona po 700 ljudi u svakom. Prema tome, Viktor Emanuel je, računajući konjicu i artiljeriju, imao bar 120—125 hiljada ljudi, a Čaldini približno polovinu toga broja. Dok se krali 23-eg prebacio preko Minća, Čaldini je imao da pređe preko donjem toku Poa i da dejstvuje u pozadini Austrijanaca. Međutim, o tom kretanju dosada nije stiglo još nikakvih verodostojnih podataka. U svakom slučaju, tih 60.000 Čaldinijevih ljudi, koji su mogli i koji bi, verovatno, prošle nedelje preokrenuli tok bitke kod Kustoce, dosada još nisu u tako povoljnem položaju da bi mogli nadoknaditi gubitke velike bitke.

Jezero Garda leži između dva ogranka Alpa, koji južno od njega obrazuju dve grupe brežuljaka, između kojih se reka Minć probija ka mantovskim lagunama. Obe ove grupe brežuljaka obrazuju jake vojne položaje; s njihovih južnih padina otvara se vidik ka Lombardiji kojom dominiraju na daljini topovskog dometa. Oni su dobro poznati u vojnoj istoriji. Zapadna grupa brežuljaka, koja se nalazi između Peskijere i Lonata, služila je kao bojište kod Kastiljona i Lonata 1797 i kod Solferina 1859 godine. Za ovlađivanje istočnom grupom, koja se nalazi između Peskijere i Verone, borba je 1848 godine vođena tri dana, a prošle nedelje je ponovo došlo do bitke u cilju ovlađivanja ovom istom grupom brežuljaka.

Spuštajući se k Minću, istočna grupa brežuljaka s jedne strane prelazi u ravnicu kod Veleđa, a s druge — u vidu dugačkog luka, okrenutog k jugoistoku — ona se spušta k reci Adidi i prostire se do Busolenga. Ona je jednim dubokim klancem, kojim sa severa na jug protiče rečica Tione, podeljena na dva skoro jednakata dela. Na taj način, trupe koje se kreću od Minća moraju se u početku prebaciti preko reke i odmah zatim na svome putu naići na novu prepreku, tj. na ovaj klanac. Na kraju padine u ravnici, istočno od klanca, raspoređena su sledeća sela: na južnoj ivici Kustoca, a severnije se nižu jedno za drugim: Soma Kampanja, Sona i Santa

Djustina. Železnička pruga iz Peskijere za Veronu preseca brežuljke kod Soma Kampanje, a drum brežuljke kod Sone.

Posle zauzimanja Peskijere 1848 godine, Pijemontezi su blokirali Mantovu i, zauzimajući istočne brežuljke svojim centralnim jedinicama, razvukli su se od Mantove do Rivolija na Jezeru Garda. 23. jula Radecki je sa sedam brigada krenuo ispred Verone i, pošto je probio centar isuviše razvučenog neprijateljskog borbenog potretka sam je zauzeo ove brežuljke. Pijemontezi su 24 i 25.-og ponovo pokušali da zauzmu ovaj položaj, ali su 25.-og bili do noge potućeni i odmah su otstupili kroz Milano pozadi reke Tićino. Ova prva bitka kod Kustoce odlučila je ishod rata 1848 godine.

O bici koja se odigrala u prošlu nedelju postoje dosta protivrečni telegrami italijanske Vrhovne komande; ipak, na osnovu telegrama druge strane možemo dobiti dovoljno jasnu pretstavu o toku bitke. Viktor Emanuel je predvideo svoj 1 korpus (general Durando, 4 divizije ili 68 bataljona) za posedanje položaja između Peskijere i Verone, kako bi mogao da obezbedi opsadu Peskijere. Ovaj položaj su nesumnjivo obrazovala sela Sona i Soma Kampanja. 2 korpus (general Kukijari, 3 divizije ili 51 bataljon) i 3 korpus (general Dela Boka, s isto toliko snaga) bili su dužni da jednovremeno pređu preko Minća radi zaštite operacija 1 korpusa. 1 korpus, koji se, po svoj prilici prebacio blizu ili južnije od Salionga, odmah je krenuo ka brežuljcima; 2 korpus, koji se, izgleda, prebacio kod Valeđa i 3-ći kod Goita, krenuli su napred ravnicom. Sve se to dogodilo u subotu 23.-eg. Austrijska brigada Pulca, koja se nalazila na pretstraži na Minću, polako je otstupala ka Veroni. U nedelju, na godišnjicu bitke kod Solferina, čitava austrijska vojska je izašla iz Verone u susret neprijatelju. Ona je, izgleda, još pre dolaska Italijana, uspela da zauzme visove kod Sone i Soma Kampanje, kao i istočni kraj Tionskog klanca. Posle toga, borba se morala razvijati, uglavnom, za ovladivanje prelaza preko klanca. Dva korpusa, koji su nastupali ravnicom na južnom kraju, očevidno su dejstvovali zajedno sa 1 italijanskim korpusom, koji je zauzimao brežuljke, blagodareći čemu je Kustoca prešla u njihove ruke. Italijani, koji su dejstvovali u ravniči, postepeno su se sve više i više približavali Veroni, sa ciljem da napadnu Austrijance u bok i pozadinu; a Austrijanci su, po svoj prilici, upućivali svoje trupe za odbijanje toga napada. Na taj način, linije fronta obe vojske, od kojih je jedna u početku bila razvijena prema istoku, a druga prema zapadu, okrenule su se za četvrt kruga, tako da su se Austrijanci našli frontom prema jugu, a Italijani prema severu. Ali, kako se brežuljci protežu od Kustoce ka severoistoku, to bočno kretanje 2 i 3 italijanskog korpusa nije moglo ispoljiti neposredan uticaj na položaj njihovog 1 korpusa, koji je zauzimao ove brežuljke, jer oni nisu mogli napredovati dovoljno daleko unapred, a da ne izlože opasnosti svoj bok. Na taj način, Austrijanci su, izgleda, 2 i 3 korpusu suprotstavili trupe dovoljne samo za odbijanje prvog pritiska, dok su sve snage, koje su im stajale na raspoloženju, bacili protiv 1 korpusa i razbili ga blagoda-

reći svojoj brojnoj nadmoćnosti. Uspeh je bio potpun. Posle žestoke borbe, 1 korpus je bio odbačen i Austrijanci su zauzeli Kustocu na juriš. Blagodareći tome, izgleda da se italijansko desno krilo, koje je napredovalo ka istoku i severoistoku iza Kustoce, izložilo ozbiljnoj opasnosti, usled čega je došlo do nove borbe za ovo isto selo, za vreme koje je, očigledno, bila uspostavljena prekinuta veza i zaučuvljeno nastupanje Austrijanaca sa strane Kustoce. Ipak, selo je ostalo u njihovim rukama, a Italijani su te iste noći morali da se prebace natrag iza Minća.

Ovaj letimičan pregled bitke ne dajemo kao istorisko istraživanje, za koje nedostaje još mnogo detalja, već kao pokušaj — s kartom u rukama — da sa vojne tačke gledišta dovedemo u sklad među sobom različite telegrame koji se odnose na te događaje, a uvéreni smo da se naše izlaganje ne bi mnogo razlikovalo od opšte slike bitke, samo ako bi telegrami bili maškar koliko-toliko tačni i potpuni.

Austrijanci su izgubili oko 600 zarobljenika, Italijani oko 2.000 ljudi i nekoliko oruđa. To pokazuje da bitka nije bila katastrofa za Italijane, već samo poraz. Po svoj prilici snage strana su bile približno jednake, mada je sasvim verovatno da su Austrijanci imali pod vatrom manje trupa nego njihov neprijatelj.¹⁾ Italijani imaju razloga da budu zadovoljni što ih Austrijanci nisu nabacili na Minć; 1 korpus, raspoređen između reke i tesnaca na zemljišnom pojasu širine od dve do četiri milje, pred licem nadmoćnijih neprijateljskih snaga, našao se u krajnje teškom položaju. Nesumnjivo je bila greška slati glavne snage u ravnicu, zanemarujući dominirajuće visove koji su imali odlučujući značaj. No, najveća greška, kao što smo već gore primetili, bilo je cepanje snaga: Caldini je sa 60.000 ljudi ostao u dolini donjeg toka Poa, a nastupanje je preduzeto samo sa ostatkom snaga. Caldini je mogao pomoći da se odnese pošeda kod Verone, a zatim da se vrati u dolinu Poa i da daleko lakše pređe preko reke samo da je takav kombinovani manevr bio pošto-poto izvršen. A zasada on стоји na onom istom mestu gde i prvog dana, te mu se može desiti da se sukobi sa još jačim neprijateljem. Italijani su se sada, svakako, uverili da imaju posla sa veoma upornim neprijateljem. U bici kod Solferina Benedek je sa 26.000 Austrijanaca u toku čitavog dana odbijao dvaput brojniju Pijemontsku armiju sve dok nije dobio naređenje za otstupanje, pošto su Francuzi naneli poraz 2 korpusu. Pijemontска armija je tada bila znatno bolja od sadašnje Italijanske armije; ona je bila bolje obučena i jednorodnija, a imala je i bolji komandni kadar. Sadašnja Italijanska armija je formirana tek nedavno i pati od svih nedostataka svojstvenih sličnoj armiji, dok sadašnja austrijska vojska znatno prevazilazi vojsku iz 1859 godine. Nacionalno oduševljenje ima ogroman značaj

¹⁾ U bici kod Kustoce su učestvovali: Austrijanci (Nadvojvoda Albreht) — 74.000 ljudi, Italijani (Viktor Emanuel) — 89.000 ljudi; Austrijanci su izgubili 7.950 ljudi, od kojih 2.800 zarobljenika. Gubici Italijana iznose 7.500 ljudi, od toga 4.100 zarobljenika i 14 oruđa. — Prim. red.

za borbu, ali bez discipline i organizovanosti niko ne može dobiti bitku samo pomoću oduševljenja. Čak ni Garibaldijeva »hiljada« nije bila prosta gomila entuzijasta — to su bili ljudi koji su prošli vojničko muštranje, koji su 1859 godine naučili da slušaju naređenja i izdržavaju dejstvo vatre. Treba se nadati da će se komanda Italijanske armije, radi svojih sopstvenih interesa, uzdržati od prenagljenog istupa protiv makar i brojno slabije, ali po svojoj suštini jače vojske, koja, pored toga, zauzima jedan od najjačih položaja u Evropi.

IV

Zamislite da mladog pruskog pešadiskog ili konjičkog zastavnika koji polaže ispit za čin potpuručnika zapitaju: koji bi plan za upad pruske vojske u Češku bio najsigurniji? Pretpostavimo da bi naš mlađi oficir odgovorio: »Najbolji bi se način sastojao u tome kada bi se trupe podelile na dva približno jednakata dela, pa da se jedan deo pošalje u obilazak istočno od Ispolinskih Planina, a drugi zapadno, s tim da se oba dela sjedine kod Hičina« (Jičin). A šta bi na to rekao oficir ispitivač? On bi tom mladiću kazao da se taj plan kosi sa dva osnovna strategiska principa: prvo, nikada ne treba deliti svoje trupe tako da ne budu u stanju da se međusobno pomazu, već, obratno, treba ih držati veoma blizu jedne drugima; i, drugo, u slučaju kretanja raznim putevima, spajanje raznih kolona treba vršiti na tački koja se nalazi van neprijateljskog domašaja; da je zbog toga predloženi plan najgori od svih mogućih; da bi on mogao doći u obzir samo u slučaju ako u Češkoj ne bi bilo nikakvih neprijateljskih trupa, i da, prema tome, oficir koji predlaže sličan plan ne zaslužuje čak ni čin potpuručnika.¹⁾

Ipak, baš ovaj plan je doneo mudri i učeni generalstab pruske vojske. To je skoro neverovatno, ali je tako. Prusi su ponovo učinili grešku zbog koje su Italijani morali ispaštati kod Kustoce, i to u uslovima koji su je činili deset puta težom. Italijani su bar znali da su bili brojno nadmoćniji od neprijatelja, jer su imali 10 divizija. Prusi su morali znati da bi se po brojnom stanju svih svojih 9 korpusa, uzetih zajedno, u najboljem slučaju, mogli jedva uporediti sa 8 Benedekovih korpusa, i da su, razdelivši svoje snage na dve armije, skoro sigurno ih osudili da budu uništene jedna za drugom od strane nadmoćnih neprijateljskih snaga. Kad ne bi bilo činjenice da je kralj Viljem glavnokomandujući, bilo bi potpuno nepojmljivo kako se sličan plan mogao projektovati, a tim više kako ga je mogla prihvati grupa oficira iz kojih se sastoji pruski generalstab koji

¹⁾ Tada je u strategiji stvarno postojalo načelo da se u sferi neprijateljskog dejstva ne određuje mesto spajanja svojih razdvojenih snaga. Opštepoznata pasivnost Austrijanaca, pored boljih osobina pruskih trupa i novih tehničkih sredstava, potpuno je opravdavala Moltkeov plan za upad u Češku. Osim toga znajući da glavne Benedekove snage još nisu stigle u Češku, Moltke je mogao računati na to da će se obe pruske snage tamo spojiti ranije. — Prim. red.

nesumnjivo poznaju svoj posao. Ipak, niko nije mogao očekivati da će se tako brzo i tako snažno pokazati kobne posledice činjenice što se više komandovanje nalazi u rukama kraljeva i prinčeva. Sada Prusi vode borbu u Češkoj na život i smrt. Ako bi Austrijancima pošlo za rukom da spreče sjedinjenje dve pruske armije kod Hičina ili u njégovoj okolini, ako svaka od njih, pošto pretrpi poraz, bude prinudena na otstupanje iz Češke i, otstupajući, udalji se od druge armije, onda bi se moglo kazati da je rat u suštini završen. Tada Benedek ne bi morao obraćati nikakvu pažnju na prestolonaslednikovu armiju dok bude otstupala ka Breslavi, već bi svim svojim snagama mogao goniti armiju princa Fridriha Karla, koja će teško izbeći potpuno uništenje.

Postavlja se pitanje: da li će se uspeti da se spreči to spajanje? Dosada nemamo podataka o događajima koji su se odigrali posle petka uveče 29. juna. Prusi, koje je general Edelshajm 28. juna istrao iz Hičina (naziv ovog mesta u Češkoj se izgovara: Ičin), tvrde da su 29.-og ponovo napadali grad, i to je poslednja informacija kojom raspolažemo. Do spajanja u to vreme još nije bilo došlo; tada su se bar četiri austrijska korpusa, kao i delovi Saksonskog armiskog korpusa borili protiv pet ili šest pruskih korpusa.

Kada su se razne kolone prestolonaslednikove armije spuštale u dolinu niz padine čeških brda dočekali su ih Austrijanci, koji su bili zauzeli pogodne tačke тамо где се долина шири; то им је омогућавало да пруским колонама противстave ширi front i да покушају да им спрече развој; тада су Prusi mogli poslati svoje odrede, тамо где је то било могуће, кроз боћне doline, radi napada u bok i pozadinu neprijatelja. Тако се увек дејава у planinskom ratu, и time se objašnjava veliki broj zarobljenika koji увек padaju u ropstvo pri takvim okolnostima. S druge strane, armije princa Fridriha Karla i Hervarta fon Bitenfelda su, izgleda, прошле preko planinskih prelaza ne nailazeći skoro ni na kakav otpor; do prvih borbi дошло је на линiji реке Izera, tj. skoro na pola puta од polaznih tačaka обе armije. Ne bi bilo nikakve koristi ако би се покушало да се razjasне i dovedу у склад krajnje protivrečni i често potpuno nepouzdani telegrami који су примљени за poslednja tri do četiri dana.

Rezultati bitke су се morali stalno menjati; prema pristizanju svežih snaga победа се naginjala час на једну, час над ругу stranu. Međutim, izgleda да су опшti rezultati sve do petka bili povoljniji за Pruse. Ako би се одржали у Hičinu, онда не би било сумње да би се спајање izvršilo u subotu или u nedelju, а тада би velika opasnost за njih prošla. Završni boj ради омогућења спајања водио би се, по свему изгледа, masama trupa prikupljenim s обе strane и морав би, bar за извесно vreme, odlučiti sudbinu kampanje. Ako би Prusi победили, они би се одmah oslobodili svih teškoćа које су сами себи stvorili, mada су могли postići ta ista ili čak i značajnija preimutstva ne izlažući se takvim nepotrebnim opasnostima.

Boj je izgleda bio veoma mučan. Prva austrijska brigada, koja je stupila u boj s Prusima, bila je »crno-žuta« brigada koja je u Slezvigu dan pre evakuacije Danciga (Gdanska) napadala Kenigzberg blizu Oberselka. Ona se naziva crno-žutom po boji širita na kragnama i posuvratku na rukavima vojnika dva njena puka koja su je obrazovala, i uvek se računala jednom od boljih brigada. Ipak, ona je, blagodareći puški iglenjači, bila razbijena, pri čemu je više od 500 ljudi iz jednog od njenih pukova (Martini) bilo zarobljeno posle pet uzastopnih i uzaludnih juriša koje je vršila na pruske linije. U boju koji je posle toga nastupio bila je zaplenjena zastava 3 bataljona Dojčmajstorskog puka. Ovaj puk, koji se popunjava isključivo u Beču, smatra se najboljim u celoj vojsci. Na taj način, najbolje trupe već su bile uvedene u borbu. Mada odavno nisu imali prilike da vide bitku, Prusi su se očevidno sjajno borili. Kada je rat bio stvarno objavljen, raspoloženje vojske se potpuno izmenilo blagodareći, uglavnom, proterivanju čitavog niza vladara iz severozapadne Nemačke. Bilo to tačno ili ne — mi u datom slučaju samo konstatujemo činjenicu — ali to je navelo trupe na pomisao da su one ovoga puta pozvane u borbu za ujedinjenje Nemačke, i dosada nezadovoljni i apatični ljudi iz rezerve i landvera prešli su austrijsku granicu sa gromkim i radosnim poklicima. Oni su se tako dobro borili, uglavnom blagodareći tome; međutim, veći deo svih njihovih uspeha u isto vreme moramo pripisati njihovim puškama ostragušama; i ako se ikad izbave iz teškoća, koje su tako lakomisleno stvorili njihovi generali, oni za to imaju da zahvale puški iglenjači. Izveštaji o njenom ogromnom preimstvu nad puškom koja se puni spreda i ovog puta su jednodušni. Jedan zarobljeni podoficir iz Martinijevog puka izjavio je dopisniku *Kölnische Zeitung-a*: »Mi smo, zacelo, učinili sve što je bilo moguće očekivati od hrabrih vojnika, ali нико не može izdržati tako brzu vatru«. Ako Austrijanci budu pobeđeni, onda za to ne treba toliko kriviti generała Benedeka ili generała Raminga, koliko generała »šipku« (general Ramrod).³⁾

Na severozapadu su se predali Hanoverci, pošto su trezveno ocenili svoj položaj u koji su dospeli blagodareći odlučnom nastupaju trupa pod komandom generala Flisa koje su sačinjavale prethodnicu snaga generała Mantojfela. Blagodareći tome, za operacije protiv savezničkih trupa oslobođeno je 59 pruskih bataljona. Stvarno, nastupilo je vreme da se to učini pre no što Bavarska potpuno završi svoje naoružavanje, pošto bi, u protivnom slučaju, za potčinjavanje jugozapadne Nemačke bilo potrebno znatno više trupa. Kao što je poznato, Bavarska uvek dejstvuje polako i zakašnjava s vojnim pripremama, ali kada ih završi ona može istaviti 60.000 do

³⁾ Puška iglenjača je stvarno odigrala važnu ulogu, ali je većina učesnika rata preuveličavala njen značaj. Prema rečima Dragomirova, Prusi su, zahvaljujući strogoj disciplini vatre, utrošili u toku celog rata prosečno najviše po 7 metaka na vojnika. — Prim. red.

80.000 dobrih vojnika. Možda ćemo uskoro čuti o brzoj koncentraciji Prusa na Majni i o aktivnim dejstvima protiv princa Aleksandra Hesen-darmštatskog i njegove armije.

ENGELS — MARKSU*)

Mančester, 4 jula 1866

... Šta kažeš o Prusima? Oni su s krajnjom energijom iskoristili prve uspehe, i da nije bilo te žestine, Benedek bi, verovatno, spokojno otstupio k Olomoucu; ali on je, kao što je poznato, juče bio prinuđen da primi bitku, i, posle svega što se desilo, u ishod se nije moglo sumnjati. Još se nikad nije dogodilo da se tako odlučna bitka reši za osam časova; pod drugim okolnostima ona bi trajala dva dana. Ali puška iglenjača je strašno oružje, a povrh toga ti momci se zaista tuku sa hrabrošću koju još nikada nisam video kod takvih mirnodopskih trupa. Teškoće napadača u zauzimanju položaja na juriš nadoknađuje njegova nadmoćnost u naoružanju u odnosu na branioca, a Prusi su i u tom pogledu, izgleda, učinili veoma mnogo. Benedek se sa svojim dubokoumnim »planom« pokazao ne samo »magarac« nego i mlakonja. Kako je te momke, sa dovoljnim snagama, mogao lepo pohvatati u planini!

Bizmark će sada svakako pokušati da ostvari svoje Nemačko Carstvo, u koje bi ušla i Češka, za koju se spremi da je oduzme od Austrijanaca, da bi time uspostavio vezu između Šleske i Bavarske. Naime, on je u ugovoru sa Italijom za sebe izdejstvovao »un territoire autrichien équivalent à la Vénétie (austrisku teritoriju iste vrednosti kao Venecija).

Berlin se opet ponaša sa poznatom podlošću i na kraju je baš na jučerašnjim izborima izabrao sve same ministre. Šta će sada reći naše progresivne kamile!¹⁾

*) Marx-Engels, *Briefwechsel*, III sveska, Berlin, 1950 godine, str. 409 i 410.

¹⁾ Pruska vojna i dvorska klika bila je spremna da iskoristi pobedu u Austriskopruskom ratu za teritorijalna osvajanja na račun Austrije. Ipak su dalekovidniji pruski političari, naročito Bizmark, odlučili da relativno blagim uslovima mira kupe neutralnost Austrije u budućem ratu s Francuskom, koji je, u slučaju pobjede, obećavao pruskim junkerima i nemačkoj buržoaziji veće koristi. Pruska se, kako je Engels kasnije pisao, »...odricala kobasicе radi šunke«. Zato Bizmark, prilikom zaključenja Pariskog mira (avgusta 1866 godine), nije tražio teritorijalne ustupke od Austrije već se zadovoljavao manjom ratnom otstetom.

Pobeda u ratu zbljžila je nemačku buržoaziju s Bizmarkovom junkerskom vladom. To se odrazilo na izborima za pruski parlament, o kojima Engels govori, na kojima je liberalna opozicija (partija *progresista*, osnovana 1861 godine) pretrpela poraz. Među samim pogresistima nastao je rascep: njihovo desno krilo obrazovalo je nacional-liberalnu partiju, čija je politika odbijala kapitulaciju buržoazije pred Bizmarkom, kad je on ostvario njen program — ujedinjenje Nemačke odozgo. — Prim. red.

Krasna je komedija na Severozapadu, a sad će ona uskoro biti divna i na Jugu.

Jedina garantija protiv izdaje, koju je Bizmark udesio s Bonapartom, jeste potpuno neočekivana veličina uspeha. Sada će mu biti teško da učini velike ustupke, i Belgijanci će, verovatno, morati nešto da podnesu.

Mnogo pozdrava gospodama.

Tvoj F. E.

BELEŠKE O RATU U NEMAČKOJ

V*)

Rat, koji su Prusi počeli sa izuzetnom strategiskom greškom, produžio se tako žestokom taktičkom energijom da su ga u toku osam dana doveli do pobedonosnog završetka.

U poslednjem članku smo govorili da bi pruski plan za upad u Češku sa dve armije, razdvojene jedna od druge Ispolinskim Planinama, mogao biti opravдан samo u tom slučaju ako u Češkoj ne bi bilo neprijateljskih trupa. Očevidno, tajanstveni Benedekov plan se sastojao uglavnom u tome da se stvori baš takva situacija. Kako izgleda, u severozapadnom delu Češke, gde su se, kako smo se od samog početka nadali, imali odigrati odlučni bojevi, našla su se svega dva austrijska armiska korpusa — 1-vi (Klam Galasov) i 6-ti (Ramingov). Ako je to učinjeno radi toga da bi se Prusi uvukli u klopu, onda se to završilo tim što je sam Benedek upao u nju. U svakom slučaju, kretanje Prusa u dva pravca, između kojih na dužini od 40—50 milja leži neprolazno zemljишte, ka tački za njihovo spajanje, koja se nalazi na otstojanju dva puna dnevna marša od polaznih tačaka, i pritom unutar neprijateljskog fronta — takvo kretanje pod svim uslovima pretstavlja izvanredno opasan manevar, iza koga je mogao nastupiti potpun poraz da nije bilo nepojmljive Benedekove sporosti, neočekivanog pritiska pruskih trupa i njihovih pušaka ostraguša.

Nastupanje princa Fridriha Karla sa tri korpusa (3, 4 i 2 — ovaj poslednji je bio u rezervi) vršeno je kroz Rajhenberg, severno od teško prolaznih planina, sa čije je južne strane nastupao general Hervart sa jednim i po korpusom (8 i jednom divizijom 7 korpusa). U to isto vreme prestolonaslednik se sa 1, 5 i 6 korpusom i gardom nalazio u planinama kod Glaca (Klodjko). Na taj način armija je bila podeljena u tri kolone — jedna desno, jačine 45.000 ljudi, druga u centru, od 90.000 i treća levo, od 120.000 ljudi, pri čemu nijedna od njih nije mogla ukazati pomoć drugoj, bar u toku nekoliko dana. Ovde se komandantu, koji bi stajao na čelu bar isto tolikog broja ljudi, više nego ikada pružala prilika da potuče svoga protivnika

*) Stampano bez potpisa u *Manchester Guardian*-u od 6 jula 1866 god.

po delovima. Ali, kako izgleda, u tom smislu nije bilo ništa učinjeno. 26 juna princ Fridrih Karlo je kod Turnaua imao prvi ozbiljan sukob sa brigadom 1 korpusa, blagodareći kome je uhvatio vezu sa Hervartom, koji je 27 juna zauzeo Minhengrec, dok je prva kolona prestolonaslednikove armije — 5 korpus — izbila ispred Nahoda i potukla 6 austrijski (Ramingov) korpus. 28 juna — jedinog za Pruse u izvesnoj meri nesrećnog dana — prethodnica princa Fridriha Karla zauzela je Hičin, ali ju je odatle proterala konjica generala Edelshajma. U isto vreme je 10 austrijski Gablencov korpus zaustavio kod Trautenua 1 korpus prestolonaslednikove armije, koji je pretrpeo izvesne gubitke; on je dobio slobodu dejstva samo blagodareći nastupanju garde k Ajpelu putem koji prolazi između 1 i 5 pruskog korpusa. 29 juna princ Fridrih Karlo je napao Hičin, a prestolonaslednikova armija je potpuno razbila 6, 8 i 10 austrijski korpus. 30 juna je bio sjajno odbijen novi Benedekov pokušaj da snagama 1 korpusa i Saksonskom armijom zauzme Hičin, posle čega je došlo do sjedinjenja obe pruske armije. Austrijski gubici iznose bar jedan i po korpus, dok su pruski gubici bili manji od jedne četvrtine toga broja.

Na taj način, vidimo da su Austrijanci 27 juna raspolažali samo sa dva armiska korpusa, jačine oko 33.000 ljudi u svakom, 28-og — sa tri, 29-og — sa četiri i, ako pruska depeša odgovara stvarnosti, delom petog (4 korpus). Saksonski armiski korpus je mogao priteći u pomoć tek 30 juna. Na taj su način, u toku čitavog ovog perioda, dva, ako ne i tri, korpusa bila otsutna sa bojišta, dok su Prusi prikupili sve svoje snage u Češkoj. Do večeri 29 juna ukupno brojno stanje austrijskih trupa na bojištu jedva je bilo veće od brojnog stanja svake od dve pruske armije, a pošto su austrijske jedinice postepeno uvođene u borbu i pošto su pojačanja stizala tek posle poraza trupa koje su već stupile u borbu, to je i rezultat bio koban.

Javljuju da je 3 armiski korpus (nadvojvode Ernesta), koji se borio kod Kustoce, odmah posle toga poslat železnicom na sever; u nekim izveštajima se napominje da je ovaj korpus ušao u sastav Benedekovih snaga. Ovaj korpus, sa čijim bi se priključenjem čitava vojska — računajući i Saksonce — sastojala iz 9 korpusa, nije mogao stići na vreme da bi uzeo učešća u borbama koje su se odigravale u toku poslednjih dana juna.

Ma kakve bile greške pruskog operaciskog plana, Prusi su ih ispravili brzinom i energičnim dejstvima. Operacije i jedne i druge njihove armije izvođene su bez greške.¹⁾ Njihovi udari bili su kratki, jaki i odlučni; oni su im obezbedili pun uspeh. Posle spajanja dve armije, njihova energija nije oslabila; one su produžile kretanje

¹⁾ Komandant 1 armije, princ Fridrih Karlo, nikako nije htio da prihvati novo načelo: »odvojeno se kretati, zajedno se tući«. On je vodio svoju armiju po starom u smaknutom poretku i zbog toga se krajnje sporo kretao. Pošto je prešla granicu, 1 armija je za 9 dana prevalila svega 84 km i to onda, kada su strategiski uslovi zahtevali naročito brza dejstva. — Prim. red.

napred i već 3. jula čitava pruska vojska se sušobila sa ujedinjenim Benedekovim snagama i nanela im poslednji poražavajući udar.²⁾

Teško se može pretpostaviti da je Benedek dobrovoljno prihvatio ovu bitku. Nema nikakve sumnje da ga je brzo gonjenje Prusa sprečilo da se sa čitavom svojom vojskom zadrži na jakom položaju da bi izvršio pregrupisavanje svojih snaga i dan ranije poslao komoru otstupajuće vojske; on nije očekivao da će u toku dana biti izvršen napad jačim snagama i računao je da će mu poći za rukom da umakne u toku noći. Nijedan čovek u njegovom položaju, pod takvim okolnostima — kada su potpuno razbijena 4 korpusa — i posle tako teških gubitaka, ne bi mogao težiti neodložnom odlučnom boju, ako bi postojala mogućnost za bezopasno otstupanje.³⁾ Međutim, Prusi su ga, kako izgleda, primorali da primi borbu, što je dovelo do potpunog poraza Austrijanaca, koji će, zbog toga ako ne bude zaključeno primirje, pokušati da se pri izvanredno nepogodnim uslovima dočepaju Olomouca ili Beča, jer će i najmanji pokret Prusa u cilju obilaska njihovog desnog krila otseći veliki broj jedinica od njihove otstupnice i potisnuti ih ka brdima Glaca, gde će biti zarobljene. Pre deset dana »Severna vojska« — jedna od najboljih vojski u Evropi — prestala je da postoji.

Nema nikakve sumnje da je brzometna puška iglenjača u tome igrala značajnu ulogu. Sumnjivo je da li bi bez toga oružja došlo do spajanja dve pruske armije, a nesumnjivo je da ovaj ogromni i brzi uspeh ne bi bio postignut bez takve nadmoćnosti vatre, pošto je austrijska vojska obično manje podložna panici nego veći deo evropskih vojski. Međutim, postojale su i druge okolnosti koje su išle u prilog uspehu. Već smo pomenuli izvrstan položaj i odlučna dejstva obe pruske armije za vreme njihovog nastupanja u Češku. Možemo dodati da su Prusi u ovom ratu odbacili sistem kolona i da su postrojavali svoje trupe prvenstveno u razvijenim linijama, da bi se mogla iskoristiti svaka puška i da bi se sačuvali ljudi od dejstva artiljeriske vatre. Moramo priznati da su se kretanja kako za vreme marša, tako i u toku podilaženja neprijatelju, izvršavala u takvom poretku i s takvom tačnošću koje нико ne bi mogao očekivati od vojske i komandovanja pokrivenih rđom pedesetogodišnjeg mira. I, najzad, ceo svet se mora diviti žestini koju su ispoljile ove mlade trupe u svima borbama bez izuzetka. Lako je reći da su to učinile nove puške, ali one zaista nisu dejstvovalе same od sebe, bila su nužna odvažna srca i jake ruke da bi se njima dejstovalo. Pruske trupe su se veoma često borile sa brojno nadmoć-

²⁾ Engels ima u vidu odlučujuću bitku Austro-pruskog rata, koja se odigrala 3. jula kod Kenigreca (češki Hradec-Kralove) nedaleko od sela Sadove. Zato se u istoriji ova bitka naziva Bitka kod Kenigreca i Bitka kod Sadove. — Prim. red.

³⁾ Benedek je uputio iz Kenigreca sledeću depešu Franji Josifu: »Neotstupno molim vaše veličanstvo da pošto-poto zaključite mir; katastrofa vojske je neizbežna. — Prim. red.

nijim neprijateljskim snagama i skoro uvek su bile strana koja napada; zato su Austrijanci mogli birati položaj. Međutim, pri napadu na jake položaje i gradove sa zabarikadiranim ulicama prednosti novih pušaka skoro nemaju značaja; tada počinju da dejstvuju bajoneti, te su i oni imali dosta posla. Osim toga, konjica je dejstvovala sa takvom istom žestinom; jedino oružje za konjički juriš ostalo je hladno oružje i brzina konja. Francuske »patke« o pruskoj konjici, koja je, tobože, prvo obasipala neprijatelja gradom zrna iz karabina (koji se pune ostrag ili na neki drugi način), a zatim se bacala na njega sa sabljama, mogle su pasti na pamet onome čija je konjica vrlo često pribegavala takvom načinu dejstva i za to uvek kažnjavana time što je bivala uništена od strane nadmoćnih snaga neprijatelja koji je munjevito nastupao. Nema nikakve sumnje da je pruska vojska za jednu nedelju za sebe izvojevala tako zavidan položaj kakav još nikad nije zauzimala; sada smo uvereni u to da je ona u stanju da se bori s kojim bilo neprijateljem. Ne znamo nijedan rat u kome je postignut tako sjajan uspeh u tako kratkom roku⁴), i to skoro bez ikakvih značajnih poraza, izuzev bitke kod Jene, u kojoj je bila uništena čitava pruska vojska toga vremena, i bitke kod Vaterloa, ne računajući poraz kod Linjija.⁵⁾)

⁴⁾ U toku rata Prusi su izgubili 17.000 ljudi, a Austrijanci i Saksonci 75.356, računajući tu 22.040 zarobljenih vojnika i 220 topova.

Prema mirovnom ugovoru Austrija je morala da istupi iz Nemačkog saveza, a Pruska je prisajedinila Šlezvig-Holštajn, Hanover, Nasau i slobodan grad Frankfurt. Italiji je prisajedinjena Venecija. — Prim. red.

⁵⁾ Kod Linjija (u Belgiji) je 16 juna 1815 došlo do boja između Napoleonove vojske i pruskih trupa pod komandom maršala Blihera, koji je neposredno prethodio bici kod Vaterloa. Prusi su pretrpeli poraz, ali se Napoleonova namera da ih gonjenjem izoluje od anglo-holandskih trupa, koje su držale položaje kod Vaterloa, nije ostvarila. Kao što je napomenuto, pruske trupe su uspele da se pridruže svojim saveznicima i time odluče ishod bitke kod Vaterloa.

O bici kod Jene i Aueršteta vidi I knjigu ovih dela, str. 482 — Auerštet i 502 — Jena.

U bici kod Vaterloa (selo u Belgiji 20 km južno od Brisla) anglo-holandske trupe, pod Wellingtonovom i pruske, pod Bliherovom komandom, potukle su Napoleonovu vojsku. Posle Napoleonovog povratka na vlast u martu 1815 godine, antinapoleonovska koalicija je prikupila nekoliko armija. Težeći da ih po delovima razbijе, Napoleonova vojska je krenula u Belgiju protiv anglo-holandskih i pruskih trupa i 16 juna potisnula prusku vojsku. Tada je Napoleon naredio maršalu Grušiju da organizuje njenog gonjenje, a sam je svojim glavnim snagama 18 juna prešao u napad na položaj koji su držale Wellingtonove trupe. Međutim, Napoleonu nije pošlo za rukom da postigne efikasno sadejstvo pešadije, konjice i artiljerije, tako da je i napad ostao bez uspeha. U isto vreme pruske snage, pod Bliherovom komandom, uspele su da izmaknu Grušijevom gonjenju i da se u odlučujućem trenutku sjedine s anglo-holanskim trupama. Pošto su prešli u protivnapad, saveznici su uništili francusku vojsku. Poraz kod Vaterloa doveo je do pada Napoleona i njegovog carstva. — Prim. red.

MARKS — ENGELSU *)

London, 7 jula 1866

... Pored velikog poraza Prusa, koji bi, možda (ali Berlinci!), doveo do revolucije, ništa se nije moglo desiti bolje od njihove ogromne pobede. Tjer je s takvim uspehom razobličio Bonapartinu politiku pomaganja »stvaranja« Pruske (jer Francuz, pored Englezâ, zapravo, *mrzi* samo Pruse) da je Bustrapa¹⁾ bio prinuden da izmeni francuski oktroisani ustav i par ordre du »Moniteur« (po nalogu »Monitera«) »ukine« debatu o adresi. (Prilažem ti govor Ž. Favra o Meksiku i loše viceve Gle Bizoena, da bi video kakav je bio Bustrapin položaj pre početka rata). Gospodin Bonaparta je računao sa tim da će se победa i poraz u borbi između Prusa i Austrijanaca kolebati čas na jednu čas na drugu stranu, tako da bi on na kraju krajeva mogao, u ulozi Jupitera Skapena, istupiti između njih kad budu zamorenii.²⁾ Uspeh Prusa izložiće njegov režim u Francuskoj smrtnoj opasnosti (to je njegova druga krupna greška u računu posle Gradanskog rata u Americi) ako mu ne bi pošlo za rukom da diktira uslove mira. S druge strane, taj isti uspeh (pa mi više ne živimo u 1815 godini) onemogućava pruskoj dinastiji, ili joj jedva omogućava, da prihvati druge uslove nego takve koje Austrija *mora* odbiti, a da i ne govorimo o nemogućnosti Lepog Viljema alias (tog drugog) Aleksandra Velikog da Francuskoj ustupi nemačke oblasti.

*) Marx-Engels, *Briefwechsel*, III sveska, Berlin, 1950 godine, str. 411.

¹⁾ Satiričan nadimak za Luja Napoleona. — Prim. red.

²⁾ Skapen je lice sa glavnom ulogom u Molijerovoј komediji »Skape-nove podvale«, primer lukavog i prepredenog sluge, koji se veštoto koristi okolnostima. — Prim. red.

ENGELS — MARKSU *)

Mančester, 16 januara 1868

... Šaljem Ti pruski izveštaj sa specijalnim objašnjenjem. Ustvari, treba samo pogledati tamo nacrtanu skicu rasporeda 28 juna uveče da bi se ubedio da je Benedek na prostoru od dve kvadratne milje prikupio šest korpusa (ne računajući konjicu) prema kojima su sa prestolonaslednikove strane stajali samo 5 korpus i jedna brigada 6-og korpusa. Da je Benedek 29 juna napao Štajnmeca (5 korpus), on bi ga preko brda odbacio ka 6 korpusu i 30-og bi mogao barem sa četiri korpusa potpuno spokojno napasti i odbaciti gardu i 1-vi korpus, aprè quoi (posle čega) se oprezni Fridrik Karlo

*) Marx-Engels, *Briefwechsel*, Berlin, 1950 godine, str. 17.

ne bi usuđivao da dejstvuje suviše brzo. Fridrih Karlo je imao pet korpusa, a imao bi protiv sebe najmanje šest; neminovno bi usledilo naređenje za otstupanje ako bi bile razbijene tri zasebne prestolonaslednikove kolone, a time bi i čitava kampanja dobila sasvim drugi karakter. Da bi Austrijanci, na kraju krajeva, ipak bili tučeni, kad bi Prusi bili koliko-toliko oprezni, jasno proizilazi iz samog brojnog odnosa snaga. Ali bi pruski dripci bili primorani da odbace svoj tričavi sistem, i pobednik ne bi bili reorganizacija i Bizmark nego narod.

...
